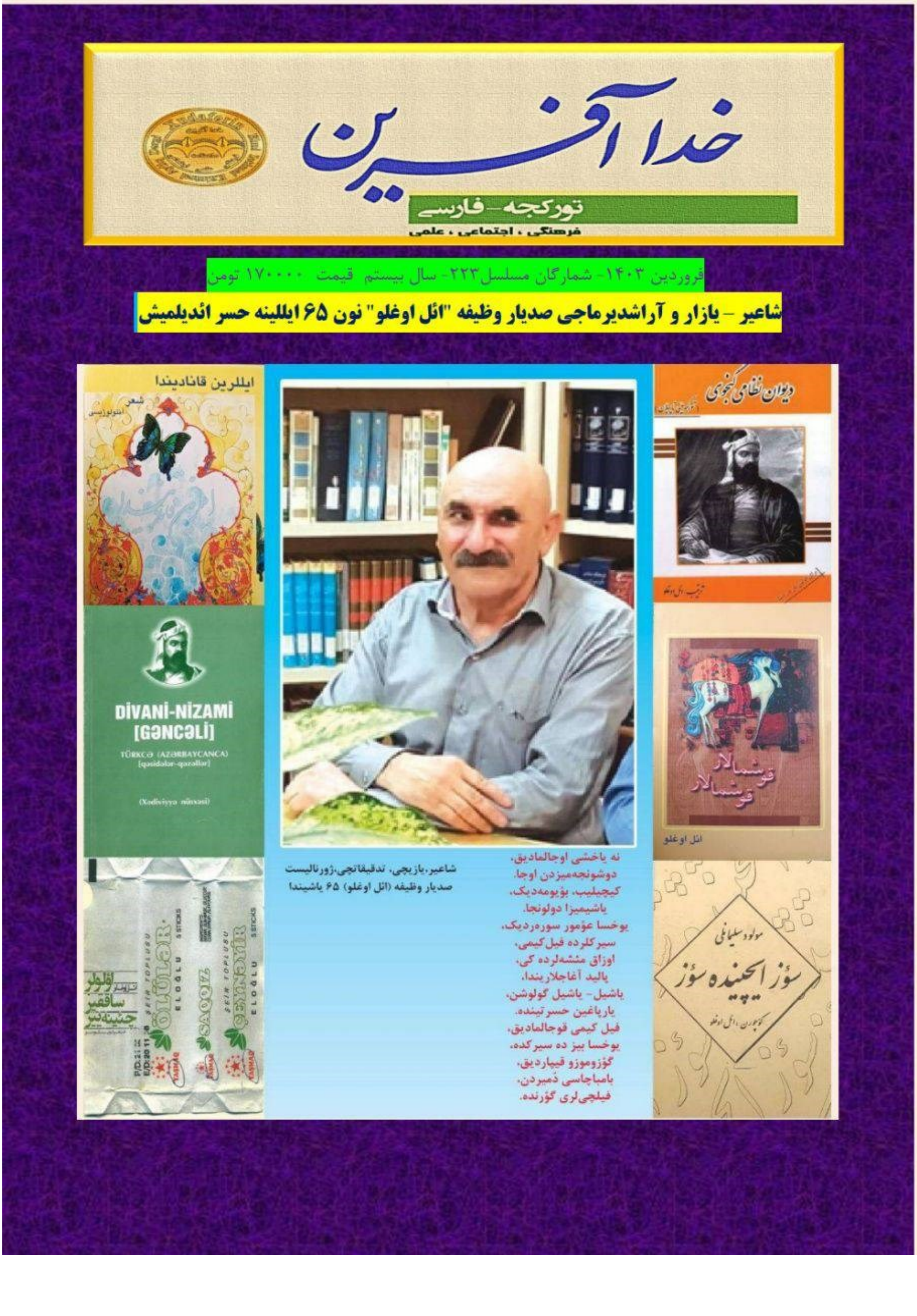
خداآفرین
تورکجه- فارسی
فرهنگی ، اجتماعی ، علمی
فروردین ۱۴۰۳- شمارگان مسلسل۲۲۳- سال بیستم قیمت ۱۷۰۰۰۰ تومن
شاعیر - یازار و آراشدیرماجی صدیار وظیفه "ائل اوغلو" نون ۶۵ ایللینه حسر ائدیلمیش
ایللرین قانادیندا
دیوان نظامی گنجوی
DİVANİ-NİZAMİ
[GƏNCƏLİ]
TÜRKCƏ (AZƏRBAYCANCA)
[qəsidələr-qəzəllər]
(Xədiviyyə nüsxəsi)
قوشمالار
ائل اوغلو
شاعیر،یازیچی، تدقیقاتچی،ژورنالیست
صدیار وظیفه (ائل اوغلو) ۶۵ یاشیندا
نه یاخشی اوجالمادیق،
دوشونجه‌میزدن اوجا،
کیچیلیب، بؤیومه‌دیک،
یاشیمیزا دولونجا.
یوخسا عؤمور سوره‌ردیک،
سیرکلرده فیل کیمی،
اوزاق مشه‌لرده کی،
پالید آغاجلاریندا،
یاشیل - یاشیل گولوشن،
یارپاغین حسرتینده.
فیل کیمی قوجالمادیق،
یوخسا بیز ده سیرکده،
گؤزوموزو قیپاردیق،
بامباچاسی ذمیردن،
فیلچی‌لری گؤرنده.
مولود سلیمانلی
سؤز ایچینده سؤز
ELOĞLU

شماره مسلسل ۲۲۳– فروردین- سال۱۴۰۳ - ۱۷۴صفحه
مدیر مسئول سردبیر و صاحب امتیاز:

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

خبرنگاران : تانای شرقی دره جک
علی محمد نیا
ویراستار: سمیه ستاری فر
مدیر سایت : **مهندس فرید ستاری فر**
زمینه مجله:
فرهنگی؛مسایل اجتماعی؛معلومات عمومی؛طنز و سرگرمی سالم
روش مجله:
آموزشی؛تحلیلی؛خبری؛ اطلاع رسانی؛پژوهشی
گستره توزیع:آذربایجانهای شرقی غربی؛ اردبیل؛وتهران
آدرس چاپخانه:تهران چهار راه خانقاه پاساژ گوهری نسب چاپ ارسباران/پ۳
نشانی مجله تهران خیابان وصال شیرازی پلاک ۷ طبقه سوم واحد ۵
تلفن: ۰۹۱۹۲۲۸۱۹۱۶
نحوه ارسال مقاله:
تایپ شده بصورتwordبه ایمیل یا آدرس ماهنامه به زبانهای ترکی و فارسی جهت معرفی آثار دو نسخه همراه با توضیح مناسب ارسال نمایید.
اشتراک ماهنامه: شش ماه ۷۰۰۰۰۰ هزارتومان به شماره کارت بانک شهر ۷۰۰۷۸۶۴۷۹۳۸۹ به نام حسین شرقی دره جک واریز نمایید.

KHUDAFARIN
Cultural and scial mnthly magazin managing Directr cncessiner and chief Editr:Dr.HOSSEIN SHARGHIDAREHJAK(SYTURK)

XUDAFƏRİN
Aylıq Elmi,İctimayi,mədəni Dərgi
Təsissçi və Baş Redaktor: Dr.HÜSEYN ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)
Say223 NİSAN 2024, Tehran
tiraj:1000 تیراژ
www.khudafarin.ir
Telegram: https://t.me/xudaferindergisi
khudafarin@yahoo.com

xudafərin 223خداآفرین

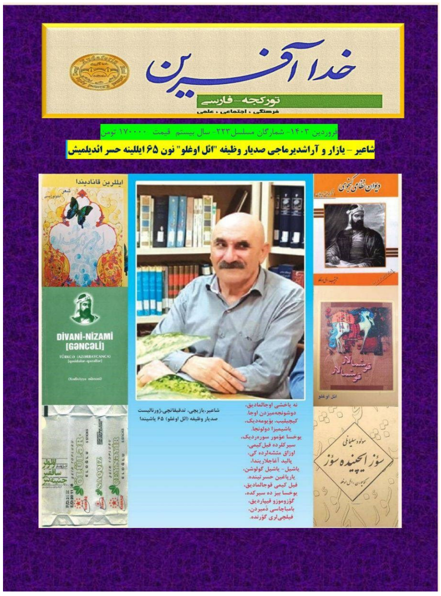

ایچینده کیلر:

بیر یئنی ایله باشلادیق ! دیرلی خدافرین چوخسایلی اوخوجولاری اوغورلو اولسون.--۲
آرخادا قالان ایللرصدیار وظیفه ائل اوغلو----------------------------۴
پسیخولوگییا باخیم یندن آسیلیلیغین نؤولری و اونلاردان قورتولما یوللاری. اینسانلارلا اونسیت باجاریغی، اوغور و حیات طرزی.-----------------۸۶
سلسله گفتارهای ملی (تورکی) اسلامی-----------------------------۹۱
محمد امین رسول زاده (۱۹۵۵-۱۸۸۴)کیم دیر؟-------------------۹۳
۱۹۱۸–جی ایلده لنکران، جاواد و گؤیچای ناحیه لریندا آذربایجانلیلارین سویقیریمی---۱۱۰
شعیرلیمز-------------------.-----------------------------۱۳۳
حکایه – اویکو---۱۵۱

یئنی ایل ده
اوغورلار...

بیر یئنی ایله باشلادیق ! دیرلی خدافرین چوخسایلی اوخوجولاری اوغورلو اولسون.

Bir yeni ilə başladıq ! dəyərliçoxsaylı xudafərin oxucuları uğurlar olsun.

Sorumlu müdür və başyazar:

Dr.Hüseyin ŞƏRQİDƏRƏCƏK SOYTÜRK

مدیر مسئول و سردبیر :

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

آرخادا قویدوغوموز کهنه ایلی یاواش – یاواش خاطره لر یاداشیمیزا حک ائدیریک. البته اوزوموزوده وار- گل ائتمکدن چکینمیریک. نه لر دوزگون و نه لری یانلیش ائدیکلریمیزین حسابینی هم اوزوموزه و هم ده لازیم اولانلارا وئریریک. آنجاق ان چتین حساب ویجدان حسابی دیر. بودا هر کسین اوزونه قالیب. انشالله هامیمیز اوزو آغ و آلینی آچیق اولاریق.

اما گوزوموزون قاغیندا گونلر- هفته لر- آیلار و ایللر حتی ثانیه لر و ساعاتلار دییشیر .گورسن بیز نه قدر دییشیریک. یاش اولاراق بیر ایل قوجالدیق بو بیر فاکت دیر. لاکن باش اولاراق گورسن نئجه اولدوق؟. گون دونن و ایل گئچن ایل دیرسه ائله "کهنه حامام کهنه تاس "دیر. یوخ قیشی آتلادیب باهاری ایچیمیز ده یاشاتماغی باجاریریقسا اوندا نینسه گویرمه سینه اومود واردیر دئمک.

بللی کی هر شئی مادی قازانج دئییل . معنوی و مدنی ال ده ائتیکلریمیز چوخ اونملی دیر. حتی اساس قازانیملار اونلاردیر. یوخ تسبح تکی یئرین ده سایمیشیقسا اوندا باشقا سایانلار گئنه بیزی اوز فکیر کوله لری یاپاجاقلار و خمیر هله چوخ سو ایسته یجک.

بو ایل نه قدر میللیلشمک اوچون یعنی اوز اولماق اوچون نه قدر امکان آییرمیشیق. یازماق و اوخوماق اوچون نه قدر زامانیمیز وار. اوزگورلوک و دوغرو یاشام اوچون هانسی مجادله لری وئرمه یه قادیریک. گزمک و گورمک پلانی پراگراملاریمیزدا نئجه یئر آلماقدادیر. صله رحم و دوست گوروشلری بیزیم اوچون هانسی اونمی داشییر. اینسان اولاراق ایچیمیز ده خییر ایشلره نه قدر یئر آییرمیشیق. بوتون بونلار و بونا بنزر ایستک و عمللر گووده میزین ایچینده جان آتان روحوموزون و بینیمیز ده قایناپان عقلیمیزین و اراده میزده ظهور ائدن من کیمم سوالینا جواب اولاجاق. میللی کیملیک – اولوسلار آراسی سئوگی و کوره سل باریش یقین کی مثبت دوشونجه لردن توره ییجک.

اوغورلو- موتلو وسئوگی دولو بیر ایل دیله ییله سیزلره ۳۶۵ آرزو ائدیرم. قالین ساغلیقلا...

ائلیمیزین و ادبیاتیمیزین دیرلی اوغلو صدیار وظیفه "ائل اوغلو"

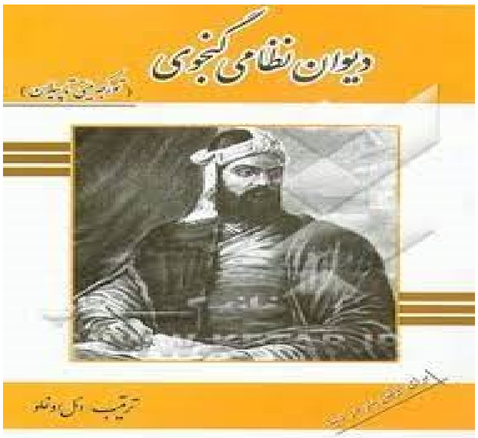

ائلیمیزین و ادبیاتیمیزین دیرلی اوغلو صدیار وظیفه "ائل اوغلو" نون ۶۵ ایللیک یوبلییی مناسیبتیله درگیمیزین ۱۰ لارجا صحفه سینی بو یورولماق و دورماق بیلمه ین شاعیر و ادیبیمیزه حسر ائتمیشیک.من اوز نوبه مده عزیز دوستوم و ایللر بویو بیرگه چالیشیب امک صرف ائتدیمیز خدافرین درگیسی امکداشیما اوزون عمر و جان ساغلیغی دیله ییرم.

ائل اوغلو تمناسیز ادبیات خادیمی دیر. نثر و نظمین باجاریقلی استادی دیر. اونون اوره ک اوخشایان شعیرلریله یاناشی درین مضمونلو رمانلاری دا اوخوجو دا مثبت تاثرات یارادیر. شاعیر کیمی اوزودور. یازار کیمی ده کیمسه یه بنزمه ین و اوز دستخطی اولان آراشدیرماجی ادبیاتچی دیر. ۵ ایله یاخین خدافرین درگیسین ده چیین چیینه چالیشدیق. اورتایا قویدوغوموز ادبیات معجزه سی اولان خدافرین درگیسی البته همیشه دیرلی و قیمتلی استاد ائل اوغلویا شان وشهرتله یاناشی خالق و ائل سئوگیسی ده قازاندیرمیشدیر. ایلک آدیملاری برابر آتدیق.و ژورنایستیکانین چتین یوللارینی یورودوک. هیجان و قورخولارا غلبه چالدیق.

بوتون بونلارلا یاناشی تدقیقاتچی ائل اوغلو نظامی گنجوینین تورکجه اثرینی تاپیب اورتایا قویماقلا تاریخی شاهکارلیغا امضا آتدی.البته یاشادیغیمیز جغرافیا دا تورکجه یه اولان اوگئی مناسیبت اونون بو عظمتلی ایشینی چوخدا اونه چیخماسینا اجازه وئرمه دی لاکن اونون اهمیتلی ایشی بیر گون لاییق اولدوغو قیمت و توجه شایان اولاجاقدیر.

ص.وظیفه حاقیندا صحفه لرله مقاله یازا بیلرم. آنجاق بو بیر یوبلیی تانیتیمی اولدوغوندان بونا کیفایتله نیرم.گون او گون اولسون حاققیندا کنفرانسلار و آراشدیرمالار تشکیل ائدیلسین.

تانری سیزی قوروسون یولونوز اوغورلا دولو و گئدرلی اولسون عزیز همکاریم گوزل شاعیرم وتایسیز ادیبیمیز.

سایقلارلا :

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)تهران

۱۴۰۲/۱۲/۹

آرخادا قالان ایللر
صدیار وظیفه ائل اوغلو

اؤتن هفته سایین قلمداشیم، یورولماز ادبیات خادیمی، شاعیر، یازیجی و ژورنالیستیمیز- روانشناس دوکتور حسین شرقی دره جک (سوی تورک) جنابلاریله بیر تلفون قونوشمامیزدا ، سؤز عؤموردن- گوندن دوشدو. قارشیداکی یئنی گونش ایلی نین ۱۲- نجی گونو ۶۵ - یاشینا دولورام دئدیم. سئوینج و سایغیسینی در حال بیلدیریب ، ماشاالله نه گؤزه ل، ایندیدن تبریک دئییرم شاعیر دئدی. ائله جه ده، خداآفرین مجلله سینین قارشیداکی فروردین ساییینی ۶۵ ایللیگیمه حصر ائتمه سینی دوشوندوگونو در حال منه بیلدیردی. منده اونودولماز ایللرین همکاری وقلمداشی اولان حؤرمتلی عالیم دوستومون سایغی و اؤنرگیسیندن دولایی تشککور ائدیب قبول ائتدیم. آشاغیداکی متنلری آرخیولریمدن گؤتوروب. تنظیمله ییب حضورونا ایمیل ائتدیم.

حقیقت بوراسیندادیرکی، اونلارلا قلم دوستوم شاعیر و یازیجیلاریمیزا بو تدبیر حاققیندا خبر وئره بیلمه دیک. بونا گؤره کی، واخت چوخ آز ایدی. آنجاق وآنجاق الچاتارلیقدا و آرخیویمده اولان ماتیریاللاردان یارارلاندیم.(ائل اوغلو)

****

صدیار وظیفه" ائل اوغلو"

۱۳۳۸-جی ایلین فروردین آیینین ۱۲سینده ، آراز قیراغیندا ،« چلبیانلی ائلی» نین اورتا گؤبکلریندن اولان کؤچری- اکینچی عاییله سینده آنادان اولمشام. کپنک قانادلی اوشاقلیق ایللریمین ۱۲ بایرامینی دوغما یوردوم قلی بیگلوی کدخدالو کندینده و یای فصیللرینی ایسه «یارالیجا یایلاقلاری»نین یاشیل قجه للرینده و گؤی چمنلیکلرینده یاشادیم. ابتدایی مکتبی قونشو کندیمیز جعفرقلی اوشاغیندا بیتیریب، اورتا مکتبی بیتیرمک اوچون آتا -آنامدان اوزاقلاشاراق اهر و تبریز شهرلرینده تحصیل ایله مشغول اولدوم. جوانلیقدا اوبامیزدان آیری بیر اوبایا آت مینیب گئتدیکده ، چاپاراق سوردوگوم کؤهلن آتیمیزین آیاغی بودوره رکن یئخیلدی. آت ییخیلارکن منده بیر داشین اوستونه چیرپیلدیم. سول قولوم دیرسکدن قیریلدی، همن گون چیچک ننه ام(آتامین آناسی) منی اوبالامیزین تانینمیش سینیقچی سی «اوستا عین اله »نین ائوینه آپاردی. دئمه کی، اوستا دیرسک سینیغینی باغلاماقدا ناشی ایمیش ، بیلمه دن تاختالاریله ایری باغلامیشدی. آغری توختایاندان سونرا قولومون تاختالارینی آچدی و به للی اولدو کی سینان قولوم دیرسکدن ایری بیتبدی . او سببدن اولدو کی، ۱۸ یاشیندا عسگرلیگه حاضیرایکن ، منی قوللوقدان همیشه لیک معاف ائتدیلر.۱۳۵۶-جی ایلین پاییزیندا تبریزین ۱۰ کیلومترلیگینده یئرلشن «آشاغا مایان» کندینده(ایندی شهر اولوب) ابتدایی اوشاقلارا تدریس اوچون نهضت سواد آموزی طرفیندن تدریسله مشغول اولدوم. اوچ ایل

مایاناشاغا کندینده تدریسدن سونرا، تهرانا تهراندا یاشادیغیم ایللر بویو بوتون تعطیل گونلریمی و یا ایشسز اولدوغوم گونلری یالنیز شعیر و ادبیاتیمیزلا مشغول اولدوم. دیل و ادبیاتیمیز حاققیندا ایمکانیم قدر اوخودوم و یئنه ده اوخویورام. شعیر و ادبیاتیمیزی دلیجه سینه سئویرم و بونا گونیرم. ایستردیم بو آلیشقانلیغین ایلکین گونلریندن،ائله جه ده ایلکین قیغیلجیملاریندان بری دانیشاق. یاخشی یادیمدا دیرکی،۱۵-۱۶ یاشلاریمدان بری کؤیرک حیسسیاتیمی داها آرتیق شعیر ایله دئمک ایسته ییردیم . طبیعی کی،شعیر عالمیمده ایلکین دیل آچما گونلری کیمی یازیردیم. ایلک میصرعلری،حتی یاری اؤزومدن- یاری اؤزگه دن بیر نوعی مشق ائدیردیم. یازی-پوزونون بیر بئیتینی بیر اوستاد شاعیر بگننده دونیالارجا سئوینه ردیک.

گنجلیک ایللرینده بیر ادبیات معلیمیم بو آلیشقانلیغین گونو-گوندن گؤزرمه سینی منده یاشاتماق اوچون منی شعیر یازماغا تشویق ائتمیشدیر.اونون کلاسیندا اینشالاریمین سونوندا و یا اولینده اوخودوغوم تورکجه تک بئیتلریمدن بیلدی کی، شعیره چوخ ماراقلانیرام. او دیرلی معللیمیم اصلی- کؤکو اورمو یاخینلیغیندا یئرلشه ن« بالانیج» کندیندن اولان اوستاد «خسرو هاشمی کیا» ایدی. تبریزده سید حمزه مسجدینین جواریندا یئرلشن ثقةالاسلام دبیرستانیندا تاریخ و ادبیات تدریسی ایله مشغول اولان اوستاد«خسرو هاشمی کیا» چوخ ساوادلی ،ادیب و ادبیات سئور بیر معللیم ایدی. ، اوستادین تاپشیریغی ایله تبریزده تانینمیش شاعیر و ادبیات خادیمی اوستاد یحیی شیدا نین حضورونا چاتدیم و تبریزده یارانان« انجمن ادبی اوستاد شهریار» ین ادبی ایلنجه لرینده ایشتراک ائتدیم. یحیی شیدا ، عباس بارز، عباس صابری، علی نظمی، کارگر(طوفان)، خشکنابی، میلانی(پاکباز) کیمی اوستاد شاعیرلرین ایشتراکیله کئچیریلن او شعیر آخشاملاریندا گنج بیر ایشتراکچی کیمین شعیر و ادبیاتیمیزین اینجه لیکلرینی اؤیرنمگه چالیشیردیم. شاعیرلر شعیرلرینی اوخویوردو و اوستادلار دا تنقید ایضاحلارینی سؤیله ییردی. بیز اولونان تنقیدلردن اینجه نوکته لری قئیده الیر و او قیئدلری سونرا موباحیثه ائدیردیک .اوخونان شعیرلر ایکی دیلده اولوردو(فارسجا و تورکجه) . او ایللرده یازدیقلاریمین

ضعیف اولدوغونو بیلیردیم و اؤز عالمیمده، ایرادسیز یازماغی اؤیره نیب، سونرا شعیرلریمی مجلیسده اوخویاجاغام دییردیم. دئمه کی، حیاتدا بیر شاعیر و یازیچی اوچون هئچ واخت تام ایرادسیز آدلی بیر ادبی محصول اولمازایمیش!!. ۱۳۵۷ -جی ایلین یای فصلی نین اورتالاریندان سونرا داها « انجمن ادبی اوستاد شهریار» ا گئتمه دیک و اینقلاب گونلری ادبی فعالیتلرین مضمون و محتواسی دگیشمگه باشلادی.

اؤلکه ده باش قالدیران اینقلاب اوغور قازانان‌دان بیر ایل سونرا ایدی کی، تبریزده تربیت کیتابخاناسینین آمفی تیاتر سالونوندا یارانان « آذربایجان شاعیر لر و یازیچیلار

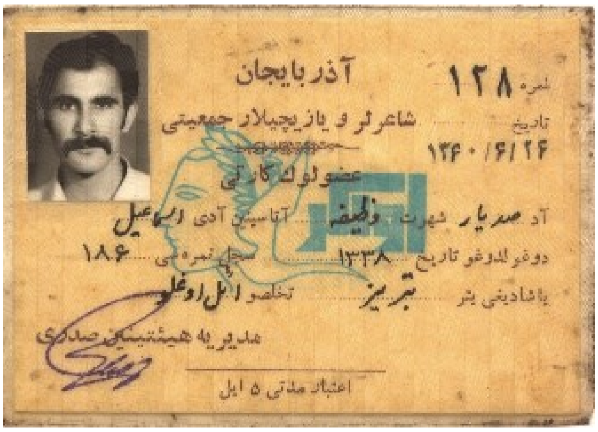

جمعییتی» نده بیر گنج عضو کیمین فعالیته باشلادیم.

اونوتمامالیق کی، پهلویلر دؤنمیندن ایکی ایل سونرا رسمی اجازه ایله فعالییته باشلایان او محتشم « آذربایجان شاعیر لر و یازیچیلار جمعیتی» ۱۳۵۸ -نجی گونش ایلی نین خرداد آیینده تبریزده اوستادلار یحیی شیدا ، هیلال ناصری،محمدعلی نقابی،عباسعلی صابری،طوفان،قائمی،قهرمان (حیدرخطیبی)مانوس(آهنی)، عباس بارز،فریدون حاصارلی،اورمان،ایلقار(صمدظهوری) باریش، پاکباز،اوستاد پدیده،سلیمان ثالث ، اوستاد شیوا(مدرس)،آزرم (ملماسی)حسین اولدوز رضا ایتگین،نجار اوغلو، حسین طهماسب پور شهرک(میرزا)، باریشماز،ذولفقار کمالی، ،حزین(خسروشاهی)ا. سحر(حیدراوغلو) ،سخا،شائق،شبگیر،شیمشک(دوکتور مبین)، اسماعیل هادی ایوب ایلدیریم، ،علیرضا ذیحق(آغ چایلی) و باشقا قلم صاحیبلرینین ایشتراکیله ایله یارانان « آذربایجان شاعیرلر و یازیچیلار جمعیتی» اؤز ادبی فعالیتینی باشلایا بیلدی. انجومن، او ایللرده یارانان

اینقلابی- ایستریک احوال – روحیه ایله تبریز ادبی محیطینده درین تاثیرلر بوراخا بیلن یئگانه ادبی اجتماعی درنک ایدی. « آذربایجان شاعیرلر و یازیچیلار جمعیتی» ایکی ایله یاخین گؤستردیگی فعالیتی نتیجه سینده شعیریمیزین میللی روحونو اویادان عامیللردن اولموشدور. اینقلابدان سونرا یارانان« آذربایجان شاعیر لر و یازیچیلار جمعییتی» نین مودیریه هئییتی نین تجروبه لی شاعیرلرینن بعضیلری ۱۳۲۱-۱۳۲۵ جی ایللر آراسیندا تبریزده یارانان « شاعیرلر مجلیسی» نین گنج عضولریندن ایدی. او میللی دوشونجه لی شاعیرلرین ادبی- مدنی فعالییتلری نتیجه سینده ۳۳- ایل قاداغا اولونان دیلیمیز بیر داها ادبی محیط لرده مئیدانا گلدی. قلم لر آنا دیلینین قوللوغوندا اولدو. « آذربایجان شاعیر لر و یازیچیلار جمعییتی» دولغون و مدنی بیر اساسنامه ایله یاراندی و سون گونونه دک اؤز میللی -معنوی دگرلرینه صادیق قالدی. « آذربایجان شاعیر لر و یازیچیلار جمعییتی» داخلی نشریه اولاراق "اؤلکر" آدلی بیر اورگان نشر ائتدی. ایکینجی ساییینین نشری عرفه سینده ایدی کی، قاپیسی همیشه لیک باغلاندی.

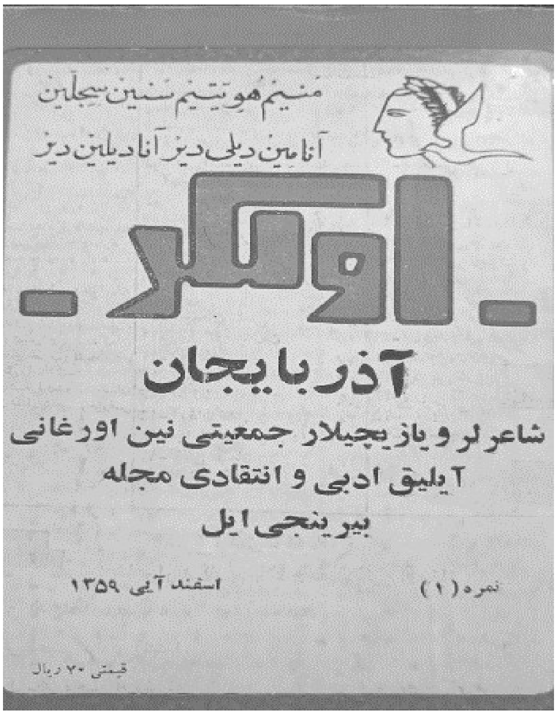

تبریزله یاناشی، تهران شهرینده یاشایان آذربایجانلی آیدینلار او جومله : دوکتور سلام اله جاوید، ،گنجعلی صباحی،حبیب ساهر،دوکتور جواد هیئت، حسینقلی کاتبی، صمد سردارنیا، ر. ابراهیم زاده، م.بشیر، معقولی، محزون، جادنیکو، م.واله، آغداشلی، احمد برادران، محمد علی فرزانه،ترلان پیر هاشمی، سعید منیری ، علیقلی کاتبی ، دوکتور حسین محمدزاده صدیق(دوزگون)، نورانلی، مرادعلی قریشی(قافلانتی) چای اوغلو،تورک اوغلو، غلامرضا مجدفر ،حسن مجیدزاده(ساوالان)مظفر درفشی و... باشقالاری طرفیندن ده « آذربایجان انجومنی» آدلی ادبی بیر تشکیلات یاراندی. تهراندا یارانان«آذربایجان انجمنی »نین اورگانی نین آدی ایسه «کونش» نشرتّه سی ایدی. یادیمدا دیر کی، بیر ایل اؤتمه دن جاوان یازارلار و شاعیرلر هر ایکی انجمن ین ایشتراکچیلارینین اکثریتینی تشکیل ائدیردی. یارانیشیندان بیر ایل سونرا هفته لیک اجلاسلاردا ایشتراک ائدن عضولره عضولیک کارتی وئریلدی.آذربایجانی نظرده آلساق، هر ایکی انجمن ین عضولری هر ایکی ادبی محفیلی میللی ادبیات درنگی کیمی قبول ائدیب، ایشتراک ائدیردیلر، باخمایاراق کی هر جور ایده صاحیبلرینی اورادا تاپماق ممکن ایدی. لاکین او ادبی درنکلر آذربایجان ادبیاتی و فولکولورنون قورونماسی و اینکیشافی اوچون یارانمیشدی. همن ایلرده فورما و محتوا باخیمیندان اینکیشافا باشلایان چاغداش آذربایجان شعرینین نتیجه سینی بوگونکو شعریمیزین اؤنجوللرینده گؤره بیلیریک. انجمن لر تعطیله اوغرایاندان سونرا، شعیر و تنقید اوجاقلاری یئنه ده اوچ بیر- بئش بیر شاعیرلرین ائولرینده یاراندی. و آذربایجان ادبی محیطی یارانان هر بیر فورصتدن یارارلانماغا باشلادی . بونا گؤره کی، یاریم عصرین ایچینده آغیر ایللر بویو آغیر ضربه لر گؤرن ادبی محیطیمیز عرصه ده یاشاماق یولونو آراماقدا ایدی.

۱۳۶۲-جی ایلین یای فصلینده تهرانا کؤچدوم. اورادا، قاپانیلان آذربایجان شاعیرلر و یازیچیلار انجومنی نین بعض عضولریله تانیش اولدوم. رسمی حالدا هئچ بیر ادبی درنکین یارانماسینا ایمکان اولمادان، قلمداشلار ائولرده ادبی ایلنجه لر یاراتماغا باشلامیشدی.ادیبلر و قلم صاحیبلری آز حاللاردا بیر- بیرینی گؤره بیلیردی. تهراندا یاشایان شاعیر دوستلاریملا بیرگه ادبی درنک یاراتماغا باشلادیق طبیعی کی، چوخ چتینلیکلر واریدی. آنجاق ۱۳۶۳-جی ایلده شاعر و یازیچی دوستلاریم، حسن ریاضی (حسن ایلدیریم)، تورک اوغلو، مرادعلی قریشی(قافلانتی) سعید بذلی (آیدین تبریزلی) بختیار

نصرت، شاعیره حمیده رئیس زاده(سحرخانیم) ، محمد قاسمی، آخشین آغ کمرلی،گنج شاعر ائلبان، جبرییل سیف هریس،حسین سیف هریس (آغیارلی)،جمشید شیبانی(آوچی)، قادر جعفری(قوروچایلی) آشیق آران ین ایشتراکیله « آرزی کاروانی » آدلی ادبی درنک یاراتدیق. « آرزی کاروانی »ندا آنجاق شعیر و نثر اثرلریمیزی اوخویوب دوستلار آراسیندا تنقید ائدیردیک. چوخ زامانلار هر هفته بیر ادبیات آغساققالیمیزی درنگیمیزه قوناق چاغیریردیق. باجاریقلی قوناق دا، اوخونان متنلره گؤره و ائله جه ده تنقیدلریمیزه گؤره فیکیرلرینی بیزه اؤیره دیردی. او ادبی شخصلردن گنجعلی صباحی،حبیب ساهر،محمدعلی فرزانه،کریم مشروطه چی سونمز، هاشیم ترلان،سعید منیری،عزیز محسنی مظفردرفشی،عمران صلاحی،خیراله حق بیگی (ساپلاق) و .... آد آپارماق اولار. ائله جه ده باشقا شهرلردن تهرانا یولو دوشن ادیبلر و شاعیرلر دفعه لرله درنگیمیزین قوناغی اولاراق چاغداش ادبیاتیمیز حاقیندا بیزیمله فیکیر موبادیله سینده اولوردولار. او جومله یحیی شیدا،عاصم اردبیلی،منوچهر عزیزی(هارای)،پاکباز،ستار گلمحمدی،آذر مازندرانی،باریشماز علیایی،احمد شایا آلاو اوستاد ناظر شرفخانه ای،علومی تبریزی،و ...آد آپارماق اولار. « آرزی کاروانی » آدلی ادبی درنک۱۳۶۸-نج ایلین سونلاریناداک منتظم ده اولماسا آیلیق گؤروشلر کئچیریردی .بیز اورادا دیل و فولکلوروموز و چاغداش آذربایجان شعیر حاقینداجمعی موباحیثه لر و مطالعه لر یولاسالیردیق و بیری-بیریمیزین تنقیدی فیکیرلرینه سایغیله یاناشیردیق.درنگه گلن هر کسه سایغیمیز اولوردو.دئیه بیلرم کی آرزی کاروانی ۱۳۶۸-جی ایلدن سونرا درنک آدیله بیر شعیر آخشامی گئچیرمهدی .لاکین بیر ادبیات ائوی کیمی هله ده قوروجولارینین اؤرگینده اؤز ایستیسینی یاشادیر.

۱۳۷۳- جی ایلدن سونرا، ایلک بانیلری مظفّر درفشی،سعید منیری،اوستاد بهزاد بهزادی،علیقلی کاتیبی، هاشیم ترلان حسین طهماسب پور شهرک(میرزا) نورانی، وحدت،علی میثمی وآدلارینی اونوتدوغوم باشقا شاعیر و یازارلاریمیزین ایشتراکیله یاراناں مشهور «میرزا علی اکبر صابر»آدینا ادبی انجومهنینائولرده کئچیریلن ایلنجه لرینه چاغریلدیم. ادبی درنگین دایمی عضوی کیمیایلنجه لرینده و تدبیرلرینده ایشتراک ائتدیم. ایللر بویو ائولرده داوام ائدن«میرزا علی اکبر صابر»آدینا ادبی انجومهنین عضولری اوقدر آرتیدیکی، داها مدنیت سارایلاریندا سالونلارا توپلانمالی اولدوق. و تهراندا یئنی بیر مدنی حرکت کیمی عرصیه گلن ایمکانلاردان یارارلاندیق و فعالتیمیز او قدر چوخالدی کی، ایلک اولاراق بولود قارا چورلو(سهند)،حبیب ساهر، گنجعلی صباحی،صمد بهرنگی، اوستاد بهزاد بهزادی، نین آغیرلاما تؤرنلرینی تهرانین مشهور بهمن مدنیت سارایینداا تشکیل ائتدیک. هله ده وار او ادبی ییغینجاقلارین عظمتی گؤرونمور.بو «میرزا علی اکبر صابر»آدینا ادبی انجومهنین آغساققاللارینین و ایش آپارانلارینین باجاریق و صداقتلریندن یارانان بیر ادبی حادثه ایدی او ایللرده..۱۳۷۸-۱۳۸۳- ایللر آراسیندا انجومنین چاغریشیله یارانان آغیرلامالاردا اوخونان شعیر و مقاله لری توپلاییب تهران،تبریز،زنجان، اردبیل ده نشر اولونان ادبی ژورنال و نشریيه لره چاپ ائتمک منیم عهده مه وئریلمیشدی و من ماتئریاللاری توپلاییب اونودولماز دوستوم دوکتور محمدرضا کریمی نین باش یازارلیغیله ایله نشر اولونان بهار زنجان و پیک آذر ژورناللاریندا چاپ ائتدیریردیم. او ایللرده دوکتور محمدرضا کریمی نین خیدمتلری بؤیوک بیر فداکارلیق ایدی.

۱۳۷۶-جی ایلده تهران بلدیهسینین مدنیت سارایلاریندان اولان «حوزهٔ هنری» نین مرکزی بیناسیندا اولان سالوندا هرهفتهنین اوچونجو گونو (دوشنبه گونلری) گئچیریلن «تورکجه شعیر تنقیدی آخشاملاری» آدلانان ادبی ایجلاسلارین مودیریيه هئیتینین فعال عضوو اولاراق، هر هفته تشکیل اولونان او ادبی درنگیاراداتلاردا و ایداره ائدنلردن اولدوم. بو آغیر ادبی چالیشمادا شاعیر و یازیچی همکارلاریم: اوستادلار عباد ممیزاده(آغداشلی)،باقر رشادتی،حسین طهماسب پور شهرک، میرزا رسول اسماعیل زاده، مهدی عبدالهی جنابلارینی آد آپارا بیلرم. ۵ ایل عرضینده آردیجیل اولاراق یارانان او شعیر تنقیدی آخشاملاری او ایللرده تهران ادبی موحیطینده تورک ادبیاتیله ماراقلانانلار آراسیندا و گنج ادبی نسلین یتیرمهسینده بؤیوک رولو اولدوغونون شاهیدی اولدوق؟او مدتده دایمی ایشتراک ائدن گنج شاعیرلردن و تزه- تزه یازماغا باشلایانلاردان

یادیمدا قالانلار: سلمان داغلی، سعید نجاری،وحید نجاری،ساحل آذر،آتیلا کیشی زاده،الیاس واحدی،مرحوم سهند،سعید موغانلی،مصطفی رزاقی،منصور خانی،وقار نعمت، لیلا کحالی،سیما صمدی،نعمت زرّین،خانم نجاری....... ایندی آدلیم مؤلیفلریمیزدندیرلر. بئش ایلدن سونرا بیزه بللی اولمایان سببلره گؤره «نقد و بررسی شعر ترکی» درنگی ده همیشه لیک تعطیله اوغرادی.

سونرالار تهران ادبی محیطینده یارانان قاراداغ ادبی انجومنی ،حکیم نباتی انجومنی و نظامی گنجوی انجومنی نین فخری عضولریندن اولاراق، شعیر آخشاملاریندا دعوتلی لریندن اولاراق ایجلاسلاریندا ایشتراک ائدیردیم.

بو یادداشی یازدیغیم تاریخده یوخاریدا آدلاری گئدن او ادبی انجومنلرینین هامیسی تعطیله اوغرامیش و دوندورولموش حیاتلارینی یاشاییرلار.

مطبوعاتدا اولان فعالیت‌لریم:

۴۰- ایلدن آرتیقدیر کی، شعیر و یازیلاریم آنا دیلیمیزده نشر اولان ادبی - مدنی نشریه لرده چاپ اولونور. بو اوزون ایللر بویو مقاله لریم ائله جه ده شعیرلریم داها آرتیق خدآآفرین آیلیق مجلّه /تهران ،ارک هفته نامه سی/تبریز، پیک آذر /زنجان، اختر هفته نامه سی/تبریز، بهار زنجان آیلیق مجلّه/ زنجان، آذری اوچ آیلیق /تهران،وارلیق/ تهران، یارپاق هفته نامه سی/تهران،دیلماج آیلیق مدنی سیاسی ژورنال/تهران،ائل ادبیاتی(بایرام مجلّه سینین علاوه سی) زنجان، آفتاب آذربایجان(آیلیق مجلّه)/ تبریز، مهد ازادی روزنامه/ تبریز، آراز هفته نامه /اردبیل،غروب اوچ آیلیق/ تبریز.و .....تاریخی آردیجیللیغی نظرده آلاراق، نشریه لرده اولان همکارلیغیم حاقیندا بعضی قئیدلرین گتیرمگینی اؤنملی گؤرورم.

۱– بولتن نشریه‌سی

تهران بؤلگه سینده یاشایان تورکلرین ادبی محیطینده تاثیرلی شخصیتلردن اولان «دوکتور حسین محمدزاده صدیق» ین رهبرلیگیله ۱۳۶۵-جی ایل " ایران آذربایجان تورک دیلی درنگی" یاراندی. درنگین ایلکین آیلاردا ایشتراکچیلاریندان آذربایجانلی شاعر و یازارلاریمز: مرتضی مجدفر،فیروز رفاهی،جابر آلیشان، آخشین آغکمرلی،قادر قوروچایلی،حسن راشدی، اکبر آزاد،اوغوز مارالانی،عوض سلیمی حسین محمد خانی گونئیلی،اکبر صالحی (قاداش)و... کیمی ادبی شخصیتلری آد آپارماق اولار. آنجاق ۵ نومره‌سی ایشیق اوزو گؤرن بو داخلی نشریه‌(بولتن) ،گنج نسلین ماراقلارینی ائحتیوا ائدیردی. شعیر و مقاله‌لری گنجلره اؤنملی ایدی. منده او ادبی درنکده ایشتراک ائدیردیم و یارانان ادبی ایلنجه دن فایدالانیردیم.او درنک بیزیم اوچون تنقید کلاس ایدی .چوخ اؤنملی ایلنجه لری اولوردو. درنکده فیروز رفاهی و دوکتور صدیقین دیل و ادبیات تدریسلری گنج نسیللره داهادا ماراقلی ایدی.بو نشریبه ده آنجاق شعیرلریم چاپ اولوردو.

۲– تورکجه–فارسجا "ارک" هفته لیگی

۱۳۷۴- جی ایلدن تبریزده نشر اولونان مشهور تورکجه-فارسجا "ارک" هفته لیگی نین ادبی صحیفه‌سینده هر هفته ده معیّن بیر ستوندا اوولار" ایللرین قانادیندا" وسونرالار "ادبی گنجلیک" باشلیقلی سئریال مقاله‌لریم چاپ اولونوردو. او آز حجملی یازیلاریمدا حیاتدا اولان چاغداش آذربایجان شاعرلرینین حیات و یارادیجیلیقلارینا دایر سؤز گئدیردی. همن مقاله لرین ایلک ساییلارینی توپلاییب " ایللرین قانادیندا" آدلی شعیر آنتولوریسی نین بیرینجی جیلدینی چاپ ائتدیردیم. یئری گلمیشکن ارک نشریه سینین مسئول مودیری سایین محمد اشراقی جنابلاریندان منتدارلیغیمی بیلدیریره م. او دیرلی نشریبه ده دؤرد ایل، هر هفته ده بیر یازیم چاپ اولوردو.

۳- تورکجه-فارسجا آیلیق ادبی- مدنی "پیک آذر ژورنالی دوکتور محمدرضا کریمی نین باش یازارلیغیله ایله ۱۳۷۹ - جی ایلیندن زنجان شهرینده نشره باشلایان تورکجه آیلیق ادبی- مدنی "پیک آذر" ژورنالینین ایکینجی ساییسندان همکارلیغا باشلادیم . اوزامان اؤلکه ده داها چوخ یاییلمالان او و دیرلی ژورنالدا "عصریمیز - شعریمیز" باشلیقلی ادبی-تنقیدی مقاله‌لریمی ایکی ایل مودتینده آردیجیل سایلاردا چاپ ائتدیردیم. اورادا چاپ اولان مقاله‌لریمده حیاتدا اولان مؤلیف شاعرلرین چاپ اولان شعیر کیتابلارینا دایر باخیشلاریمی درج ائتدیریردیم. ژورنالین ایکینجی ساییندان باشلایاراق سون ساییندا ده ک مقاله‌لریم اورادا یاییلیردی.

۴- تورکجه اوچ آیلیق " ائل دیلی و ابیاتی " فولکلوریک مجموعه‌سی

۱۳۸۱-جی ایلدن باشلایاراق ایکی ایل اوستاد بهزاد بهزادی‌نین رهبرلیگیله هر اوچ آیدا بیر جیلیدی نشر اولان اوچ آیلیق بیر نشر ایدی. ژورنال عوضینه تدوین اولونوردو و کیتاب قانونوندان فایدالانیب نشر ایجازه سی آلینیردی و نشر اولونوردو کیتاب فورمتینده یاییملانان مشهور"ائل دیلی و ابیاتی" آدلی فولکلوریک نشرین" آتالار سؤزو" بؤلومونون مسئولو تعیین اولموشدوم .

۵ – تورکجه–فارسجا "آذری "ژورنالی

اوستاد بهزاد بهزادی‌نین اؤیه‌لیگی و دوکتور حسن ریاضی(حسن ایلدیریم)ین باش یازارلیغی ایله ۱۳۸۲-جی ایلین پاییزیندان نشر باشلایان اوچ آیلیق بین الخالق علمی- ادبی "آذری "ژورنالی‌نین"ائل دیلی و ادبیاتی" آدلی فولکلوریک بؤلومونده ده "آتالار سؤزو و ضرب المثل لر"بؤلومونون مسئولو اوللاراق اوستاد بهزاد بهزادی‌نین وفاتینا ده ک همکارلیغیم دوام ائتدی.ائله جه ده ایلک ساییندان« ای. ولی یئو» ین ترجومه ائتدیگی مشهور«بیلقامئیس(بیلقامیش) داستانینی کریل الیفباسیندان کؤچوروب آذری نشریه سنده سونونا دک نشر ائتدیردیم و نشرییه نین ایکینجی ساسسیندان «خودوش» رومان یمیی ایکی ایلمدتینده چاپ اولان سایبلارینده نشر ائدیردیم.

۶- تورکجه–فاسجا مدنی–کولتورل و علمی خداآفرین درگیسی

۱۳۸۳- جی ایلین مهر آییندان تهراندا نشره باشلایان تورکجه-فاسجا مدنی- کولترل – علمی خداآفرین ژورنالی نین باش یازاری و ایجراچی مدیری گؤروینده ۳- ایله یاخین چالیشدیم .آردیجیل و منظم اولاراق نشر ائدیردیک. ژورنالین صاحب امتیازی و مسئول مدیری جناب دوکتور حسین شرقی درجک (سوی تورک)ایله بیرلیکده مجلله نین عرصه‌یه چاتماسیندا الیمدن گلن قدر چالیشدیم و بیرداها دئمه لیم کی ، ۲۰ ایل ایره ادبی- ایجتماعی محیطیمیزه چوخ فایدالی اولان نشریه لرین اؤنونده گئدن نشریه اولدو. خداآفرین نشریه سی اوچون خاطره لریمدن بیر نئچه پاراگراف بورادا گتیرمک ایسته ییرم :

۱۳۸۳-نجی گونش ایلی تیر آیی نین ایلکین گونلری ایدی. آخشام اوستو ائو تئلفونو زنگ چالدی.دسته یی گؤتوروب،آلوو دئدیکده، دسته یین او بیری طرفینده، همیشه کی کیمی، گور سس ایله سالاملاشان گنج یورد داشیم ،چاغداش آذربایجان ادبیاتی چالیشقانلاریندان اولان، ائله جه ده باکی دؤولت یونیورسیته سینین پسیخولوژی کورسوندا دوکتورا اؤیرنجیسی حسین شرقی دره جک (سوی تورک) ایدی. او، دؤرد- بئش ایل اوندان قاباق ادبیات عالمینه نهنگ کؤچورمه لری ایله گلن کیمی، اوخوجولارینین و داها دوغروسونو دئسه ک او گونکو آذربایجان ادبی محیطی نین ماراقلارینی قازاناناردان اولموشدو. بونا گؤره کی، سوی تورک ، پروفئسسور علیار صفرلی ایله پروفئسسور یوسیف خلیل لی نین سامباللی « آذربایجان ادبیات تاریخی»نی و پروفئسسور نظامی خودویف ین مشهور« آذربایجان ادبی دیلی تاریخی» آدلی کیتابلارینی کریل الیفباسیندان عرب الیفباسینا کؤچوروب ،گئنیش تیراژلا نشر ائتدیرمیشدی. بو گنج ادبیات چالیشقانی او گونکو ادبی محفیللرده بیرگنج ادبیات خادیمی کیمی دیرله نیردی. حقیقتا او، آغیر ایشلرین عهده سیندن باجاریقلا گلمیش و اوخوجولارینین سئوگیسینی قازانمیشدی.سوی تورک له بیرایل اوندان قاباقدان دا مشهور خدیویه الیازماسی اوزریندن چاپ ائتدیگیم «تورکجه دیوان نظامی گنجوی» حاقیندا گؤروشلریمیز ده اولاردی. او، سؤزو گئدن دیوانی،چاغداش الیفبادا ترتیبله ییب شرحلرینی یازدیغیمدان سونرا پروفئسور «نظامی خودویف» و پروفئسور «آزاده روسم اوا»یا چاتدیریب ، هر ایکی عالیمین ایلک باخیشلارینی دا چاپ اوچون منه گتیرمیشدی. من ایسه بو چالیشقان قلمداشیمین زحمتلرینی دیرلندیرمکو قایغیلارینا ائحتیرام اوچون اؤز موناسیبتیمی ایلک دؤنه چاپ ائتدیگیم دیوانین ۲-نجی واراغیندا" شوکرانلار"[1] بؤلومونده درج ائتمیشدیم .اودور کی ادبی ایشلر اوزره علاقه لریمیز ده، تانیشلیقدان بو یانا اؤز دویغوساللیغی ایله دواملانماسیندا ایدی. همیشه ادیبانه داورانیشی و دویغوسال دانیشیقلاری و آذربایجان ادبیاتی اوچون قایغیکئشلیگی ایله تانینان «سوی تورک»ون سسینده، او آخشام، آسانلیقلا

[1]): دیوان نظامی گنجوی(یئنی تاپیلان) صدیار وظیفه ائل اوغلو،ناشر : اندیشه نو، چاپ اول۱۳۶۲ .ص ۴

دویولاسی بیر سئوینج حیسینی باشا دوشدوم. دسته یین او طرفیندن :
(سالاملاشدیقدان سونرا) شاعیر، سنه بیر خوش خبر ده واریمدی ، ارشاد ناظیرلیگیندن منه تورکجه -فارسجا نشر اولا بیلن بیر آیلیق کولتورل، ادبی نشریه ایجازه سی وئریلیب - دئدی. حقیقتاً چوخ سئویندیم و اورکدن تبریک ائدیرم دئدیم. او تبریکلریمی ائشیتدیکدن سونرا؛ آلتی ایل قاباق ارشاد ناظیرلیگینین نشریات دایره سینه گئدیب نشرینی ایسته میشدیم ، ایندی جوابی گلیب - دئدی.
من نشریه نین آدی نه اولاجاغینی سوروشدوقدا، « خدآفرین»، اؤز دوغما بؤلگه میزین آدی – دئدی. خداآفرین سؤزونو ائشیتدیکده بیرداهادا سئویندینم. دویغولاناراق خدآفرین کؤرپولری ذهنیمدن گلیب کئچدی، نه یاخشی، بیزیم ماحالیندا آدینا بیر نشریه اولدو،اؤزو ده آنادیلیمیزده یاییملانا بیلن بیر نشرییه! بو تاریخی آد لاپ یاخشی اولدو دئدیم. او، سئوینجیمی دویوب تبریکلریمه و دویغولاریما گؤره تشککور ائدیب؛ بیلیرسن، کی، شاعیرا! من هله لیکده باکی دا درس له مشغولام، تا من گلینجه، زحمتین چوخو سیزین اوزه رینیزه دوشه جک دئدی .باشا دوشدوم کی سونونجو جوملهِ سینده منه اولان ارکینی و بو آغیر ایشه اوچون اوماجاغینیدا بیر نؤو دیله گتیردی.البتده کی او حاقلی ایدی و گره کیردی کی من و باشقا آذربایجانلی قلمداشلاریمیز نشر دونیاسینا تزه جه آیاق باسماق ایسته ین آنا دیللی بیر نشریه نین یاردیمچیسی اولاق.سوی تورک سؤزونون داوامیندا: بیرآی دا واختیمیز وارکی، نشره باشلایاق. ایلک سایسی دا بیر آی یا دک نشر اولمالی دی. زحمت اولماسا صاباح تهراندا ارشاد اداره سینه بیر لیکده گئدک -دئدی. صاباح سحر ساحات ۱۰-۹ آرالاریندا ایدی کی، تهراندا مطهری خیاوانیندا ارشاد اداره سینی آختاریردیق . آدرسی تاپیب گئتدیک و اؤیرندیک کی، مجلّه چاپ اولا بیله ر. دئمه کی، ۵ آی قاباق کاغاذ یوللانیبمیش، لاکین سورولمو مودیر قئیدیاتدا کی آدرس ده اولمادیغیندان دولایی، نشر ایجازه سینه داییر یوللانیلان کاغازی ۵ آی سونرا الینه چاتیبدیر. ارشاد اداره سینده آیدین اولدو کی، مجلّه نین چاپ یئری ایلکین قئیدیاتا گؤره تهران شهری دئییل ، اردبیل شهری دیر.

دئدیلر کی، چاپ یئرینی عوض ائتسه نیز، گره ک ناظیرلیگه مکتوب یازاسینیز کی، تهراندا چاپ اولوناجاق. مکتوب یازیلدی و مجلّه نین تهران شهرینده دا نشراولماغینا دایر بیر آی سونرا ایجازه وئریلدی. ائله همن گون ایدی کی مجلّه نین نشری اوچون همکارلیغا سؤز وئردیم و هم یئرلیم حسین شرقی دره جک (سوی تورک) ون منیمله ایمضالادیغی مقاویله اساسیندا ایلک چاپینا حاضیرلاشان خداآفرین مجلّه سی نین باش یازاری و ایجراچی مودیری تعیین اولاراق، صاباحیسیندان ایشه باشلادیم. حقیقتاً آغیر ایش ایدی . اوندان قاباق نشر تجروبم یالنیز اوستاد بهزاد بهزادی نین باشچیلیغی ایله نشر اولونان " ائل دیلی و ادبیاتی" مجموعه لرینده ایدی.دئمک ۱۳۸۱-نجی گونش ایلیندن هر اوچ آی دا بیر جیلید آذربایجان فولکولورونون مؤوضولاریندا یازیلان مقاله و یازیلاری ائحتیوا ائدن بیر کیتابچا ایدی کی نشر قانونوندا کیتاب ایدی و شیفاهی ادبیاتیمیزدا سیستملی و آردیجیل بوراخیلدیغینا بیز نشریه دئییردیک . دوکتور حسین محمّد زاده صدیق، محمد رضا کریمی، اسماعیل هادی،جواد دربندی، علیرضا صرّافی و منیم همکارلیغیملا آلتی سایییسی سئریال نشر اولونان « ائل دیلی و ادبیاتی» فولکلوریک مجموعه لر ایدی کی تهراندا نشر نخستین نشرییاتی کیتاب قایدالاریندا ایجازه آلیب نشر ائدیردی . اوستاد بهزادینین گؤستریشلریله ایجرایی ایشلرینی گؤرمک منیم عهده مه ایدی . بیر آی مدتیندنده خداآفرین مجلّه سینین ایش یئرینی کرایه له دیم. تهراندا اینقیلاب مئیدانی نین ۱۵۰ آددیملیغیندا یئرلشن بیر کوچه ده یئرلشن آسانسورو اولمایان بیر بینانین اوچونجو مرتبه سینده جمعاً۱۶ مئترلیک بیر اوتاق ایدی خداآفرین نشرییه سینین ایلک ایش یئری. بیز، اورتاق فیکیرلریمیز اساسیندا خداآفرین ین گئنیش یاییملانماسی اوچون ایلک باشلانیشدان خالقا آرخالاندیق. خالقیمیزین دا دایاغیمیز اولاجاغینا امین لیکله چالیشدیق. سؤزون حقیقی معناسیندا میللی معیارلاریمیزی گؤز بگیمیز کیمی قوروماق آماجیله برابر، مستقیل بیر اورگان اولاراق ایشه باشلادیق. همده، قانون چرچیوه سیندن چیخماماق اوچون مستقیل لیگیمیزی تام دیققتله قورومالی ایدیک. بونا گؤره کی، مستقل اولماق و، هئچ بیر گروپ و سیاسی تشکیلاتین ماراغلارینی تبلیغ ائتمه مک و اونلارین

خیدمتینده اولماماق مجلله نین نشر شرایطلریندن ایدی. بیز مستقیل اولدوغوموز اوچون آنجاق خالقمیزدان مادی و معنوی یاردیم آلابیلردیک.ائله جه ده اولدو. عمومیتله هم یئرلیلریمیز اولاراق تانیدیغیمیز صنایع و پئشه صاحیبلریندن رئکلاملار آلا بیلدیک. و آذربایجانیمیزین هر یانیندان شاعیر و یازارلاریمیزدان، علم آداملاریمیزدان ،هونر وصنعت آداملاریمیزدان ایسه نشر اوچون دولغون مقاله لر و آراشدیرمالار و احساسلارلا دولو اوره ک سؤزلری گؤندریلدی. بیز خداآفرین مجلله سینین نشرینه دایر ایشه باشدلادیغیمیزدان صونرا، همیشه هم یئرلیلریمیزین نشریه ده چاپ ائدتیگیمیز رئکلاملارینین گلیری ایله نشریمیزه دوام ائده بیلدیک. خداآفرینین نشرینده مسئولیتده اولدوغوم ایللرده حقیقتاً خالقین صداقتلرله ائتدیگی معنوی و ماددی یاردیملارینین شاهیدی اولدوق. اوزاق گؤرن خالقیمیز یقین کی بیزی ده اؤز قوللوغوندا گؤردوگوندن دولایی یاردیملارینی بیزه اسیرگه میردی.البته کی خالقین گؤزو تره زی دی.گؤرور، اؤلچور و بیچیر. بیر توپلومسال نشریه اولاراق باجاردیغیمیز قدر خالقین ماراغینی قازاندیق .یادیمدا دیر کی، او گونلر خداآفرین له هم زامان بیر چوخ نشریه لره ده چاپ ایجازه سی وئریلمیشدی. لاکین چوخ آز و محدود تیراژلارلا نشر ائدیلیردیلر. بونا گؤره کی، گلیری اولمایان هر بیر مستقیل نشریه حیاتینا دوام ائده بیلمز. بیز ایسه هر آیدا ۴ یا ۶ صحیفه رنگلی رئکلاملار چاپ ائدیب نشریمیزه دوام ائدیردیک. خداآفرین ین آرشیولرینه باخساق یقین کی او میللی شعوردان تؤره نن سایغیلاری باشا دوشه بیله جه ییک. بیز رئکلاملارین وسیله سی ایله هم خالق آراسیندا یاییردیق، همده گلیر الده ائتمکله نشر حیاتیمیزا داوام ائدیردیک . بونودا قئید ائدیم کی، بیز آنجاق مجلله نین خرج لرینی تامین ائدیردیک و اونون قازانجیندان شخصی حیاتیمیز اوچون فایدالانا بیلمیردیک.قناعتله قاتلاشیب ادبی –ایجتماعی قوللوغوموزا دا داوام ائدیردیک. هر ایل یوزلرله یازار و شاعیریمیزین و تدقیقاتچیلاریمیزین قلم اثرلرینی آنا دیلیمیزده نشر ائده بیلدیک. او زامان بو آغیر بیر ایش ایدی و بیز یازارلاریمیزین،شاعیرلریمیزین و خالقیمیزین دستک وئرمه سیله خالقین قوللوغوندا اولدوق . بیرینجی ساییندان مجلله نین دایمی رئکلاملاری اولدو و بیز او مادی گلیرله و ساتیشلا ایاق اوسته دوردوق. البته کی خوش نییت همیئرلی لریمیز اولماسایدی بیز لازمی قدر نشریه چاپ ائده بیلمزدیک. بیز بیریندن مفته اولاراق مادی یاردیم گؤرمه دیک . رئکلاملارینی بیزه وئرن هم وطنلریمیز بیزی باشا دوشرک بو آغیر و مدنی ایشده آرخامیزدا دایاندیلار. اونلارلا رئکلام چاپ ائتمکله مجلله نی کوتله آراسیندا یایا بیلدیک. بو یئگانه نشریه ایدی کی اؤز خرجینی چیخاریردی.و بیر یانا ال اوزالدمیردی. بیر سیرا همیئرلیلریمیز دایمی بیر فوند یارادیب بیزدن مجلله آلیب اؤلکه ده اولان کتابخانالارا پست لا یوللاییردیلار.بو سیرادا سایغیلی هم وطنلریمیز جنابلار رحیم ممقانی، داوودممقانی،قنبر سیفی ،ایمان ایمانی،مهدی پناهی،محمد فولادی کلیبر ،بیژن فولادی کلیبرو باشقا لاریندان مینتدارلیغیمیم بیلدیریرم. مجلله نین بیرینجی ایلی باشا چاتدیقدا دیرلی هم یئرلیلریمیزین تشبوثوایله و اؤز صمیمی ایشتراک ائتمه لریله طنطنه لی بیر یوبلئی کئچیریلدی و یوبئیله قلم دوستلاریمیز و ارخا دورانلاریمیز گؤزلنیلمز سایدا ایشتراک ائتدیلر و بیر اونودولماز تؤرن کئچیردیلر. بو دا عرمروموزده آز گؤردوگوموز حادثه لردن ایدی.سئویندیریجی بوراسیندادیرکی ایگیرمی ایلینین باشلانماسینا ۱۵ای قالان آیلیق خداافرین مجلله سی چوخ یوخاری سویه ده نشر اولونور و گئنیش اوخوج دایره سینین ماراغینی قازانیر بو آغیر ادبی-مدنی ایشی یئرینه یئتیرن قلمداشمیم جناب دوکتور شرقی یه بیر داها تبریک ائدیرم.دئمک ایستردیم کی بو تایدا مطبوعات تاریخیمیزده بو قدر اوزون عؤمور سورن آیلیق مجلله میز اولمامیشدیر و خداآفرین مجلله سی بو اوزون عؤمورو یاشاماقدا ایکن بیرینجی یئری توتور. بو گونه دک یوزلرله شاعیر و یازاریمیزین قلم اثرلرینی اوخوجولارینا چاتدیران خداافرین درگی سینین اؤنه میمنی آچیقلاماق و اونون فولکلور و ادبیاتیمیز اوغروندا آتدیغی اوغورلو آدیملار باشقا آرخایینلیق طلب ائدیر."

۷- تورکجه-فاسجا دیلماج ژورنالی

۱۳۸۶- جی ایلین قیش فصلیندن باشلایاراق تام بیر ایل عرضینده ۱۲- سای تورکجه-فارسجا آیلیق علمی -مدنی - سیاسی دیلماج مجلله‌سی‌نین ایجراچی مدیری گؤره ویندە چالیشدیم و نشرییه‌نین دایمی تعطیل اولونماسینا ده ک همکارلیق ائتدیم. مجلله نین هر ساییندا الیازما نوسخه لریندن الده ائتدیگیم اؤنملی ماتریاللاری

«آختاریشلار – تاپینتیلار» باشلیقلی مقاله لریمده نشر ائدیردیم.

۸ – ضمیمه اولاراق چاپ اولان «ائل ادبیاتی»آدلی فولکلوریک ژورنال

۱۳۸۸جی ایلدن زنجان دا نشر اولان دیرلی آیلیق «بایرام» مجلّه سینین ضمیمه سی اولاراق تورکجه اوچ آیلیق فولکلوریک« ائل ادبیاتی» آدلی ژورنالین نشرینه باشلادیم. بو خصوصدا بایرام مجلّه سینین مسئول مدیری و صاحب امتیازی حؤرمتلی همکاریم و دیرلی قلمداشیم جناب علی محمد بیانی حضرتلریندن بیر داها تشککور ائتمگی اؤزومه هر زامانکی کیمی ایندی ده بورج بیلیرم. ۸ سایدا نشر ائتدیگیمیز ژورنالدا آذربایجانین فولکلور خزینه سیندن دیرلی و قالارقی ماتریاللار نشر ائدیردیک." ائل ادبیاتی"نشریه‌سی‌نین تحریره عضولری آشاغاداکی قلمداشلاریمز ایدی:

صدیار وظیفه : سرپرست هئیت تحریریّه

علیرضا صرافی : ادبیات شفاهی نین مسئولو

اسماعیل هادی: یئرلی سؤزلر و دیالئکتلرین مسئولو

جواد دربندی: آشیق ادبیاتی بؤلومونون مسئولو

بیژن فولادی کلیبر: آتالار سؤزو بؤلومونون مسئولو

دوکتور حسین محمد زاده صدیق :علمی ناظر

قئید ائتمک ایستردیم کی،" ائل ادبیاتی"نشریه‌سی‌نین بوتون صحیفه‌لری تورکجه یازیلارلا نشر اولونوردو.نشریه نین ویرستاری دیرلی ادبیات خادیمی مصطفی رزاقی ایدی.نشریه نین ایکینجی ساییندان ایسه فولکلورچو عالیم دوکتور م.ح جعفرزاده حضرتلری ناغیل و داستان ادبیاتینین مسئوول اولاراق بیزیمله همکارلیغا باشلادی.

ایندییه دک نشر اولونان کیتابلاریم:

۱ – ایللرین قاناداینده (شئعر آنتولوژیسی) ۱۳۸۱-ده" اندیشه نو" یایین ائوی

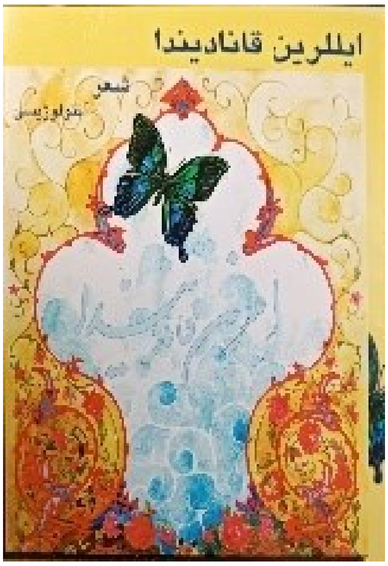

۲- قوشمالار– قوشمالار(شعیرلریمدن بیرمجموعه) ۱۳۸۱–ده" نخستین" یایین ائوی

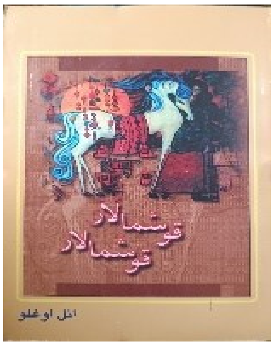

۳- سؤز ایچینده سؤز:/ نشر نخستین/ تهران ۱۳۸۱ ده

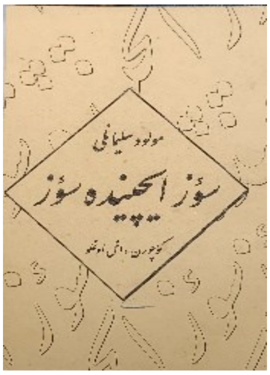

۴ - یوان نیظامی [گنجوی](تورکجه یئنی تاپیلان)
بو ال یازمایا ، گنجه‌لی نیظامینین بعضی تورکجه شعرلری داخیلدیر، بو ال‌یازماسی میصیرین خدیوبّه کتابخاناسیندا قورونوب قالان اثردیر. ۱۳۹ ایل اؤنجه، مصرده چاپ اولان خدیوبّه کتابخاناسینین ال‌یازمالار بؤلومونون کاتالوقوندا، کتاب‌شوناس و ادبیات‌شوناس عالیم « علی افندی حلمی داغستانی بن سلطان الداغستانی » نوسخه نی تمامی ایله نیظامی گنجوی‌دن بیلمیش و صراحتله قئید ائتمیشدیر: *(دیوان نظامی): تالیف المولی نظام‌الدین ابی‌محمد جمال-الدین یوسف بن مؤیدالگنجوی الاویسی المتوفی سنه۵۹۷ اوله یا اشرف البریّه یا سیدالوری الخ (بقلم تعلیق) بخط پیراحمدبن اسکندرتم تحریره فی سنه ۹۲۳ و هو باللغته الترکیه)* ال یازمانین فوتو صورتینیی الده‌ائدیب، آراشدیراندان سونرا ایکی نظامی تخللوصلو شاعیردن بیلدیم۱- گنجه لی نظامی۲- قاراملی نظامی الیازمانی هر ایکی شاعر ادینا بیرینجی دؤنه اولاراق ۱۳۸۲ جی ایل چاپ ائتدیردیم. (تورکجه دیوان نیظامی) حاققیندا اوتای-بو تای آذربایجاندا چوخ جیددی مقاله لر یازیلدی بیر چوخ عالیم منیم فیکریمه اورتاق اولدو ، البتده کی قارشی دورانلاردا اولدو.بو کیتاب ایندیه دک اوچ دؤنه باکیدا و ایکی دؤنه ده تهراندا چاپ اولوب و گئنیش یاییلیب.

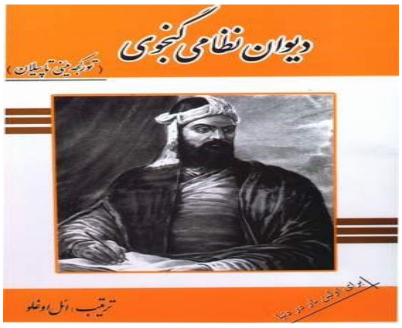

۵ - اؤلولر ساققیز چئینه ییر
۶ = جشن نلمه ی دکتر صدیق صدیار وظیفه/ احسان شکر خدایی، انتشارات تکدرخت، تهران ۱۳۸۸

اوزه چیخاریب نشر ائتدیردیگیم الیازما نوسخه لری:

۱- دیوان نیظامی [گنجوی](تورکجه یئنی تاپیلان)
بو ال یازمایا ، گنجه‌لی نیظامینین بعضی تورکجه شعرلری داخیلدیر، بو ال‌یازماسی میصیرین خدیوبّه کتابخاناسیندا قورونوب قالان اثردیر. ۱۳۹ ایل اؤنجه، مصرده چاپ اولان خدیوبّه کتابخاناسینین ال‌یازمالار بؤلومونون کاتالوقوندا، کتاب‌شوناس و ادبیات‌شوناس عالیم « علی افندی حلمی داغستانی بن سلطان الداغستانی » نوسخه نی تمامی ایله نیظامی گنجوی‌دن بیلمیش و صراحتله قئید ائتمیشدیر: *(دیوان نظامی): تالیف المولی نظام‌الدین ابی‌محمد جمال-الدین یوسف بن مؤیدالگنجوی الاویسی المتوفی سنه۵۹۷ اوله یا اشرف البریّه یا سیدالوری الخ (بقلم تعلیق) بخط پیراحمدبن اسکندرتم تحریره فی سنه ۹۲۳ و هو باللغته الترکیه)* ال یازمانین فوتو صورتینیی الده‌ائدیب، آراشدیراندان سونرا ایکی نظامی تخللوصلو شاعیردن بیلدیم۱- گنجه لی نظامی۲- قاراملی نظامی الیازمانی هر ایکی شاعر ادینا بیرینجی دؤنه اولاراق ۱۳۸۲ جی ایل چاپ ائتدیردیم. (تورکجه دیوان نیظامی) حاققیندا اوتای-بو تای آذربایجاندا چوخ جیددی مقاله لر یازیلدی بیر چوخ عالیم منیم فیکریمه اورتاق اولدو ، البتده کی قارشی دورانلاردا اولدو.بو کیتاب ایندیه دک اوچ دؤنه باکیدا و بیر دؤنه ده تهراندا چاپ اولوب و گئنیش یاییلیب.

۲- دیوان والی (کرمانلی والی) (ال یازما)
اینیه ده ک تورکجه شعیرلری اوزه چیمایان بیر نادر ال یازماسی دیر. ، کرمانلی والی نین شعرلری (ال یازماسی) ایران مجلیس کیتابخاناسی نین ال یازمالار بؤلومنده ۱۵۲ شیفره ایله قورونور. ال یازما نین یازیبا آلیندیغی تاریخ و اونون خطاطی نین آدی قئید اولونمامیشدیر. بللی دیرکی ال یازمانین قوپاریلان بؤلومنده یوخا چیخیبدیر. کیتابخانانین کاتالوقونا اسایلاناراق ۱۱جی هیجری قمری تاریخینده قلمه آلینمیشدیر.کرمانلی والی نین ال یازماسینی بوتونلوکله فارس دیلینده اولدوغونو کاتاکوقدا

یازمیشدیرلارسادا، ۵۶۰صحیفه لیک او ال یازمادا ۳۸ تورکجه (آذربایجان تورکجه سینده) غزل تاپدیم. اونون اؤز عصرینده مدح ائتدیگی پادشاهلار، شاعیرین یاشادیغی دؤورو معین لشدیریر. او «شاه سلطان صفی» نی و اونون اوغلو ایکینجی« شاه عباس»ی مدح ائتمیشدیر.شعیرلرین محتویسی گؤستریرکی،شاعر والی سارایا بیر او قدرده یاخین دئییل ایمیش.ال یازمادا شاعیر حاققیندا ایشله نن" علیه الرحمه" سؤزو گؤستریر کی اونو هانسی نسخه نین اؤزوندن کؤچورموش لر و بو ال یازما یازیا آلیناندا شاعیر حیاتدا دئییل ایمیش. اونون حاققیندا ایلک دفعه اولاراق خدآفرین نشریه سینین ایکینجی ساییندا تدقیق مقاله می چاپ ائتدیردیم[۲]. اونون فارسجا موختلیف ژانرلاردا شعرلری اولسادا تورکجه شعرلری آنجاق غزللریندن عیبارت دیر.

۳– بختیارنامه (ال یازما)

ال یازما ۱۳۸۲، -نجی ایلین اوللرینده ال یازمانیآمانات اولاراق منه وئرن میانالی ادبیات سئور بیر دوستوم جناب نوروزی (تورک قارداش) اولدو. او ال یازمانی قدیم ساوادلی بیر آذربایجانلی دان آلمیشدیر. ال یازما یوز ایلدن آرتیق بیر عائله نین کیتاب رفینده قورونورموش و بو گونوموزه چاتمیشدیر. اثرین شاعیری فدایی اوچ یئرده فدایی تخلص ائتمیشدیر. اثرین احتیواسی اجتماعی و اخلاقی ژانرلاردان عیبارت دیر. اثرین دیر بوندا دیرکی ایندییه دک یالنیز ایکی نوسخه اوزه چیخیب.اول اوزه چیخان نوسخه تبریزده میللی کیتابخانادادیر. و اوللی دوشوب و یوخا چیخیب. من اوزه چیخاردیغیم تورکجه بختیارنامه نین اؤنمی اونداديرکی تبریز نوسخه سینین دوشن بؤلومو بورادا واردیر و اونوتکمیل ائدیر اثر حاققیندا خداآفرین درگیسینین ۲۲-جی نومره سینده گئنیش معلومات وئرمیشم[۳]

۴ - دیوان شکری (ال یازما) اوزه چیخاردیغیم اوچونجو تورکجه بو دیوان صفوی‌لر دؤورونه عاییددیر. "تبریزلی شکری" نین دیوانیکاتالوقلاردا محتویسی فارسجا قئید اولونسادا ،الیازمادا درج اولموش ۲۱ تورکجه قزل و قصیده تاپدیم. شاعرین آیدین یازدیغینا گؤره تبریزلی اولدوغونو نظرده آلیب، "تبریزلی شوکری" نین دیوانی عونوانی ایله یئرلی مطبوعاتدا اوخوجولارا معلومات وئردیم خداآفرین مجله[۴] سینین ۱۴۲ -جی ساییندا نوسخ حاققندا گئنیش معلومات وئرمیشم.

۶ –۲– اوغوز نامه (الیازما) :

مثنوی دیر، فارسجا یازیلان اوغوز منقیبه‌لری و سلجوقنامه‌دیر
آختاریشلارین داوامیندا، محتویسندن ماراقلی نوکته لری بیرینجی دؤنه اولاراق خداآفرین[۵] مجله سینده نشر ائتدیم مثنوی‌نین اوچده بیر حیصه‌سی «اوغوزنامه»و اوچده ایکی حیصه‌سی سلجوق سولاله‌سی‌نین موختلیف قوللاریندان بحث ائدن «سلجوقنامه»دیر. مؤلف بو اؤنملی مثنویده یازیر:
« اوغوز خان»ین بؤیوک اوغلو «گون خان» نووروز بایرامی گونونده باشینا تاج قویدو و تاختا کئچدی.
او، همین مثنویده اوغوزلارین اوتوز حرفدن اولان ایلک الیفبالاری‌نین یارانماسینی گؤستریر و وئردیگی معلوماتلارین قایناغی اولان "قاتمر" آدلی بیر "سالنامه"دن سؤز آچیراراق یازیر :او مؤحتشم "سالنامه" نین مؤلفی «اوغوز خان» ین و اوغلو« گون خان»ین مشاویری و وزیری ایرقیل «ایرقیل یئنی کنتی» دیر. بو الیازمانی اوزون موددت آراشدیراندان سونرا ، دیرلی خداآفرین ژورنالیندا آردیجیل اولاراق اوچ سایدا (۱۸۹-۱۹۰-۱۹۱) نشر ائتدیردیم.بو بابتدن بیر داها دوکتورحسین شرقی(سوی تورک) جنابلاریندان تشککورلر ائدیرم.

۷- تورکجه «دیوانی شیخ نظامی» (آیت الله گلپایگانی کیتابخاناسی)

ادبی- علمی اجتماعییده اؤزونو تثبیت ائتمکده اولان «دیوانی نظامی»[گنجوی] (خدیویه الیازماسی=: *(دیوان نظامی): تالیف المولی نظام‌الدین ابی‌محمد جمال‌الدین یوسف بن مؤیدالگنجوی الاویسی)*نین بیر باشقا واریانتینی قوم شهرینده آیت الله گولپایگانی کیتاب‌خاناسیندان اوزه

[۲] : خدآفرین مجلـه سـی،تهران۱۳۸۳ ،۲-نجـی سـایی ،صفحه ۱۳

[۳] : خدآفرین مجلـه سـی،تهران۱۳۸۵ ،۲۲-نجـی سـایی ،صفحه ۴۳

[۴] : خدآفرین مجلـه سی،تهران۱۳۹۶ ،۱۴۲-نجی سایی ،

[۵] : خداآفرین ۵۴ جی سایی صحیفه:۶

چیخاردیغیم «دیوانی شیخ نظامی» آدلی تورکجه الیازما اوزرینده سون تدقیقلریمی الیازمانین متنی ایله برابر مطبوعاتدا یایملامیش و کیتاب اولاراق چاپا حضیرلامیشام. بو دبرلی الیازما اوزره تدقیقلریم خداآفرین مجلله سینین ۱۹۹-نجی ساییندا ۴۰ صحیفه حجمینده نشر اولد . «دیوانی شیخ نظامی» نین تمام متنی ایسه دیرلی خداآفرین مجلله سینین ۲۰۱—جی ساییندا نشر اولوندو.

کیتابلاریم حاقیندا یازیلان شرحلرین خلاصه لریندن:

دکتر حسین محمدزاده صدیق:

" .... ولی با توجه به اینکه قطعا نظامی به زبان مادری خود، زبان شهر و روستا در آذربایجان سده‌ی شش نیز دارای سروده‌های نغزی بوده است، کسی تاکنون برای تدوین اشعار ترکی نظامی، همتی شبیه همت نفیسی را به خرج نداده است.

تقریباً همه نظامی‌پژوهان آذربایجان و دلسوختگان ادبیات ترکی، از وجود یک مجموعه‌ی خطی در کتابخانه‌ی خدیویه مصر شامل اشعار ترکی نظامی خبر داده‌اند و همگی اشاره‌هایی هم به آن کرده‌اند، اما همه بدون مطالعه و پژوهش دقیق در زوایا و دقائق وجودی این اشعار، بسیار سطحی و گذرا از آن رد شده‌اند.

تنها کسی که با دقتی موشکافانه تصویر نسخه‌ی خدیویه را مورد بررسی عالمانه و کارشناسانه قرار داد، آقای «صدیار وظیفه» متخلص و معروف به «ائل‌اوغلو» هستند که اولا از وجود دو دیوان، و نه یک دیوان در این نسخه خبر می‌دهند و ثانیاً با دلائل متقنی که در مقدمه نگاشته‌اند، اثبات می‌کنند که نخستین دیوان جز نظامی گنجوی، منسوب به کس دیگری نمی‌تواند باشد و قرائن تاریخی ذکر شده در فوق، مربوط به نیمه‌ی دوم یعنی، «کلیات فارسی و ترکی نظامی قره‌مانی» است. ایشان دومین نفر بعد از «علی افندی حلمی داغستانی» هستند که این قصائد را بطور قطع و یقین از نظامی گنجوی می‌دانند و با نشر آن راه پژوهشهای دقیق‌تر را مفتوح می‌سازند. بویژه آنکه انتشار هر دو دیوان این فرضیه را فرا راه ترکی‌پژوهان قرار خواهد داد که ویژگی‌ها و وجود افتراق شیوه بیان و لحن ترکی هر دو نظامی را با دقت بررسی کنند و در اثبات اینکه این دو دیوان متعلق به یک نفر نیست با ایشان هم‌آواز گردند.

ایشان تا آنجا که از دستشان برآمده، به بحث فنی و لغوی و زبان‌شناسی تطبیقی تاریخی نیز پرداخته‌اند. از مجموع آنچه که بیان داشته‌اند، این یقین حاصل می‌شود که ایشان با زحمت و همت خود، جهان نظامی‌پژوهی را مدیون خود خواهد ساخت. و حقیر با خوشحالی زایدالوصفی این حادثه‌ی مبارک را به همه نظامی‌پژوهان جهان تبریک عرض می‌کنم[۶]."

دوکتور برات زنجانی:

"..... قصیده نعت رسول اکرم(ص) با قصیده نرگس را با احتمال قوی از نظامی دانستم، هر چند در کلمه «خان» که دنبال نام محمد آمده بود وسواس داشتم. تا اینکه قاصدی از راه رسید و خواست مارا در دامن داشت. و از نظامی شناسِ دانشمند فاضل و معروف کتابی بنام «دیوان نظامی گنجوی- یئنی تاپیلان» تالیف صدیار وظیفه ائل اوغلو که از روی دیوان نظامی خدیویهٔ مصر فراهم آورده

---

[۶] : دیوان نظامی گنجوی یئنی تاپیلان،صدیار وظیفه (ائل اوغلو)،انتشارات اندیشه نو،۱۳۸۲-تهران، پیشگفتار

بودند زیارت کردم. زحمات جناب صدیار وظیفه ائل در فراهم آوردن این کتاب در وصف نگنجد. مقدمه با مقالات نظامی شناسان توام با معانی لغات مشکل و ترتیب کتاب به دو بخش «گفته های نظامی» و «گفته های دیگران» استوار بود.دلایل و شواهدی برای قصیده با ردیف نرگس آورده بودند که وسواس خاطر را از من دور کرد. بدینوسیله از زحمات و همچنین هدیهٔ ایشان سپاسگزارم. دوصیده و هفت غزل ترکی از دیوان خدیویهٔ مصر را در پایان دیوان فارسی نظامی گنجوی آورده ام. "[۷]

شعیرلریم حاقیندا بعضی یازیلار

یازیلی ادبیاتدا شعیرلریمه داییر رسمی مطبوعاتدا فیکر سؤیله ین ایلک عالیم مرحوم پروفئسسور میرزا ایبراهیم اوف[۸]اولموشدور. اصلی- کؤکو سراب شهریندن اولوب ،اوشاقلیق ایللرینده عایله سیله بیرلیکده باکی شهرینه کؤچموش و اورادا بؤیوک علم آداملاریندان اولان بو محتشم ادبیات شوناس عالیم ۱۹۸۱-جی ایلین مای بیندا آذربایجان جمهوری سینده «آذربایجان شاعیرلر و یازیچیلار جمعیتی»نین اورگانی «آذربایجان» ژورنالیندا «جنوب سوقاتی» باشلیقلی علمی- تحلیلی مقاله سینده ۱۳۵۹-جی ایل دن باشلایاراق تبریزده نشر اولان مشهور آیلیق ادبی- اجتماعی «دده قورقود» ژورنالینین ۷-۸ سایییسندا نشر اولان شعیر و مقاله لره بیر نئچه آچیدان یازدیغی تنقیدی مقاله سینده، منیم ده او نشرییه نین مختلف ساییلاریندا چاپ اولان شعیرلریمه دیقّت یئتیرمیشدیر.

پروفسور میرزا ابراهیم اوف:

"…. طبیعی دیر کی، وطنه حصر اولونموش اثرلرین فیکری- ائستئتیک اوفوقلری گئنیش دیر. بورادا وطنین غئیرتلی اوغول و قیزلارینین ، طبیعی گؤزه للیکلرینین، مثلا، موباریزه ده بیرلشمک، حؤرمت، محبت اساسیندا باشقا خالقلارلا بیر یئرده،چیین- چیینه وئریب ظالیم لره قارشی ووروشماق، بیر یئرده خوش گون قورماق و ساییر بو کیمی مؤوضولارلا بیرله شیر. همچنین ظولمکارلارین قانلی عمللری، خالقین دیلینی باغلاماق،تشببوثلری و ساییره یادا سالینیر. بیرسؤزله بو شعیرلرین اکسرییتی ائنتر ناسیونالیست ، اوپتیمیست روحدا دیر. وطنین ایشیقلی گلجگینه، اینامی ایفاده ائدیر.« ائل اوغلو» تخللوصلو شاعیرین «دده قورقود ائلی» شعیرینده بو کئیفییت آیدین گؤزه ده بیر[۹]:

دئمه تؤکدوم بی گوناه قانلاری چایلار دولوسو،
خالق بیرلیک یارادیب،بیرقانا مین قان آلاجاق.
بئلینه باغلاسا گر خالقیمیز هیممت کمرین،
گؤره ریک اوندا نئجه حاقینی آسان آلاجاق.

خالقلار بیرله شه جک بیر - بیرینه یار اولاجاق،
ظالیمین ظولمکارین اوندا ایشی زار اولاجاق،
بیزه آیدینلیق اولان دونی اونا دار اولاجاق،
دده قورقود ائلینه دونیا گولوستان اولاجاق.

آل گونش قووزاناجاق اؤلکه میزه نور ساچاجاق،
افوقدن گون باخاجاق اوندا قارانلیق قاچاجاق،
قیش گئدیب یاز گلجک گولشنیمیز گول آچاجاق،
دیلی باغلانمیش ائلیم دردینه درمان تاپاجاق..."[۱۰]

خالق اؤزو چیرپیشاجاق دونیا بوتون قان اولاجاق،
تیکدیگین «کاخ سفید» خاک له یئکسان اولاجاق،
ائللر ایستیقلال اوچون چیرپیشیب عصیان اولاجاق
دده قورقودائلی قارشیندا دوروب،قان آلاجاق.

سیناجاق قول- قانادی،دونیا اونا دار اولاجاق،
قانیله اکدیگی گول اؤز گؤزونه خار اولاجاق،
اکدیگی ظلم آغاجی اؤز باشینا دار اولاجاق،
گله جک اولدوز اؤزو آخ کی، نه دؤوران اولاجاق.

یئری گلمیشکن دئمه لیم کی آذربایجان ژورنالینین همن ساییـنین ۲۷-جی صحیفه سینده میرزه ایبراهیم او»ون

---

[۷] : دیوان نظامی گنجوی. تصحیح،گردآوری و توضیح دکتر برات زنجانی استاد دانشگاه تهران ، ،انتشارات دانشگاه تهران ۱۳۹۱ ،ص:ز

[۸]

[۹] :آذربایجان ژورنالی نومره ۵، باکی۱۹۸۱، صفحه ۱۳.

[۱۰] : دده قورقود ،نومره ۳،صحفه ۱۷

درج ائتدیگی بیر باشقا شعیریمده واردیر کی عؤمرومده ایلک دؤنه چاپ اولوب اوخوجولارا چاتدیریلان شعیریمدیر. همن شعیری چوخ سئودیگیم صمد بهرنگی یه یازمیشدیم و ۱۳۵۹-نجی گونش ایلی نین شهریورینده نشراولان دده قورقود مجلله سینین ۲-جی ساییندا چاپ اولموشدور . ایلک دؤنه تبریزده چاپ اولان بو شعیریم، همن مقاله ده ایلک دؤنه باکیدا دا چاپ اولان شعیریم اولدو[۱۱] بیرلیدکده بیر داها اوخویاق:

دیل سوغاتی

اياق يالين گزنلردن،
گؤزدن قانی سوزنلردن،
باغریم باشین اوزنلردن،
ایشکنجه یه دؤزنلردن،
گتیرمیشم اودلو خبر:
دده قورقود سالیب نظر،
ائل قازانیب بؤیوک ظفر.

شفقلردن سوزن قاندان،
ایشیقلیغا یول آچاندان،
دیل یولوندا کئچن جاندان،
دوزگون صیفت دوز اینساندان،
گتیرمیشم اودلو خبر:
دده قورقود سالیب نظر،
دیل قازانیب بؤیوک ظفر.

قلم قاشلی دورنالاردان،
یاشیل باشلی صونالاردان،
اصلان کیمین آنالاردان،
نغمه قوشان قوجالاردان
گتیرمیشم اودلو خبر:
دده قورقود سالیب نظر،
ائل قازانیب بؤیوک ظفر.

توفار قاندان ،آخیر جاندان،
آراز آلان ائل قوربانداn،
اوشاقلارا سؤز یازاندان،
صمد کیمی قهرماندان،
گتیرمیشم اودلو خبر:
دده قورقود سالیب نظر،
ائل قازانیب بؤیوک ظفر.

آرازلاردا آخانلاردان،
سینمه اوخ تاخانلاردان،
کؤنلومه اود یاخانلاردان،
حسرتیله باخانلاردان،
گتیرمیشم اودلو خبر:
دده قورقود سالیب نظر،
ائل قازانیب بؤیوک ظفر.

اؤلکه میزین سیرداشیندان،
اوشاقلارین یولداشیندان،
یئتیم لرین گؤز یاشیندان،
عموغلونون قارداشیندان،
گتیرمیشم اودلو خبر:
دده قورقود سالیب نظر،
ائل قازانیب بؤیوک ظفر.

آذربایجان ائللریندن،
قیفیلللانمیش دیللریندن،
قاندان آخان سئللریندن،
روحلاندیران سئللریندن،
گتیرمیشم اودلو خبر:
دده قورقود سالیب نظر،
ائل قازانیب بؤیوک ظفر.

قوچ کوروغلو ساواشیندان،
آلپامیشین یولداشیندان،
اولدوزلارین قارداشیندان،
اوغوزلارین ائلداشیندان،

[۱۱] :آذربایجان ژورنالی نومره۵ ،باکی. - ۱۹۸۱م- مای

گتیرمیشم اودلو خبر:
دده قورقود سالیب نظر،
ائل قازانیب بؤیوک ظفر.
صدیار وظیفه (ائل اوغلو) [۱۲]

بهروز ایمانی(یاور سرابلی)
خرمن – خرمن مصراعلار [۱۳]
معاصر شاعیریمیز "ائل اوغلو"نون یارادیجیلیغینا بیر باخیش

خرمن – خرمن مصراعلار آدی ایله "ائل اوغلو" شعرینه مراجعه ائتمه بیمین سببی ،اونون خرمن- خرمن‌اولدوزلار شعرینه بسله دیگیم ماراقدان و اوره ک یانغیسینا اولان مرهمدن ایره لی گلمیشدیر:

خرمن- خرمن‌اولدوزلار
شبهه‌لرله‌توخونموش
غربیل‌لردن‌ألندی
سولار، چایلار، دنیزلر
اولدوزلا سیله‌لندی

اونون شعیرلرینین بارز خصوصیت لریندن بیری،اوندا اولان صمیمییت، طبیعی گؤزه لليكلر،بوردا محبت و سائره اوستونلوکلری یئنی بیر شعیر دیلی ایله جانلاندیریب مصراعلاردا عکس ائتدیرمه سیدیر.

داغ بیزده یایلاق بیزده،
عطری حیات قوخولو
یارپیزلی بولاق بیزده،
هئچ بیلمه ذیک نه ایسه
اؤزگه لرین تپه سینه داغ دئدیک
اونوتدوق باغیمیزی
غربت اؤلکه لرینده.

داغ بیزده، یایلاق بیزده، یارپیزلی بولاق بیزده دئیه ن شاعیر ائل اوغلو اؤز اوخوجو کوتله سینده درین حئیرت اویادیر.عینی حالدا هر بیر دوشونجه صاحیبی اونون اؤرتولو قویدوغو رمزلرینی باشادوشور. و بوتون عامل لری ایسه آجی بیر دویغو ایله قارشیلاییر.
دئدیگیمیز کیمی ائل اوغلونون دیلی ساده، سرزلری کسگین و باخیشی ایسه یئنی دیر.

بیز، گونشی‌دوشوندوک
اریمکله، یانماقلا
اونون‌قیزیل‌شعاسیندا یویوندوک
ایستک‌زیروه‌لر ینده
گونشی‌فتح‌ائتمه‌یه،
آخینان‌جیغیرکیمی،
آل‌رنگه‌بویانماقلا.

یئنی ترکیب،یئنی تشبیه و استعاره لرله اؤز دویغوسونو اوخوجو کوتله سینه چاتدیرماغا جان آتان شاعیر گونشی دوشوندوک باشلیقلی شعرینده اؤز یارادیجیلیق قابلییتینی بیر داها ثبوت ائتدیره بیلمیشدیر.

دوشونجه‌لر قاماشدی
اینانملار کؤشه‌نینده
پارلادی‌اوْووج- اوْووج
گؤیلرین‌کهرباسی
گؤیده‌قیوریلیب‌یاندی
هجالارین‌آه‌دولو
دودا قلانماز نداسی
سپیلدی‌اوفق‌لره
دودا قدا قیلینجلانان
دوغراق- دوغراق‌دوغرانان
هجالارین‌نداسی

بو گون حکیم لردن و جراحلیق نامینه چالیشانلاردان گیلئیله نیب ،سؤز آچانلار آز اولمامیشدیر.هامی اؤز نؤوبه سینده مریضخانالارین آغیر هزینه سیندن، حکیملرین پول پرستلیکلریندن،و مینلرله آیری-آیری چتین لیک لردن بحث ائده رک اؤز اعتراضینی بیلدیره بیلمیشلر. دئمک حکیم و خسته خانا مسئله سی عمومی بیر بحثه چئوریلمیشدیر. حال بو کی شاعیر ائل اوغلو بو مسئله یه آیری گؤزله باخماق ایسته ییر. دئمک او دئدیگیمیز

[۱۲] : دده قورقود مجلله سی،تبریز ۱۲ شهریور ماه ۱۳۵۹ ،صفحه ۲
[۱۳] :قایناق: فجر آذربایجان روزنامه سی،تبریز ۱۷، ۱۳۷۴ بهمن صحفه:۳

بارداغین یاریسی بوشدور بلکه او بو سورغویا مثبت موناسیبت بسله ییب. دئییر کی بارداغین یاریسی دولودور .جرراحلار آدلی شعیرینده اونون بو دوشونجه سینی اؤیرنمک مومکوندور.:

جرّاحلار
آی سئویملی جرّاحلار
اومیدسیز خسته‌لرین
ایستگی سالخیم ـ سالخیم
سئوگی دؤلو الینیزدن آسلانار
منه یاردیم گؤسترین
سیزمنیم ادراکیمی
احساسیملا جالایین
منه‌بیر کسر وئرین
اووخارلانمیش، ایتیلمیش
اووخارلانمیش ایناملا
ایتیلمیش اضطرابلا
منده‌بیر حکیم‌اولوم
محکمه‌سیز، حؤکوم‌سوز
حؤکومو دؤوران‌وئره‌ر
وجدان‌محکمه‌سینده
اوچولماز محکمه‌مده
ده‌گیشمز فلسفه‌مده
ساغلام‌یاشار اینسانلار
بوتون‌یئر کوره‌سینده
نه‌اوچولار محکمه‌م
نه‌پوزولار نییتیم
منه‌بیر کسر وئرین
پارلاسین‌کسریمده
ایتی‌لیگیم، عنادیم
بوتون‌یئر کوره‌سینده
باشلاییم‌حکیم‌لیگه
بیچیم‌او کسرله‌من
قلبلرین‌قورخوسونو
گؤزلرین‌یوخوسونو
قلبلری‌قایناشدیرسین
گؤزلری‌قاماشدیرسین؟
کسریمین‌اووسونو
منیم‌کسریم‌قلم
قلبلر اولار محکمه‌م
نه‌دئیه‌رم‌جرّاحام
نه‌دئیه‌رم‌حکیمه‌م
گؤره‌ر انسانلارمنی
یالنیز الیمده‌قلم
بیر قلم‌کی، شیمشگین
کسریندن‌یونولموش
دونیادا مین‌حکیمین
مین‌بیلجی‌کیشی‌نین
هنریندن‌یونولموش
منه‌قلم‌گتیرین
قولاقلیق‌ایسته‌میرم
ائشیدیرم‌اونسوزدا
اوره کلردؤیونتوسون

امید ائدیریک شاعیر ائل اوغلونون اثرلری نه اینکی روزنامه لریمیزین بزه یی اولسون. بلکه اونون شعیرلر توپلوسو ،کیتابلاری ایشیق اوزو گؤرسون بوتون ائل آراسیندا یاییلسین.ایندیسه ائل اوغلونون شعیرلریندن گله جکده نمونه وئره جگیمیزی وعد ائدیب سؤزوموزه سون قویوروق.[14]

افراسیاب نورالهی

یاشیللیغینا حسرت
قالدیغیمیز قونچالار[15]

(صدیار وظیفه"ائل اوغلو" جنابلارینین قونچا شعری اوزرینده/ شعر "قوشمالار" کیتابیندان)

---

[14] : قایناق: فجر آذربایجان روزنامه سی،تبریز ۱۳۷۴، ۱۴، بهمن صحفه:۳

[15] : شعریمیزین اوزاق یولچولوغوندا،افراسیاب نورالهی،ناشر: آیدین ساو،تبریز۱۳۹۶

آی قونچا آچما آغزینی
بیرده، قان اولار قان اولار
دئییرلرکی؛ سیرر آچیلان
یئرده، قان اولار - قان اولار

اؤرتویون ایپک سئوینجیم
امیدلریمله بیر بیچیم
یاشیللیغیندان وئر ایچیم
شعرده، قان اولار - قان اولار

سن باهار دولو گؤی بوقچا
آچما! آرزولار آچینجا
ائل اوغلو دوشر آی قونچا
درده، قان اولار - قان اولار"[۱۶]
ائل اوغلو

بیلدیینیز کیمی گلیشمیش اؤلکه‌لرده، شاعرلرین یادداشینی هر گون تزه‌لین سبب‌لر، فضالار و یئرلر بول اولور. اونا گؤره‌ده همشه یادداشلاری تزه، عینی حالدا یادداشت قابلیت‌لریده یوخاری اولور.اؤرنه‌یین، من اؤزوم بونون ایکران شاهیدی اولموشام؛ تورکییه دوولت کانالّلارینین بیریندە یوسف خیال اوغلونون مثلا بیر هفته‌لیک شعر پروقراملارینی آچیقلاییبلار؛ صاباح هانسی شهرده، هانسی یونیوِرسیته‌ده، هانسی اوشاق باغچاسیندا و داحا هارالاردا چیخیش‌لاری اولاجاق –دئیه. دئمک ایسته‌ییرم، بونونلا مقایسه‌ده بیزلره صیفیر دئمک اولار. اونا گؤره‌ده، کسینلیک‌له اعتراف ائده بیلریک کی؛ ائله اولور حتی اؤز شعرلریمیزده اؤزوموزه یابانجی گلیر، حله قالسین او باشقا بیریسینین شعرلرینی ازبردن بیله بیلمه‌ییمیز یا بیلمه‌ییمیز.

آما بونلارین هامیسیلا بئله، شخصا منیم اؤزومون یادداشیمدا شعرلر وارکی، اؤزومدن، اؤزگه‌دن، هئچ واخت پوزولمور. حتی بیر میصراعسی‌دا اولموش اولسون، بئله یادداشیمدان سیلینمیر. سانکی قان یادداشیم، جان یادداشیم، جان یولداشیم کیمی‌دیرلر. و منی هر زامان دوشوندورن، ذوقوما، نئشه‌مه هر زامان سیغال گلن، جلا وئرن دوستلاریمدیرلار سانکی. و دوشونورم هامی شاعرلر بیر تورلو بئله‌دیرلر.

صحبت آپاراجاغیمیز بو شعرده منیم اوچون او شعرلردن بیریسی اولوب هر زامان. یعنی او سیرادان بیریسی. داحا دوغروسو، سیرادان بیریسی دئییل، او سیرادان بیریسی. اونا گؤره‌ده اوندان دانیشماغیم نه قدر آسان اولسادا، بیر او قدرده چتیندیر. و منه سانکی بیر دوستومدان دانیشاجاغیم قدر سورولو گلیر. آما دانیشاجاغام! چونکو یئرینی بوش گؤرورم. چونکو بو گون گونئییمیزده او قدر بئله اثرلر وارکی، هامیسیندا یئری بوش گؤرونور تاسفله! یعنی بؤیوک، توتوملو و اولوملو اثرلر طلب ائدیرکی، اونلارین حاققیندا دؤنه‌لرله دانیشیلسین، یازیلسین و تنقید اولونسون. اونداديرکی، بو خالقین قان یادداشینا، جان یادداشینا و بیر سؤزله دئسک؛ گئنئتیک یادداشینا هوپا بیلیر و سونراکی نسلین ذؤوقونو و شعورونو تربیه ائدیر. یوخسا، بئله اولمازسا، طبیعی‌دیرکی، گون گله‌جک اؤزوموز اؤزوموزه یابانجی گله‌جه‌ییک. و نه یازیق کی، ایندی ائله، بئله بیر دورومداییق.

گله‌لیم شعره: شاعر "آچما آغزینی آی قونچا " _دئیینجه، چوخ آیدین‌دیرکی، قونچانی خطاب ائدیر. ایندی بورادا بئله بیر سورو ایرلی گلیر؛ طبیعت‌ده کی قونچامی بو مخاطب یوخسا جمعیت‌ده‌می هانسیسا بیریسی؟

یئری گلمیشکن، فارس اونلو یازاری محمود دولت آبادینین بیر سؤزونو خاطیرلاماق ایسته‌ییرم؛ دئییر: "سئنسورا بیزدن بیر شئی‌لر آپارسادا، بیزه یعنی ادبیاتیمیزا چوخ شئی‌لرده گتیریبدیر." دوشوندوروجو بیر سؤزدور. و عینی حاکمیت اداره‌چیلییینده اولدوغوموزا گؤره بو سؤز کسینلیکله بیزه‌ده صدق ائدیر. دئملی، بیز ائل‌اوغلو جنابلارینین بو اثرینده همن او سئنسورا ایزلرینی آپاچیق گؤره بیلیریک. شعرین بوتؤوونو نظره آلینجا، گؤروروک کی، بو مخاطب طبیعت‌ده‌کی، قونچا دئییل، بلکه عکسینه، جمعیت‌ده بیریسی یا بیر طیفی‌دیر. و جالب بوراسیدیرکی، شاعیر بورادا "تشبیه" صنعتیندن دئییل، " مئتافورا"دان ائله مهارتله و باشاریلی بیر شکیلده یارارلانیبدیرکی، هم دوشوندوروجو اولسون همده او سئنسورا فیلتئریندن کئچه بیلسین.

مخاطب جمعیت‌دن اولونجا، دیگر بیر سورغونوندا جاوابینی دوشونملی اولوروق؛ شاعر جمعیت‌ده کیمی و یا هانسی

[۱۶] :صدیار وظیفه (ئل اوغلو)،قوشمالار،نشر نخســتین،تهران ۱۳۸۱

طیفی نظرده توتوبدور -دئیه؟ و بورادادیرکی، او وجه شبه‌لر اوزونو گؤستریر و بلیرتیر. بیلدیینیز کیمی قونچا حله گول اولماییب، یعنی حله او ایینینده‌کی کؤینه‌یی یئرتماییب. یعنی حله بیر یاش داحا بؤیومه‌ییب. تجربه‌سیزدیر حله. یعنی جاواندیر حله. بئینی قاندیر. یعنی آغزیندان قان ایپسی گلیر حله و ..! دوشونورم، آرتیق معلوم اولارکی، جمعتیمیزده هانسی قشره صدق ائدیر.

"آچما آغزینی آی قونچا، بیرده ..."! "بیرده"_دئیینجه نه دئمک ایسته‌ییر؟! اولا شعردن بئله چیخیر کی، شاعر بو شعری قلمه آلدیغیندا، آز یاشلی بیریسی دئییل، بلکه تجربه‌لی و آرتیق دلی دئییل، دولو یاشلاریندا بیریسیدیر. یعنی شاعر بو قونچا نسلیندن قاباقکی قونچا نسلینین طالعینین شاهیدی اولوبدور. و او اوزدنده بونلاریندا عینی طالعی یاشایاجاقلاریندان قورخور و "آغزینی" آچما دئییر و ایکینجی بیتده گتیردیی "حسن تعلیل"له، چالیشیرکی، دئدیینه بیر داحا تاکید ائتمیش اولسون؛"دئییرلرکی سیر آچیلان/ یئرده قان اولار- قان اولار."

آما قونچا آغزینی آچمالیدی، طبیعتده‌ده، جمعیتده‌ده. یعنی گول اولمالیدی. یعنی بیر یاش داحا بؤیومه‌لیدی. بیر کؤینک داحا یئرتمالیدی. آما شاعیر دئییر؛ آغزینی آچ، کؤینه‌یینی یئرت آما دئییر، سنده نه قدر قیرمیزیلیق وارسا، بیر او قدر یاشیلیق‌دا وار. نه قدر دلی‌قانلیلیق وارسا، بیر او قدر یئشرمک و طراوتلیلیک ده وار و دئییر، عینی حالدا بیزلرین امیدلری‌سینیزده. دئییر؛ آغزینی آچ، آما ائله آچ‌کی، یئشره بیله‌سن. او دلی قانلیلیق اوزرینده دئییل، یاشیلیقا، یئشرمه‌یه دوغرو آچ؛ "یاشیللیغیندان وئر ایچیم/شعرده قان اولار قان اولار"

سوندا شاعر یئنه‌ده امین دئییل. یعنی یاشیلیق اوزره آچاجاغیندان امین دئییل و او اوزدنده قونچانی دیله توتور و بیر داحادا یاشیللیق قابلیت‌لرینی اوزه چکیر. حیات عشقینی، یئشرمه ایمکانینی اوزه چکیر؛

"سن باهار دولو گؤی بوقچا" دئییر. آما یئنه‌ده سؤزلرینین تاثیر ائده‌جه‌یینی گؤرمه‌ییجه باری بیر آز گئجیکسین دئییر. بیر گون‌ده بیر گوندور، بیر آز داحا یوبانماغینی ایسته‌ییر؛ "آچما آرزولار آچینجا" آما آرتیق او واخت و زامان مساله‌سی شاعرین الینده دئییل. زامانی گلینجه، قونچا گول، گول ایسه سولمالیدی. زامانی گلینجه آرتیق هئچ نه‌یی دوردورماق اولماز.اونا گؤره‌ده الی الدن اوزولور، امیدی هریاندان کسیلیر و اورتادا اولان سئوگینین اتیندن توتور. یعنی شاعیرین، و شاعیر یاشلی بیر چوخ آتا آنالارین اونلارا، او قونچا نسلینه اولان سئوگیسینه توخونور بلکه آزاجیق‌دا اولموش اولسون اوره‌کلرینی یوموشالتدی – دئیه! و حزونلو و اوزونتولو بیر لحن‌له "ائل اوغلو دوشر آی قونچا /درده، قان اولار قان اولار" _دئیینجه، سانکی "آی بالا اؤزونوزه یازیغیز گلمیر، باری بیزه یازیغینیز گلسین" دئییر.[17]

سمیر کهیه اوغلو[18]

(«درین نفسلی تین لر» کیتابینین مؤللیفی (آذربایجان سئچیلمیش مدرن شعرینه اینجه لمه شاعیر سمیر کهیه اوغلو نون یازدیغی بیر مقاله دن)

صدیار وظیفه(ائل اوغلو)

سایی قوجامان شاعیر ائل اوغلو جنابلاری: « اؤلولر ساققیز چئینه بیر» شعیر توپلوسونون ۱۲۰ -جی صحیفه سینده پاییز آخشامی شعرینده بیان دئییملری پاییز آخشامینین بدیعی تصویرلری ساز لفظلرین تادینی، اشتقاق ادبی صنعتینی اویاندیرمیشدیر. دؤردونجو مصراعیندا گرچک تشبیه لره دلالتدیر. تشبیهی شعرلرین هئجا وزنینده قونو ترکیبلرین مسلکینی توتان بیری دیر. فکر افاده لرینده قلمی گوجلو و معرفتی زنگین و مفکوره لی

[17]: شعریمیزین اوزاق یولچولوغوندا، افراسیاب نورالهی،انتشارات آیدین ساو،تبریز ۱۳۹۶

[18]: درین نفسلی تین لر،سمیر کهیه اوغلو،انتشارات ساوالان ایگیتلری،ص:۲۵

شاعیردیر.ایکینجی مصراعدا (اؤلکه لرین) سؤزگوجو جمع صیغه سینه اشارت ائدیلیر. سونرا سون بئیتینده (قوش کیمی) باشقا بیر صیغه ده قوللانمیشدیر.بیر/ تنها/یالقیز تعبیرینده افاده ائدیلمیش بو خصوصدا آنلامی مفهوم. ائل اوغلونون ادبیاتیمیزین یاپیدلاریندا کیتاب رفلریمیزده اثرلرینی حالا اوقویوروز.هر سرز کندی شاعیرین چاغینا باغلی دیر. منجه هر قدیمی شعیر قدیمی دئیل، و نه ده هر چاغداش شعره چاغداش دئییلیر. اعتباریندا قدیمی وار چاغداش ساییلیر،نییه!! چونکی آرامیزدا و دیللرده یاشاییر، هر قدیمی کلاسسیک شعر بو زامانا قادار یاشاییرسا، منجه مطلق چاغداش دیر. ائل اوغلونون یازدیغی پاییز آخشامی شعرینی آشاغییا آلیوروم.

پاییز آخشامی

پاییز آخشامی تک ارییر خیال
غوربت اؤلکه‌لرین افق‌لرینده
هیجران یوللاریندا، یورغون باخیشلار
آوارا قوش کیمی بوینو چیینینده

گومانلار داری تک سپیلیر یولا
دویغولار قوش کیمی یولو ائشیرلر
غربت آخشامیندا، سفیل- سرگردان،
باخیشلار نه یازیق جوگگولده‌شیرلر

من ایچه بیلمه‌دیم سئوینجلریمی
غوربتده مین کره نئشه‌لندیم‌سه
قالیر لاله‌لرین اووچلاریندا
منیم سئوینج پاییم، هله ندنسه.

ایشته ائل اوغلو بودور: شعر مجادله سینی و فیکیر آلیشترمه سینی میللی دوشونجه سیله خیاللارین گؤگلرینده دیزدیرمیش.غربتلیگین آجیسینی ،وحشتلیگینی بلرتمیشدیر. بیر آواره قوش کیمی دئمیش اودا مجبوریتدن سسله نمیش، بلکه ده دویان اولور دئیه رک سسینی،پاییز آخشامینین تابلوسونو یوکسک بیر سوییه ده اورتایا آتمیشدیر، سؤز گلیشی شاعیر ائل اوغلونون شعرلرینده دویغوسال گؤزهللیگی خلق ادبیلتیندا حیرانلیغی داها عبرتلی گؤرونمه کده دیر. یازدیغی قونولارین جوشقون اورهکلی آنلاملی مجسم شعر تابلولاریندا تورک دونیاسیندا مکمل شعیرلرینده سطیرلر

آراسیندا موسیقی روحسالليغینی افاده ائتمیش و سئویملی بیر شاعیر کیمی تانینمیشدیر. او گئجه شعرینده دئییر:

یئنه خاطیره‌لر آپاریر منی
ایستکلر آرزیلار
گولــه‌نن یئره
بیر گون دوداغیمدا شیرین گولوشلر
بیر گون گؤز یاشلاریم سئلله‌نن یئره
گزیرم! عؤمرومون گئجه‌لرینی

هیجان ایچینده، گومان ایچینده
گزیرم عؤمرون کوچه‌لرینی
یئنه چن ایچینده، دومان ایچینده
لحظه وار، وئرمه‌رم عصیرلره من

گئجه وار، وئرمه‌رم عؤمورلره من
آپاریر آردیلا او گئجه منی

او گئجه سود یولو آغ آپپاق ایدی
او گئجه سود یولو،
سود یوخوسو تک
یورغون فیکریمیزه آغ‌یاتاق ایدی

او گئجه ایسلاندی باخیشلاریمیز
او گئجه اودلاندی باخیشلاریمیز

او گئجه موغانین سئیرینه چیخدیق
او گئجه نه اوزاق بیر سفر ایدی
او کئچه دوستلوغون الینی سیخدیق
او کئجه یاشاماق بیر هونر ایدی

او گئجه آنالار یولدو ساچینی
یولدوق گؤزوموزدن مورگولری بیز
او گئجه آغلادیق آنالارا بیز
بیزه غالب گلدی وطن عشمیز

سوردوک عؤمروموزو یوخوسوز،
گولوم
نه یاتدیق عرمورده، نه یوخو گؤردوک؟
آرخادا آز عؤمور
قارشیدا اؤلوم
حیاتدا نه گؤردوک، بیز قورخو گؤردوک.[۱۹]

باقر رشادتی

ویژگی برجستهٔ آقای «ائل اوغلو» مردمی بودن اوست.
در قاموس ما آذربایجانیها بسیاری از واژگان خلاف تصوّر بعضیها،بار معنایی شاخصی ورای آنچه که در سایر واژه نامه ها بدان اشاره شده است دارند. ناگفته پیداست این سنخ کلمات در گذر ایّام و در طول زمان بتدریج شناخته شده و با یکدنیا تعریف و تمجید ، به یکباور شایع مردمی و بحق کاربری مافوق تصوّر هم پیدا کرده اند تا در جایگاه واقعی خود ورد زبانکوچک و بزرگ نیز بشوند.
توجه،روی آوری و قبول عناصر فرهنگی این چنینی،نشان از سعهٔصدر ما آذربایجانیها دارد و منزلت ما آذربایجانیها را در پاسداشت حرمت باور آفرین اجتماعی خویش ،به آشکار و صد در صد واضح و نمایان می سازد.
ناگفته پیداست این ویژگی منحصر بفرد در فهم ما آذربایجانیها جزء جدایی ناپذیر ادب،زبان و فرهنگ دیر پایمان می باشد.یا به عبارت دیگر،ذاتی مبانی تشکیل دهنده و ساختاری ادب،،زبان و فرهنگمان شده است تا پاپای زمان و گذر شتابناک آن،به حیات همیشه پایدار، زایا و فناناپذیر خویش همچنان ادامه دهد.سخن«ائل» با فراوانی و شکوه شکوفه هایش عطرآگین ترین باوری است که ما مردم آذربایجان به آن در ادب، زبان و فرهنگمان یقین شایانی داشته و داریم.علی الخصوص در مواقعی که با سایر عناصر فرهنگی هم ذات یا سازگار با فطرت خویش بپیوندد.
غالب فرهنگنامه ها در معنا و شناخت سخن «ائل» این مترادف هارا بیان و متذکر شده اند:
۱ – ایل،تبار،خانمان،دودمان،طایفه،عشیره،فرقه،قبیله
۲- دیار،سرزمین اجدادی،کشور.
۳ – اولوس،مردم،جماعت.
جالب و شگفت آنکه این واژه در ساختار ترکیبی خود بویژه در ادب ، زبان و فرهنگ آذربایجان با دیگر واژه ها گسترهٔ وسیعی را فرا میگیرد.که عقل و خرد در آن پهنای فراخ،حیران و حیرت زده وا میماند.
صدیار وظیفه که بیشتر بنام «ائل اوغلو» شناخته شده است با کار های ادبی و فرهنگی یی که تابحال انجام داده است به حقیقت اثبات کرده است که شایسته این عنوان پرطمطراق ، با فرّ و شکوه وشأن و شوکت می باشد.یکی از مشخصه های با ارزش زبان ترکی الصاقی یا پیوندی بودن آن است که در اینجا به بعضی از اصطلاحات ساخته شدهٔ رایج از واژه ائل اشاره کرده نمونه میدهم:
ائل آتاسی: ریش سفید ایل.
ائل باشی: رئیس ایل
ائل به یی: رئیس طایفه و ایل
ائلچی: سفیر،پیام آور،نماینده،خواستگار
ائل خان: خان خلق
ائلداش: هم ایل عضو یک ایل
ائل اوغلو: فرزند خلق ،فرزند ایل
و این چنین است که صدیار وظیفه با گزینش و انتخاب تخلص« ائل اوغلو» برابر فرزند خلق علاقه مندی و وابستگی ذاتی ،طبیعی و جدائی ناپذیری خویش از ادب،زبان و فرهنگ آذربایجان را پایا و نامیرا،جلوه گر می سازد.
کسب مقام و منزلت «فرزندخلق» چندان هم آسان نیست.او باید واجد مجموعه ای از خصوصییات شناخته شده و آراسته به صفات نیکوئی باشد که در روابط و مناسبات اجتماعی ،تعاملات، سازنده ای را کمانه می زند:
۱ – انعطاف پذیر باشد.
۲ – ذهنی آماده دریافت و ادراک داشته باشد.
۳ – با محیط پیرامونی خویش کاملا آشنا باشدو عوامل نظم و آشفتگی آنرا بخوبی بشناسد.

---

[۱۹] : «دریـن نسـلی تـین لـر»جلـد اول، ناشر:سـاوالان ایگیدلری،تبریز۱۳۹۶-صحفه:۲۵

۴ – توانائی انتخاب آگاهانه داشته باشد.
۵ – از محرّکهای هیجانی تحریک نشود.
۶ – اعتبار اجتماعی داشته باشد.
۷ – انگیزه حرکت و جنبش انسانی و مردمی داشته باشد.
۸ - برای بالیدن به طرق مختلف پرورش یابد.
۹ – تجربه آموزی را فراموش نکند.
۱۰ – تعصّب و پیشداوری نداشته باشد.
۱۱ – تفاهم و صمیمیّت را وجهۀ همّت خویش قرار دهد.
۱۲ - خلّاق و صاحب تفکر باشد.
۱۳ – مسئولیت پذیر و پاسخگو باشد.
۱۴- خطر جو و خود شکوفا باشد،دلیل تراشی نکند.
۱۵ – از رفتارهای شبهه بر انگیز و نا بهنجار پرهیز نماید.

ویژگی برجستۀ شخصبت آقای «ائل اوغلو» مردمی بودن اوست. دلیل راستی این گفته را می توان در جای- جای کتاب «قوشمالار،قوشمالار»[۲۰]ایشان که به یاد و خاطر عزیز شاعر بزرگ «حسین عارف» پیشکش شده است باسانی و با وضوح ،حسّ و دریافت؛

یوخ، منی اوزاغا آپارما الهام
توربپاغا باغلی‌یام، توربپاق یئریمدیر

ایضاً:

ائل اوغلویام داغلار عشقیم،
داغلی داغسیز آغلار عشقیم.

شاعر ائل اوغلو در سرودۀ پاییز آخشامی (شبانگاه پاییز) غم غربت را که قاتل همۀ شادیهای آدمی است و متاسفانه ناگزیری زیستن در آن غربت ! اگار پیشانی نوشته یجمعیّت کثیری از آذربایجانیهاست،همانند پرندۀ آشیان گم کردۀ بال و پر اوفتاده در آفاق دور دست ،می پندارد که نگاه خسته اش ،از تجسّم حبس آرزوهایش در دستلاله ها بشگفت میماند!و چنین است که ایشان با چشمانی آکنده از انبوه ابرهای باران زا که دوری از سرزمین مادری رابرنتابیده و به تنگ آمده است!خبر بازگشت به سرزمین مادری خویش ندا می دهد تا غروب زمستان هجران در طلوع آفتاب بهاران وصال، به پایان برسد.بجرأت می توانم بگویم حتی آقای ائل اوغلو برای بازگشت به گذشته های عمرش و یادآوری خاطرات فراموش ناشدنیش در سرزمین مادریش سوار اسب ماهتاب هم میشود و چه با چابکی نیز!
یوردوموْیادلاردان قوروْیوم دئیه

---

[۲۰] : قوشمالار، ائل اوغلو نشر نخستین-تهران ۱۳۸۱

آتینی ساخلارام ببگیم کیمی (ص۷۸)

کوتاه سخن اینکه : وجودش وقف جوانان و مردمی است که بآنها عشق می ورزد و آنان را از جان و دل دوست دارد.همیشه ایدون باد.

فردیس کرج، بهمن ماه۱۴۰۲

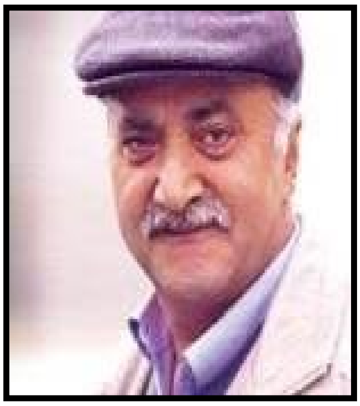

عباد ممی زاده (آغداشلی)

ملّی دویغولار شاعیری

گؤزل بیر بدیعی اثر اؤز خلقی‌لیگی و اوریژینالّیغی ایله سئچیلیر. خلقی‌لیک خالق کوتله‌سینه باغلی‌لیق و ائله‌جه‌ده صنعتکارین منسوب اولدوغو خالقی ملّی مفکوره‌سیندن قیدالانماق دئمکدیر. هر بیر صنعتکارین‌دا یارادیجی‌لیق باجاریغینی محض همین معیارلا اؤلچمک اولار. تصادفی دئییلدیر کی، قارا قوّه‌لر عصرلر بویو صنعتکارلاری اؤز حقیقی استقامتیندن یایینديرماق اوچون همیشه اونلاری خالق کوتله‌سیندن و ملّی دویغولاردان اوزاقلاشدیرماغا چالیشمیشلار. اوّللر آوروپادا، سونرالار ایسه وطنیمیزده اوزدن ایراق ضیالی‌لارین ساققز کیمی چئینه‌دیگی «صنعت، صنعت اوچوندور» شعاری‌دا همین ایدئیایا قوللوق ائدیردی.

بو فکری حیاتا کئچیرمک اوچون اونلار شروطه انتباه دؤورونده صنعت ساحه‌سینده مئیدانا چیخان «یئنی‌لیک‌چیلیگه» قارشی دورماق و اونون آپاریجی بیر مئتودا چئوریلمه‌سینه مانع اولماق اوچون «مدرنیزم» ایدئیاسینی ایره‌لی سوردولر. بو ایدئیایا گؤره صنعتکار اؤز کئچمیشینه، خلقین یاراتدیغی و سخاوتله اونون اختیارینا وئردیگی سؤز خزینه‌سینه گؤز یوممالی اولوردو. اونلار بونو اساسلاندیرماق اوچون شعرین فورماسیندا میدانا چیخان یئنی‌لیگی، «سربست» شعر فورماسینی کلاسیک وزنین قارشیسیندا قویدولار. لاکین اصل صنعتکارلار هئچ ده بو ساختاکارلیقلارا اویماییب، رئالیزم یارادیجیلیق متودونا، و

اونونون ائستئتیک معیارلارینا صادق قالدیلار. فارس شاعری «نیمایوشیج»ین «می‌تراود مهتاب...» سرلؤحه‌لی سربست شعری و آذربایجانین گؤرکملی شاعری «رسول‌رضا»نین آشاغیداکی شعری دئدیگیمیزه جانلی ثبوتدور:

دئییرلر چوخ قدیمده بیر گون
سیررینی قویویا دئییب دَللک.
سیررینی دئییب کی، پارتلاماسین
سینه‌سینده اورَک
بیر قارغی گؤیه‌ریب، قالخیب قویودان
بو قارغینی کسیب،
توتک دوزلدیب، چوبان.
هامی بیلیر دانیشماز قارغی،
قورو اولا، یاش اولا.
آنجاق بو قارغی دانیشیب
سسله‌نیب توتک.
دئییب: -«بوینوزو وار اسکندرین»
بئله‌لیکله بؤیوک سرکرده‌نین
سیرری فاش اولوب.
نه بوینوزلو آدام گؤرموشم،
نه دانیشان توتک،
بس نئیله‌مک،
دولو اولاندا اورَک؟
بیلمیرم اسکندرین
بوینوزو واردی، یوخدو
آنجاق یئر اوزونده
جاوابی مشکل سؤاللار
ایندی‌ده وار
اوندا دا چوخدو.
یاخشی اولمازمی
اونلاری دئیک بیز،
اسکندرسیز - چوبانسیز – قویوسوز - توتک‌سیز؟

گؤروندوگو کیمی ایستر فارس و ایسترسه‌ده آذربایجان پوئزیاسیندا اصل صنعت اثرلری دوزگون یارادیجیلیق استقامتینی داوام ائتدیرمیشدیر ایگیرمینجی عصرین اوّللرینده مدرنیزم اویدورماسی‌نین تأثیرسیزلیگینی گؤرن آنتی‌رئالیست قوّه‌لر گویا «افسانه‌لر، او جمله‌دن خالقین اوشاقلار اوچون یاراتدیغی ناغیللار، تاپماجالار و طبیعت منظره‌لرینین تعریفلنمه‌سی رئالیست معیارلارا ضدّدیر» - دئیه اونو اؤز اصل مجراسیندان چیخارماغا جان آتاراق ناتورالیزمی اساسلاندیرماغا جهد گؤستردیلر. ایش حتّی او یئره گلیب چاتدی‌کی، سووئت آذربایجانیندا بو دیارین طبیعتینی، اونون کؤنول اوخشایان و اورَک آچان یایلاغینی ترنّم ائدن عاشیقلار معیّن سیخینتیلارا معروض قالدیلار.

لاکین بوتون بونلار دا اونلاری سارسیتمادی. بئله‌لیکله صنعتی اؤز اصل مجراسیندان چیخارماق ایسته‌ین قارا قووه‌لر چیخیش یولو تاپماق اوچون «پُست‌مدرنیزم» ایدئیاسینی اویدورماغا باشلادیلار.

«پُست‌مدرنیزمه» گلدیکده ایسه دئمه‌لی‌ییک کی، ایره‌لی سورولن بو متود فورماجا صنایع دؤورونه مخصوص «فورمالیزم»، مضمونجا همین دؤوره مخصوص «رومانتیزم» خصوصیّتلرینه مالیکدیر. بونو دا قید ائدک‌کی، پُست‌مدرنیزمین اؤزونه مخصوص مرکّب‌لیگی اونون اصل ماهیّتی‌نین آیدینلاشماسینی داها دا چتینلشدیریر و اونا قارشی اوزون، یورولماز و آمانسیز مبارزه آپاریلماسینی لازیم گتیریر.

آذربایجان شعرینه گلدیکده ایسه دئمه‌لی‌ییک کی، بو یارین صنعتکارلاری بوتون دؤورلرده محکم آددیملار آتمیش و دوغما پوئزیامیزی بوتون یانلیشلیقدان قورویوب ساخلامیشلار. «ملّا پناه واقف» رئالیست شعریمیزین اساسینی قویاراق اونو اؤز خلقلرینه تاپشیرمیشدیر. سونرالار اونون مختلف قوللاری، خصوصیله «تنقیدی رئالیزم» «میرزه‌علی‌اکبر صابر» کیمی داهی‌لر و دیگر «ملّا نصرالدین‌چیلر» واسیطه‌سیله گئنیشلندیریلمیش و اؤز یوکسک زیروه‌سینه چاتدیریلمیشدیر. سؤز یوخدور کی، آذربایجان رئالیزمی اؤز سئوگی و گؤزلّیک جهتینی عاشیقلاریمیزا و عمومیّتله عاشیق یارادیجیلیغیندا فعالیّت گؤسترن شاعرلریمیزه بورجلودور. بو یولون اولدوزلاری «عاشیق علسگر»، «صمد وورغون»، «حسین‌عارف»، «زلیمخان‌یعقوب» و س... کیمی صنعتکارلاردیر. ایراندا رحمتلیک ب. ق. سهندین «سازیمین‌سؤزو» اثری و اوستاد شهریارین «حیدربابا»سی خالقا باغلی صنعت اثرلرینین یارانماسینا بؤیوک تکان وئردی. باخ بیزیم «ائل‌اوغلو»موز همین نسلین داوامیدیر...

من ائل‌اوغلو ایله شعر آخشاملاریندا تانیش اولموشام. بو تانیشلیق منیم اؤزومه چوخ خییرلی اولوب. شعره و یارادیجیلیغا مسئول یاناشماسی و صنعتکارلیق باجاریغی منی چوخ دوشوندوروب و شعریمیزین گله‌جگینه اومیدوار ائله‌ییب.

بیر سؤزله دئسم ائل‌اوغلونون شعری ملّی شعوروموزون چیچکلنمه‌سینین و پوئتیکامیزین گوجله‌نیب، یاییلماسی‌نین قوللوغونداادیر. دئدیگیمیزی ثبوت ائتمک اوچون شاعرین «یاری سؤز دوداغیمدا» شعر مجموعه‌سینی نظردن کئچیرمگیمیز یاخشی اولاردی:

او، اودلار دیارینین آلوولو گونلرینی خاطیرلاداراق هله بو اودون سؤنمه‌دیگینی، بیر داها آلوولایاجاغینی و وولکان کیمی اود پوسکوره‌جگینی وورغولایاراق «قالیر» آدلی شعرینده دئییر:

سینه‌سی یالاولی چنیک، بولودوق
یارالی داغلارین سینه‌سین یودوق
یانیب قورتارمایان اوجاغیق، اودوق
هله کول آلتیندا کؤزوموز قالیر.

شاعر اؤز سؤزونو اساسلاندیرماق و پُست‌مدرنیستلرین خلافینا اولاراق بوش خولیالارا اویمادیغینی گؤسترمک اوچون حاقلی اولاراق «وئرمه‌سین» سرلؤحه‌لی شعرینده دئییر:

هر قایا دؤشونده‌بیر لاله‌یانیر
بیر دلی‌شاعرین‌چیراغی‌کیمی
ائله‌بیل‌اوفوقلر قانا بویانیر
عشقین، آزادلیغین‌بایراغی‌کیمی.

غرورا و اؤز اؤیمه‌لره تامامیله یاد اولان شاعر اؤزونو تنقید یؤنوندن چیخیش ائده‌رک اوخوجولارین دقّتینی رئال حیاتا جلب ائدیر. او، «زیروه» آدلی شعرینده «یوخاریدا یئری یوخدور، آشاغیدا دا اوتورمور» مشهور خالق مثلینی خاطرلاداراق دئییر:

زیروه اولا بیلمه‌دیک
تپه‌لری بگنمه‌دیک
دره‌لر آلچاقدیر، دئدیک
نه اولاردی بو دونیادا
بیرجه آددیم دوز اولایدیق!

او، اؤز ملّی وارلیغینا یاد اولان، اؤزونه و اؤز دوغما خالقینا اینانمایان، بونا گؤره‌ده باشقالارین مدنی ارثینه آرخالانان و نتیجه اعتباری ایله یادلارا گؤز دیکن بوش بوغازلارا چوخ گؤزل و اولدوقجا چوخ درین و معنالی بیر سؤز دئییر:

داغ بیزده، یایلاق بیزده
عطری حیات قوخولو
یارپیزلی بولاق بیزده
هئچ بیلمه‌دیک نییه‌سه
اؤزگه‌لرین تپه‌سینه داغ دئدیک

البتّه ائل‌اوغلو شاعردیر. شاعر قلبینین ایسه اؤز ایسته‌یی، اؤز خیالی وار. اونون کند حیاتی‌نین وورغونو اولان خیالی محبّت میدانینا آتیلاراق بعضاً داغلارا، بعضاً ایسه یاماجلارا اوز توتاراق آذربایجانین گؤزل طبیعتی ایله نئجه دئیرلر دردلشیر. اونون بو دردلشمه‌سی تکجه اوره‌گینی بوشالتماق اوچون دئییل، اؤز خالقی‌نین دقّتینی حیاتین گؤزل گوشه‌سینه جلب ائتمکدیر. ائل‌اوغلونون بو شعری اونون بوتون یارادیجیلیغینا کاراکتریکدیر دئسم سهو ائتمه‌میش اولارام:

آ زیروه! یاپیشیب اتکلریندن
کؤکسونه دیرمانان دومان اولایدیم
سورودن آرخایین، ائلدن آرخایین
بیر داشا سؤیکه‌نن چوبان اولایدیم
ایچه‌یدیم عطرینی گولون، یارپیزین
امه‌یدیم سودونو اری‌یَن بوزون
او بولاق باشیندا یانان اولدوزون
قلبینده گیزله‌نن گومان اولایدیم.

بؤیوک بیر انسان شعر حاققیندا دانیشارکن دئییر کی، «شعر ائله‌بیر صنعت اثریدیر کی، اونو اوخویان هله اونون معناسینی تامامیله باشا دوشمه‌سه بئله اونا جذب اولور، اوندان ذوق آلیر». من همین شعری اوخویارکن او بؤیوک انسانین فیکریله راضیلاشدیم. باخ، گؤر شاعرین خیال یئلکنی سنی‌ده اؤزو ایله برابر هارالارا آپاریر.

سؤز یوخدور کی، ائل‌اوغلونون اصل الهام قایناغی آذربایجانین اولو خالقی و زنگین طبیعتیدیر. بس الهامین اؤزو نه دئمکدیر؟ شاعرین بو سؤالا وئردیگی جاوابی اوخویاندا حیران قالمایا بیلمیرسن. گلین «الهام» آدلی شعریندن بیر پارچانی دینله‌یک:

الهام نه‌دیر؟
قانادلاریم!
قاناد نه‌دیر؟

یئرله گؤیون آراسیندا
گاه سؤالیم، گاه جاوابیم!
الهام منیم
گاه جاوابسیز سورغولاریم
گاه سورغوسوز نDالاریم!

انسان اجتماعی بیر وارلیق اولدوغو اوچون یالنیز جمعیّت داخیلینده اؤز وارلیغینی ثبوتا یئتیره بیلیر. چاغداش دونیامیزدا ایسه اونون سوسیال وارلیغی محض ملّی وارلیغیندا بوللورلاشیر. ملی وارلیغین سوبیئکتیو جهتی «اؤزونو درک ائتمه»دن باشلاییر. تصادفی دئییلدیر کی، بیز اصل صنعتکارلاریمیزین اثرلرینی اوخویارکن ملّی شعوروموزون مختلف یؤنلرینین ایضاحی ایله راستلاشیریق. سؤز یوخ کی، ائل‌اوغلو دا بیر شاعر کیمی همین قایدادان کناردا قالا بیلمز. لاکین شاعریمیزین سجیّه‌وی جهتی اونون بو مسئله‌یه، اؤزونو درک ائتمه مسئله‌سینه «اؤزونو تنقید» یؤنوندن یاناشماسیدیر:

اؤزگه‌لر اوخودو قوش دیلی بیزه
آغلیمیز یئرلشدی قوش دیمدیگینه
چیرپیندی قلبیمیز، دؤندو قلبیمیز
سئرچه اوره‌گینه، قوش اوره‌گینه

تورپاغا و طبیعته باغلی اولدوغونو دفعه‌لرله وورغولایان شاعر؛

ای سینه‌مده یاخاسینی دیدن یول
آپار منی بیر بولاغین باشینا

و یا ؛

یوخ، منی اوزاغا آپارما الهام
تورپاغا باغلی‌یام، تورپاق یئریمدیر.

دئیه اؤز ملّی موقعینی آچیقلاییر. اونون، رئال حیاتا گؤز یومان، گئرچکلیگه خور باخان آداملارا خطاباً «هله» آدلی شعرینده‌کی سؤزلری اصلینده اونون ملّی محکمه‌سینین چیخاردیغی قرار کیمی قیمتلندیرمک اولار:

یاشا خولیالارینلا
خولیاسی شیرین دوستوم
بو حقیقی دونیامیز
دئییلمیش یئرین دوستوم.

ائل‌اوغلونون یاراتدیغی بدیعی لؤحه‌لر اونون شعرلرینده‌کی گوجلو پوئتیکلیگی و کؤیرک رومانتیکلیگی گؤستریر. بؤیوک فضولی مشهور بهاریه‌سینده دئییر:

شقایق آلنی زمین بوسدن اولوب مجروح
بنفشه قامتی اولدو تواضع ایله دو تا

ائل‌اوغلو ایسه «قونچا»یا خطاباً دئییر:

ای قونچا! آچما آغزینی
بیر ده قان اولار، قان اولار.
دئییرلر کی، سیرر آچیلان-
یئرده قان اولار، قان اولار.

اؤز دوغما دیارینین داغلارینی وورغونجاسینا سئون شاعر آدامین تصوّرونده چوخ اینجه و حظّ آلمالی دویغولار یارادیر:

قیشدا گئیینمیشم قار کؤینه‌گینی
پاییز، نارلیقلاردا نار کؤینه‌گینی
یازدا اوره‌گیمین دار کؤینه‌گینی
چیخاریب چؤلله آتمیشام داغلارا!

و یا:

ائله بیل کی، گئجه‌نین
ایسلاق کیپریکلریندن
داغلارین اتگینه
اینجیلر سپه‌لندی.

ناغیللاردا دمیر عصا و دمیر چاریق گئییب الینده بوقچا ایسته‌گینی آختارماق عنعنه‌سی ائل‌اوغلونون شعرینده چوخ گؤزل و بدیعی شکیلده ایفاده ائدیلمیشدیر:

دمیر چلیک یوندورموشام
غم بوقچاسی کؤنلومده‌دیر
هله یول اوسته دورموشام.

هر بیر چیققیلتیدان دیسکینن، هر بیر هارایدان کؤوره‌لن اینجه قلبلی شاعر انسانلیغی هده‌له‌ین قانلی- قادالی محاربه‌لری‌ده گؤزدن یایینمیر:

ای دمیر پیلته‌لر! آلوولانمایین
قانادسیز آرزولار! داها یانمایین
سیز ای اراده‌لر! هئچ اوسانمایین
سئوگی محبّتی، سئوگی نغمه‌سی
صلحون‌گور سسی‌دیر، صلحون‌گور سسی.

شاعرین یارادیجیلیغیندا آذربایجان پوئزیاسینین گوجلو عنعنه‌سی، یارادیجیلیق قابلیّتی، بدیعی واسیطه‌لردن باجاریقلا استفاده ائتمک، پوئتیکلیک، رومانتیکلیک خصوصیّتلری
اولدوقجا ماراقلی و زنگیندیر. سؤزوموزو اونون «یئنه» شعریندن بیر پارچانی وئرمکله بیتیریر و «ائل‌اوغلو»یا بو مقدس ایشینده اوغورلار آرزولاییریق:

یئنه یورد سالادیق او یاستانچادا
یئنه او یاماجدان کولک اسه‌یدی
اویانیب یوخودان سحر مئهی‌نین
قفیل گلیشیندن چیچک اسه‌یدی
بیر ده آلدادایدی نرگیزین هیمی
شاعیر خیالیمی، شاعیر فیکریمی
او داغلار قیزینین یایلیغی کیمی
سوروشوب چیینینده اؤرپک اسه‌یدی.[۲۱]

شعیرلر:

آشاغیدا اوخویاجاغینیز شعیرلرین بعضی لری چاپ اولوبسادا بیر چوخو ایندی ایشیق اوزو گؤرورؤ. (ائل اوغلو)

نوه

(نوه ام سامیار اوچون اوچون)
منیم کؤرپه آصلانیم،
ببگیم، گؤزوم منیم.
یئرده سؤنمز اوجاغیم،
گؤیده اولدوزوم منیم.

کؤرپه گولوشلریندن،
شعریمه ایلهام گلیر.
دونیامیزا گلندن،
آرزیلاریم دیرچه لیر.

کؤرپه لرین دادلیسی،
سن پایلارین پاییسان.
تانری نین بیزه گلن،
کؤمگی سن، هایی سان.

گل سنه ناغیل دئییم،
اؤز ناغیللی دونیامدان.
بیر خاطیره سؤیله ییم ،
سنه اولو بابامدان.

آلتی یاشا وارمیشدیم،
بیر باهار آخشامی ایدی.
باباملا سئیره چیخدیق،
منه خوش ایيامی ایدی.

بابامین کؤهله ن آتین،
ترک لشه رکن ایکیمیز.
« چالا چیمن » دئیله ن،
سئیرنگاها واردیق، بیز.

کؤهله ن آت بوخولانیب،
قوشولدو ایلخیلارا.
باباملا دولانیردیق،
اوتلاری یارا- یارا.

بابامین آیاغینین،
« میخچا»سی قوور ائیله دی.
یارانین آغریسیندان،
بابام سده ره کله دی.

باباما چلیک اولدوم،
الی یئره گلنده .

[۲۱] : اؤلولر ساققیز چئینه ییر، ائل اوغلو ، انتشارات پنار ۱۳۸۹

بابامی ساخلاشدیردیم،
آیاغی بودروینده.

او دم، قولونا گیردیم،
یئخیلماغا قویمادیم.
گزدیم او گون چیمنی،
باباملا آددیم – آددیم.

بابامین سئوینج یاشین،
گؤزلرینده گؤروردوم.
باباما کؤیرکله شیب،
قول بوینونا هؤروردوم.

آخشام ائوه گلنده،
بابام سئوینجک دئدی؛
نوه ام هایانیم اولدو،
نوه ام دردیمه دیدی.

بابام تعریفله دیکجه،
منده کیشیله نیردیم.
یئردن گؤیه اوچوردوم،
گؤیدن یئره انیردیم.

او گونون دادی گئتمز،
او گونون تایی هانی!
او گونلره ال یئتمز،
آختارارسام دونیانی.

منده بابام یاشداکن،
بودره دیم دؤنه – دؤنه.
نه کیمسه هایان اولدو،
نه بیری دایاق، منه .

سنی گؤرنده گولوم،
بابامدا یادا دوشور.
بابامی گؤرمک اوچون،
باخ! کوره ییم قووشور.

هاردا ییخیلان گؤرسن،
الینی توت ،دایاق اول.
یولونو آزانلارین ،
یوللارینا چیراق اول.

زحمتین حالال اولسون،
یئدیگین حالال چؤره ک.
سنینده قوجاغیندا ،
نوه لر بؤیویه جک.

نوه لری سئوردی
منیم « بختیار[۲۲]» بابام
نوه لرین فخر ایله،
دئسین؛ « سامیار» بابام.

(نوه م سامیار ۴ یاشیندا)

کؤچ یولو
آرانا ایستی گلدی،
سورونو داغا چکین.
سسله نردی قوجالار
دولاردی بولود تکین

آراندا کؤلگه له نیب
یایلاغا داریخاردیق
سونسوز یاشیللیقلارا
بولاغا داریخاردیق

کؤچو یولا سالاندا
ائل بوتون یئرییردی

[۲۲]: آتامی آتاسی مرحوم بختیار باباما ایشاره دیر.

کیش لر آت بئلیننده
آتلار یولو یئیردی

قوتازلی ،زینقیروولو،
دوه لر یوکله نردی.
نئچه یئنیشلر یئنیب،
یوخوشلار دیکله نردی.

"جیغا ناو"دان اؤتردی
دوه لر قاتار قاتار
ائللر کؤچ ائیلیه یردی
دؤننده قارانقوشلار

ائله بیل یورتدان یوردا
فولکولور سرگیسییدی
دوه لر یوکلننده
طمطراق وئرگی سیدی

شیره کیلی آتلارا
آتلاناردی آنالار
یئریشلریننده ووقار
دوروشلاریندا ووقار

یاشاماق هوسیله
چیرپینار‌دی اورکلر
کؤچ یولو اوزاناردی
آراندان داغا قدر

بوتون قیزلار گلینلر
بزه نیلمیش باهار تک
یایلاغا آپاراردی
آرانی اتک- اتک

قوتازلا بزه نردی
آروانالار- مایالار

حئیران - حئیران قالاردی
داشا دؤنموش قایالار

تزه یوردا چاتاندا
قورولاردی بینه لر
آرخاجا تؤکولنده
قوزولار مه لر ، مه لر

یورتدان یوردا داشینیب،
"یاز یوردو"نا چاتاردیق.
آلاچیقلاری قوروب،
چاتمالاری چاتاردیق.

دیلیمه دویون دوشسون،
ائل دیلیمدن دوشنده.
سونگومله، قلمیمله،
دورموشام کئشیگینده.(۱۴۰۰/۳/۱-موغان)

اوزاق‌اولسام

من الهام قانادلی‌آغ گؤیرچینم
اوچارام گؤیلرده شن آرزولار تک
سیز ای گؤیرچینلر، اوچاق گلسه‌نم
وطن گؤیلرینی آغ گئیندیرَک

گئینسین اگنینه اوفق‌لر بیزی
چیرپینسین گؤیلرین‌آغ اوره‌کلری
چیله‌نسین دونیایا قانادیمیزدان
حیات نغمه‌لری، نور لَلک‌لری

یوخ، منی‌اوزاغا آپارما الهام
تورپاغا باغلیام تورپاق یئریمدیر
منی سئونلردن چوخ اوزاق اولسام
لاپ آیاق‌آلتلاری اوزاق یئریمدیر.

گل‌باشینا دولاندیغیم

«حسین‌عارف» اوچون

یوللارینا گول سپه‌رم
گل باشینا دولاندیغیم
گل کی، اوزوندن اؤپه‌رم
گل باشینا دولاندیغیم

ائللر تانیر سیرداشیمی
منیم هیجران آتشیمی
گل منیم‌ده گؤز یاشیمی
سیل باشینا دولاندیغیم

قانادلاندیم اؤتوشمَگه
قارداشیملا اؤپوشمَگه
گؤده‌گ اولدو گؤروشمَگه
قول باشینا دولاندیغیم

غم باغریمی بیچه – بیچه
گؤز یاشیمی ایچه – ایچه
دؤزمه‌لی‌یم نئچه – نئچه
ایل باشینا دولاندیغیم.

قایالار
سرت قایالار گئیب یئنه
بوز بولوددان کؤینَگینی
یال یاماجلار، گلین کیمی
سوزور یئره سَنه‌گینی

گؤی سینه‌لر حریر – حریر
مین چیچکدن سرگی سریر
چمنلری دسمال وئریر
دئیر؛ بوشالت اوره‌گینی

«ائل‌اوغلو»یام داغلار عشقیم
داغلی، داغسیز آغلار عشقیم
گؤی گورلایار چاغلار عشقیم
داغلار آچار اتگینی.

قونچا
آی قونچا آچما آغزینی
بیر ده قان اولار – قان اولار
دئییرلرکی، سیرّ آچیلان
یئرده قان اولار – قان اولار

اؤرتوگون ایپک سئوینجیم
اومیدلریمله، بیر بیچیم
یاشیل‌لیغیندان وئر ایچیم
شعرده، قان اولار – قان اولار

سن! باهار دولو گؤی بوقچا
آچما، آرزولار آچینجا
«ائل‌اوغلو» دوشر آی قونچا
درده، قان اولار – قان اولار.

کامانچا
«بختیار وهابزاده اوچون»

کیملیگینی اونوتمادی کامانچا
اینیلده‌دی اوره‌گینده خلقیمین
تئللرینده دالغالاندی گؤی «تیمزا»
قانادلاندی دیلگینده خلقیمین

آرشا سیمه ایلیشدیکجه یانیخار
اوره‌کلردن دامار – دامار قان‌آخار
نئچه شیرین – نئچه فرهاد عشقی وار
چاتا قلانمیش بیله‌گینده خلقیمین

کامان چکیر آیریلیغین دادینی
یاخین‌بیلیر اؤزگه‌سینی، یادینی
دادماق‌اولور قارداشلیغین‌دادینی
بول‌دوزوندا، چؤره‌گینده‌خلقیمین

غم هاواسی چالیرسا دا زامانا
سئوینجلریم سیغیشماییر، کامانا
بیرگون اولار، اورَک دولو کامینا
قوجالاریق گره‌گینده خالقیمین.

داغلار

سرین کولگینی سرین مئهینی،
گئجه‌لر یوخوما قاتمیشام داغلار
سپیب رؤیالارا چمن شئهینی،
مین بولاق باشیندا یاتمیشام داغلار

قسمتیم اولوبدور داغ قوناقلیغی
باشیمین‌آلتیندا «چوبان‌یاسدیغی»
اوستومه آندیکجه چن آغیرلیغی
ائله بیل پرقووا باتمیشام داغلار

قیشدا گئینمیشم قار کؤینگینی
پاییز نارلیقلاردا، نار کؤینگینی
یازدا او ره‌گیمین دار کؤینگینی
چخاردیب چؤللره آتمیشام داغلار.

یوللار

یوللار قیریلاندا آهیم اوجالدی
وطن داغلاری‌نین أتکلرینده
نئچه مین دوستومون عطیری قالدی
او قارشی داغلارین کو لک‌لرینده

زیروه‌دن، زیروه‌یه سورونن بولود
گؤزونده یاش‌گئدیر، او رَگینده اود
گئدیرم نه‌آغلا، نه منی اونوت
ساخلا اوره‌ییمی ایستکلرینده

غفلت اویغوسوندان گؤز آچمالییام
سئوگی دونیاسینا ایز آچمالییام
من او رَک بوشالدیب سؤز آچمالییام
دلی بولودلارین شیمشکلرینده.

منسیز

گول ای ألرلریمده گؤیَرن باهار؛
بیر سحر یاناغین سولاجاق منسیز
گولوشون تانیشلار، گولوشون دوستلار
کؤنلوزه غم کدر دولاجاق منسیز

سوسار باغچالاردا نغمه‌کار دیلیم
قونار بوداقلارا، غمیم، نیسگیلیم
بیلیرم دونیادان اوزولسه ألیم
آنالار ساچینی یولاجاق منسیز

آَییل ای بنؤوشه، آَییل اؤپوشکَ
آرا تئللریندن منه بیر لئچک
اونونلا عشقینه سارینسین اوره‌ک
خزان باغچانیزی بولاجاق منسیز

مزاریم گل دئییب آچاندا قوجاق
لاله‌لر قوینونا کیم آتیلاجاق
منی بو ائللردن آییرسا تورپاق
بیلمیرم نه صحبت اولاجاق منسیز.

قالدی

او یازیق «کرم» ده، گولونجه قالدی
بیر گؤزل اوزونه گولندن بری
«دیلقم»ین ناله‌سی اؤلونجه قالدی
بیر غمزه کؤکسونو دَلندن بری

« فرهاد» اوره‌گی‌دیر او یاغان بولود
شیرین بیر باخیشلا اونا ووردو اود
او گئدن«مجنون»دور چیگنینده تابوت
«لیلی» حسرتینده اؤلندن بری

اورَگیم آغلاییر اوشاقلار کیمی
قیریلیب قوپاجاق یارپاقلار کیمی
گلیب– گئتمه‌یه‌یدین قوناقلار کیمی

کاش، کؤنلوم ائوینه گلندن بری.

یاغاردی
آلاردی قلبیمین آغریلارینی
آراز قیراغیندا، او دینج آخشاملار
شیرین خیاللارین الهام اللری
سپَردی یوخوما سئوینج آخشاملار

بورونوب یاتاردیم خولیالاریمی
عاغلی سود یوخولو کؤرپه‌لر کیمی
امَردیم تورونجو اولدوزلاریمدان
اؤز کؤرپه عشقیمین قیزیل رنگینی

ائله یاتاردیم کی، او دینج آخشاملار
یاغاردی حیسسیمه گو موش پولک‌لر
اویانیب گؤره‌ردیم پو لک یورغانی
گؤتورور اوستومدن سرین کولک‌لر.

آغلاماغیم گلیر
سؤز آغیزدا گیرده‌له‌نیر
سؤزه آغلاماغیم گلیر
کؤز اوستونه کول اله‌نیر
کؤزه آغلاماغیم گلیر

نه بیر سؤزه دون گئیدیرین
نه سؤز اوتون، نه چئینه‌یین
بیزه گولنلره دئیین
سیزه آغلاماغیم گلیر

کیم یئتیشیر کیمه دادا
کیم دوستونو سالیر یادا
بئله اَیری زاماندادا
دوزه آغلاماغیم گلیر

اورَگیمین ایچ اوزونو
دیدمیشم عؤمروم اوزونو
عاشیق، قورتارما سؤزونو
تزه آغلاماغیم گلیر

«ائل‌اوغلو» آلیشار مدام
یانیب سؤننلره قادام
اوز وورواندا اوزسوز آدام
اؤزه آغلاماغیم گلیر.

عاشیق
عاشیق «رحیم نظری» اوچون
عاشیق منه بیر اؤیود وئر
باغلا سازا، سؤزه منی
سنی بولاق یارادیبلار
یاراداندا، گؤزه منی

یارالاریم اؤز یاراندیر
«کرم»ه اود ووروب یاندیر
«یحییٰ‌بَی»یی آلاولاندیر
باسدیر اودا، کؤزه منی

سازدا منه بیر تئل آییر
هر تئلینده بیر دیل آییر
پرده دولانیب گول آییر
غنچه‌لندیر تزه منی

تاپمادیم سؤزون اوجونو
سن«رحیم«سن سؤزون سونو
من«ائل‌اوغلو» سؤز خورجونو
دولا بیلسم گؤزه منی.

یئنه
یئنه یورد سالادیق او یاستانچادا
یئنه او یاماجدان کولک اسه‌یدی
اویانیب یوخودان سحر مئهینین
قفیل گلیشیندن چیچک اسه‌یدی

لالانی، نرگیزی شئح دؤیه– دؤیه
بیر بولود کوماسی قالخایدی گؤیه
ایندیجه اوتایا اوچولار دئیه:
کؤکسومده چیرپینیب اورَک اسه‌یدی

آنیردی داغلارین شلاله قیزی
دیلینده بیر اتک عطری، یارپیزی
اورکویوب، آتیلیب گؤرنده بیزی
داغیلیب اوزونده لچک اسه‌یدی

سکوتو یاتیبدیر هانسی مئشه‌نین
یاشیل‌دوداغیندا،تر بیزؤوشه‌نین
عؤمرو اولمایایدی آز، بنؤوشه‌نین
اوستونه چاخدیقجا شیمشک اسه‌یدی

بیر ده آلدادایدی نرگیزین هیمی
شاعیر خیالیمی، شاعیر فیکریمی
او داغلار قیزی‌نین یایلیغی کیمی
زویروشوب چیننده اوریک اسه‌یدی.

قالیر
یالچین‌قایالارین‌جیغیرلارینا
خاطره‌میز قالیر، ایزیمیز قالیر
گئجه‌نی، گوندوزو باشایئتمیه‌ن
صحبتیمیز قالیر، سؤزوموز قالیر

سینه‌سی‌آلوولود چنیک، بولودوق
یارالی‌داغلارین‌سینه‌سین‌یودوق
یانیب‌قورتارمایان‌اوجاغیق، اودوق
هله‌کول‌آلتیندا گؤزوموز قالیر

دیلیمیز گؤیَردی دیشه‌لر کیمی
قیریلیب داغیلدیق شوشه‌لر کیمی
سکوتو پوزولماز مئشه‌لر کیمی
بیر آسلان سسینده گؤزوموز قالیر.

دوز یانا
قایالاردا قیریلمازدی سسیمیز
قایا یالین، بولود چیلغین، دومان سیس
قورخورام کی‌جاوانلاشا عشقیمیز
داغ اریه، دره دولا، دوز یانا

اؤتن ایللر قاییتسایدی اوستومه
کولک‌له‌نیب شیغییاردیم اوستونه
کیم دئیرکی، اؤزون آلیش توستونه
یاناندا دا، یالاویندا کؤز یانا

آرخالانما اوزو سندن دؤنه‌نه
آلوولانما توستوله‌نیب سؤنَنه
بیرجه آددیم‌یول اولسایدی دوننه
هر آددیمدا، یول چکردیم یوز یانا.

اللرین
باغچانیزدا پاییزلامیش نارام من
گل آغاجا چورومه‌میش در منی
اورک دولو باهارام من، بارام من
کؤنوللری خسته‌لره وئر منی

دوست باغیندا، گیلؤوشه‌یَم، گیلؤوشه
ایستکلرین یازینداپام همیشه
وئردی منه اؤز عطرینی بنؤوشه
دریب آپار دسمالیندا سر منی

اوزاقلاردا لاپ آغارسا تئللرین
اوستوموزده توزو قالسا ایللرین
ایمام دولو، سئوگی دولو اللرین
ساخلایاجاق تزه منی، تر منی.

وئرمه‌سین
هر قایا دؤشونده بیر لاله یانیر
بیر دلی شاعیرین چیراغی کیمی

ائله بیل اوفقلر قانا بویانیر
عشقین، آزادلیغین بایراغی کیمی

سنه قوجاق آچیب گل- گل دئمکدن
گؤیه‌ریر دوداغی جیغیرلارین دا
یولون کؤبرینده چاییرلارا باخ
سئوگی دونیامیزین ایلک باهاریندا

گل،گزه‌ک عؤمورون باهاریندا بیز
آرزیمیز عؤمرونده پاییز گؤرمه‌سین
اونون باهار دولو یاشیللیغینی
خزان کولکلری یئله وئرمه‌سین.

دوستلاریمین
ساچلارینا چن اله‌نیر
منیم جاوان دوستلاریمین
باخیشیندان غم اله‌نیر
منیم قانان دوستلاریمین

شیمشک گؤیده شاخیب گئدیر
غضبینی چاخیب گئدیر
گونش‌یانان اورَگی‌دیر
منیم یانان دوستلاریمین

«ائل‌اوغلو»یام اودا آتین
سینه‌م اوسته اوجاق چاتین
منی یالاوینا قاتین
یالاولانان دوستلاریمین.

بیر آز
من سنه عؤمرومو قوربان ائیله‌دیم
سن ده قوربانینا دوز یالاد بیر آز
بیرگون دؤنه‌جکدیر دوزلاق داشینا
هله دؤنمه‌میشدن اوز یالاد بیر آز

اوندا نه اینجییب، نه اوماجاقسان
مزارلار کونجونده هی توماجاقسان
سنده گؤزه‌لیکدن گؤز یوماجاقسان
باری واخت‌آشیری گؤز یالاد بیر آز

سنده‌دیر معناسی ایلک باهاریندا
لاله‌سن ساوالان‌یایلاقلاریندا
گؤزدورمو کؤزه‌ریر یاناقلاریندا
من‌آتش‌پرستم، کؤز یالاد بیر آز.

زیروه
آ زیروه یاپیشیب اتک‌لریندن
کؤکسونه دیرمانان دومان اولایدیم
سورودن آرخایین، ائلدن آرخایین
بیر داشا سؤیکه‌نن چوبان اولایدیم

ایچه‌یدیم عطرینی گولون-یارپیزین
امه‌یدیم سودونو ارییَن بوزون
او بولاق باشیندا یانان اولدزون
قلبینده گیزله‌نن گومان اولایدیم

یئنه‌یول سالایدیم آیره‌مه‌لرده
قالخیب افقلرده ایته‌یدیم بیر ده
شیمشکدن- شیمشگه اود قونان یئرده
آلیشان اولایدیم، یانان اولایدیم.

بؤیودو

دونیا، سنده نه‌لر گؤردوم
گؤزوم بؤیودو - بؤیودو
قیزیل قوشا کور یاپالاق
وئریر اؤیودو - اؤیودو

دلی ووغال‌آت اویناریر
توزا باتیر موغان جیدیر
قوچاق‌کوراوغلو نه‌چی‌دیر
گؤزوم بؤیودو - بؤیودو

پیشیک پلنگی قورخودور
بیر بالیق نهنگی اودور
نه رویادیر نه یوخدور
گؤزوم بؤیودو – بؤیودو

هشترخان فلسفه دئییر
اؤلولر ساققیز چئینه‌ییر
دلی‌عاغیلا دئیینیر
گؤزوم بؤیودو – بؤیودو

قورباغا اولموش مایستور
نت‌لار بوتون اولوب قور – قور
پلتگه سه‌گاه اوخودور
گؤزوم بؤیودو – بؤیودو.

درد

درد منه همدم اولایدین
باری، بو گئجه- بو گئجه
دردیمه ملحم اولایدین
باری بو گئجه، بو گئجه

اوره‌ییمه ساریلایدین
منه- مندن کام آلایدین
بیر گئجه‌لیک ده قالایدین
باری، بو گئجه- بو گئجه

گئدسن اورَییم اوشویر
منی‌دردسیزلیگیم، یئیر
گل گئتمه قلبیمه دَیَر
باری بو گئجه- بو گئجه.

سنی

گؤز اوره‌گین گوزگوسودور
گول، گؤزونده گؤروم سنی
چیچکله‌نن یاناغیندان
اؤپوش- اؤپوش دریم سنی

گؤیر، سئوگی باغچاسنیدا
یاشا، اومید قونچاسیندا
دریب کؤنول بوقچاسیندا
سرگی- سرگی، سریم سنی

دولان گل خیال‌چؤلومه
منیم نغمه‌لر ائلیمه
دیننده دولاش دیلیمه
ائیله‌ییم ازبریم سنی.

قالمادی

لاله سولدو، گول سولدو
داغدا چیچک قالمادی
مئشه‌یه پاییز دولدو
بیر چییه‌لک قالمادی

قاتارلاندی دورنالار
قانادلاریندا باهار
ائله اوچوشدو اونلار
بیر کپنک قالمادی

تایا بولود اوچولدو
سؤیود ساچینی یولدو
طبیعته نه اولدو
منده اورَک قالمادی.

آی ایشیغی

آی ایشیغی گیله- گیله
آخیر بولاقدا، بولاقدا
«آی»می ائنیب آی اوزونه
باخیر بولاقدا، بولاقدا

گؤزلرینده غضب غرور
باخیشیندا جان دورولور
هانسی یازین بولودودور
چاخیر بولاقدا، بولاقدا

فیکیرینده نه گیزله‌نیب
اورَگینده نه کؤزله‌نیب
بو ایلدیریم هاردان ائنیب
شاخیر بولاقدا، بولاقدا.

نرگیز
هانسی‌یازین‌چیچگی‌سن
باهاری قیش اولان نرگیز
هانسی عشقین اوره‌گی‌سن
گؤزو یاشلا دولان نرگیز

آی دییشی، ایل دییشی
دیشیلمز دوران ایشی
بو یئرلره یاز گلیشی
یالان اولدو، یالان نرگیز

«ائل‌اوغلو»یام غم داغیندا
اؤز عشقیمین سوراغیندا
اؤلوم- ایتیم آیاغیندا
قبریم اوسته، دولان نرگیز.

آپار منی
ای کؤنلومدن یار باغینا گئدن یول
آپار منی بوداقلارین باشینا
ای سینه‌مده یاخسینی‌دیدن یول
آپار منی بولاقلارین باشینا

اوردا ایچیم بیر قوشمانی قوزو تک
دادیم‌آتا سفره‌سی‌نین دوزو تک
یانیم «کرم» اوجاغی‌نین کؤزو تک
آپار منی اوجاقلارین باشیا

اود ایچینده مونجوق– مونجوق سو اولوم
شئه ایچیندن‌آلاو یولوم، اود یولوم
اودا، سویا جیغیر اولسون هر قولوم
آپار منی چیراقلارین باشینا.

سئوه‌ردی
(قوجامان شاعیر دوستوم علیقلی
کاتبی«آغقوش»اوچون)

اورَگینده آرزیلارین باهاری
او گوللرین چلنگینی سئوه‌ردی
دوداغیندا آزادلیغین شعاری
او رنگلرین آغ‌رنگینی سئوه‌ردی

اورَگینی‌آولامیشدی بیر لاچین
یارانمیشدی مسلک اوچون، عشق اوچون
آغ‌قوش ایدی، آغ الهاملی گؤیرچین
او رنگلرین آغ رنگینی سئوه‌ردی

واخت اولدو کی آیاغینا داش دَیدی
کیشی قالدی، کشیلیگه باش ایدی
بیر سئوگییه، بیر بیلیگه باش ایدی
او رنگ‌لرین آغ رنگینی سئوه‌ردی.

هله
یاشا خولیالارینلا
خولیاسی‌شیرین دوستوم
بو حقیقی دونیامیز
دئییلمیش یئرین دوستوم

یوخودا کوراوغلو اول
قلینجیندان قان دامسین
اونون عدالتینی
رویالاریندا تامسین

بو شهرده چیلپاق دا
آج دا، یالاواج دا وار
اؤلدور انسانلیغینی
سورو، مزارا آپار

باخ او محتاج آتانین
سعادتی‌تالانمیش
آلیشیر اود ایچینده
کؤنلونده قار قالانمیش

صاباحینی ایتیرَن
بالالار ال آچیرلار
یواسین ییخدین، اونلار
اولدو کؤچری قوشلار

غربت مئشه‌لرده ده
قونماغا بوداقی یوخ
اؤلسه ده مزار اوچون
بیر قاریش‌تورپاغی یوخ

سن اوغلونا سارای تیک
سن نوه‌نه ثروت یئغ
او کؤچری قوشلارین
قانین ایچ، اتینی تیخ

هله اؤزونه یئتیش
کوراوغلو دا اولارسان
اؤزونه قییسان اگر
کؤکونو ده یولارسان
هله خودکار دوستونلا،
قاش- گؤز ائله‌مکده اول
قیلینجی قیرخیلیق ائیله
خالقی کوله‌مکده اول

طیاره‌یله چیخ، گولوم
ارضروم سفرینه
تئللی خانیملار دئیه
قون پاشالار شهرینه

دوللارین آسکیک اولسا
فاغیرلار دسته‌سین سوی

یالنیز کوراوغلوسونو
فاغیرلار سسله‌سین قوی

آیله‌ش آغالار ایله
سن بئله کوراوغلو اول
ایشده افندیم هله
بَی اول، آغایلا قورول

قیراتین نالینی یول
بوراخ ائیواز بالینی
....
سور کئفنیی، حالینی

هله‌یاغلی آل- وئردیر
یاغلا بوغلارینی دا
پاشانی یاغلادیقجا
یاغلا بوغلارینی دا

یاشا خولیالارینلا
خولیاسی شیرین دوستوم
بو حقیقی دونیامیز
دئییلمیش یئرین، دوستوم.

دوستوم
بیز،
قانلی آراب‌الاردا نعشیمیزی یولا سالدیق،
آدسیز مزارلارا گوملماق اوچون.
اوزولمه دیک،
اؤلومون اوزونه باخدیق،
دیم- دیک.
صاباحلارینا اومودسوزگئجه لرده،
گونلری باشا ووردوق
یئنه اینسان یاشاسین دئدیک .....

داغ یئری
داغ یئری

اللرینده داغ یئری ،
داها ال – اله وئرمز.
سینه سینده داغ یئری،
گئدیر قبیر ائوینه
بیر مزارلیق آرزیسی
داشا قالاق ائله میش
گؤیو، یئری
نه یینسه قورخوسوندان،
گؤیده اؤلندن بری
سویوق گولوشلریله
ننه سیز اوشاق کیمی
اوزانمیش قاباغینا
آغیسینی اوخویور

تزه شعیر
یاری یاشا دولمامیشام ،
بابام، یوز اون دؤردا! یاشادی.
سینم ده سؤز پؤهره سی وار،
کیم دئییر، صنعت ،یاشادی.

تزه قوشما، یاز چیچه یی،
یاشیل یایلاق چیه له یی،
الیمدن آلیب اوره یی،
شعیر سالدی یورد، یاشادی.
" ائل اوغلو " یام درد همدمیم
سنین دردسیزلیگین،قمیم.

....

چکیل ای قارانلیق،چکیل ای ظولمت
بیز گونش وورغونو ، اودوورغونویوق.
چکیل اوستوموزدن ای قارا بولوت
بیز آنا وطنین قوربانلیغیق

*****

کیمدن آلیر
کیمدن آلیر غضبینی
چالیر یئره کوزه سینی
عوممانلارا اوره ک اوره ک

شیمشکلرین آخیر کینی
آلومودور بولودلارا
قیلینج می دیر ! ائنیر هارا
بلکه ده بوز بولودلارین
قاخینجی دیر یاتانلارا
آخی نه دیر بو شیمشکلر
ایشیغیندا یانار شهر
نئچه خیال کؤوشه نیننده
قورخو بیچر، اینام اکر
شوشانین عطری

(بوشعری بؤیوک مغنی بابا میرزه یئو اوچون تهراندا یازدیم. او ۱۹۹۵/۱۲/۸ -ده تهران، بهمن مدنیت سارایینداکونسئرت وئریردی. کونسئرتین اورتالاریندا اونا خبر وئریرلرکی، خسته آناسی اؤتن ساحاتلاردا دونیاسینی دگیشیب. او صحنه یه گلدی و عزیز آنا ماهنیسینی آغلایا آغلایا اوخودو. من اوردایدیم، سالوندا اگلشنلرین چوخو اونا قوشولوب اوخویا -اوخویا آغلاییردی،هئچ کیم اونون ماتملی اولدوغونو بیلمه ییردی. بیزده گئجه ائشیتدیک کی، او خالقی سالوندا بوراخیب گئتمه میش و اوخوماغینی او قملی ماهنیله سونا چاتدیرمیشدی. / ائل اوغلو)

سسیندن اله نیردی
عطری شوشانین بابا!
سسینده گولله نیردی
گور سسی « خان» ین بابا

مجلیسینه گلردی
شعری چیچکلنردی
سنه قوربان ائدردی
« خان قیزی» جانین بابا

آغلادین ایچین ایچین
او عزیز آنا اوچون
ایندی آناندیر سنین
اذربایجانین بابا

بیر قاطار سؤزو قالدی
بیر اوره ک کؤزو قالدی
یوللاردا گؤزو قالدی
عزیز آنانین بابا (۱۹۹۵/۱۲/۸)

گوللر ایله

منده آخشام ائیله یردیم
گونو قارا تئللر ایله
اویانیب سحر مئجینه
اوینویاردیم گوللر ایله

او یه هر بئل قایادا من
آت مینیب قایا چاپمیشام
ایلان قامچیلار الیمده
آتیمی آیا چاپمیشام

(حؤرمتلی شاعیر دوستوم سورگون اوچون)
سحر یئلی

سحر یئلی آستاجا اس
هارا بئله تله سیرسن
سئوینج دولو اورک منده
سنده نه وار؟ سن اسیرسن

اون بئش ایلدیر یاشادیبدیر
شن آرزولار تویدا منی
منیم سورگونوم گله جک
تاپاجاقدیر خویدا منی

ائل اوغلویام الهام آدلی
ابدیلیک دوستوم دا وار
سینمده کی شن آرزولار
دوست ائلینه قانادلانار

زامان ایسترکی ساخلاسین
آیاغیندا بوخوی منی
اوزاق ائللردن گتیرر
باخ بو شهر بو خوی منی

علیرضا همن دن اوجا
جامال او جامالدان گؤزل
اون سککیز ایل گؤرمه دیم سه
ماحال او ماحالدان گؤزل

ایشچی گونو
منیم ایشچی دوستوم ال – اله وئره ک
بایرامین موبارک گونون موبارک
بیر عؤمور گؤروشوب الویدا دئدیک
بیرده گلن بایرام گلن یازا دک

گلن مای گونونده گؤروشدوک بیرده
قالدی سینه میزده سؤز کیتاب کیتاب
باغلی گؤزوموزله بو اویوندا بیز،
باری چاغیرمادیق یولداش منی تاپ

نئچه اویونلاردا قورد آپاراندا
آه ایتن یولداشلار، باتان یولداشلار
یولداشین اوره یین ایسینديرمه یه
اؤزونو اودلارا آتان یولداشلار

ائله آلیشدیق کی اؤز ایچیمیزده
کول اولدوق ساوریلدیق گرزوموزه بیز
یئسه ده چاققاللار یولداشسیز بیزی
یئنه ده گلمه دیک اؤزوموزه بیز

تالا تالا
قاسیرغالی باشیما
دن دوشور تالا تالا
اوره ییمین باشیدا
آلیشیر تالا- تالا

اورک باشین گودازی
اولمایایدی دونیادا
اوره ییمه دیمه دن
باشیمی تالا، تالا

کرم

یالاوی‌نین اودو سؤنمز
یانار کرم، یانار کرم
اودو یانار، اودو سؤنمز
یانار کرم، یانار کرم

او محبت بایراغی‌دیر
او گونشین اوجاغی‌دیر
نور کؤزو، نور قالاغی‌دیر
یانار کرم- یانار کرم

کرم‌عشقین ایلکی، سونو
ایتیرسه ده ل-ل-ه اونو
هله آینینده نور دونو
یانار کرم، یانار کرم

هاردا اوجاق توستوسو وار
هاردا سئودا بورکوسو وار
هاردا اورَک ایستیسی وار
یانار کرم، یانار کرم

غم کؤکسونده دویمه-دویمه
یالاودیر گئییدیگی گئیمه
کولونه ال وورما، دَیمه
یانار کرم، یانار کرم

بیر جوت آلا گؤز وورغونو
سئوداسینین دوز وورغونو
اود وورغونو، کؤز وورغونو
یانار کرم، یانار کرم.

قوش اورَگی
نئچه باهار کئچدی، سس‌سیز، سمیرسیز
گلمه‌دی تبریزین قارانقوش‌لاری
کؤچری قوشلاردا قالدی قلبیمیز
دورنالار گئرییه دؤنه‌یدی باری

صادق اولدوغوموز عهدین، ایلقارین
چکدیک عذابینی ایللردن بری
سولدو بوغازیندا قارانقوش‌لارین
آلاو چیچکلری، اود چیچکلری

اؤزگه‌لر اوخودو قوش دیلی‌بیزه
آغلیمیز یئرلشدی قوش دیمدیگینه
چیرپیندی قلبیمیز، دؤندو قلبیمیز
سئرچه اوره‌گینه، قوش اوره‌گینه.

آختاراق
سنسیز بیر انسانام اوره‌گی ایتمیش
گل باری بیرلیکده آختاراق منی
سنین تئللرینه کونلوم ایلیشمیش
گل باری زنجیرده قورتاراق منی

نه‌سن موغیات اول نه من گؤز-قولاق
هایانا گئدیرسه گئدسین اوزوموز
آخی بیر- بیرینی تاپاندان سونرا
یئنه اؤزوموز ایتیریریک بیز

ایتیب کئده‌جکدیر خیاللار کیمی
عؤمور یوللاریندا ناله‌ده سیز دا
گل‌ایچک سسینی اؤتن قوشلارین
باهار چیچَکلَنسین بوغازیمیزدا.

باهار
یئنه باهار گلیر اتکلرینده
لاله‌نین، نرگیزین تبسوملری

قالیر قونچالارین دوداقلاریندا
گؤیَره- گؤیَره سؤز بوکوملری

آچیر بولودلارین اورَکلریندە
آلاوو چیچکلری، اود چیچکلری
بیر بولاق یارپیزی افیللەنرکن
داغدا قار چیچگی گولندن بری

بیل ای اورَکلردە گول-لەنن باهار
سندە یوز باهارین گؤزَل‌لیگی وار
قوی دونیا بورونسون سعادتلرە
حقیقی دونونو گئیسین آرزیلار.

گیلەلریندە
ماوی گیلەلریندە
گؤی خزر دالغالانیر
ائلەبیل دونیا بیر جوت
گمی‌دە بیرغالانیر

سن بیر سونایا بنزەر
دنیزە یاراشیقسان
یا منیم‌تک دلی‌سن
یا سنین‌تک عاشیق‌سان

ساحیل یالواریر سنە
آغزی کؤپوکلەنینجە
اؤپور آیاقلاریندان
دالغالار دینجەلینجە

باش قویوب آیاغینا
یاتیر یورغون لپەلر
آتیلیر قوجاغینا
او دلی‌سوو شپەلر.

بولاقلار
او یارپیزلی بولاقلار

گؤزەلر هاردا قالدی
آیاغیمیز باداقلی
الیمیز داردا قالدی

هانی آییرەمە یوللار
دیزی بیر سینایایدیم
بو ائنیشدە، یوخوشدا
بیزی بیر سینایایدیم

یئنە او گئن درەنین
زَهمی کسەیدی منی
بیر پالیدا دؤنەیدیم
سویوق اسەیدی منی.

اوزو خینالی داشلار
داشلار،
بیر- بیرینە دیرسَکلَنمیش
عنوانلی، عنوانسیز
سویوق- سویوق
جانسیز
بو اسکی مزارلیقدا،
مزارلار اوْیوق- اوْیوق
آدسیز، نیشانسیز
بو اسکی مزارلیقدا
سکوتا نغمە آخیدیر
جانسیز دوْداقلار
دامارسیز کؤنوللر
حیاتا حاییفسیلانیرلار
مزارلار
شیون‌سیز، وایسیز
قبیرلر قوشا-قوشا،
قبیرلر تایسیز
نئچە اَر یاتمیش
نئچەلر یاتمیش
سایسیز، سایسیز
نئچە آنا

ایستی اوره‌گیله
نئچه آتا
سفره- سفره چؤره‌گیله
نئچه اوغول، نئچه قیز
تایسیز-تایسیز
بونلاری دوزه- دوزه
بونلاری سوزه- سوزه
ائله آدام دا وارکی
قاماشمیر دوشونجه‌سی
هاوانین ایستی‌سی
هاوانین سویوغو
دالایپر داشلارین بیر اوزونو
هئچ نه قاماشدیرمیر
بونلارین داش گؤزونو
هاوالار،
ایستی‌دیرسه، سویوقدورسا
بونلار
اوزلرینی چئویرمیرلر
قیشی، قیش‌کیمی سئویرلر
باهاری، باهار کیمی
بونلارا دئمک اولار
آه، بیر اوزلو قارداشلار
اوزو خینالی داشلار
اوزو خینالی داشلار.

زیروه
زیروه اولا بیلمه‌دیک
تپه‌لری بگنمه‌دیک
دره‌لر آلچاقدیر دئدیک
نه اولاردی، بو دنیادا
بیرجه آددیم دوز اولایدیق
بیرجه آددیم،
دوز اولایدیق.

دئیَرمیش
مین‌لرله اوغول
مین‌لرله ایگید
دوغما یوردونا بئجرمیش اوبام
هر اوغلوم گره‌ک:
شیمشک‌تک شاخسین
گون‌تک پارلاسین
دئیرمیش آتام،
آنام دئیرمیش؛
هله بویومدا
مین قورخماز دَلیم،
مین خان ائیوازیم،
مین کوراوغلوم وار.
آتام دئیرمیش؛
مین قانلی قلینج،
مین ششپَر،
مین اوخ
چکدیرمه‌لییَم دمیرچی‌لره
مین‌ایلخی؟ قیرات
گرکدیر هله
صاباح آتلانان،
مین بیر دلیمه.
هر قایادا بیر آسلانیم گزیر
هر جیغیرلا بیر کروانیم گلیر
دئیَرمیش آنام.

ایتمیش بولاق
«حسین عارف» اوچون

بیر شاعیرین قلبینده
قایندادی ایتمیش بولاق
گولدو یئرین قلبینده
اوینادی، اویماق- اویماق
نه‌دیر باهار؟
نه‌دیر یاز؟
باخیش درین،
فیکر آیاز
چؤللرده زحمت چکیب

چشمه- چشمه تر تؤکن
اوغلان عطری- قیز عطری
بولاقدا یارپیز عطری
قاریشدی بیر - بیرینه
یاییلدی طبیعته
چئوریلدی علوییته
گاه سازا دؤندو شاعیر
گاه سؤزه دؤندو شاعیر
دره، تپه توتمادی
اونون آچیق فیکرینی
داغا اوچوندو شاعیر
بایدی بوتون عالمه
ادراکنین چترینی
گاه زیروه‌یه
گاه داغا
گاه دوزه دؤندو شاعیر
طبیعتین سئحری‌ده
شاعیرین اووجونداد‌یر
طبیعت‌ده، سئحرده
اونون اوْوسونونداد‌یر
گؤزه‌للشدی طبیعت
داغدا پالید بیتنده
دوزده لاله بیتنده
باغدا بولبول اؤتنده
گؤزه‌للشدی شعریّت
قیراقلاری چاییرلی
قیرا قلاری یارپیزلی
داغلی، دره‌لی یوللار
میصراعلارا دؤننده
یوللار میصراعیا دؤندو
یوللار میصراعلار کیمی
یاشیل دوشونجه‌لرله
یازیلدی سطیر - سطیر
یازیلدی واراق- واراق
اؤلمز اثرلر کیمی
میلّتیمین عؤمرونه

او یوللار دؤنه- دؤنه
اولدو بیزیم شاعیرین
عؤمور دفترینده کی
سؤزو گونش ضیالی
دوْنو افق بویالی
یازیلان سطیر کیمی
اؤلکه‌میزین بوینونا
دولانیب ساریقلانان
آنامیزین قوینونا
کؤرپه کیمی سیغیشان
آخینیب جیغیر - جیغیر
افق‌لره دیرماشان
داغ یولو، مئشه یولو
چای یولو، چشمه‌یولو
آنجاق یئنه دئییم‌کی
شاعیر داغا دؤنرمیش
مین بولاغا دؤنرمیش
بولاق اونون قلبینده
شیرین قهقهه‌لرله
اوغونوب کئچینَرمیش
اوغونوب کئچینَرمیش.

قوجا
قوجا،
او یازیق قوجا
تورپاقلارا کؤک سالمیش
یاشیل قوجا آغاجین
کؤلگه‌سینده اوْتوردو
اللرین اوْووشدوردو
منه ائله گلدی‌کی،
او تیتره‌ین کؤلگه‌یه
غم قوندو،
حسرت قوندو.
منه ائله گلدی‌کی،
او ییغیب اؤز اوْوجونا
اومیدسیز گونلرینی

اوتولموش یارپاق کیمی
اللرینده اوْووردو
یئللره سوْووروردو
بلکه ده یازیق قوجا
الیندن اوچورتموشدو
ائله بیر پاییز گونو
ایندی سوسدوغو یئرده
الین اوودوغو یئرده
سئوگی‌سیندن آلدیغی
سعادت گؤیرچین‌نین.

بیزده
داغ بیزده، یایلاق بیزده
عطری‌حیات قوخولو
یارپیزلی بولاق بیزده
هئچ بیلمه‌دیک نه ایسه
اؤزگه‌لرین تپه‌سینه داغ دئدیک
اونوتدوق باغیمیزی
غربت اؤلکه‌لرینده
قارا تیکان گؤرنده
بیز کولگه‌لی باغ دئدیک
غربت دره‌لرینده
شور سویا بولاق دئدیک.

ایلهام
ایلهام نه‌دیر؟
قانادلاریم
قاناد نه‌دیر؟
یئرله گؤیون آراسیندا
گاه سوالیم، گاه، جوابیم
ایلهام منیم
گاه جوابسیز سورغولاریم
گاه سورغوسوز ندالاریم
ایلهام منیم
سورغولارین نداسیندا
اضطرابیم
جاوابلارین هیجاسیندا
اعتصابیم
ایلهام منیم،
اؤز ایلهامیم.

یاریمچلیق شعرلریم

نییه بئله سوسوب شعریم؟
سکوت قونوب دوداغیما آغیر- آغیرا!
سوسوب شعریم، کوسوب شعریم.
شعر نه‌دیر؟
بلکه ده شعر،
دفتریمده قورتارمایان میصراعلاردیر
بلکه ده شعر،
اعتراضلی بیلکلرین آهنگیله.
دوداغیمدا ائنیب قالخان هیجالاردیر.
بلکه ده شعر ائله دئییل
من گؤتوروب یازام قفیل
قاش- قاباقسیز کلمه‌لری،
دفتریمده سطیر - سطیر.
بلکه ده شعر،
دفترده یوخ،
غضبیمده، دوداقلانماز هیجالاردیر.
ائله‌دیرسه،
باغیشلاسین شاعیرینی.
یاریمچلیق میصراعلاریم
گله‌جگین چاغلایاجاق دینرینده
تؤره‌نه‌جک ندالاریم،
تؤره‌نه‌جک هیجالاریم.
آنجاق سیزی آی دوداغیمدا یاریم قالان
یاریمچلیق شعرلریم!
دوداغیمدا، کیریدیلمیش دینرلریم
سون گونومده سیزی، سیزی
دوداقلارام،
غملی- غملی هیجانیزی
بلکه ده من ایسته‌میشم

سون نفسده
بیر سیزینله وداعلاشام
بلکه ده سیز قورتاریلمیش اولسایدینیز
ایندییه‌ده‌ک
اؤز عؤمرومون هیجاسینی،
دوداقلاییب قورتارمیشدیم.
سیز آی منیم
یاریم قالان شعرلریم!
من نه بیلیم
بلکه ده سیز قورتاراندا
بیر شاعیرین حیاتیندا فاجعه‌لر دوغاجاقمیش
دویغولارین درینلیگی
بیر شاعیری بوغاجاقمیش
اگر سیزی قورتارسایدیم
اوخوجولار
مندن سونرا دئیردیلر
بیر شاعیرین عؤمور بویو
دوشونجه‌سی بویوموش‌مو؟
آنجاق؟
سیزی دفتریمده
یاریم- یاریم اوخویاندا
اوخویانلار دئیه‌جلکر
شاعیر فیکری دنیزمیش‌می؟
یا قویویموش
آخی دنیز یاریم گره‌ک
آخی قویو یاریم گره‌ک
یوخسا دونیا سویا باتار
سیله‌لنسه بوش قویولار
گؤی دنیزلر...
سیز ای منیم دفتریمده
یاریم قالان
یاریمچلیق شعرلریم!
سونسوزلوقلار اؤلکه‌سیندن اوچوب گلن
کلمه‌لریم، ندالاریم.
غضب دؤلو، عصیان دؤلو
دوداقلانماز هیجالاریم.

من نه بیلیم
بلکه ده سیز
غضبینی اورَگینده اووخارلامیش
اوْدلو - اوْدلو شیمشکلریم اولاجاقسیز
بلکه ده سیز
سون میصراعسی
سون هجاسی
بیر آنانین دوداغیندا
دوْنوب قالان

ندالاری قانا باتان
باباتیلار اولاجاقسیز
خیاللاردا یار باغینا قانادلانان
آللی- آللی دورنالاریم اولاجاقسیز
بیر ده اومید سماسیندا
قاناد چالان سونالاریم اولاجاقسیز
بلکه ده سیز
فیرتینالار مژده‌چیسی
شیهه‌سینده عصیان سسی
ایلخی- ایلخی قیرآتلاریم اولاجاقسیز
من نه بیلیم!
بلکه ده سون سطیرلرین
کلمه‌لری، هیجالاری
آچیلمایان غونچالارین
اووجوندا گیزله‌نیبدیر؟
آی غونچالارا!
آچین بیر - بیر اووجونوزو
دیله گلسین
آل گئییملی شعر قیزی.
بیر اوخونسون چیچکلرین
طالعلری اوْوجونوزدان
بیلینسین کی، هانسی لاله،
هانسی نرگیز،
هانسی سحر آچیلاجاق؟
هانسی آخشام سولاجاقدیر؟
هانسی سحر آچیلاجاق؟؟

اولدوزلار
خرمن- خرمن اولدوزلار
شبهه‌لرله توخونموش
غربیل‌لردن آلَندی
سولار، چایلار، دنیزلر
اولدوزلا سیله‌لندی
ائله بیل‌کی گئجه‌نین
ایسلاق کیپریکلریندن
داغلارین اتگینه
اینجی‌لر سپه‌لندی
سولار،
چایلار،
دنیزلر
اولدوزلا سیله‌لندی
چایدان اولدوز دره‌رمگه
گؤلده اولدوز گؤرمگه
او غملی گئجه‌نین‌ده
کیپریکلری اوزاندی
گؤیده بیر اولدوز سؤندو.
گؤلده بیر اولدوز یاندی.
چمن- چمن اولدوزلار
چؤللره سپه‌لندی
چؤللر اودا بَلَندی.

فیل کیمی
نه یاخشی اوجالمادیق،
دوشونجه‌میزدن اوجا.
کیچیلیب، بؤیومه‌دیک،
یاشیمیزا دولونجا.
یوخسا عؤمور سوره‌ردیک،
سیرکلرده فیل‌کیمی،
اوزاق مئشه‌لرده کی،
پالید آغاجلاریندا،
یاشیل- یاشیل گولوشن،
یارپاغین حسرتینده.
نه یاخشی قوجالمادیق،
یوخسا بیز ده سیرکده،
گؤزوموزو قیپاردیق،
بامباچاسی دَمیردن،
فیلچی‌لری گؤرنده.

بیز گونشی دوشوندوک

بیز، گونشی دوشوندوک
اریمکله، یانماقلا
اونون قیزیل شُعاسیندا یویوندوک
ایستک زیروه‌لریندە
گونشی فتح ائتمه‌یه،
آخینان جیغیر کیمی،
آل رنگه بویانماقلا.
بیز احساسی، دویغونو
دوداقدا ائنیب-قالخان
هیجالارلا
بیر داها ایلمه‌له‌دیک
سیندیقسا،
اگیلمه‌دیک
ائنیب قالخدی هیجالار
احساس پارتلاییشیندا
عصیان یوکسه‌لیشینده
قوْللار،
اوزاندی گؤیه
گونش یئلکه‌لییه
دوشونجه‌لر قاماشدی
اینالملار کؤشه‌نینده
پارلادی اوْووج- اوْووج
گؤیلرین کهرباسی
گؤیده قیوریلیب یاندی
هجالارین آه دولو
دوداقلانماز نداسی
سپیلدی اوفق‌لره
دوداقدا قیلینجلانان
دوغراق-دوغراق دوغرانان

هیجالارین نداسی
سپیلدی کوچه‌لره
هیجالارین بویاسی
گؤیردی دوشونجه‌لر
ائلل‌رده تالا - تالا
اللرده اوْووج - اوْووج
دؤیوش فصیللرینده
اعتراض گونلرینده
قانادلاندی گولوشلر
ظفر زیروه‌لرینده
دالغالاندی گولوشلر
یاخیلمیش یارالارین
یاشیل دوداقلاری‌نین
یاشیل تبسومونده
بعضاً ده یازیق - یازیق
ائنیب گلدی هیجالار
زیروه‌لردن،

دوزلره
شیمشک قاناد قارتاللار
آه، قانادسیز گلنده
قایالار دَلیننده
ائنیب گلدی هیجالار
آسلان باغیرتیسیندا
مئشه‌لر سیلکیننده.
ائنیب گلدی هیجالار
اونداکی، آغ دورنالار
یوخ اولدو قاتار - قاتار
سولدو گول اوزلو باهار.

گؤنده ر
یئنه درد الیندن ال – آماندا یام
آ دوستوم حالینی یاز منه گؤندر
اوره ک او یاندا دیر من یو یاندایام
گیلئیی گوذاری آز منه گؤندر

بینوره دییشیب ، زامانا دؤنوب
آرزولار باشیمدا دومانا دؤنوب
گؤردویون قامتیم کامانا دؤنوب
عؤمرومون قیشی دیر یازمنه گؤندر

من دوشسم یادینا عاریفه باش وور
عشقیمی او مزار اوتلاریندان سور
تورپاق آلتیندا دا دیلقم اوخویور
دردیمه کؤکله نن ساز منه گؤندر

فرهاد اؤز عشقینی داغلارا یازدی
سنه آیریلیقدان نه یازسام آزدی
قورخورام دئیه لر دردی دایازدی
اوره ک داغلارینی قاز منه گرندر
****
بیلین
بؤیوک عائیله نین کیچیک عضوو یم
ائویم خریطه نین هر نقطه سینده
توتمار وسعتیمی خریطه لرده
بابام نسیمی نین فلسفه سینده

آنام عصیرلرین اضطراب قیزی
باجیم اوچ یاریمچیق اینقیلاب قیزی
قیزیم گله جگین التهاب قیزی
صاباحی گونشلی یئر کوره سینده

سیز ای مندن سونرا گلن نسیللر
بیلین اوستونوزه آچیلان سحر
بیر دردلی شاعیرین عشقیله گولر
آزادلیق گونونون طنطنه سیله

بالاجا «کنعان»

بالاجا «کنعان»،
اؤتن ایل
باکی‌دان

شکلینی تبریزه گتیرمیشدی«انور»
شکلینی آرایا آلدیلار
کوچه‌یه جومالاشمیش قیزلار
ائله بیل
بیر بنؤوشه خیرمانیندا
گؤیرمیشدی یگانه قارانفیل
اونلار، سئیر ائدیردیلر
شکلینی وَر – وَر
ایستی باخیشلارینی دوشونرکن
نسه‌پ یچیلداشیردیلار
نسه بیلمه‌دیم
او تبریزلی قیزلار
حاییف، حاییف
بیر کپنک اولوب
قونا بیلمه‌دیم، او بنؤوشه خیرمانینا
آه،

او پیچیلتیلارا دؤنموش دویغولار
نیسگیل اولدو منه
نه‌لر پیچیلداشیردیلار؟
او تبریزلی هم‌یاشیدلار
نه‌لر
فاجعه‌نیمی گؤرورموشلر
او تبریزلی گؤزللر
بالا جا کنعان،
ائله او گون
او بنؤوشه خیرمانیندا بیر سئودا موچورلادی
بونو دا بیلیرم
تانیبا بیلمه‌دیگیم یاشیدلاری‌نین بیری
ایللردن سونرا
تبریزده، گولوستان باغیندا
سنین آدینا
بیر ساری رنگلی قرنفیل دره‌جکدیر
بالاجا «کنعان»
جان، جان...

پیلله‌لر
سؤز دوشنده،
پیلله‌لردن دانیشدیق بیز.
اوجالاردان بویلانماغا،
اؤزگه‌لرین جیناغینا
دیرماشدیق بیز.
هئچ بیلمه‌دیک
کیمسه اولدو ایلک پیلله‌میز
کیم سونونجو هدفیمیز
گاه، آتیلدیق پیلله‌لره
گاه بودره‌دی آیاغیمیز
پیلله‌لردن دوشدوک یئره
هئچ بیلمه‌دیک
کیمسه، اؤلچدو، بیچدی بیزی
کیمسه گلیب کئچدی بیزی
نه یازیق بیز
بعضاً ائله قورخوروق کی،
اونودوروق
پیلله اولماق عشقمیزی
اونودوروق اؤزوموزو.

اوره‌ییمده، بیر پاییز
(شاعیرقوربان موسی یئوه حصر اولونور)
آت یَهَرله،
چیخاق داغا
یئنَک، دؤشدن- دؤشه قوربان
جانیم، جانینا صاداغا
یاشا قوربان- یاشا قوربان
«گؤی‌آزه‌ن»ده تاپیم سنی
باغری باداش اؤپوم سنی
اورَگیمله هوْپوم سنی
بیز
دؤیونک قوشا قوربان
گزه‌ک
جئیران چؤلونده‌بیز
چؤللر

بیزیم صاف عشقیمیز
قاباق- قانشار چؤکورَک دیز
گؤز - گؤزه،
قاش- قاشا قوربان

اوره‌گیمده بیر پاییز وار
آخشام آچار
سحر - سولار
سیزینده
نیسگیل‌پاییز وار
ایلدن- ایله یاشا دولار
بیلیر سن کی بیزیم باغین
چیچگینی یئللر آلیب
بیزیم قورموش بولاغین
یارپیزی چوخدان ساراليب
یارالاریم چیچک- چیچک
شعرین، سؤزون ملحم اولدو
ملحم اولدو
آتیشدیقجا غمله اورَک
آرامیزدا حَکَم اولدو
ساوالاندان قار اوزولمز
اؤز باشیما،
الیم یئتمیر
بیز ده‌کی ایلقار اوزولمز

فلک بیزله یولا گئتمیر
آی وفالی،
آغاج نه‌دیر؟
دمیر چلیک یوندورموشام
غم بوغچاسی کؤنلومده‌دیر
هله، یول اوسته دورموشام

سیررینه باخ تورپاغین
گئدن بیر یوللوق گئدیر
کیم بو یئری ترک ائدیر
توتماق اولمور سوْراغین

قیرخبئش ایل قارداش دئیه
باجیلار آغلار اولدو
یازین گلمه‌دیگینه
دورنالار اونودولدو
گل آراز قیراغینا
او اؤتن دورنا منم
نیشان،
یارالی سینه‌م
سریلمیش تورپاغینا
یئدییم ساوالان قاری
گؤنلوم، «گؤی‌أزەن»ده‌دیر

بعلی، گؤی اوزونده‌دیر
خالقیمیزین ووقاری
سؤز آچدین «زیارات»دان
قلبیم کؤیره‌لدی منیم
بیزیم ائلده بیر زامان
داغا آند ایچَردیلر
داغی، مقدّس‌لردن
مقدّس بیلردیلر
یادیما گلدی منیم
یازیق مشهدی عمیم
ال اوزادیب دئیردی
آند ایچیرم آی کیشی
او «زیارات» داغینا
ائله بیل آند ایچیرم
یارالی قارداشیمین
یارالی تورپاغینا
بعلی،
آند ایچدیلر تورپاغا، داشا
او مُدریک بابالار،
داهی‌بابالار
بعلی،
آت بئلینده گزدیلر قوشا
سربست قایالارین شاهی بابالار
بابالار الی ایله‌یوغرولدو بوتون

هوندور قالالارین داشی، کرپیجی
هله ده یاشاییر بالالار اوچون
آتلی بابالارین قانلی قلینجی
بابالار دئینده
قاویشیر کوره‌ک
تیتره‌ییر دوداغی،
گونون- دوورانین
ایندی آیینیمیزی ایسیدن کؤینک
گؤرن اورَگییمیش هانسی بابانین
آه، نییه بالالار گزه بیلمه‌ییر
ایندی «زیارات»ی
ایندی «سهند»ی
نه بیلیم
بلکه ده آت یَهرله‌ییر
بیر اوغول الینده اوخو، کمندی.

حسرت
الیمده نه واردیر؟
گؤز دولو حسرت
دیلیمده نه واردیر؟
بیر پارچا اورَک
یاریسی محبت، یاریسی نفرت
تَره‌زی گتیرین! فیکریمی چکَک
بو گئجه آغلاییر، دویغوم، دوشونجه‌م
بئینیم آلیشیرسا، اوشوپور حسّیم
قلبیمده هیچقریق،
اوزومده ماتم
بو ایکی سسیمی من نئجه کسیم
خیال توستولنمیش، آرزی بوغولموش
اسیر دوداغیمدا، اسیر اضطراب
اومید گؤیلریمده اینام دوغولموش
نه‌دیر او اضطراب؟
نه‌دیر بو حساب؟

گاه دؤندوم احساسا، آغ یاغیش کیمی
گاه باغری چارتلامیش بیر چردَگ اولدوم
گاه‌اوچدوم زیروه‌دن- زیروه‌یه قوش تک
گاهدان دا قانادسیز کپه‌نک اولدوم

دوغولدو قلبیمده اینام، اراده
ائله او ایللرده، او چاغلاریمدا
آرزولار کؤکسومده زیروه‌لَشدیسه
اراده‌م ایتیلدی قیناقلاریمدا.

گؤزومده
ماوی گؤیلر قدر ایریلیر بَبک
قانادسیز اوچوشور، نه‌لر گؤزومده
دوشونجه‌م الینده ایپک دسمالی
اورَک آیناسینی سیلر گؤزومده
آرخاما قاوریلدیم؛ درین دره‌لر
بولودلار باشیمدا دلی‌لیگینده
هردن قانادلانیب آرزیلاریملا
ایتدیم! گؤزلری‌نین ماوی‌لیگینده
دیدیب قوپاراردیم سیلدیریملاری
داغلاری یئریندن ایته‌له‌ییردیم
الیمدن زوینده پالید زوغلاری
گونشین اؤزونو یئلکه‌له‌یردیم
بعضاً، سر تلیگیمده قیرانئت کیمی
چاخماقلار دؤشومو گَبردَنمَدی
بیر چیلفه آلماس تک آغیرلیغیمی
دونیا چکنمه‌دی،
دَبردنمَدی
بیر گون خشایارلار، بیر گون اسکندر
بو قانلی تورپاقدا سؤیله‌دی قان- قان
انسانلیق یئریندن آوارا دوشدو
او وحشی آتلارین هجوملاریندان
آسلاندی گؤیلردن گئجه‌نین حؤکمو
دونیانین بوینونا سارینْدی وحشت
حیاتین قارامتیل دامارلاریندان،
گئجه‌نین کؤنلونه
آخیندی دهشت!

اووسون
یئنه شعر یاغیر مصراعلاریما
اؤزوم ده مصراعیا چئوریلیرم من
اؤزومون- اؤزومه ساتاشیر گؤزوم
گؤزومده مصراعیا چئوریلیرم من

منی سارسیلدانماز غملی پاییزلار
باهار نفسینی قوخویور شعریم
باهارین آینینه یام‌یاشیل قوماش
قیشین‌چیلله‌سینده توخویور شعریم

باهار طراواتلی قیز - گلینلرین
عشوه‌سی شعریمده نازلانیر ایندی
خیال چؤللریمین جیغیرلاریله
بزه‌کلی بیر مارال تورلانیر ایندی

بوجاقسیز گؤیلرده چاپیر کؤهله‌نیم
سما اولدوزلانیر دیرناقلاریندان
آغ جیغیر آتیمین آیاق ایزی‌دیر
اولدوزلار تورلانیر دیرناقلاریندان

احساسیم، ساحیلسیز دَنیزلر کیمی
دوشونجه یئلکینم، خیالیم دالغا
فیرتینا قوپاراق شپه‌لریمدن
ایچیمده بسله‌نیر هله‌مین غوغا

قیراغی یارپیزلی چاغلایان بولاق
مندن اؤیره‌نیبدیر چاغلاماغینی
دمیره کؤز باسیب، داغلایان اوجاق
مندن اؤیره‌نیبدیر داغلاماغینی

منیم اووسونوملا اوچؤللر بویو
حئیرتدن آغزینی آچار غونچالار
چکیب قلینجینی اودلو بولودلار
خیال دوزلریمی اودلاندیریرلار

شلاله وصفیمی یایار داغلارا
اونون دیلینده‌کی نغمه‌سی‌یم من
سئودالی‌خطریمه پای‌انداز دئیه
آچار یاخاسینی یاشیل چؤل، چمن

هر پالید یارپاغی بیر سئوگی الی
هر آغاج موچورو بیر کیچیک باهار
عشقیم سپه‌لنسه مئشه‌یه، چؤله
باهارلا یاریشا گیره‌ر آرزولار

گئجه‌نی‌یاتمایان‌آییق بیر گؤزه‌م
بوتون اولدوزلار دا منیم‌له تانیش
منیم طالعیمه یازیلماییبدیر
عؤمرومده بیر ساعات گئجه‌یله باریش

گئجه‌نی زنجیره چکیر غزلیم
اولکری یوخودان اویادیرام من
قاینار گؤزلریمین چاناقلاریندا
شفقی مین رنگه بویادیم دونن

گله‌جک عشقیله ایسینیر کؤکسوم
منی او گونلره ساخلاییر حیات
یوخسا قارانلیقلار یئیردی منی
حیات دا ایشینده ائدیر احتیاط

گلن نسیللرین شاعیریییم‌سه
من ده گله‌جگه یازیم شعریمی
آرزیلار بوس-بوتون چیچکله‌نده
نغمه‌یله اوخوسون قیزیم شعریمی

قوی منی باغرینا باساندا نوه‌م
منیم‌له دؤیونسون نوه‌مین قلبی
چالسین حیاتیمین سمفونیاسین
یاشا ائلیم دئیه سئوینسین قلبی

آچیم قوللاریمی شرقدن غربه

قالسین اورَگیمده یئرین کوره‌سی
گونشین اؤزوندن آلدیغیم الهام
اولسون اوفقلرین قیزیل پرده‌سی

حزین نغمه‌سی‌یم آخان بولاغین
کؤنلو نیسگیللی‌یم چیچکلی یازدان
قورماز قانییام گوناهسیز عشقین
اوخو طالعیمی کوردن، آرازدان

منیم طالعیمده، منیم عشقیمده،
احساسا چئوریلن میضرابلاردادیر.
منیم آمالیمدا، منیم سیرریمدا
هله یازیلمایان کیتابلاردادیر.

وینه
«حبیب فرشباف» اوچون

«وینه»ده، «تامام»دا بیرآنا کیمی
کؤنول موزئیینه چاغیریر منی
یانیر خیالیمدا چاخماقسیز، قورسوز
«وینه»یله «تامام»ین دیلک خرمنی

«تامام» شاعیرلرین میصراعلاریندان
قیزیل شفقلره اوچان بیر لاچین
هله ده قلبینده اسیر شبهه‌لر
وئریر سازاقلارا اؤز گلین ساچین

«وینه» گؤزلرینده آغیر مورگولر
نه بیر چال چاغیری، نه ازدهامی
شیغییر اوستونه باشسیز کولک‌لر
یاخیر حادثه‌لر قیزی «تامام»ی

«تامام»ین دویغوسو، دوشونجه‌لری
آسلانیر «وینه»نین بوز هیکلیندن
بیر دری، بیر قورو سوموکدن ساوای
نه قالیر «تامام»ین اؤز هیکلیندن

«وینه» دان یئرینده سؤکولن سحر
مین آرزو گول-له‌نیر بویاقلاریندا
سونسوز باهاریمین یاشیللیقلاری
یئلله‌نیر مقدس قاواقلاریندا

«تامام» آرزیلارین انتظار قیزی
عؤمرونده اوچ دؤنه قاچمیش دوداغی
او،یئرده قانادسیز چیرپینان بیر قوش
او،گؤیده سرگردان پالید یارپاغی.

دوستوم
هله ده کؤنلومون درینلیگینده،
بیر سئوگی قانیمی ایسیدیر دوستوم
شیرین تبسوملر، شیرین گولوشلر،
قلبیمین سیمینی ترپه‌دیر دوستوم

سنی ائله یئرده گیزله‌میشم کی،
اؤزومدن باشقاسی تاپانمایاجاق
نه دوستون طعنه‌سی اوشودَر سنی
نه دیدر کؤنلونو اوردا
بیر پیچاق
منه آغیر گلیر، اؤلومدن آغیر -
سنسیز عؤمور سورمک سنسیز یاشاماق
دونیانی گؤزومدن آتماق دئمکدیر
سنی اورَییمدن چیخاردیب آتماق

سنه ده دئمه‌رم هایانداسان بیل
یئرینی اؤزگه‌یه دئیَرسن قفیل

دئسم اویلاغینا ال تاپار دوشمن
سویودار قلبیمی دلَر گوناهسیز
بیر غملی فاجعه یارانار بیزه
من دوستسیز قالارام،
سن‌سه پناهسیز

اوندا اوره‌گیم‌له دؤیونن قلبین
آیری آهنگ‌ایله چالینار، آمان
اوره‌ییم نه یازیق نتسیز اینیلدر
کؤنلومده چارمیخا چکیلر زامان

سنی اورَییمده گیزله‌میشم من
او پاخیل گؤزلره گؤرونمه‌یه‌سن.

بولودلار

اوچور کولک‌لرین قانادلاریله
قونور زیروه‌لره او بوز بولودلار
یاشیل چمن‌لرین، بنؤوشه‌لرین
سرین قوجاغیندا یاشاییر اونلار

هاردا گیزله‌ییرلر، هاردا بیلمیرم؟
او دلی بولودلار شیمشک‌لرینی
یوخسا اورَکسیزمی یاشاییرمیشلار
بس کیمه وئردیلر اوره‌کلرینی

اونلار، اوستوموزه آغلاییردیلار
زامانین حوکمونده گؤردوکلرینی
گزیب دیار - دیار عکس ائدیردیلر
قانلی قامچیلارین سوردوکسلرینی

او چیلغین بولودلار قاماشدیر ماسا
اگر بو گؤللرین گؤی گؤزلرینی
نه قوش قاناد چالار، نه جئیران اورکر
نه ایلهام، یوخودان اویادار منی.

بیر سحر

بیر سحر اورکوشدو یاشیل مورگولر
او داغ چیچگینین کیپریکلریندن
آیاق سسلرینه دامدی گیله‌لر
باخیشلار نه یازیق!

اوچدو یئریندن

او داغ چیچگینین اورکک باخیشی
سولدو چکمه‌لرین تاپداقلاریندا
سولغون آخشاملارین آهنگی قالدی
اونون اؤوکه‌لنمیش یارپاقلاریندا.

پاییز آخشامی

پاییز آخشامی تک اریییر خیال
غوربت اؤلکه‌لرین افق‌لرینده
هیجران یوللاریندا، یورغون باخیشلار
آوارا قوش کیمی بوینو چیینینده

گومانلار داری تک سپیلیر یولا
دویغولار قوش کیمی یولو ائشیرلر
غربت آخشامیندا، سفیل - سرگردان،
باخیشلار نه یازیق جوگگولده‌شیرلر

من ایچه بیلمه‌دیم سئوینجلریمی
غوربتده مین کره نئشه‌لندیم‌سه
قالیر لاله‌لرین اووجلاریندا
منیم سئوینج پاییم، هله ندنسه.

اعتبارسیز

دوزو اعتبارسیز بیر اوغول کیمی
یازین وارلیغینی‌تالاییر خزان
دؤیور دیزلرینه، دیدیر یاخاسین
سونرا باهار دئیه آغلاییر خزان

بلکه ده کؤلکلی قاسیرغالاردا
یازین یایلیغینی گؤرمک ایسته‌میر
بلکه ده باهاری بیر اسیر کیمی
قیشین پنجه‌سینه وئرمک ایسته‌میر.

دوست کیمی

دوست کیمی دؤشه‌نیر آیاقلاریما
منه، گل - گل‌دئییر مئشه یوللاری
اوفوقو سارییر بارماقلاریما
زیروه‌یه دیرماشان کوشه یوللاری

لاله‌لر، نرگیزلر ساچیر عطرینی
سرین قوزایلاری دولاندیقجا من
منیم بو یئرلره شعیر قوشماغا
گؤیه‌ریر سینه‌مده سؤز چمن - چمن

خیال‌دولاشدیقجا یاشیل چؤللری
سؤزلر، دوشونجه‌لر شعره بوکولور
ایچمک ایسته‌ینده بوللور سویوندان
بولاق سرین - سرین اوزومه گولور.

یوللار
پاییزدان باهارا اوچ آیلیق یولدور
یوللار، اوزون یوللار،
کولکلی یوللار
یوللار سعادته اوزانان قولدور
دونیانین بوینونا سارینان قوللار

یوللار ووقار وئریر داغا، زیروه‌یه
یوللار اوزاندیقجا، اوجالیر داغلار
قیشدا، ایلک باهارین انتظاریندا
اوچ آیدا مین ایللیک قوجالیر داغلار

زیروه هر نه‌دیرسه اسیردیر آنجاق
قارتال قیناغیندا، شیر پنجه‌سینده
یوللارین‌اتینی قوپاردیر انسان
چووغونلو یئللرین کیشنه‌مه‌سینده.

ساحیل‌لر
ساحیل‌لر گؤرموشوک، هاوالاریندا
اوچوب سئوینجلرله قانادلانمیشیق
ساحیل‌لر گؤرموشوک،
مفتیل‌لرینی
گمیریب گئچمَگه عنادلانمیشیق

ساحیل‌لر اؤتموشوک
اوجسوز، بوجاقسیز
اؤزوب سولاریندا نهنگ اولموشوق
بعضاً ده سولارین دالغالاریندا
نغمه‌یه دؤنموشوک،
آهنگ اولموشوق

ساحیل‌لر سئومیشیک لپه‌لرینده
نئچه باهار عطری، نئچه یاز عطری
آنجاق هئچ بیری ده اولمامیش بیزه
نه کور شلاله‌سی، نه آراز عطری.

قورخو
مئشه‌نین ایچینده پیچیلداییردی
او دا، اؤز قلبینین ایستکلریله
یارپاغین سسینه دؤزه بیلمه‌ین
قیشقیریق سالیردی دیلکلریله

من نییه قوشولدوم، نییه قوشولدوم
بو قانلی دؤیوشه، مبارزه‌یه
آلیب جیناغیمدا گزدیرم گره‌ک
اوزگه‌نین یوکونو آخی من نییه
خیانت؛
خیانت کئچدی باشیندان
قارانلیق ماغارا تیکیلدی گؤزو
گودوکچو قویموشدو اونو بیر باشچیل
گودوکچو، قوردا دا دؤنرمیش دوزو
بیر باخدی ماغارا
بیر ده مئشه‌یه
ماغاردا یاتمیشدی نئچه دؤیوشچو

ایتیلدی بئینینده او چاغدان بری
خیانت اولگوجو خقّت اولگوجو

قوشولدو کؤنلونده یادا، اوزگه‌یه
حقیقت اوردوسون او گؤده- گوده
مئشه‌یه باخیردی، مئشه‌دن ایراق
کوللاردا تولکولر اولاشیردیلار

آنجاق‌او بیلمه‌دی، ائله مئشه‌نین
تولکوسو واردیرسا آصلانی دا وار
او بئله دوشوندو
او بئله دویدو
حیاتین یانلیشی، تؤوبه‌سی ده، وار

اونون دیزلرینده سوسدو اراده
قورخولو قلبینده دوغدو خیانت
آنجاق او قورخاغین ائله او آندان
انسانلیق حیسسینی دوشونجه‌سینی
آلیب اوره‌ییندن بوغدو خیانت

بو ایکی کلمه، بو ایکی ندا
وجدان جبهه‌سیندن قوودو اونو دا
توبه‌لر، الینده حربه‌یه دؤندو
خیانت انسانی بنزتدی قوردا

اریتدی قورخولار اوره‌گینده‌کی،
ارییب قورتاران بیر توتوم یاغی
اومیدلر، بوز کیمی دؤندو قلبینده
اولدو خیانتین آجی سازاغی
ساتدی ایناminی اوجوز، قیمت‌سیز
آخی، نه‌وئره‌رلر بئله قورخاغا
دؤندو گیله‌لَنن سویوق یاشلارا
اوره‌یی گؤزوندن دوشدو تورپاغا
آغلادی،
آغلادی
او اوزو دؤنموش

قلبینده انسانلیق چیراغی سؤنموش
او «نییه‌آغلایر»؟ «نییه اینله‌ییر»
خیانت! آخی بس، آغلاماق نه‌دیر
کیپریگی فیرچایا دؤندو، قورخاغین
آرزیسی الینده کؤهنه دسمالا
گؤز یاشی بویاسی، مئشه رمکه‌سی
یارپاقلار فیکرینده دؤندو لوحه‌یه

اسدی اوره‌یینده آجی قورخولار
لوحه‌لر فیکرینده یئللندی بیر - بیر
بیر آندا یارانان قورخولار، اونون
عؤمور باغچاسی‌نین چیچگین ازیر.

او گئجه

یئنه خاطیره‌لر آپاریر منی
ایستکلر آرزیلار
گولــله‌نن یئره
بیر گون دوداغیمدا شیرین گولوشلر
بیر گون گؤز یاشلاریم سئلله‌نن یئره
گزیرم! عؤمرومون گئجه‌لرینی
هیجان ایچنیده، گومان ایچینده
گزیرم عؤمرون کوچه‌لرینی
یئنه چن ایچینده، دومان ایچینده
لحظه وار، وئرمه‌رم عصیرلره من

گئجه وار، وئرمه‌رم عؤمورلره من
آپاریر آردیلا او گئجه منی

او گئجه سود یولو آغ آپپاق ایدی
او گئجه سود یولو،
سود یوخوسو تک
یورغون فیکریمیزه آغ‌یاتاق ایدی

او گئجه ایسلاندی باخیشلاریمیز
او گئجه اودلاندی باخیشلاریمیز

او گئجه موغانین سئیرینه چیخدیق
او گئجه نه اوزاق بیر سفر ایدی
او کئجه دوستلوغون الینی سیخدیق
او کئجه یاشاماق بیر هونر ایدی

او گئجه آنالار یولدو ساچینی
یولدوق گؤزوموزدن مورگولری بیز
او گئجه آغلادیق آنالارا بیز
بیزه غالب گلدی وطن عشمیز

سوردوک عؤمروموزو یوخوسوز،
گولوم
نه یاتدیق عرمورده، نه یوخو گؤردوک؟
آرخادا آز عؤمور
قارشیدا اؤلوم
حیاتدا نه گؤردوک، بیز قورخو گؤردوک

❊

یوخو گلمیر گؤزومه
اوزون ایللردیر منیم
هانی کؤرپه‌لیکده‌کی،
رنگلری افیلله‌نن
یاشیل یوخو چمنیم
ایتدیکجه کورپه‌لیگم
ایتدی یوخو چلنگیم
هانی سود امرلیکده
گؤزلریمدن سؤزولن
منیم سود رنگلی یوخوم
هانی جوانلیغیمدا
بیر گؤزه‌لین تئلینده
ایلیشیب قالان یوخوم
هانی جوانلیغیمدا
بیر بولاغین باشیندا
دوم-دورو سولاریله
گوموش سهنگه دولوب
بیرغالانیب،
چالخانیب

آخیب دورولان یوخوم
هانی جاوانلیغیمدا
آدینی بیلمه‌دیگیم
بیر گؤزه‌لین تئلینده
ایلیشیب قالان یوخوم
او یئلله‌ره قاریشیب
او تئلله‌ره قاریشیب
تئلله‌نیب داراق- داراق
منیم دارانان یوخوم

گؤزلریمدن اود آلیب
آلیشیب یانان یوخوم

❊

بیر گون یوخوم سئوگیمین داراغینا ایلیشدی
آزادلیغین آل-الوان بابراغینا ایلیشدی
بیر گون قورتولوشلاردا
منیم‌بویوک‌خالقیمین
زحمته، حریته
ماهنیلاری جاراولان دوداغینا ایلیشدی
منیم او کؤیره‌ک یوخوم
فیکریمه اؤریک یوخوم
داها گلمیر گؤزومه
من اونا حسرتم‌سه
اودا، حسرت گؤزومه
بیر گون ایلشیدی یوخوم
یوردومون یازیق- یازیق
یئلله‌نن بایراغینا
بیر گون، قارانلیقلاردا
قارانلیقلار شهرینده
گؤزگو گؤسترمز یئرده
بیر بیلیجی کیشی‌نین
گؤزلریندن یاغ آلمیش
اورَگیندن اود آلمیش
فیکیرلره نور وئرن
چیراغینا ایلیشدی

بیر گون ده چکمه‌لرله
سینه‌ام اوسته گزه‌نین
تاپدالاییب یوخومو،
خیسین-خیسین ازه‌نین
ایزلری اؤلوم یوللو
آیاغینا ایلیشدی

بعضاً ائله اولوب‌کی،
یوخوم، اوخ اولوب منه
باتیبدیر گؤزلریمه
داها اوچاغدان بری
فیکریم گزیر گؤیلری
فیکریم سوزور گؤیلری
نه گؤیدن‌علاج گلیر
نه علاج‌سیز یئر دینیر
یوخوم سرین سولار تک
دئشیلیر گؤزه- گوزه
گؤزومدن سوزه- سوزه

بعلی‌منیم عزیزیم
یوخو گلمیر گؤزومه
«اؤزوم حسرت اؤزومه»
نئجه سرحد قویوم من
گئجه‌مه، گوندوزومه

هانی او دینج آخشاملار
هانی سئودالی گئجه
یانیب اریین شاملار
او کؤچری قوشلارین
ایلهامینا نه اولدو
یازین گلمه‌دیگیندن
دورنالار اونودولدو
*
منه او گئجه‌نین عؤمرونو وئرین
وئریم عؤمور بویو گوندوزلریمی
یوخوم یارالانسا، گؤزومه سرین

ائله او گئجه‌می، دیل ازبریمی
او گئجه قاییتدیق خاطیره‌لره
او گئجه بیز درین دره‌لر ائندیک
بیز آیاق یالیندیق آرزیلار آتلی
او گئجه آی آتین بئلینه میندیک

یاندی گؤزلریمده او گئجه‌م منیم
اولدو نفسیمده توستو عزیزیم
آه منیم عؤمرومو، منیم گونومو
قارانلیق گئجه‌لر کسدی عزیزیم

اولدوزلو گئجه‌لر نئج اولدو گولوم
هانی گئجه‌لرین آیدینلیغی بس
یوخسا قورخودوبلار سودو قاچیبدیر
هانی اولدوزلاردان سؤزولن هوس

بوتون اولدوزلارلا پیچیلداشاردیق
باشدان‌آپاراردی رویالار بیزی
بیلیرم او گئجه قاییدیب گلسه
بیز اونو یالاریق
او یالار بیزی
بو منم، سکوتون هارایلاریندا
سینمیشام «قاراباغ‌شکسته‌سی» تک
بو یانیق گئجه‌نی بو یانیق منی
مندن آلان توریاق
کیمه وئره‌جک

یوخسا اونودوبدور او یاشیل چؤللر
او شئحلی چمنلر قایالار بیزی
بیر ده قوجاغینا آتیلساق بلکه،
او چؤپور قایالار،
قایالار بیزی

منه او گئجه‌نی قایتاران اولسا
اوسته‌لیک وئره‌رم عؤمرومو وارسا

او گئجه آرزیلار غبطه‌لندیلر
بیزیم عشقمیزه
اراده‌میزه
او گئجه کاینات یاتیبدیر دئیه
دونیانی بیر گئجه وئردیلر بیزه...

آراز
(سارجاللی دوستوم احمداوغلو آراز اوچون)

منیم«آراز»یم دا وار
منیم«ائیواز»یم دا وار
آرازیم‌آخار، آخار
گولوشو،باهار – باهار
ائیوازیمین سسینده
بوز بولودلار شاققیلدار
نئچه ائیواز تانیرام
نئچه آراز تانیرام
آراز، آراز
«ممد آراز»
قاچقین آراز
خان آراز
اؤنومده بیر آغ کاغاذ
الیمده تیرَک قلم
شاعیره اورَک قلم
یالتاغا چؤرَک قلم
من دئدیگیم ائیوازین
هله بیری گلمه‌ییب
هله او گلنه‌دک
قوی «آرازلا» دانیشیم
آراز مین ایل‌لیک یاشیم
آراز مین ایللر بویو
قورومویان گؤز یاشیم
آراز، آراز جان آراز
یاشا
آی اوغلان آراز...

لاله‌یانیر
هر قایا دؤشونده بیر لاله یانیر
بیر دَلی شاعیرین چیراغی کیمی
ائله بیل اوفوقلر قانا بویانیر
عشقین، آزادلیغین بایراغی کیمی

سنه قوجاق آچیب گل– گل دئمکدن
گؤیه‌ریر دوداغی جیغیرلاریندا
یولون کؤبرینده چاییرلارا باخ
سئوگی یوللارینین ایلک باهاریندا

گل گزَک عؤمورون باهاریندا بیز
آرزیمیز عؤمرونده پاییز گؤرمه‌سین
اونون باهار دولو یاشیللیغینی
خزان کولکلری یئله وئرمه‌سین.

سس یانیر
(شاعیردوستوم اوستاد محرم پریزاد «سورگون» اوچون)
ایچیمده بیر سس یانیر
توستوسو بوغور منی
سس یانیر، نفس یانیر
بورکوسو بوغور منی
گؤزومده دالغالانیر
منیم سسیز سسیمین
هارایلاری، هایلاری
نییه سورگون دئییرلر،
سنه، بیلمیرم نییه
سن‌کی، زوغ آتیب قالدین
اؤز دوغما وطنینده
سن‌کی، اؤپوشوب آلدین
الهامینی، عشقینی
اؤز آنا وطنینده
سن‌کی، اؤز ائلیم دئیه
ائل ایچره اوجالیرسان
یوردوندا کؤک سالیرسان

بیز میندیک قانادینا
اسن یئلین، کولَگین
وئرَرَک سازاقلارا
سینه‌میزده گوللنمیش
آرزی چیچکلری‌نین
قاناد – قاناد لئچگین
سنده وفایا بیر باخ
سنده وفایا بیر باخ
ائله اودورکی سنی
اؤتورمز آنا تورپاق
آنجاق
بیز قوجاق – قوجاق
آرزی گولو بئجردیک
غربت اؤلکه‌لرینده
یئنه سارالدی، سولدو
او سارماشیقلی گوللر
او یاراشیقلی گوللر
بئله دئمیش بابالار
«آغاج اؤزو تورپاغیندا،
گؤیره‌ر، بارا دولار»
دینله، شاعیر قارداشیم
ایندی سنله دانیشان
سولموشلارین بیری‌دیر
یانماق عشقین سیرری‌دیر
یئنه ده شاعریم یان
قوی سنی ایسیندیرسین
قلبینده آلاونان
ایستکلرین شعاسی
ائله آلیشیب یانسان
بیلیرم‌کی قارساجاق
چوخلاری‌نین اوره‌گی
ائله یانماسان آنجاق
منیم آرزی باغیمدا
چیچکلر آچمایاجاق
نغمه‌سیز دوداغیمدا
قورموش بیر تبسوم

نسیل – نسیل قالاجاق
کؤرپه اوشاقلاریندا
دودا قلاریندا بیتمیش
یاشیل، یاشیل گؤیرمیش
تبسم چلنگلری
اوولوب خزل – خزل
یئلله‌ره سورولاجاق
آچ باری قولاج – قولاج
یورولماز قوللارینی
گونشی باس باغرینا
اولدوزلاری ملهم قیل
اؤز دردینه، آغرینا
طبیب ساغالدان دئییل
قلبینین شیریم – شیریم
ساغالماز یاراسینی
اولدوز ملهم اولماسا
قلبینین یاراسینا
یئنه دایانما، سوسما
سوسماق یامان اولارمیش
سوسماق یامان اولارمیش

آل گونش توختاتماسا
اولدوز چاره بولماسا
شاعیریم منی سینا
دردینه درمان اوللام
دردینه درمان اوللام
منده لاله رنگی وار
باخما منیم ایندیکی
سارالمیش یاناغیما
منده نور چلنگی وار
ییغمیشام قوجاغیما
باخما منیم ایندیکی
سؤنولموش اوجاغیما
منده عشق آهنگی وار
باخما سوسموش نغمه‌مه
ییغیلیبدیر سینه‌مه

قاتار - قاتار ماهنی‌لار
محبت قانادلی‌لار
بیر گون آنا داغلارین
اتگینده یئلله‌نن
یاشیل بولاق اوتوایدیم
او یوموشاق یئللرین
الینده افیلله‌نن
یاشیللیق یئلکه‌نییدیم
قوشلار گلیب اؤتنده
قوشلارین دیمدیگینده
ماهنی‌لار گئیمیشدیم
سرین سولار آخدیقجا
سولارین جیر سسینده
یویوناردی تئللریم
قوشلار گلیب اؤتنده

آماندیر!
اوتن قوشلار
دئیه، ماوی گؤیلره،
اوزاناردی اللریم
اوزاق- اوزاق ائللره
کؤچوب گئدن قوشلارا
دئیردیم،
آی.... دورنالار
بیرجه قاناد ساخلایین
آیریلیق آهنگینی
افقلره قاتماییین
گلین- گلین، بیر اتک
سیزه ماهنی ییغمیشام

بئله کئچردی عؤمروم
سولارین، حزین- حزین
یومشاق ماهنی‌لاریله
دولاردی اتکلریم
هؤره‌ردیم هؤروک- هؤروک
داغلارا زرلی تئللر

نسیم‌دن، شلاله‌دن
آخشاملار یویوناردی
یئنه تونج ایشیقلارا
منیم ایپک تئللریم
بورونردی عطریمه
شلاله تئللی داغلار
یازدا لاله یاناقلی
قیشدا ماتملی داغلار
ائللری تالان اولموش
کؤنلو نیسگیللی داغلار
گون کئچدی،
زمان کئچدی
آخشاملار آی نورونده
یویونان ساچاقلاریم
حیاتین غضب گوجلو
جایناغینا ایلیشدی
سحرلر اتگینده
یاشیل‌تبسم ایله
اویاندیغیم کهریزین
سویو کسیلدی بیردن
یالاو دیره‌ندی یئردن
هارای چکیلدی بیردن
هارای چکدی بولاقدا
چیینی سنَکلی قیزلار
قورودو بوللور سولار
قانا باتدی اتَگیم
قانا باتدی لئچگیم
کسیلدی سرین مئه‌لر
کیشنه‌دی قارا ئیللر
دئمه‌کی ایللر ایمیش
اژدها بئجریرمیش
بوغازیندا او کهریز
اونا قرار وئریلمیش
اوداجاقسان بیر سحر
تزه‌جه نیشانلانمیش
آغ گونلره بویانمیش

آل گئینمیش قیزلاری
حسرت قوپارسان تویا
بو اوبانی بو ائلی
بئله‌جه اولدو بعلی
یاسا بوروندو داغلار
قورودو گور بولاقلار
یئنی باهار گونویدو
توی ایدی،
دویون ایدی
من ده پؤهره‌له‌نیردیم
یاشاماق هوسیله
آه، نئجه ایسینیردیم
گونشین نفسیله
آنجاق سارالدی،
سولدو
لاله اوزلو چمن‌لر
تالاندی یاسمن‌لر
یاخیلدی لاله اوزلر
اژدهانین نفسی
آتدی یئللره منی
بورگه‌له‌ییب آتدیلار
غربت اؤلکه‌لرینه
باشسیز کولکلر منی
اونوتدو یاسمنلر
گوللر، چیچکلر منی
نغمه‌لی بولاقلاردا
شفقلر یویوناندا
داش اوستونده چیمردیم
آخشاملار آی نورونو
سالخیم- سالخیم درَردیم
گیله- گیله امَردیم
او کؤیره‌ک دالغالاردا
آی پارچاسی ایتردی
قیزیل گمیلر کیمی
منده قیزیل گمی‌نین
یام یاشیل یئلکه‌نیيدیم

منی هر سحر - آخشام
اوخشایاردی داغلارین
قوینوندان اوچوب گلن
نئچه قیزین گلینین
یاناغین اؤپوب گلن
صبحون ایشیق سسیله
چؤللرده کولک‌له‌نن
رایحه‌لر، نسیم‌لر
آجیلی اولسایدیم دا
منی سفره باشیندا
یئیب توپورمزدیلر
یازدا ایمکله‌یَردیم
دره‌لرین دؤشونده
سورونوب دؤنه- دؤنه
آه،
گؤزلی داغلاری
من ده اتکله‌یردیم
سیغال وئرردی منیم
قیوریم ساچاقلاریما
بولاقدا شاققیلتی‌یله
گولوشن گؤزللرین
غونچا دوداقلاریندان
قاندالانان گولوشلر
قانادلانان آرزولار
آخی‌یادلار نه بیلر
من ده ائشیدرمیشم
آزادلیق هوسیله
اینامینی داشلارا
حکّ ائدن ایگیدلرین
اوره‌یینده چیرپینان
قورتولوش ترانه‌سین
گؤز اولوب گؤره‌رمیشم
داغ دؤزوملو باجیلار
ایگید قارداشلاری‌نین
قیزیل قورغوشونلارلا
یاخیلمیش چوخاسینی

بولاقلاردا یویاندا
قوشولوب باجیلارلا
بولاقلار آغلایاندا
آخی یادلار نه بیلیر
اؤزومو سرَرمیشم
سینه‌لرده آچیلان
قورغوشون یاراسینا
آخی یادلار نه بیلیر
من گؤرموشم ایگیتلر
قیزیل قورغوشونلارلا
یاخیلمیش چوخالاری
مین بولاغین باشیندا
سؤنولمز غضب ایله
اووکه‌لیب یویارکن
شوش داغلارین دؤشونده
قایالارا سرَنده
قایالار اوره‌کله‌نیب
دؤیوش چوخاسین گئیب
گولـله باتماز - ال چاتماز
هیکللره دؤننده
سانکی قلبیم دایانیر
قایالار دَلیننده
قوی سازا دؤندریم من
قلبیمین تئللرینی
سیزلادیم پرده-پرده
حدسیز نیسگیللرینی

سازین تئللرینده یاندیم تیتره‌دیم
یاندیم «کرم» دئدیم، «قوربانی» دئدیم
«کرم» توستوسودور آهیم، نفسیم
بلکه او یاریمچیق ماهنی من ایدیم

سن ده کرم ائیله، کؤکله سازینی
چالسین پرده-پرده میضرابلارمنی
حیرت دریاسندا باتان خیالین
عؤمور ساحلینده سازدیر یئلکنی

ائندیر میضرابلاری قیلینجا دؤنسون
قیریلسین قلبیمین، بم دامارلاری
چالسین حیاتیمین سنفونیاسینی
منیم زیل داماریم سسلَنسین باری

آخسین هارایلاریم، دامارلاریملا
کوکره‌ییب چاغلایان سئلل‌ره دؤنسون
بیر ده اورَگیمده غم گیزله‌نیرسه
صاباح اورَگیمده گونش یویونسون

ایندی آل سارینی شاعیریم «سورگون»
سن سازی دیللندیر، ما هنیسی مندن
یئترکی، آزادلیق تویوندا من ده
اؤز ماهنی پاییمی آلارم سندن...

آختاراق
سنسیز بیر انسانام اورَگی ایتمیش
گل باری بیرلیکده آختاراق منی
سنین تئللرینه کونلوم ایلیشمیش
گل باری زنجیردن قورتاراق منی

نه سن موغایت اول نه من گؤز- قولاق
هایانا گئدریسه گئدسین اوزوموز
آخی بیر- بیرینی تاپاندان سورا
یئنه اؤزوموز ایتیریریک بیز

ایتیب کئده‌جکدیر خیاللار کیمی
عؤمور یوللاریندا ناله ده سیز دا
گل ایچک سسینی اؤتن قوشلارین
باهار چیچکلنسین بوغازیمیزدا.

آخ
یاریمچلیق شعره دؤنوب
یازیلیرام سطیر- سطیر
یاریمیچلیق ماهنی کیمی
اوخونورام یاریم- یاریم

قوی دردیمله سیله‌له‌نیم
دولوم، داشیم
گؤزلریمدن گیله‌له‌نیم
چیخ آی گونوم
آخ آی سسیم
چاخ آی اؤنوم
اوره‌کله‌نیم، شیمشکله‌نیم.

موزئی‌لرده
موزئی‌لره تاپشیراندان
بابالارین قیلینجینی
شوشه‌لرده گؤروروک بیز
ائل گوجونو
سئل گوجونو
ایندی داها، اودقونورلار
بوش بوغازلی صوراحیلار
ائل گوجونو، قورتوم - قورتوم
سئل گوجونو، قورتوم - قورتوم
موزئی‌لره تاپشیرمیشیق ناغیللاری
قورد اوره‌کلی،
شیر بیلکلی اوغوللاری...

اونلار
اونلار،
کؤینکلرینی بایراقلاندیردیلار
بیه‌سیز ایلخی‌لارین،
بیه‌سی آتلی‌لار
باهار دئیه گئتدیلر
دیار - دیار
دوداقلاریندا باهار
منیم خیال چؤلومده
اورکور سکوت ایچینده
او بیه‌سیز ایلخی‌لار
منیم خیال چؤلومده.

جرّاحلار
آی سئویملی جرّاحلار
اومیدسیز خسته‌لرین
ایستگی‌سالخیم- سالخیم
سئوگی‌دوْلو الینیزدن آسلانار
منه‌یاردیم‌گؤسترین
سیزمنیم ادراکیمی
احساسیملا جالایین
منه بیر کسر وئرین
اووخارلانمیش، ایتیلمیش
اووخارلانمیش‌ایناملا
ایتیلمیش‌اضطرابلا
منده‌بیر حکیم‌اولوم
محکمه‌سیز، حؤکوم‌سوز
حؤکمومو دؤوران وئره‌ر
وجدان‌محکمه‌سینده
اوچولماز محکمه‌مده
دَییشمز فلسفه‌مده
ساغلام‌یاشار اینسانلار
بوتون‌یئر کوره‌سینده
نه‌اوچولار محکمه‌م
نه‌پوزولار نییتیم
منه‌بیر کَسَر وئرین
پارلاسین‌کسریمده
ایتی‌لیگیم، عنادیم
بوتون‌یئر کوره‌سینده
باشلاییم‌حکیم‌لیگه
بیچیم‌او کَسَرله‌من
قلبلرین‌قورخوسونو
گؤزلرین‌یوخوسونو
قلبلری‌قایناشدیرسین
گؤزلری‌قاماشدیرسین؟
کَسَریمین‌اووسونو
منیم‌کسریم‌قلم
قلبلر اولار محکمه‌م
نه‌دئیه‌رم‌جرّاحام

نه‌دئیه‌رم حکیمه‌م
گؤره‌ر انسانلار منی
یالنیز الیمده قلم
بیر قلم کی، شیمشگین
کسریندن یونولموش
دونیادا مین حکیمین
مین بیلجی کیشی نین
هنریندن یونولموش
منه قلم گتیرین
قولاقلیق ایسته‌میرم
ائشیدیرم اونسوزدا
قلبلرین دؤیونتوسون
قلبلرین اورَک سسین.

ساز
ساز،
اورَکدن آسیلی دیر.
اورَک سازدان.
منیم اوزان بابالاریم
سارایلاردا،
یئمه‌دیلر چؤره‌ک سازدان
ساز، قورقودون اوره‌کلره آتش آچان
دویغولارا ایشیق ساچان
مرمی لردن گوجلو سسی
سوسماز دیلی
سازین سیزی
جان نغمه‌سی
ساز، ماهنی لار اؤلکه‌سی نین
یاراشیغی، خزینه‌سی
ساز، «بستی»نین

کوللار اوسته قیزیللانمیش بیرچگی دیر
اوره‌گی دیر
ساز، «بستی»نین آغ لئچگی
قیزیل تئلی
سازگونشین رایحه‌سی
دویغولارین اینجه‌سسی
ساز، قورقودون سوسماز دیلی
ساز، «کرم»ین اوره‌گینده یانار کؤزو
ساز، «پری»نین اینجه بئللی
سرو بویلو
گوموش تئللی
شیرین دیللی
ماهنی قیزی،
بخت اولدوزو
ساز، یانیقلی
ساز نسیگیللی
ساز، «دیلقم»ین،
ساز، «غریب»ین
عصیرلردن - عصیرلره
کسیلمه‌ین اینیلتیسی،
اوره‌ک سیزی
سرو بویلو «شاه‌صنم»ین
ماهنی قیزی، بخت اولدوزو
تئللی سازی قورقود بابا
مجلیسلرده، مغرور - مغرور، چالا - چالا
اؤز چینیندن آسلیارمیش
تئللی سازی عاشیق «جنون»
ظفرچالان بیر اوغول تک
اؤپوب، اؤپوب
اؤزباغرینا باسار ایکن چاغلایارمیش
اوزانلارین قیزیل سازی
توی دوگونده
قیزیللانمیش هئیکه‌لینه
آل گونشین زرتئلیله ایلمه‌لنمیش
مخمر یَلین گئیرمیش
دؤیوش واختی
عاشیقلارین تئللی سازی
قلینج اولدو
قالخان اولدو
سسه‌گلدی اوردو - اوردو
آر عاشیغین قیزیل سازی

هوجوملاردا، دؤیوشلرده
زیره‌لردن گئیدی کؤینک
ساز شیغیدی دؤیوشلرده
اؤن سیرادا
یارالارین آجیسینی دادا – دادا
ساز شیغیدی،
اؤن‌سیرادا بیر اوغول تک
ساز اؤزوده
دؤیوشلرده یاراق اولدو
اوره‌کلرده چیراق اولدو
دؤیوشلرده سازدا گرَک
تئللی سازین آیاغینا
دویونلرده توکولرمیش
خزانه‌لر اتک – اتک
ساز گولرمیش،
ساز گولرمیش
آغلاماقدا،
آغلایارمیش اوره‌ک – اوره‌ک
ساز، «دیلقم»ین آلاولانان اوره‌گی‌سه
کوراوغلونون،
قنیملره قان آغلادان
قیلیج کیمی گره‌گی‌سه
علسگرین بیر قرینه
آییق قالان ببگی دیر،
اوره‌گی دیر
ساز، «آلی»نین اوره‌گی دیر
ساز، «گؤیچه»نین دوواقلاری
چیچکلرله ایلمه‌لنمیش گلینی دیر
ساز دیننده،
اوره‌کلرده ماهنی گولر
الهام جوشار،
دالغالانار پرده – پرده
آشار، داشار
خان «آراز»دا، «دلی کور»ده
ساز دیننده،
قوچاقلارین اللرینده

دؤنوب قالان پاسلی قیلینج
اوره‌کله‌نر، اوره‌کله‌نر
اینام دوغار
قیلنج لارین کسرینده
هجوم چکسه کؤنوللره قارانلیقلار
سازین قیزیل ساچاغیندان
قارانلیقلار اوردوسونا اوچوب گئده‌ر،
کلمه‌لردن آلولانمیش قیغیلجیم‌لار
قارانلیغی یاندیرارلار
رز ساچاقدان اوچوشانلار
میضرابلارین قانادیندا یاتیشانلار
ساز، اودلارا قالاقلاندی،
اریمه‌دی
مضرا بلارلا قامچی‌لاندی کیریمه‌دی
بلکه‌ده ساز تورپاقلارا کوک سالاندا
بیر آغاجین گؤوده‌سینده
عینی دؤزوم هئیکلی ایدی
ساز آسیلدی ایگید کیمی
دیزی – دیزی یئریمه‌دی
آنجاق، سازین آسلاناغی
عاشیقلارین اگیلمه‌ین قامتی دیر
ساز اوره‌کدن آسیلی دیر
اوره‌ک سازدان
ساز آسیلدی غملی – غملی
مین اوره‌گین نغمه آخان تئللر ایله
نئچه – نئچه اوره‌ک تئلی
مئیدانلاردا اؤلدو کندیر
عاشیقلارین
اراده‌سی پولاددان دیر، دَمیردن دیر

او مئیداندا اوغول کیمی
آددیمینی قویماز گئری
ساز اوره‌کدن آسیلی دیر
اوره‌ک سازدان
ساز ازیلدی چیلیک – چیلیک
اوره‌کلرده قالدی یئری

ساز ازیلدی چیلیک - چیلیک
هر تاخناسی بیر ساز اولدو
تاپان باسدی سینه سینه
اوبا - اوبا، اویماق - اویماق
یاشا منیم سازیم، دئدی.
قوچ آنالار
نئجه دؤیوش میدانیندا،
دؤنه - دؤنه
ساچاقلاری قانا باتمیش
قیزیل سازا
سازیم دئدی
قیزیم، دئدی
گؤزوم، دئدی
اؤزوم، دئدی،
ساز نئیله دی،
ساز نئیله دی
آنجاق سازین
کؤکدن دوشمز ساچاقلاری
آخدی سازین تئللرینده
میللتیمین ایلک عصیانی
ایلک هارایی
داغ نفسلی عاشیقلارین
بارماقلارا سیغیشمایان مضرابلاری
ایلمه له دی -
نئچه دؤیوش چوخاسینی
زامان - زامان، پرده - پرده
شوش داغلارین قلینج لانمیش هیکلینه
اَر اوزانین
قیزیل سازی دیلله ننده
پولادلاری یونتالایان اراده لر
بوز داشلارین
قینتاسینی ایتیلده رلر.
قوش قونمایان زیروه لرده
قانلی قانلی دؤیوشلرده
سازین قیزیل تئللرینه داراق چکن
ساده جه بیر میضراب دئیل

بلکه، اینام قایناغیندا
سواریلمیش بیر قلینج دیر
بیر قلینج کی،
حقیقتین گئری دؤنمز کَسَریندن یونولوبدور
بیر قلینج کی، نئجه گونش جیغیریندان
اوزه رینه جان سورولور
اویناغیندا جان دورولور
ساز گونش دیر
ساز گونش دیر...

اورَک
بو کیچیک قلبیمین، وسعتینه باخ
بونو بیر عمان تک دولانماق اولار
کؤنول گئنیشلیگی دئییلیر آنجاق،
بونو بیر میدان تک دولانماق اولار

دئمیرم کدرین یئری دیر فقط
شادلیق دا گؤرونور بوردا آزاجیق
مین ایل لیک دمیرچی کوره سی کیمی
قیزیشیر،
سویویور، نئیله سین یازیق
کؤنلومو دوستلارا میدان وئرمیشم
قوی دوستوم، آتینی چاپسین ها چاپسین
محبت گتیرن ایزه سرمیشم
آختاران وارایسه،
کؤنلومده تاپسین

اوره گیم آچیقدیر مرد الی کیمی
گلیب اؤز پایینی آلانا مینت
دیدیب قوپاریرلار کؤنلومو دوستلار
بیر اوره ک تالانیر - تالانا مینت

بوش داما بنزه ییر قوناق سیز اوره ک
قوی بوردا آیلنسین سئوینج ده، غم ده
نئجه قوناغیما یول وئرمه ییم من
دوست، دوستون آرایار ائله بو دمده

قلبیم‌کی، دیدیلیب داغیلاجاقدیر
قوی اونو دوستلاریم آپارسین باری
سئوگی‌باغچاسیندا گؤیرسین، آچین
منیم‌اوره‌گیمین‌ایلک آرزیلاری.

آتاسیزلیقدا
آتام نئیله‌ییر منسیز،
ایندی‌بیلیرم دوزو
منسیز آییلیر قدی،
منسیز قیریشیر اوزو
من ائوه گئج گئدنده
اوره‌گی دؤیونرمیش
مکتبدن‌تئز گلنده
آتامین، سئوینرمیش
منی‌گؤرنده گؤزو
ایندی‌بیلیرم‌دوزو
اوزون- اوزون‌گئجه‌لر
آنام ناغیل دئینده
گؤزلریم‌خومارلانیب
بویالی رؤیالارین
قانادینا میننده
بس دئییردیم ناغیللار
باشا چاتیبدیر بوتون
ایندی بیلیرم دوزو
من یاشا دوْلا- دوْلا
من‌آتا اوْلا- اوْلا
آتامی یوخلویاندا
اؤپوب قوجاقلایاندا
او، آیسیز گئجه‌لردن
آنامین اتگینه
الهْنن اینجی‌لردن
آتامین اوره‌گینده
وار، منه دئیه‌جگی
مین کیتابلیق ناغیلی
قورتارماییبدیر هله

نه ناغیلی، نه سؤزو
ایندی‌بیلیرم دوزو
بیلمزدیم‌کی، آتامدا
آتاسیزلیق چکیبدیر
اودورکی، ایسته‌مزمیش
حیاتیمدا بیر ساعات
منده آتاسیز قالام
آتاسیزلیق آغلادیر
ایندی منی بو یاشدا
بیلیرم‌کی اوغلومون
گؤزلریندن آخینیر
گیله- گیله بویاشدا
نه بو هیجران بوراخیر
نه‌ده بیر دئین اوْلور
اوزاقلاردا نئجه‌دیر
منیم آتاسیز بالام
منیم بالاسیز قالام
آتام نئیله‌ییر منسیز
ایندی بیلیرم دوزو
منسیز آییلیر قدّی
منسیز قیریشیر اوزو.

قایا دوستلاریم
دونن «قافلانتی» دان اؤتوب گلیردیم،
بیر قایا سالینا گؤزوم ساتاشدی.
اؤزو بیر داغ ایدی گؤزومده منیم،
او قایا ، نقدر منه تانیشدی؟

یوز دوستا اوخشاتدیم اونو بیر آندا،
ائله بیل یوز دوستوم، داغدان انیردی
سانکی دوستلاریمین چکدیگی نفس
چوپور قایالاردا کولکله نیردی

معنالی بیر گولوش دوداقلاریندا،
گؤزلری یوللارا تیکیلن قایا.

یئنه گؤزلرینده صاباحا اومود،
ائله بیل سن ایدین او گولن قایا.

اوخشاتماق ایسته دیم یولداشلاریما،
نئچ دوست گؤیلومده سس– سسه وئردی.
او قدر او، منم، بو، منم دئدی،
آه، قایا دوستلاریم گیلئیله نیردی.

من دئیه بیلمه دیم بو دئیل ، اودور،
گلمه دی فیکریمده سایا دوستلاریم.
سیلدیریم کیمی دیر، سرتلیگلرینده ،
هله ده ینیلمز، قایا دوستلاریم.

اؤپر منی
اریتسه ده کدر منی،
بوکولمه میش بئلیم هله.
بیرقلینجام اؤز قینیندا،
قورخار مندن اؤلوم هله.

یاراندیم درده دؤزم من،
آغری – آجییه گؤزم من،
باشدان آیاغا سؤزم من،
آچیلمامیش دیلیم هله.

گل گؤره سن سرت لیگیمی،
فلگ ایلن گولشیمی،
بیر اوره یی یوخا کیمی،
دانیشیرام حلیم هله.

آرزیلارین گؤز یاشیندا،
ایستکلرین آز یاشیندا،
اؤپر منی یوز یاشیندا،
آی ائل اوغلو، ائلیم هله.

اؤلمه یولداش
(مرحوم دوستوم م.ق. قافلانتی لقمان خسته خاناسیندا معالجه آلارکن یازمیشام.)
بیر سینه ده دؤیوندوکجه قلبیمیز
بیر بیرینه آند ایچیبدیر عشقیمیز
اؤلوم گلسه یول وئرمه یه ک هله بیز
یوردوموزا یئتیشینجه یلک باهار
اؤلمه یولداش ،«اؤلمه دوشمان چوخالار»

دونیا میزین سئوینجی وار غمی وار
عؤمور آدلی یئلکنسیز بیر گمی وار
آنجاق اونون ماياقیدیر آرزیلار
اینسان اولان بیر– بیرینه اون[۲۳] اولار
اؤلمه یولداش ، « اؤلمه دوشمان چوخالار»

ائل ایچینده یاشاییرسان اوزو آغ
آرزیسی آغ ایسته گی آغ سؤزو آغ
سندن سونرا مجلیسلرده یوز اولاق
جان دئسه لر اوره ییمه توخانار
اؤلمه یولداش ،«اؤلمه دوشمان چوخالار»

یئنه گول آچ باهار کیمی یای کیمی
یئنه کوکره داشقین آخان چای کیمی
یئنه دارتین یاد اوستونه یای کیمی
یاخشی یولداش یاد گؤزونه اوخ اولا
اؤلمه یولداش ،«اؤلمه دوشمان چوخالار»

هله آلیش! یالاوا دؤن کؤزه دؤن
آرزی بویدا مئیدانا دؤن دوزه دؤن
میصراعلاردا مرمی گوجلو سؤزه درن
هر سؤزونده مین ایگیدین گوجو وار
اؤلمه یولداش ،«اؤلمه دوشمان چوخالار» [۲۴]

---

[۲۳] اون: سس (ün)
[۲۴] : بو شعرین سون سطرینی، آدینی بیلمه دیگیم بیر شاعیر دن اقتباص ائتمیشم . او شاعیریمیز ایسه (اؤلمه

قافلانتی

(مرحوم شاعیر دوستوم م.ق. قافلانتی خسته ایکن بو قوشمانی یازیب حصر ائتمیشدیم.)

نه یامان سوسموسان قوجامانلیقدا
قوشمانین قدرتلی قولو قافلانتی
بیرده دولوقسانان بولودلار کیمی
یاغاسان ائللره دولو قافلانتی

سنده میصراعلارین کولگی اسر
کؤکسونده شعیرین چیچگی اسر
کؤنلونده بیر ائلین اوره گی اسر
ذیروه قافلانتی سان ، اولو قافلانتی

ائل اوغلو شعرینه داریخیر ایندی
کؤنلونده غم – کدر وورنیخیر ایندی
آرزیلار مقصده کاریخیر ایندی
گل آپار مقصده یولو، قافلانتی
۷۹/۵/۱۲ تهران – ائل اوغلو
****

یوخاریداکی شعیره قافلانتی نین جوابی:
(شاعیردوستوم ائل اوغلو جنابلارینا اتحاف)

ائل اوغلو
قوشمالار آغلاییر ائلله ره بو گون
چکیر ظولم الیندن آمان ائل اوغلو
فلک دونداریبدیر سونالار گؤلون
دوشوبدور کولگه کاروان ائل اوغلو

گرکدیر ائلله ره غم سازی چالام
قانلی وطنیمین قئیدینه قالام
بیرده قورتولوشون فیکرینه دالام
ترسینه فیرلانیر دؤوران ائل اوغلو

عهدیمده صادیقم ازلدن بری
اوخشارام شعریمده قابار اللری
ائتمیشم سینه می خالقین سیپری
اودورکی قالمادیم جاوان ائل اوغلو

قوجا" قافلانتی" یام هایلی- هارایلی
قانیمی تؤکسه ده قیزیل سارایلی
یازارام سوسمادان قوشما ،گرایلی
تاپینجا دردلره درمان ائل اوغلو
قافلانتی تهران ۱۳۷۹ تیر آیی

یامان داریخیرام
یامان داریخیرام سنسیز آ ذیروه
هانی داشلی جئغئر، یه هر بئل قایا
یامان داریخیرام سنسیز آی قه جل
گل یاپیش الیمدن گئدک اوبایا

یامان داریخیرام سنسیز آی توراج
سنده دیر کؤنلومون پیریلتیلاری
گل واغان آپاران آرزیلاریمین
گئنیش تارلاسیندا اوچوشاق باری

یامان داریخیرام سنسیز آ ساحیل
دلی فیرتینالار، لپه لر هانی
یامان داریخیرام سنسیز آی آراز
اؤپه م دوداغینلا آذربایجانی

دوستوم!
آی اللری قوینوندا،
طالعینه یالواران
منیم یوز ایللیک دوستوم!!
نه آغیر کئچیر ایللر.
هله ده کی دئییرلر:
کلید دوه بوینوندا.!
قالخ الینی وئر منه،
قوپار منی بو یئردن.

قارداش، اؤلمه دوشمان چوخالار) یاز میشدی .(ائل اوغلو)

اوقدر اوتوردوق کی،
بو تورپاغ ین ، بو ائلین
گونش ده ، آیی دا
گئرییه دؤنمز اولدو ،
گئدیب، یاتدیغی یئردن.
باخار کورا دؤنموشوک
یوللاری گؤزله مکدن
بیز ،آیلاری ایللری –
کیملری گؤزله مکدن.
هانی قارانقوشلاری ،
بو شهرین ، بوائلین.
گئری قایئتماز اولدو
دورنالاری ائللرین.
وئر الینی الیمه ،
آپارمنی بو یئردن.
آپار، قاراداغدا کی،
پؤهره شیللان کولونا ،
ایلیشدیر اوره گیمی.
بیر بؤیورتکان کولوندان،
آسلا دوداقلاریمی.
آپار منی بو چؤلدن.......
ایلیکترون ایشیقلار
کورا- قیپیق ائدیبدیر
ایدراکیمی ، حیسیمی.
زهر بارداغی اولدوق ،
بو شهرده حیاتین
آجیسینی دادماقدان.
گؤزوم ساری نرگیزین
گؤزلرینده قالیبدیر.
آپار منی بو ائلدن ،
آسلا باخیشلاریمی،
بیر قارتال یوواسیندان.
باخیم اوزاقلارینا ،
من اوبامین ، ائلیمین.
ائل اوغلو خرداد ۹۳

اورمو گؤلو

اونودولماز دوستوم" حسین عاریف" ی
خاطیرلا یاراق

بیر گؤزه قورویاندا،
دردی ائله چاخناشدی،
شاعیر بولودا دؤندو!
آغلادی بولاق کیمی
بوتون عالم یویوندو.

بیر بولاق قورویاندا،
یاندی بوتون وارلیغی.
شاعیرده اودا دؤندو،
یاغدی آغ یاغیش کیمی،
ایچین – ایچین دؤیوندو.

بیرچایلاخ قورویاندا،
سوسوز آرخ کنارینده
دلی سؤیوده دؤندو.
یولدو ساچینی شاعیر،
ائله هارای قوپاردی
بوتون عالم دیینیدی .....

قورویور اورمو گؤلو
چایلار بولاقلار هانی
قوشاچایدان سو گلمیر
نازلی چای ایلان کیمی
سوسوزوندان مه له ییر.
جیغاتی یولور یئنه
یاسا باتمیش تئلینی
وای دوشور، شیون قوپور
ینه بیر میللت اؤلور.
هانی اوغول ، هانی قیز،
قورویور اورمو گؤلو
تبریزی توز بورویور
بیر میللتین وارلیغی
دوز ایچینده چورویور!!!

طالعه باخ!،باختا باخ!
بونا دؤزولجک می؟
ساوالانین، سهندین،
یاشیل یایلاقلاریندان
ائللر اوزولجک می؟
داها عاشیق آلماسی
گؤزله مه سینمی قیزلار
باغمئشه دن، واسمیشدان.
شانسینین شورلوغوندان
داها داش دوزا دؤنور
ناغیللالاشیر وارلیغی
تبریزین باختی سؤنور
مارال باخیشلی قیزلار
تبریزدن گئدجکمی؟
شئر بیلکلی اوغوللار
گؤزلردن ایتجکمی؟
بیرده اوخویاجاقمی
او تبریزلی سئوگیلی:
« تبریزین کوچه لری دولانبا دولان
قاراگیله دولان بادولان
اگرمنی سئومیرسن گئت آیری دولان
قاراگیله گئت آیری دولان
نه منه قیزقحط دیر، نه سنه اوغلان،
قارا گیله، نه سنه اوغلان
قارا گیله گئت آیری دولان »
بیر ده اوخویاجاقمی تبریز حسرتی چکن
کرکوکلو بیر تورکمن:
« گؤزه دیر،
گوموش میل گؤزه دیر
زولفون عجم ایپیی
تئلین تبریزه دیر»
اورموگؤلو قورویور
ائله بیل کی جان وئریر ،
او، هایلی ،کویلو تبریز
گؤرنئجه ساکیتیک بیز.
ایچیمیزده سسیمیز،

ارییر سس سیز– سس سیز
دوداغی کؤپوکله نیب،
اورمو گؤلو جان وئریر.
گلین قان وئره ک ائللر
گلین جان وئره ک ائللر

صلح پوئماسی

یاخشی دا، یامان دا ،
اؤته جک ایللر.
گل بیرگه یاشاداق شن آرزولاری
ایره لی ، ایره لی،
دوستلار ایره لی
باخماق ایسته سک ده دوننه ساری.

دونن دئدیم، یادا دوشدو
آغیر– آغیر اؤتن ایللر
خاطیره لر قانادیندا
اوچان ایللر، ائتن ایللر.

اؤتن ایللر ،حیاتیمدا
ناغیللانمیش ناغیل اولدو.
آرزیلایم، ایستکلریم
اوره ییمده یاشا دولدو

عؤمور قیشین یوللاریندا
ساچلاریما یاغیر قاری
هانی ناغیل آخشاملاری
هانی ناغیل آخشاملاری

گئدیر ناغیل قوناغی
گؤیدن بیر آلمل دوشمور
گؤیدن دوشن آلمانی ،
ائشیدنلر بؤلوشمور

ایللر گئری قاییدا
قاییدام اوشاق اولام
گویدن دوشن آلمادا
گله ناغیللی دونیام

***
او ناغیللار میللتیمین
مدنیت کیتابی دیر
مین جوابسیز سووالالارین
ناغیللاشان جوابی دیر.

نئچه دؤیوش مئیدانیندا
بابالاریم فاتح اولموش
مرد گریوللو بابالاریم
باریش واختی رحمه گلمیش

ایگید اولان باسدیغینی
کسمز دئمیش بابالاریم
بابالارین اؤیودونو
اونودمامیش اوبالاریم.

صلح قوشونون ناغیلینی
شعره چکدیم آغیر ایللر
بیزده اولان اولوییته
ساغ اول دئسین اوزاق ائللر.

ایندی گل ای ائلهاملاریم
گزک خیال قانادیله
شعره چکک او ناغیلی
سئوگی باریش آماجیله

آغ بولودلار ائیلیشیبدیر
الچیم- الچیم قایالاردا
ائیله بیل کی افیلله نیر
سورولرین آغ گوزه می
بوز داشلاردا افیل افیل

قیزیللادیر یئری گؤیو
آل گونشین ایلیق رنگی
شافاقلانیر
گؤزه لرین دوداغیندا
آیدینلیغین زمزمه سی
گوزگوله شیر بولاقلارین گؤزلرینده
چاغی نین ایشیق سسی
چؤللر جومور نهایتسیز یاشیللیغا
آرخایینلیق چولغالاییر اورکلری
شنلیک ،دوستلوق، سئوگی باریش،
ائله بیل کی اؤلکه میزین
ایلک ازلی هم ابدی طالعیمیش
نسیل نسیل
....
سعادتلی عؤمور گؤرموش
بیر اولکه نین سرحدینده
سوروسونو گؤی چمنه یاییمیش چوبان
سورو سودلو
یایلاق اوتلو
چمنلرده یئییب ، یئییب گبریمیش قره دیشلر
آغ ارکجلر
آغ اووجلر
آرخایینلیق یاغیر گؤیلر
آرخایینلیق دادیر زامان
بئله ایکن
بیردن بیره سوسور حیات
سوسور زامان
پوزور بوتون دینجلیکلری
قیها چکیب قونشو ائلدن
یوروش دئیه اولکه میزه گلن آتلی

اورکور سکوت
بیر آتلی نین گلیشیندن
قورخور حیات ، قورخورزامان
یاد اؤلکه دن گلن آتلی
آیاقلاییر قوروغونو ار چوبانین

هارای سالیر ایگید چوبان
گور سسیله :
آتلی دایان آتلی دایان
چوبان قالخیر سال قایانین هوندورونه
بوز قایادا قیها چکیر قارتال کیمی
آتلی سینیر بیر قایا نین جه به سینه
بیر آلینده قانلی قیلینج
بیر الینده قانلی فرمان
دئییر آتلی:
بیل ای چوبان!
قونشو ائلین ائلچیسیم
خبر یئتیر باشچینیزا
یا دؤیوشه حاضیر اولسون.
یادا گره ک قولوباغلی اسیر گئدسین
بیزیم ائلده شاهنشاهلر سارایینا
چوبان جوشدو لپه لندی عوممان کیمی
ایتیل ، ایتیل
سن ای آزقین
ایتیل بوردان
مثل قالمیش بیزیم اولو بابالاردان
سؤز آپاریب – سؤز کتیرن ائلچی لره زاوال یوخدور
بئله دئمیش بابالار :
ائلچی یه حؤرمت گرک
بوقایادان،بو سؤزدن چیخا بیلمم ایندی من
قضبیمدن بیلمه ییب باغرینی دلمیش اولسام
او قایدانی پوزارام
بابامین قانون اولموش قایداسیندان آزارام
یوخسا قیزیل قوش کیمی قایادان شیغییاردیم
ایری باخان گؤزونو قیناغیملا اویاردیم
بو قایالار هره سی قایا بویدا ووقاردیر /
هر قایادا مین ایل لیک قانلی خاطیره واردیر.
واخت اولوب کی قایایا
سؤیکه نیب هللنمیشم
واخت اولوب ، دؤیوشلرده
اوقایالار قوینوندا قانیما بلنمیشم
سؤزونو دئییب آنجاق ائلچی
گئری قاییتدی
صاباح دئیوش اولاجاق
دئییب، اودلو اوخ آتدی

نثر اثرلریمدن بیر اؤرنک
تئللی ممی (رومان)[۲۵]
او تای زمی، بو تای زمی

اونو اکه‌ن، تئللی ممی

(حورزاد خانیم باشاو کندی)

گولـله سسی قامیشلیقلارا یاییلان کیمی توراج دسته‌لری شام یئرلرینده کوللانمیش مورغوزلوقلاردان قالخیب، دوز یئرلرینده آدام بویدا قالخان بوغدا زمی‌لرینه تؤکولوشدو. ساری بوغدا زمی‌سینده دیکدسته ووران آلیجی چنگه‌سینده‌کی سونبوللری کؤکسونه سیخیب اوزونو شاققیلتی‌نین قوپدوغو یئره چئویردی.

هئچ نه سئزمه‌ییب باقاسینی وه‌رین اوّلینده سردیگی بنده‌مین آراسیندا اولان باقالارین اوستونه قویدو . اوراغی آرخا طرفدن بئل قاییشینا تاخیب ده‌رزی باغلاماق ایسته دیکده ، ایکینجی گولـله‌نین سسی ائشیدیلدی. آلیجی بو دؤنه آراز قیراغیندان دوزلره قدر اوزانان شام یئرلرینی دیقتله نظردن کئچیردی. شئح گؤتورولموش ، هاوا ایلیقلانمیشدی.

یای گونشی‌نین شاخیدیغی آران یئرلرینده بیر مه‌لرتی بئله یوخ ایدی. ائل- اوبا یایلاغا چکیلمیشدی. یالنیز هردن بیر زمی‌لرده پیریلدایان بیلدیرچینلرین سسی سوکوتو پوزوردو.

بو نه گولـله‌سیدیر؟ دئیه آلیجی اؤز- اؤزوندن سوروشدو. بلکه ده اووچودور دئیه اؤزونو آرخایین سالماق ایسته دیسه ده قوشلارین بالا واختی اولدوغونو خاطیرلاییب سهو ائتدیگینی باشا دوشدو. سکوت داوام ائدیردی. آلیجی ده‌رزی باغلاماغا باشلادی. بنده‌مین ایکی اوجوندان یاپیشیب آراسینداکی باقالاری ساغ دیزیله تیخجادیئب،بنده‌مین اوجلارینی بیر- بیرینه چاتاقلادی.

---

[۲۵]: **رومـان** آردیجیـل اولاراق «اردبیـل» ده ، آراز نشـریه سینده چاپ اولوبدور.(۱۳۸۱/۲/۳۰ - ۱۳۸۱/۹/۱۰)

باغلادیغی دەرزلرین بیر نئچەسینی توپلاییب بردەک قورماق ایستەین آلیجی اوچونجو گولـلەنین ده شاققیلتی‌سینی ائشیتدی. یئنه ده اوزونو شام یئرلرینه چئویریب، گونش گؤزلرینی قاماشدیرماسین دئیه، ساغ الینی قاشلارینا داياییب، گولـلەنین آتیلدیغی یئری معین‌لشدیرمک ایستەدی. « گؤرەسن مورغوزلوغون هاراسیندان قوپدو بو سس؟» دئیه دوداق آلتی میزیلداندی. او، اوچونجو گولـلەنین سسینی ائشیتدیکدن سونرا اؤزونو ایتیرمیش کیمی گؤرونوردو.

قونشولوقدا قاراقیلچیق دەرزلریندن بردەک قوروب کؤلگەسینده چای ایچن دەرمس عمی، « ایه نه باخیرسان، گولـله قامیشلیقلاردان آچیلدی. اودور باخ، هله باریت توستوسو تالاقامیشلیق دا گؤرسەنیر» دئدی.

تالا قامیشلیق سؤزونو ائشیدن کیمی ایچینده دیکسینن آدام تک گؤرونن آلیجی‌نین رنگی آتدی. «تئللی ممی‌دیر!» دئیه آلت دوداغینی ساپا دوزولموش اینجی تک گؤرونن دیشلری‌نین آراسیندا اهمالجا سیخدی. هله ده ساغ الی قاشلاری‌نین اوستونده قامیشلیغا باخیردی. آز قالا چینار اوجالیقدا اولان قامیشلار آرا- سیرا تربەنیردی. آرازین مئحیندن یاراناں ایسینتی دوزلردەکی زمی‌لره چاتاندا ایلیقلانیر، گاه ایستی گاه دا سرین دالغالارا چئوریلەرک آلیجینین اوزونه توخانیردی. آلنیندان اوزونه یووارلانان تر گیلدیرلرینی سوپوداراق عصبلرینی دینجلدیردی. لاکین ایچه‌ریسینده یارانان نگرانچیلیق آلنیندا قالین قیریشلار یاراتمیشدی.

آلیجی‌نی اؤز فیکریندن یاییندیرماق و آرخایینلاشدیرماق ایستەین دەرمس عمی دئدی:

- ایه، اوشاق اولما، او ایندی قیرمالاردا مئحلەنیر. ایلان مەلەین واخت موغانا گلمز. ممی بوش حرکتلر ائلەمز. او بیلیر کی، بیچین واختی‌دیر، گل-گئتدیر، گؤزه گؤرونر.

آلیجی دەرمس عمی‌نین سؤزلرینه قولاق وئره- وئره مورغوزلوقلاردان دیقّتینی کسمیر و ایتی باخیشلاری ایله قامیشلیقلاری آراییردی.

هئچ بیر تربەنیش دویمادی. قولپونون زاغی گئتمیش چینی قوروشقادا پور رنگ چايين سونونجو قورتومونو ایچن دەرمس عمی، « ایه گؤزونون زاغی گئتدی، بری گل، اوشاق اولما، دئدیم کی، او دئییل، گل چای ایچ » دئدی.

آلیجی کؤنولسوزجەسینه گؤزونو قامیشلیقدان چکدی. بردەکلرین کؤلگەسی گئت- گئده ییغیلیردی. دەرمس عمی‌نین یانیندا اوتوردو. قاباقجادان اونون اوچون تؤکولوب تارپین باشینا قویولان قوروشقانی گؤتوروب دسمالین آراسینداکی قارا توت قوروسوندان ایکی- اوچونو آغزینا آتدی و چایی ایکی قورتوم ائلەییب قوروشقانی دەرمس عمی‌نین قاباغینا ایتەلەدی. دەرمس عمی پاپیروز چکیر، هردن ده «او اولماز» دئییردی.

آلیجی اؤز وەری‌نین اوّللرینده قوردوغو بردەیین کؤلگەسینده اوتوروب فیکره گئتدی. گؤزو تالا قامیشلیق دا قالمیشدی. هله ده گؤیه‌ریب اوجالماقدا اولان قامیش لەلکلری اراسیرا تربەنیردی.

تئللی ممی اؤتن ایل ده ، بیچین واختی آرانا گلمیش ، قورد- قوش یاتاغی اولان تالا قامیشلیق دا گؤی قامیشلارین قارغیسیندان چاویستان قاییریب، گوندوزلری اورادا دالدالانیر، گئجەلری آی دوغاندان سحر آچیلانا کیمی آلیجی‌نین وەرینه دوشوب بیچمگه باشلاییردی.سحرلری، بیچینچیلر بیچین اوچون زمی‌لره آخیشاندا ایسه شاما چکیلیر و قامیش داخماسیندا دالدالانیردی.

کئچن ایل بونو ایلک دؤنه باشا دوشن آلیجی ، ایکینجی گئجەنی زمیده قوردوغو برده ک چارداقچاسندا قالدی و تئللی ممی بیچینه باشلاییب ایلک درزی باغلایاندا آرالاریندا رمز علامتی اولان فیشدیراقلا اونو چاغیردی. تئللی ممی جاواب وئرەرک «ایه هارداسان، گل» دئدی.

آلیجی ایلک آخشامدان اوزانیب پوسدوغو برده گین دالداسیندان دیک آتیلیب اوزون بوغدا سونبوللرینی یارا- یارا اؤزونو وەرین آغزینا یئتیردی. اونلار بیر- بیرلرینه سارینیب اؤپوشدولر. ایه بوردا نه گزیر سن؟ اؤزونو اودا- کؤزه نیه سالیرسان؟ ازل الله، ایکی ائو سهلدیر، لاپ بئش ائوین تاخیلین ییغماغا جانیمدا قووات وار، دئین آلیجی‌نین گؤزلری سئوینج یاشیلا دولموشدو.

تئللی ممی، سنه کمک لازمدیر، قیرمادا قالیب مئحلنمک غیرتدن دئییل. بوندان سونرا بیر آز ائرته گل، قوی منیم بوردا اولدوغومو بیلن اولماسین، دئسینلر کی، آلیجی ائرته گئدیر،چوخ دا ایشلەییر. یوخسا قازاقلار بیلر، سوراغیما گلر، دئدی.

او گوندن بری آلیجی هامیدان اوّل وره چاتاردی. بیچینچیلر اونون نئچه برده‌ک قوردوغونو گؤروب، ماشاالله، آلیجی کی، آلیجی. سحر جیل دیر، قولو قوواتلی‌دیر. بیز گله‌نه کیمی نئچه برده‌ک قورور، دئییردیلر.

هر گون اوباشدان تئللی ممی گونده‌لیک یئمه‌یینی دسترخانا باغلاییر و قامیشلیغا گئدیردی. دان یئری آغارمازدان اوّل زمیلره چاتان آلیجی؛ قاغا، بئله گئتسه بیلن اولار. سن چوخ آز گل، گؤزو گؤتورمه‌ین اولار، دئمیشدی. آلیجی‌نین فیکرینده جانلانان منظره‌لرین داوامیندا دەرمس عمی؛ آرخایین اول، او ساییق آدامدی، قوبروق اله وئرمز دئییب کؤکسونو دردی.

چای گورولتوسو کیمی آخیب گلن سسدن بیر آنلیق اؤزونه گلمیش کیمی اولوب دەرمس عمی‌نین الینده کی چایی ایلیقلانمیش قوروشقانی آلیب بیر قورتوما باشینا چکدی. «ایه آجیقلیسان، گل سنه بیر جیغالا ائشیم» دئمک ایسته‌ین دەرمس عمی‌یه سؤزونو بیتیرمگه آمان وئرمه‌دی:

– من پولومو توستولتمه‌رم.

دەرمس عمی اونون کؤنلونو آلماق اوچون ارک یانا بیر ظارافات ائله‌دی:

– هه، دئییرم آخی!! توستودن قورخورسان! ایه او قامیشلیقدا شاریلداتماقلارینا باخما، ازل الله، اوستومه یوز قازاخ گلسه، یوزونو ده فنیکدیرەرم. ایه نه قورخورسان، لاپ قازاق اولسون، تئللی ممی بوردا نه قاییریر؟ بیزی ده کی، هم پوست تانی‌ییر، هم جاماعات. اؤزونو بوش یئره اوزمه، بیر شئی اولماز.

سونونجو گولـله دەیدی، دئییب یئریندن قالخان آلیجی هله قددینی تام دوزلتمه‌میش شاملاردان دوزه چیخان اوچ آتلی‌نین باشیندا قازاغی پاپاقلارین تونج دویمه‌لرینین پاریلتیسینی گؤروب یاری حیرت، یاری قورخو ایچینده دایانیب دوردو. آتلارین هەنیرتیسینی اوزاقدان اوزاغا آلان دەرمس عمی؛ «ایه ائله بیل آتلی گلیر»، دئییب آرتیردی:

– اوغراشلاردن اولسا، سن دینمه، اؤزونو لال‌لیغا وور، الین سینه‌نده اولسون. قوی سوروشدوقلارینا من جاواب وئریم، دؤیسه‌لر ده دینمه، لالام- لال، کارام- کار. یئمک ایسته‌سه‌لر، جلد گتیر. قوی یئییب ایتسینلر جهنمه . . .

آتلارین تاپپیلتیسی یاخینلاشدیقدا دەرمس عمی ده آیاغا قالخدی. شاخمار هندی دئییلن زمی‌نی سوووشوب دەرمس عمی‌نین وەرینه چاتان آتلیلار کیشی‌نین وەر آغزی قوردوغو برده‌گینه ساری یورتوردولار. قالین کولش آتلارین او زنگیسینه چاتیردی. آتلارین آیاق ایزلری یای گونشیندن قوزولامیش تورپاقدا تندیره یاپیلان پئنجه‌ییشین اوستونده‌کی ال ایزی کیمی گؤرونوردو. زەهمی آدامی کەسن یئکه گؤوده‌لی آتلیلارین باشچیسی «نایب سلطان» ایدی. جماعت آراسیندا فاطی اوغلو نایب تانینیردی. پوستا گلندن بری هامی‌نین سسینی کسمیشدی. آناسی‌نین اوغلو آغزی موردار بیر آدام ایدی. برده‌یه چاتاندا آتلارین باشینی چکیب ساخلادیلار. اونلار ایسه فینخیریر و دایانماق ایسته‌میردیلر. دەرمس عمی نایبین قاباغینا یویوروب؛ خوش گؤرموشوک دئدی و اللرینی سینه سینه قوییوب تعظیم ائتدی. اوجا بویونا گؤره گنجلیک یاشلاریندا «اوجیبینیق دەرمس» تانینان دەرمس عمی قددینی دوزلدنده آز قالا آت اوستونده دیک اوتوران نایب سلطان بویدا گؤرونوردو. نایب سلطان اونو یاخشی تانی‌ییردی. نئجه دئیرلر قاباغیندا یئمه‌ین آدام اولدوغونو و برک آیاقدا اوچ دؤرد آداما یاخا دیددیرمه‌دیگینی یاخشی بیلیردی.

قاش- قاباغیندان زەهر یاغان نایب سلطان؛

– اشی بورالاردا قاچاق آدام گؤرمه‌میسن؟

– دئیه سوروشدو.

درمس عمی جواب وئردی:

– یوخ، باشین اوچون گؤرمه‌یشم. آرانین ایلان مه‌لەین چاغیندا نه قاچاق؟

سونرا ایسه اونلارین کیمی آختاردیقلارینی بیلمک ایسته‌ییب آرتیردی:

– نایب، سن ده بئکارسان‌ها، بو بورکوده قاچاق نه گزیر، باشینا هاوا گلیبمی موغاندا دالدالانسین؟

نایب داها آرتیق ایضاحات وئردی:

– بیز پوستا گئدیریک. تئللی ممی آرانا یئنیب، دونن تالا قامیشلیغا سیغیندیغینی سئزیبلر. او اولسا، بایاق بیرینی نالّادیم، هاراسیندان توتار توتوب، اؤلمه‌سه سورونوب دوزلره چیخاجاق. اونو گؤرن کیمی تونقال یاندیر. قاراوولّارا دئیه‌جم بورانی گؤزدن قویماسینلار، تاپشیراجاغام یؤنلری بری‌یه اولسون. یاخشی گیره سالمیشام، یاخاسی الیمه کئچسه بوراخان دئییلم.

عادتاً تئز- تئز چای دمله‌ییب ایچن درمس عمی؛

- نایب ساغ اولسون، من چای قایناداندا آز- ماز توستو اولور، قاچاغی گؤرموشم دئیه پوستدان اوزو بری تئیلنمه‌سینلر. باشین اوچون تئللی ممی‌نی گؤرن کیمی بوغدا بردکلری‌نین بیرینی یاندیراجاغام، دئدی.

درمسدن اوچ- دؤرد آددیم اوزاقلاشان نایب سلطان آتین باشینی چکیب سرعتله گئری دؤندو. درمسین اله سالدیغینی باشا دوشوب آجیغیندان چای کیمی کوکره‌دی. او یاخشی بیلیردی کی، درمس عمی هئچ واخت تئللی ممی‌نین چوغوللوغون ائله‌مز. قامچی‌نین دسته‌سینی درمسین سینه سینه سؤیکه‌ییب گئری ایته‌له‌دی؛

- دئدیم کی، گؤرنده اود یاندیر، آرتیق- اسکیک دانیشما. بیر نئچه گون چای ایچمه، زهریمار ایچ!

نایب سلطان آتینی پوستا ساری یؤنلتدیکده باشچیلیق ائتدیگی آتلیلار دا اونو ایزله‌دیلر و آتلی بورون دئییلن تینده یئرله‌شن پوستخانایا چاتدیلار. هله ده قامچی‌نین ماميزی‌نین باتدیغی یئر درمس عمی‌نین کؤکسونده کؤز باسیلمیش یانیق یئری کیمی گؤینه‌ییردی. بولود کیمی دولموشدو. او، بئله واختلاردا یا هؤنکور- هؤنکور آغلایار یا دا قاراباغ شیکسته‌سی ایله اوره‌گی‌نین آلووونو داغا- دره‌یه پوسکورردی. اونون چوخ ده‌گرلی و مجلسله ذوق وئرن سسی وار ایدی. داها چوخ کدرلی آنلاریندا سازسیز- بالابانسیز اوخویار و ائل آراسیندا اولان سؤز اوستالارینی حیران قویاردی.

اوراق- بیولوونو و هئیبه‌سینی گؤتوروب آلیجی‌یا؛ «گل او باشا» دئیه شاملا دوزون قووشدوغو نقطه‌یه گئتدی. او، همین نقطه‌نی بیر- بیریندن آییران یارغانین باشیندان وره دوشوب بیچمگه باشلادی. زمی، دؤنه‌جه‌گه بیر، ایکی آددیم قالمیش سئیرک‌لیک ایدی. اورانی بیچیب، وه‌رین سایتال سونبوللو قالین یئرینه یئتیشدی. سونبوللر ائله دنه دولموشدو کی، دسته سون درجه آغیرلیق ائدیردی. آلیجی دا اؤز ورینه دوشوب درمس عمی ایله یاناشی بیچمگه باشلادی. بایاقدان دینمه‌ین درمس عمی بیر قاراباغ شکسته‌سی گلدی:

«من عاشیق گؤردوگونو
آی دوغدو، گؤردوگونو
نامرد ده سؤز ائیله‌مز
مرد دئمز گؤردوگونو.»

بایاتی‌نی دینله‌ین آلیجی اونون تئللی ممی‌یه چاغیردیغینی باشا دوشدو. خصوصیله اونون سون مصراع‌سینی، « مرد دئمز گؤروگونو» ائشیدنده کؤوره‌لدی. دردی دئشیلن آلیجی قاراباغ شکسته‌سی نین آردیندان بیر آرازباری هاواسی گله‌رک اوخوماغا باشلادی:

او تای زمی
بو تای زمی
اونو اکن
تئللی ممی

هر ایکی بیچینچی الدن ایتی اولدوقلارینا گؤره چوخ چکمه‌دن یارغانلارین باشیندا قوشا برده‌ک قوردولار. دینجلمک اوچون اونون کؤلگه‌سینه کئچدیلر. آیران دوغراماسی توتوب ناهار ائله‌دیلر. گونون لاپ قیزمار چاغی ایدی. اوزاقلارا باخاندا آدامین گؤزو سه‌یری‌بیردی. درمس عمی کؤلگه‌ده اوزانیب اوزاقلاری سئیر ائتمگه باشلادی. اؤتن گونلر فیکریندن تالا- تالا سووووشوردو:

۱۵- ۱۶ ایل بوندان قاباق تئللی ممی‌نین تویوندا زیل ساری تئل اوخویوب مجلسده‌کیلرین آلقیشینی قازانمیشدی. گلین آتدان دوشمک همن آتین بئلینه سیچراییب جیددیردا یاریشا گیرمیش و بیرینجی‌لیگی قازانمیشدی. . . حورزادین جیدیر غالیبی اوچون توخودوغو یون جورابی آلیب ائولرینه دؤندوکده حیات یولداشی زر قلم مغرور بیر افاده ایله؛

- آکیشی، ماشا الله هله ده جاوانسان. جیدیردا هامینی توزا باتیردین. قوی اوزه‌رلیک یاندیریم، دئمیشدی.

ارینه یال زمی‌ده چای- چؤرک آپاراندا ایلدیریما دوشن زر قلمین اؤلوموندن اوچ ایل کئچیردی. بو اوچ ایلده هئچ کیم درمس عمی‌نین اوخودوغونو گؤرمه‌میشدی. بیردن اوز ووروب اوخودارلار دئیه هئچ بیر تویا دا گئتمه‌میشدی. بوگون ایسه یالنیز تئللی ممی‌نی آرخایین سالماق اوچون او معنالی بایاتینی اوخودو.

او بیلیردی کی، تئللی ممی سالامات اولسا بو بایاتیدان باشا دوشه‌جک کی، درمس عمی گیلین اونون آرانا گلمه‌سیندن و نایب سلطانین اونا گولله آتماسیندان خبرلری واردیر.

آخشام اوستو گونش اگیلیب هاوا سرینله‌دیکجه درمس عمی ایله آلیجی زمیه اود قویور، اللرینی گؤرمک اولموردو. آرتیق گونش اوفوقه سانجیلمیشدی و یالنیز سارالتیسی

قالیردی. درمس عمی اوجا سسله، «ایه گئری دؤن» دئیه آلیجینی سسله‌دی. او، ایسته‌ییردی تئللی ممی باشا دوشسون کی، اونلار هله زمیده‌دیرلر. بونلارین هامیسینی یاخشی باشا دوشن آلیجی، «هه دؤندوم، عمی دؤندوم»، دئیه درمسه جواب وئردی.

هر ایکسی قیشلاغا دؤنوب آرازین لام آخان یئرینه طرف گئتدیلر. شافاق اللشنده سویون قیراغینا چاتدیلار. اونلار بارداقلاری دولدوروب اؤزلری ایله قیشلاغا آپاراسی ایدیلر.
سویو دولدوروب گئری دؤننده آلیجی دئدی:

- درمس عمی، قورخماسایدین یولوموزو تالا قامیشلیقدان سالاردیق. ائله بیل سونونجو گولـله ده‌یدی، آخی تاپپیلدادی.

درمس عمی، اولسون دئییب، آرتیردی:

- آمما مورغوزلوقدا قابان اولار، گؤز- قولاق اول.

آلیجی اؤتن ایل تئللی ممی‌نین قامیشلاری باش- باشا چاتیب دالداناجاق قاییردیغی یئری توشلادی و قامیشلاری یارا- یارا تالاقامیشلیغین اورتاسینا دوغرو ایره‌لیلدی. او هم قابان- دونوزدان، هم ده نایب سلطانین گودوکچو قویماسی احتمالیندان نگران ایدی. بیر آز ایره‌لیلدیکدن سونرا آرالاریندا رمز علامتی اولان فیشدیراقلا تئللی ممی‌نی سسله‌دی. یارالانمیش تئللی ممی بیر مورغوز کولونون دیبینده اینیلده‌ییردی. آلیجینین فیشدیراغی‌نی ائشیدن کیمی جانا گلدی. اینیلتیسینی اوجالدیب تیترک سسله، آی آلیجی بورداییام، دئدی.

آلیجی ایله ده‌رمس عمی، ممی‌نین سریلیب قالدیغی یئری تاپیب، کیشینی قوجاقلاییب، بیر آچیقلیغا چکدیلر. آلیجی سرعتله ممی‌نی آرخاسینا آلیب یاخینلیقدا اولان بوغدا زمی‌سینه چاتدیردی. بیر آز دینجه‌لیب، ممی‌نین تاپشیریغیله اونو « قارا قوزای» دئییلن بیر قیرمالیغا آپاردیلار. قوزایین سره یالنیا بئش- اون آددیم قالمیش سال داش وار ایدی. داشین بیر طرفی یالین آشیریمیندا تورپاقدا ایتمیشدی،بیر طرفی ایسه بئش- آلتی آرشین اوجالیقدا کیچیک بیر قایالیق منظره‌سی یاراتمیشدی. اوزونون خیناسی ایلدن- ایله تزه‌له‌نیب گؤی- قارا خاللاری ایله قوزایا خاص بیر عظمت و گؤزللیک باغیشلامیشدی. داشین دیبینده ممی‌نی کوره‌گیندن یئره قویان آلیجی گئجه‌نین قارانلیغیندا الینی یارالی‌نین بوینونا سالیب سؤوکه‌یینه گیرمک ایسته دی. ممی جوت اللرین یومروق

کیمی ائله‌ییب، بتدی- بیلک‌لی قوللارینی گؤده‌سینه ایکی یاندا قولتوغا دایانان ال عصاسی کیمی ائله‌ییب اؤزونو گئری چکیب قایایا سؤیکندی. او، دؤنه‌لرله همین اوزو خینالی سال داشین کؤلگه‌سینده اوتوروب آراز قیراقلارینی سئیر ائتمیشدی. ایستی دوشندن سونرا قوزایین آرخاسیندان اوچوب داشین کؤلگه‌سینه قونان گؤزه‌ل کهلیک‌لر ممی‌نین باشینین اوسته قاققیلداشمیش و اونو والئه ائتمیشدی.
گئجه‌نین یاریدان اؤتدوگو آرتیق دویولوردو. هله ممی‌نین یاراسی تاماملیه سویومامیشدی. اوره‌گینه داریخما گلن ممی گؤزلرینی دولاندیریب باشی‌نین اوسته اولدوزلارا، آیا باخماق ایسته‌ییردی. او، گئجه‌نین نه واختدا اولدوغونو معین‌لشدیرمک ایسته‌ینده اولدوزلارلا آی پاراسی‌نین اوزاق، یاخین اولدووغو ایله سحرین آچیلاجاغی‌نین تئز- بئواخت اولدوغونو باشا دوشردی. اون دؤرد گئجه‌لیک آیین ایشیغیندان گوموشو رنگه بورونن قوزای دا یای گونلری‌نین ایلک هفته‌سینده قورویوب آغاران یاز اوتلاری، قوزایدا اسن ایلیق مئحین دالغالاریندا یومشاق سسله اویان- بویانا افیلله‌نیردی. قاچاق یاشادیغی گونلرین بیر چوخونو ایندی کؤکسونده ایلان کیمی قیوریلیب آچیلان سال داشین جویور- جئیران یاتاغی اولان جه‌به‌لرینده گئجه‌له‌ین تئللی ممی قاراقوزایی ، یاخاسیندا دوغولدوغو « گور- گور»بندیندن ده چوخ ایسته‌ییردی.
قیرخ ایل قاباق ائل یایلاغا کؤچنده او «گور- گور» بندینده ، یاغیشلی سئللی بیر یاز گوننده دونیایا گؤز آچمیشدی. تک ائولی آلاچیقلاریندا اونون آناسی، ممی‌نی ماماسیز- کؤمک‌سیز دوغوب، بله‌ییب، صاباحیسی دا کؤچونه دوام ائدیب، اون گوندن سونرا پیر ساققا یایلاغیندا ائل- طایفاسینا قوشولموشدو. اودور کی، ممی‌نین آناسی؛ یامان گونلرده بالا، سنی« گور- گور» منه پای وئریبدی دئیردی. ممی ده « گور- گور»و بوتون یئرلردن چوخ ایسته‌یردی. حتی آناسی دفعه‌لرله ممی‌نین دوغولدوغو یورد یئرینی اونا گؤسترمیش و او گون چکدیگی آغری- آجیلاری اوشاقلارینا دانیشمیشدی. آناسی‌نین دئدیگینه گؤره ممی دونیایا کلدیگده قونداغین قیشقیریق سسی ایلدیریم سسینه قوشولوب اونون فیکرینجه آلاچیقدا دا ایلدیریم شاخیرمیش کیمی گؤرونموشدو.

اودور کی، اوره‌گی، داریخاندا، قاچاقلیقدا یاشایاندان بری «گور- گور»ون هاواسینی قاراقوزایدان آلیردی. ائله اونا گؤره ایدی کی، اتکلری یاز گونلرینده سورو- سورو قویون- قوزو یاتاغی اولان، آرخاجلارلا دولو اولان یاماجلاری داها آرتیق زوپولداق اولدوغونا گؤره اووچو دسته‌لرینی گؤرمه‌ییب، یوشانلیقلاردا قاقیلداشان گور کهلیک‌لر یوواسی اولان ایرمه‌لرینده آت جیغیری بئله جئیران- جویور ایزی آغاران قاراقوزای تئللی ممی اوچون داها دا اطمینانلی سیغیناجاق یئری اولموشدو. او عؤمرونون یئنی یئتمه چاغلاریندا بیر- ایکی دؤنه داغ کاواری دەرمک اوچون قاراقوزایا گلمیشدی. اوردا قوزایین یال زەمی دئییلن قەجەلین اتکلرینەدک گلیب چاتا بیلمیشدی. یاز فصلی‌نین اوچونجو آیی‌نین اورتالاریندا یال زەمی دئییلن حصەده کاوار تالالاری گؤیرردی. اوزاقدان آرپا- بوغدا زەمی‌سینه اوخشایان کاوارلیغا اودور کی، ائل آراسیندا «یال زەمی» ده دئیردیلر.

قیش قارلاری‌نین بئواخت اریدیگینه گؤره سوجاقلیغی قوزایین آیری- آیری یال- یاماجلاریندان بیر- ایکی هفته آرتیق داوام ائدن یال زەمی‌نین آشاغی طرفینده «اورتا قوبو» دئییلن یئرده بیر گؤزه بولاق وار ایدی. نئچه ایل اؤنجه «قوی کهلیک‌لر دوروسو ایچسین» دئیه، تئللی ممی گؤزەدن بیر- ایکی آددیم آشاغیدا اوچ- دؤرد گؤلمەچە قاییرمیشدی. گؤزەنین سیسقا سویو گؤلمەچەدن- گؤلمەچەیه دولوب سونونجو گؤلمەچەدن بیر- ایکی آددیم آشاغی قاراتورپاقلارا باتیب ایتردی. . .

بودونون آغریسیندان بیر آزجا قیمیشان ممی اورتالیغا چؤکن سکوتو پوزوب، یارا سویودوقجا آغریسی چوخالیردی. اوزونو دەرمس کیشیه توتوب دئدی:

- دان آغارانا لالاشی بورایا چادیرمالیسان. یارانین آغزی آچیقدی، چیرک ائلر، کورلوغو چوخالار. ایستی دوشسه آرواد اینجیر. قالخ آیاغا، آماندیر، سن گئت «قالالی»دان لالاش ننه‌نی گتیر، آلیجی دا «للـه‌لی»دن آتلانیب یایلاغا قالخسین. ددەم گیله خبر وئرسین. گلن اولسا گئجه یول ائله‌سین، گؤز- قولاق اولون بیلن اولماسین، بلکه تبریزه گؤتورولمه‌لی اولدوم. لالاش بودو یاریب گولـلـه‌نی چیخارتماسا قیچیم الدن گئدر.

بو حالدا آلیجی دئدی:

- آی قاغا، سنی بو یاماجدا بوراخیب هارا گئدک؟ یای گونودو، ائله اولمادی، بئله اولدو، لالاش ائوده تاپیلماسا سنی بوردا گون یاندیرار. ایلان- چایان اولار. قوی سنی کوره‌گیمیزدن للـه‌لی‌یه‌دک آپاراق. بەییش اؤزوموزونکی‌دی، سنی داوا – درماناک بیر تەهر دالدالادار، قورخون اولماسین، للـه‌لی‌لر بوتون یایلاقدادیلار. بس دئییرم ائله بەییش کیشی تک اولسون. بوستانیندا بیر چارداخ قوروبدور. ائله اوردا دالدالانارسان. گلیب آپاراریق.

ممی؛ «آیه نه دئییرسن؟ قیچیم دوشور. للـه‌لی‌یه‌دک کوره‌کده اؤلەرم. قیچیم ساللاندیقجا ائله بیل سونگو تاخیرسان. اوزالی اولدوقدا بیر آز توختاق اولورام. دی جلد اولون گؤروم – دئدی.

درمس‌له آلیجی جلد آیاغا قالخیب ممی‌دن آیریلیب یولا دوشدولر. آشیریما بیر آز قالمیش درمس گئری دؤنوب، آیه، بیز بئواختا قالساق قویما یارایاگون دوشه، بیلیرسن کی یارا گون‌ده هاوا قاپار دئدی. ممی ده ائشیتدیگینی بیلدیرمک اوچون؛ آیه آلیجی گؤزله باجین بیلمەسین چؤل- باییردا آغلاییب ائلر، سؤز یاییلار، الیمیزه ایش وئرەریک. آت للـه‌لی‌ده‌دیر، بەییش گیلده. کیشی ائوده اولماسا دا آت قاپ- باجادا اولار. یەهر- یوپه‌نینی حاضیرلا، مین، چاپ، دایانما . . .

هله دان یئرینه صدا دوشمه‌میشدی. آلیجی توپوغا چاتمایان « للـه‌لی چایی» نین سویونو کئچیب چایین او بیری ساحلینه یاخین اولان بوستانچایا چاتدی. پالیدلی یؤوره‌لریندن قیریلیب گتیریلن قاراتیکان کوللاری ایله چەپرلنمیش بوستانچانین جیویر قانادلاری ایله قاییریلمیش قاپالاغینی ایته‌له‌یه‌رک آچیب ایچەری گیرن آلیجی بەییشی سسله‌مک ایسته‌ییردی کی، قاپالاغین آچیلماسینی دویان بوستان ایتی هنیرتینی آلیب هوردو. بەییش ایسه یوخودان آیلیب چارداغین دیره‌گیندن آسلادیغی بوش پوتدوغا بیر- ایکی آغاج ووروب تاققیلداتدی. او همیشه بوستانا گلن چؤل حیوانلارینی پوتدوقدان چیخارتدیغی سسله اورکودوب قوواردی. اؤتن گئجه بوستانا بیر دونوز گلمیشدی. ائله بو واسطه ایله ده دونوزو قوووب باییرا چیخارتدی.

بەییش چارداغا دوغرو یؤنه‌لن قارالتی‌نین تاپپیلتیسینی ائشیدیب اوجا سسله ایتینی کؤشکورتدو، آ ییرتان توت‌ها، دئدی.

به‌ییشین سسینی ائشیدن کیمی، آلیجی دا سسلندی:
- آیه منم، ایتی قویما گله.
- آیه آلیجی خییر اولا، هاردان بئله گلیرسن؟
آلیجی دئدی:
- به‌ییش یوبانما، ممی‌نین آتین حاضرلا، یه‌هر- یؤیه‌نینی تاپ، ائله بو ساعت یولا چیخمالی‌یام، ممی‌برک یارالیدیر. بودوندان ایکی گولله توتوب، بیری چیخیب، او بیری هله شیرین ائتینده‌دی.
- آیه، ممی ایندی هاردادی؟ دئییب تأثیرلندیگینی گؤسترەرک آرتیردی:
- کیشی‌یه دئییم نئچه دفعه دئدیم کی، آ قارداش، تک الدن آواز چیخماز، بیر قوشون قزاخ دالینجادی، تک باشینا کسدی بو داغلاری کی، من ایش گؤرورم. قوهوم- قبیله‌نی ده نگران قویدو. آخیردا دا اؤلدوره‌رلر، آناسی قارا گئیه ر.
به‌ییش آلیجی‌نین یایلاغا گئده‌سینی باشا دوشدو، آتی حاضرلاییب آلیجی‌نین اوزنگی‌سینی باسدی. الله یاخشی یول وئرسین دئییب یولا سالدیقدا، آیه سنی الله اوشاقلارین آناسی بیلمه‌سین‌ها، باجی اوره‌گی‌دی داینا، دورماز، بیرده بو یایین جیر- جیراماسیندا موغانا گلر، بیزی ایشه قویار. سن ده ائله باجارسان آصلان کیشینی گؤتور قاییت، من ده بو ساعت ییرتانی آلیرام یانیما قاراقوزایا چیخام، دئدی.
به‌ییش اؤتن گون ممی‌نی اؤزو یولا سالمیشدی، دسترخانینا دا ایکی- اوچ گونلوک یئمک قویموشدو. گئدنده، نایب سلطان پوستدادیرها، گؤز- قولاق اول دئمیشدی. به‌ییش آلا قارانلیقدا له له لی بولاغیندان بیر کوز ده سو گؤتورموش،چؤل چایدانینی و بیر آز دا قند- چای ییغیب هه‌یبه‌سینه تئللی ممی‌نین گئجه‌له‌مکده اولدوغو قاراقوزایا دوغرو یولا دوشدو. او همیشه تئللی ممی‌یه گئجه‌لر چای- چؤره‌ک آپاراردی. چوخ گلیب گئتدیگینه گؤره ییرتان دا یولا بلد اولموشدو. ایت به ییش دن قاباقدا ، یولون آلت – اوستونو سزه رک قاراقوزایا گئدن جیغیری توشلامیشدی...
دان یئری آغاریردی. داغلیق بؤلگه‌نین اتکلرینده یئرله‌شن «قالالی» کندی‌نین اهالیسی هله یای گئجه‌سی‌نین اؤزونه مخصوص اولان شیرین یوخوسوندان آییلمامیشدی. قویون- قوزولارین آغیل لاردا اولماسی، مال- قارانین داش حاصارلاردان اولان کند حیه‌طلرینده چاتاقلاردان آچیلماماسی، ائل یولونون آلتیندا آدام بویدا اولان داشلارلا دؤوره‌لنمیش داشلی بولاغین کند قیز- گلین‌لریندن بوش اولماسی یوخودان اویانماقدا اولان کندین هله کئیی‌نین آچیلمادیغینی گؤستریردی. «لالاش ننه»نین ائوی کندین آشاغی باشیندا یئرلشمیشدی. درمس عمی قاپینی چالدی. ایچه‌ریدن لالاش ننه، کیمدیر؟ دئدی.
درمس عمی: قوناغام، دئییب جواب وئردی.
بیر آزدان سونرا ایکی آتلی کندین آرالیغیندان اؤتوب دولایی یوللا موغانا ساری گئدن یولون ایزینی توتوب چاپاراق سوروردولر. لالاش ننه داغلاردان دردیگی اوت – علف درمانینی خورجوندا گؤتورموشدو. او ممی‌نین یارالاندیغینی درمس‌دن ائشیدندن سونرا هئچ نه دئمیردی. ائله بیل آرواد هوپ توتموشدو. آغ یوخوشا چاتاناد‌ک بیر سؤز دئمه‌دی. فیکری ممی‌ده ایدی... او، بیر گون داغ کندلری‌نین بیریندن داوا- درماندان قاییدارکن ال -آماندا قالمیشدی. آتی‌نین دال قیچی سینیب یاری یولدا قالان لالاش ننه‌نین او قیش گونو داوا- درمانلا دولو اولان خورجونو ایله بیرلیکده یه‌هر یویه‌نینی ده چیگنینده قالالی‌نین بئش- آلتی آددیملیغیناد‌ک گتیریب، آروادی نجات وئرن ممی‌یه اؤزونو بورجلو بیلن لالاش ننه نه قدر یالوارمیشدیسا ممی کنده، اونون ائوینه بئله گئتمه‌میشدی. من قاچاغام، قجر قازاخلاری منی آختاریر، کندده گؤره‌ن- بیلن اولار، سونرا گلیب سنی اینجیدرلر، دئمیشدی. او گئجه سی، بیر آنا- بالا کیمی یول اوزونو اونونلا سیر- صحبت‌لر دانیشان ممی لالاش ننه‌نین دفعه‌لرله فیکریندن گلیب گئتمیشدی. او حتی نئچه دؤنه ممی‌نین گیزلندیگی داش ماغارا اؤزو چای- چؤره‌ک آپاریب قویموشدو. ممی هئچ بونو بیلمیردی. لالاش ننه داغلاردان درمان اوتو ییغماغا گئدنده اونون سیغناجاغینی اؤیره‌نمیشدی. هردن بیر یولونو او طرفلردن سالار و ممی‌یه چای- چؤره‌ک آپارار و ماغارین آغزیندا قوییوب گئدردی. آغ یوخوشون اوّللرینده لالاش ننه‌نی بو کیمی دوشونجه‌لریندن آییران درمس عمی، آی لالاش آتدان دوش، آتین باغری چاتلار، یوخوش یوخاری مینسه‌ک آتلاری چرله‌ده‌ریک. ایستی دوشوب، آتلارین دیرناغیندان تر سؤزولور.

ایندی لالاش اؤزونه گلمیش کیمی گؤروندو، آتین یویه‌نینی چکیب ساخلادی. دوشوب آتی یئده‌کده چکیر و یولونا داوام ائدیردی. گون اورتایا آز قالمیش لالاش ننه ایله درمس عمی قارا قوزایا چاتدیلار. سال داشین کؤلگه‌سینده به‌ییش‌له ممی‌نین نه‌سه دانیشدیقلارینی گؤرن درمس عمی‌له لالاش ننه اولدوقجا سئویندیلر. «هله ممی ساغدیر» دئییب ممی‌نین اوتوردوغو یئره دوغرو آتدیقلاری آددیملارینی یئیینلشدیردیلر. ممی‌له به‌ییش، لالاش ننه ایله درمسین گلیشین گؤردولر. آرالاریندا دایاز بیر قوبو وار ایدی. ممی گئت- گئده سوزالیر و جاندان دوشوردو. رنگ- روحو آغ- آپپاغ اولموشدو. بالدیرینا ساریدیغی کهنه پارچا قانین قاباغینی آلمیشدی، یارانین دؤوره‌سینده تاپیلان وره‌ملر داوا- درمانین کئجیکدیگینی باشا سالیردی.

ممی دایاناجاقلی گؤرورنودوو. اؤزونو سیندیرمیردی. به‌ییشه اوره‌ک- دیره‌ک وئرسین دئیه، او گلندن اوفولدامیردی دا. به‌ییش هردن اوزونو او طرفه دؤنده‌ریب گؤزلریندن گیله له‌نیب صفتینین قیریشلاریلا اوزو آشاغی گیلدیرله‌نن گؤز یاشلارینی سیلیب، بیر ده ممی ایله دانیشیردی. ممی‌نین آغریسی چوخ اولسایدی دا اؤزونو ساخلاییردی. دؤرد- بئش ایل چؤل- باییردا، قایالیقلاردا، ماغارلاردا قاچاق یاشاماق اونا حیاتدا دایاناجاقلی اولماغی اؤیرتمیشدی. ممی به‌ییشه اوز توتوب دئدی:

- بابام دئیه‌ردی کی، قورد اؤز یاراسینی یالایا- یالایا ساغالدار. قورخما، داغدا قالیب قورد اولموشام. گلن اولماسایدی دا یارامی اؤزوم ده توختاداریم. ائله بیر شئی دئیل کی، بیر آز اوه‌لیک، بیر آز دا دوه دابانی، بیر ده آغری گؤتورن بیر اولگوج گرکدیر. لالاش ننه ایله درمس عمی سال داشین آرخاسیندان قفیل چیخیب ممی‌نین اوزاندیغی یئره چاتدیلار. به‌ییش سیچراییب لالاشین آتی‌نین اوزه‌نگی‌سینی ساخلادی. لالاش ننه بیر قوش کیمی آتین بئلیندن یئره قوندو. یاشلی اولسایدی دا، چئوریک ایدی، عُمرونون چوخونو داوا- درمانلا مشغول اولان لالاش ننه همیشه آت بئلینده اوبادان- اوبایا، کنددن- کنده گئدردی. اونون تانیمادیغی آدام چوخ آز اولاردی. آتدان دوشوب، اؤزونو تله‌سیک ممی‌یه یئتیرن لالاش ننه، آنان اؤلسون آی ممی، سنی اوولادیلار؟ دوشمان گولله‌سی درین اولار بالا، دئییب یاشاران گؤزلرینی کالاغایی‌سینین اوجو ایله سیلیب، ساغ

چیگنیندن آرخاسینا آتدی. ممی‌نین اوزاندیغی یئرده صاندیق یئکه‌لیکده بیر کپر داش وار ایدی. لالاش ننه اول او داشی دیغیرلاتماق ایسته‌دی. درمسله بیرلیکده داشی قوزای آشاغی دیغیرلاتدیلار. داشین یئرینده آتلارین بئلینده اولان چول- پالازلا ممی‌یه بیر یاتاجاق یئری حاضرلادی. ممی‌نی لالاشین حاضرلادیغی یئرده اوزو قویلو اوزاتدیلار. گولله بودونون قاباق طرفیندن ده‌ییب، آرخادا قالمیشدی. بیر بارماق بندی قدر قالیردی کی، چیخسین. لالاش ننه اونون دیشلری‌نین آراسینا بیر دورمک یئکه‌لیکده آغ کئچه تپمیشدی. ممی‌نی آغری قیشقیرتدیقجا کئچه‌نی دیشلرینین آراسیندا سیخیردی. بو اونون دیشلری‌نین لاخلاماسینا دا سبب اولوردو. ممی بوتون آغریلارا دؤزوردو. لالاش ننه در حالگوله دیه ن بودو آرخا طرفدن یاریب گولله‌نی چیخارتدی. گولله‌نی ممی‌نین بودوندان چیخاران لالاش ننه قاباقجادان اوجاقدا اریتدیگی ساری یاغ پیاله‌سینی کؤزون اوستوندن گؤتوروب یارانین دوداقلارینی اریندیک و قایناز ساری یاغلا یودو.

بئله‌لیک یارانی بیشیریر و وره‌می‌نین قاباغینی آلیردی. ممی‌نی‌تر باسمیشدی. اونون آلنینی، اؤزونو تئز- تئز یویوردولار. خورجوندا اولان یارپیزدان قایناديب وئریردیلر. یاراسی‌نین اوستونو بیتگی ایله داوالادیلار. آرواد، «ممی‌یه بیر کؤلگه‌نه‌جک لازمدیر» دئییب اؤز آتی‌نین بئلینده اولان آللی- بزه‌کلی شیره کی جئجیم ائیله ممی نین اوستونه کؤلگه‌نه‌جک قاییردی و «آی بالا، گئدین آغاج گتیرین، اولسا بیر ایکی نفر ده کؤمکچی گتیرین، مافا باغلایین ممی‌نی ایشیق‌کن بیر طرفه چاتدیرین»، دئدی.

یارالیجا یایلاقلاریندا دونن دن چؤکوب قالان دومانلاری توند یورغا آتیلا تالا- تالا آرخادا قویان آلیجی، قویون – قوزو سورولری‌نین داش کلک‌لردن بیر- بیر چیخیب آرخاج یئرینده توپلاشیب، اوتلاغا گئتدیکلری واختدا ممی‌نین دده‌سی‌نین خصوصی آلاچیغینا چاتدی. آلاچیغین قاپیسیندا، آی آصلان کیشی دئییب، قارشی طرفین ائشیدیرم سسینی دئمه سینی گؤزلمه‌دی. در حال آتدان دوشوب، آتی باغلاییب آلاچیغا دوغرو یؤنلمه‌میشدی کی، آصلان کیشی ایچه‌ریدن چیخیب تافتا پالتونو چیگنینه سالدی. بوخارا بؤرکونو باشینا قویدو. او، ممی‌نین یامان گون اوچون آران یئرینده ساخلاتدیردیغی

گؤی دمیر آتینی گؤروب، نەسه بیر آنلیق دایاندی. کیشی اؤزونو ایتیرمەدی. سالام- کالامسیز آدە نه اولوب؟ دئدی.
آلیجی، بیر شئی یوخدور، دئدی. آصلان کیشی وورنوخوردو. آراز قیراغیندان هاچان ترپنمیسەن دئدی.
آلیجی آخشام، گون باتاندان سونرا دئدی. آصلان کیشی اونون ایکی گونلوک یولو گئجەیله گلدیگیندن آنلادی کی ممی‌نین باشی اویونسوز دئییل. او آلیجی‌نی آلاچیغا آپاریب، آیه نه اولوب، دوزونو دئه، اؤلوم ده وار، قالیمدا. ممی اؤلسه ده قوچاقدی، قالسا دا، منی باشا سال گؤروم نه اولوب؟
آلیجی: بابام روحو بیر شئی دئییل، اونو تالا قامیشلیغا گلنده ووروشدولار، پوست آداملاری ووروشدو. گتیردیک قارا قوزایدا گیزلەدیک. ایندی لالاش ننه باشینین اوستوندەدیر. من ده گلدیم کی، سنه خبر چاتدیرام. بلکه تبریزه آپارمالی اولدوق. یوبانماساق یاخشی اولار. کیشی آلاچیقدان ائشیگه چیخیب ممی‌نین آتی‌نین قان‌تر ایچینده اولدوغونو گؤروب قوزوچوسو خودوشو چاغیردی. آی خودوش- آی خودوش، آبالا بو آتی او کئچه‌لی چول ایله چوللاسان. ها بالامها، تئز اول، آت چرلر ها دئدی. خودوش آتی چوللاییب آصلانین یانینا گلدی. آی آصلان کیشی آت هله ده تؤوشویور ترلی‌دیر. قورخورام ساققاو اولا. قوی بیر دولاندیریم. بو حالدا آصلانین آلاچیغینا گلدی. آصلان قارداشینا آرخایین اولسون دئیه: آیه حاضیرلاش، بیر آرانا گئدک، ممی‌نین قیچینا بیر گولله دەییب. آلیجی دئییر قازاخلار ووروبلار. جلد اول، یوبانما. آلیجی فرصتدن استفاده ائدیب اؤلرینه باش وورماق ایسته دی. آتاسی آغاکیشی اونو گؤرن کیمی، آ بالا خئیر اولا. بیچین واختی هاردان بئله؟ دئدی.
بیر شئی اولماییب آتا، دئدی. گل آصلان عمی گیله. آغا کیشی آغزینی آلیجی‌نین قولاقلارینا دایاییب، ممی‌یه بیر شئی اولمویوب کی؟- دئیه سوروشدو. آلیجی، یوخ، هله آز یارالی‌دیر، دئدی. آتا- بالا آصلان کیشی‌نین آلاچیغینیا گلدیلر. آغا کیشی آتین ترلی اولدوغونو و تؤوشودوگونو گؤروب نگران اولدو.
ایچەری گیردیکده آصلان کیشی، آغا کیشی‌یه دئدی:
- سن اوبادان ییەلیگ ائله، بیز آرانا گئدک. گؤی دمیر آتین آز قالیر باغری چاتلاسین. گون اورتایادەک قویما اوت- سو اوزو گؤرسون. گون اورتا، قویون ساغینا گلنده ساری قولاقلی دامازالیق قوچ وار. اونو کسدیر. قویروغونو دؤرد پارچا ائلەتدیر، قویروق پارچالارینی اون چوالینا سال. هر گون بیر پارچاسینی وئر آت اودسون، آتین دؤشو یانیب، گؤردون یؤنو بری اولمادی، بیر ده ائرک کسدیر. آت قاراباغ جنسی‌دیر.
. . . اوبایا سس دوشمەدن دومانلی سحرده آصلان کیشی ایله آلیجی، بیرده آلی کیشی تزه نفس آتلاری بوداخلادیلار. آتلار اوبادان آرالانان کیمی یولون آغینی توتوب یورتوو چاپیردیلار. اوچ آتلی قیزیل یوخوشون آیاغینا چاتاندا آصلان کیشی آیه دایانین، آتلار بیر آز دینجەلسین، چاتلار باغیرلاری بئله گئتسک، دئدی. بیر ساعته قدر دینجلدیلر. کیشی‌لر قیزیل یوخوشو پیادا چیخیب یوخوشون سونوندا یئنه دولایلاردا آتلاندیلار.
آخشام، توران چاغی قاراقوزایین اتکلرینده اوچ آتلی گؤرونوردو. لالاش ننه الینی کیمی گونلوک ائلەمیش قوازیین شرق طرفیندن غربه، گون باتانا دوغرو باخیردی. ممی‌یه، «آی بالا، آشاغیدا اوچ آتلی سئچیلیر قازاق اولسا نئیلەیەک؟» دئدی.
ممی اونون جوابیندا دئدی:
- قورخما لالاش ننه، قازاق اولماز. اوشاقلار احتیاطلی دولانیرلار. اولسا دا، سنله ایشلری یوخدور. بس دئییرم ددەم گیلدیر. باخ گؤر گؤی آت دا وار یا یوخ؟
لالاش، «آتلارین رنگین آرایا بیلمیرم»، دئدی. قاش قارالمیشدی. آی ایشیغی‌نین آلتیندا آغاران واغاملامیش اوتلار سرین آراز مئهیندن اویان- بویانا اسردی. قوزایین ایرەمەسیز سره یالی ایله اوچ آتلی آرا قوبویا ائندی. ائن- ها ائنده ایدیلر کی، آلیجی ممی ایله آرالاریندا رمز علامتی اولان فیشیدیریقلاری ایله ممی‌نی گلنلردن آرخایین سالماق ایستەدی. او فیشدیریق چالدیقدا ممی، «لالاش قورخما، گلن ددەم گیلدیر» دئدی.
اون گون قاباق کسدیردیگی ائرکەیین اونا بلنمیش قویروغونو اوزون شیللەک ناوالا کیمی قاییرتدیریب، گؤی دمیر آتا اودوزدورماقدا اولان آغاکیشی بەی، «آبالا، خودوش! سورونو سوواتدان قایتاراندا اتک قویروق ساری قولاقلی اووەجی سورودن آییر، قاپیدا وور چاتمایا، ائله بیل آتین دوشو هله توختامایيب» دئدی.

خودوش، «آ بەی باش اوستە، امّا بیر سؤز وارها! او قویونو بیلدیر پەلە قولاق اوغلو عسگر قازاغا روشوت بویون آلمیشدین، بیردن یادیندان چیخاردارسانها»، دئدی.
او، بو سؤزو دئمکلە آغا کیشی بەیین یادینا سالماقدان علاوه ممی‌نین احوالاتینی اؤیرنمک ایستەییردی. او بیلیردی کی، ممی‌نی توتماسین دئیە، اووەجی پەلە قولاق اوغلونا روشوت بویون آلمیشدی.
آغا کیشی بەی، «بیلیرم» دئدی. سونرا دؤشونو آرتیلاییب، «پەلە قولاق اوغلو قازاخ عسگر یئییندجە قوی دمیرآت یئسین» دئدی. قویون سوروسونو هلە سحر- سحر شئهی گؤتورولمەمیش قەجەلە یایان خودوش آغاکیشی بەیین بایاقدان فکرینده ایدی. آغاکیشی بەیین سؤزوبوتوو آدم اولدوغونو یاخشی بیلیردی. آنجاق او ایندی سؤزونون آلتینا ووروردو. خودوش، «سؤز ایچینده سؤز وار دئیە بایاقدان آغا کیشی بەیی دوشونوردو. قەجەلین اوست کؤبەرینده یاریسی تورپاقدا، یاریسی ائشیکده بیر آدم بویدا گؤرونن بوز داشا سؤیکنمیش سوروسونو اوزاقدان سوزدوکده اونون آریق- آخساغینی گؤزدن کئچیریر و «آزار توتماییب» دئیە سورونو یوخلاییردی. او یاخشی بیلیردی کی، ناهارا قاییتدیقدا اووەجلرین بیرینی کسیب چاتمایا وورراجاقدی. اودور کی، اووەجلری یوخلادی. ساری قولاقلی اتک قویروق اووەجە گؤزو ساتاشان کیمی یئنە تئللی ممی یادینا دوشدو. آغاکیشی بەیین داها اووەجی روشوت وئرمەدیگینە گؤرە بیر داها دوشونمک ایستەدی. اؤز- اؤزونە دوداق آلتی «اؤلمە قارا اوغلان، اؤلمە تاپدیم» دئدی.
«یقین پەلە قولاق اوغلو سؤزونو چئینەییب، توپوردویونو یالاییب» دئیە دوشوندو. هە، اون گون ایرەلی آصلان کیشی ایلە آلی کیشی بیرلیکده آرانا چیخدیلار، هلە دە قاییتماییبلار، تاپدیم، دئدی. ایندی نە پئشقور واختیدیر، نە دە گتیردیکلری تاخیل قورتاریب. بس ممی‌یە بیر شئی اولوب، دئدی.
قیرمالاردا دفعەلرلە «خودوش» ا سود ساغدیریب گیزلندیگی ماغارا آپاران «ممی» اونونلا دردلشمیشدی. ائللی- طایفەلی، یارلی- یولداشلی اولا- اولا قایالاردا تک قالدیغیندان اینجیمیشدی، بیر دفعە دە باش گؤتوروب اوزاق شهرلرە گئدەجەگیندن دانیشمیشدی. لاپ ائلە یاخین گونلرین بیرینده خودوش‌لا بیر یاماجین آیاغیندا اوزوقویلو چئوریلن مجمەیی‌لرە اوخشایان دوزلاق داشلاری‌نین بیری‌نین اوستونده تزەجە بیشیردیکلری قووورتماجی یئدیکده یاماجین ساغ طرفیندن گلن اوزون

گئییملی بیر آدمی گؤروب قویونلارین گورنش ووروب توپلاندیغی دستەنین ایچینە اؤزونو سالیب گیزلەنن ممی، سونرا خودوش‌دان اوتانمیشدی، بو ایشی اؤزونە اسکیک‌لیک بیلمیشدی. اوزون گئییملی آدم شهردن بیر اوزون قازاخ گئیمەسی (پالتونو) آلیب گئین چودار طهمزدن باشقا بیر کیمسە دئییلدی. او دا ممی‌نین قاچاق یاشادیغینی یاخشی بیلیردی. امّا اوزاقدان اونو تانیمادیغیندان گیزلنمیشدی. بو اونون ووقارینا توخونوردو. قایناتاسی‌نین سوروسونو اوتاران خودوش‌دان اوتاندیغینی خودوشا دا سؤز آراسی بیلدیرمیشدی. خودوش دا «اشی بوشلا، ایشدی ده اولدو»، دئمیشدی.
او گوندن بری خودوش ممی‌نی گیزلی بیر حسّ ایلە سئویردی. هردن اؤز- اؤزونە ، «کاش ممی‌یە بیر خدمت ائلەمیش اولام»، دئییردی.
اصلینده اونون ممی‌یە اورەگی یانیر، چؤلده، باییردا تک قالدیغینا گؤرە ممی‌یە یانیردی. ممی‌نی گؤرندن- گؤرەنە، اؤز کؤیرلدیگینی اونا آندیران موقعلرده ممی دە اؤزو- اؤزوندان اینجی‌ییردیسە، ظاهرده اؤزونو آیری احوال- روحیەده گؤستریردی . . .
گونش قالخمیشدی. سورو اوتلاغما یاییلیب یاواشیمیشدی. داشین دیبینە آتدیغی داغارجیغین آغزینی آچیب، چؤرەک- قاشیغی چیخاریب ، اوستو ناخیشلی میس کاساسینی دا داغارجیقدان چیخاریب بیر اوغورساق قویونو پاچالادی. توتدوغو قویونون یئلیننی سیغاییب بوراخدی. ناشتاولیغینا تانیتدیریلان ایکی اوغورساق قویونون ایکینجیسینە ایسە مِیلی اولمادی. سحر تئزدن آغاکیشی بەی ساری قولاقلی اتەک قویروق اووەجی چاتمایا وور دئدیگیندن بری اونو حیرت آپارمیشدی.
آغا کیشی بەیین دئدیگی سؤز خودوشون بئینینە مسمار کیمی باتیردی. جملەلر یادیندان چیخمیردی. سود کاساسی بایاقدان یاندیردیغی پینقی گەون کؤزونون اوستونده پیقفا- پیقق یاینابیردی. اشتهاسیز گؤرونوردو. «یقین ممی‌یە بیر شئی اولوب» دئیە، اختیارسیز حالدا اوتوردوغو یئردن آیاغا قالخیب، عادتی اؤزرە سورونون او باش- بو باشینا گؤز قویوروغو باخیب، داریخماسینی بوشالتدی. کؤزەرمکدە اولان پینتی گەون کولونون اوستونده بوغلانا- بوغلانا قاینایان سود کاساسی‌نین هردن آرتیق قایناتدیغینی باشا دوشوب آرخالیغی‌نین اتەگینی یاپیشاجاق ائلەمیش کاسانی اوجاغین اوستوندن گؤتوروب قیراغا قویدو.
آخشامدان داغارجیغینا قویدوغو کورانی یوخا چؤرەکلریندن بیرینی سود کاساسینا دوغرادی، تاختا

قاشیغی دا داغارجیقدان چیغاریب دوغرامانی آلت- اوست قاریشدیردی. او همین قاشیقلا، همین مس کاسا ایله نئچه دفعه تئللی ممی ایله بیرلیکده سود دوغراماسی یئمیشدی. سون دفعه تئللی ممی، «آیا، بو کاسا نیقالادی‌دی ها، موغاییت اول، ایتیره‌رسن، ننه‌م کئچل باشیندا بوستان اکدیرر»، دئمیشدی.

سون دفعه اولاراق تئللی ممی‌له گؤروشدوکلری گوندن آرتیق اون بئش گون کئچیردی. آخشام اوستو ایدی. دومانلیق هاوادا قیرخ بولاقدان ائنیب قویون قوروغونا گلنده آتاسی‌نین ائرکک آتی‌نین کئچه چولونو دا تاپیب اؤزو ایله قویون ایچنیه گتیرمیشدی. شوخلوق اولاراق، «آیه خودوش، اوشویرسن دئدیم، سنه چول دا گتیرمیشم»، دئمیشدی.

خودوش دا اونون گؤیلونه ده یمه‌سین دئیه، «قاغا، ائله قایناتان بایاخ ساغیندا آلیغیمی آلمیشدی، یاخشی ائله‌ییب گتیریبسن، ایندی بیر ساعتدن ائوه قاییداندا چوللو دووشانا اوخشایاجاغام»، دئیه جواب قایتاردی. خودوش،

- قاغا بوگون هاوا دا شئهلی ایدی، باخ اوینابیب ائله‌مه‌میشم. بیر گل کلک قورداج اویناياق.

- یاخشی، یئری داشلاری دیکه‌له اویناياق.

اوچ یاسدی داشی بیر- بیرینین توشوندا دیکه‌له‌دی. ممی‌نین یانینا گلن خودوش یئردن بیر یئکه داش گؤتوروب ممی‌یه وئردی. ممی ال قایاسینی آغیر- یونگول ائدیب بیر خودوشا، بیر ده اوچو ده بیر بویدا دیکه‌لن بوز داشلارا باخدی. ال قایاسینی ائله گوپادی کی، که‌لک قورداج اوچون دیکه‌لن اوچ داشین اوچو ده ییخیلدی.

«اوچونو ده ووردون»، دئیه خودوش گئدی کی، داشلاری بیر ده دیکه‌لتسین. ندنسه ممی، «یوخ دای»، دئدی.

خودوش، «آی قاغا، یامان توشجولسان‌ها، کاش بیر اوینایایدیق»، دئدی. ممی مِیل‌سیز اولدوغونو گؤستردی. او، یامان سوزالدی، بیر تهر اولدو. خودوش اونون بو حالا قالدیغینی اؤیره‌نمک ایسته‌دیکده، «اشی نه اولوب، گئنه یاز بولودو کیمی دولموسان؟» دئدی.

- هئچ زاد. اولوب دای، اولوب.

ممی‌نین آلیندیغینی باشا دوشن خودوش دئدی:

- قاغا، سن الله نه اولوب، بئله اولدون؟

- او اوچ نفر یادیما دوشدو، بیر گؤز قیرپیمیندا اوچونو ده یئره سردیم. ایللردیر، توشچولوغومون کؤته‌گینی یئییرم.

خودوش اونون اوچ نفری اؤلدوروب قاچاق اولدوغونو بیلیردی، امّا هئچ وقت اوره‌ک ائله‌ییب اونون سببینی سوروشمامیشدی. بو دفعه اوره‌کلندی:

- آی قاغا، سن الله ندن اولدو او قضا- قدره دوشدون؟

- هئچ زاد، ایش بئله گتیردی. بیر گون وئرگی ییغانلار بیزیم قیشلاغا گلیر. من ده «جیغناو»داکی باجیمیزین گؤروشونه گئتمیشدیم. تزه‌جه آیریلمیشدیم. اوچ گون ایدی. یاواش- یاواش دیریلیک قوروردوق. ائوده ائله بیر شئی یوخ ایدی. امّا بیزدن ده وئرگی ایسته‌ییردیلر. «حورو» ده تزه گلین ایدی. گئدیرلر ائوی یوخلاسینلار کی، دیرناغا ایلیشن بیر شئی اولسا، گؤتوروب آپارسینلار. ائوده آپارا بیله‌جکلری بیر شئی اولمور. حورونون توی خورجونونو گؤتوروب یولا دوشورلر. حورونون تومان- کؤینه‌ییی ده خورجوندا ایدی. من ایشدن خبرسیزه ایدیم. نه بیلیم آخی، قیشلاقدا نه‌لر کئچیر. بیر ده گؤردوم کی، حورو اؤزونو آلاتاش یئتیردی. «آغیز نه اولوب؟» دئدیم. «نه اولاجاق، وئرگی ییغانلار گلیب، وئرگی ییغیردیلار. خالخین قیزیل- گوموشونو بیزیم ده تومانیمیزی آپاردیلار. چوخ دا یالواردیم ، چارا به‌یه ممکن اولدو؟ سؤزه ده باخمادیلار، یالوارماغا دا. تومان- کؤینه‌ییم ده خورجوندا ایدی، نشان پالتاریم دا، کبین کاغازیمیز دا. یالواردیم، وئرمه‌دیلر، دئدیلر نئچه ایلدیر وئرگی وئرمه‌ییبسیز. هه، من ده ووردو بئینیمه، اونلاری داش بوروندا یاخالادیم. بیر ده‌یه‌نکله وئرگی مأمورونو یئره چابالاتدیم. بیرینی ده قازاغین گیژگاهینا ایپرتدیم. ایکیسی ده جهنم‌لیک اولدو. اربابین آدمی دا قاچیب الیمدن قورتاردی. خورجونو قاریتاردیم. جاندان کئچدیم، ناموسدان کئچمه‌دیم. اوندان بری قاچاغام . . .

- قاغا، گئت باریش، ائل- اوبانی ییغ آپار قاپیلارینا، قانی- قان ایله یوماميشلار کی، قانی، سو ایله یویوبلار. دورماسالار دا قانین آلسینلار. الله حقّی ایکی ایل چوبان حقّیمی قویارام بو یولدا. قورخما، ایکیسینین ده قان پولونو ییغاریق.

ممی بیر آه چکیب جواب گؤزله‌ین خودوشا، «طرف دولت‌دیر، دولتین ده ییه‌سی ایرضا شاه‌دیر، قولدورباشی‌دیر، بیره بئش آلماسا ایرضیه‌یه‌ت وئرمز»، دئدی.

ممی بیر دفعه ده خودوش اوچون «وطن اوغلو چوبان قارا یای سورونو گؤی داغلارا» خلق ماهنیسینی اوخوموشدو.

سورو قوروغا یایلانیب اوتلاییردی. خودوش هله ده ممی‌نین خاطره‌لرینی یادا سالدیقدا او گونلرین رومانتیک اولماسینا فکرله‌شیر و او چاغلاری دوشونوردو. سود ساغینیندا باش آچارام بو ماجرادان دئیه، خودوش اوتوردوغو یئردن آیاغا قالخیب سورونو گؤزدن کئچیردی. هاوا قیزمیشدی، سورونو هرله‌ییب سووات یولونا تؤکدو. سورونون قاباغی ایله آغ ائرکج بوینونداکی زینقرووولارلا سس سالا- سالا، سوواتا ساری ایره‌لیله‌ییر. سورو ایسه اونون آردینجا سوواتا تؤکولوشوردو. سورو سو ایچیب گئری دؤندو. آغا کیشی به‌یین دئدیگی ائرکه‌یی سورودون آییریب دوز یالادیب سو ایچیردیب، باشینی قبله‌یه دوغرو

توتوب کسن خودوشون گؤزلریندن پیریل- پیریل یاش آخیب، قیپ- قیرمیزی یاناقلاریندان یووارلانیب، ائرکه‌یین بوغازیندان یئره تؤکولن آل قان لاختالاریندا ایتیردی.

«آی بو دیلسیزین یارادانی، اؤزون اونو قازاخلاردان قورو»، دئدی.

خودوش بیر ساعتین ایچینده اووه‌جی کسیب، دریسینی جیغیلاییب سویوب قیراغا قویدو. قولون قول، بودون بود ائله‌ییب یئره ییغدی.

اووه‌جین قویروغونو پارداخلاییب، ناوالا کیمی اونا به‌له‌ییب، آلاچیغین بوجاغیندا یاسدی- سال داشین اوستونه قویولان ایپلیک خارالین اونونو اویان- بویان ائله‌ییب اونا باسدیردی.

او هر گون سحر تئزدن قویونو اوروشه تریدنده ناوالا کیمی قایریلیب اونا بله‌نن قوریروق پارچالاری‌نین بیرینی گؤی دمیر آتا اوددوراجاقدی.

ناهار وقتی ایدی. اووه‌جین اتی آلاچیق‌لارین قاپیسیندا چاتیلان اوجاقلادا آسیلان چؤره‌ک ساجلاری‌نین اوستونه جیریملانمیش حالدا بیشیریلیردی. دوستو ممی‌دن نگران اولدوقدا اوتاریب- سوواردیغی ائرکه‌یین اتیندن کوسن آدملر کیمی یئمک ایسته‌مه‌ین چوبان خودوش قوزو کله‌یی‌نین بیر بوجاغیندا یئره چالدیغی باداق میخینی برکیتسین دئیه، آیاغی‌نین اوجو ایله لاخلاتماق ایسته‌ییردی. آغا کیشی به‌ی خودوشو گؤردوکده دئدی:

- ساج اوستو بیشن اتلردن نییه یئمیرسن؟

- گلیرم قوللوغونوزدان بیر شئی سوروشوب، آنلایام. دوزونو دئسه‌ن یئیه‌جه‌یم، دئمه‌سن، یوخ!

- یئنه نه اولوب؟

- ممی‌نی دئییرم ائی! آی به‌ی، گؤره‌ن یاراسی آغیردی یا یوخ؟ آغاکیشی به‌ی خودوشون گؤزلرینه دیک باخیب، اونون سئزدیگینی باشا دوشدو. اوزونو خودوشا توتدو.

- قادان آلیم آی خودوش، آغزیندان چیخیماسین، بو یایلاق یئرینده قالاریق قازاق الینده. ممی‌یه ائله بیر خطر اوز وئرمه‌ییب، قورخوسو سووشوب، آرخایین اول. آنجاق چوبان- چولوق بیلدیگیمیزدن ایی آنلاماسین. "ائل آغزی - چؤل آغزی"دیر، دئیبلر. یاییلار ماحالا، قازاقلار اونا ائتدیگیمیز کؤمگی بیلیب، بیزی ده یاخالارلار، ایش خراب اولار. گؤزله آماندیر، آغزین بوتؤو اولسون.

- آ به‌ی، سورونو بیرجه گون هرله‌یه‌ن اولسایدی، ممی‌نی گؤروب قاییداردیم.

- یوخ! آی اده نه دانیشیرسان، گؤزه‌م واختی چاتیبدیر، صاباحدان قوزولاری آپارین گؤلمه‌چه‌لره یویولسون، قیرخیندیر. سونرا ممی ده گلر، گؤره رسن، ساغ اول.

آصلان کیشی ایله قارداشی «آلی» به‌ی ممی‌نی تبریزه گؤتورموشدولر. لالاش ال- اوستو بیر دوا- درمان ائله‌ییب، «یارا آغیردیر، قیرما تیلشیگه‌لریندن بیر نئچه سی شیرین اتله سوموپون آراسیندا قالیب، بیچاقلاناماق ایسته‌ییر. منیم اولگوجومون ایشی دئییل، کیشینی فلج ائله‌رم»، دئمیشدی.

لالاش ننه ده آصلان کیشی‌یه و آلی به‌یه قوشولوب تبریزه گئتمیشدی. تبریزده حکیمخانا آچان گوندن آد، سان قازانان «قره حکیم»ین حکیمخاناسینا آپاریلان ممی آرتیق دیری قالماغیندان امین اولموشدو. گنجه‌دن تبریزه کؤچوب گلن قره حکیم اونو آخشام - سحرطبابت ائدیردی.

اوزاق یولون یورغونلوغو، لالاشین دوا- درمانی‌نین وقت- وعده‌سیز انجام تاپماسی و یئمک- ایچمکدن دوشمک ممی‌نی آریقلاتمیشدی. قارا حکیم اونون توختایاجاغینا سؤز وئرمیشدی.

آصلان کیشی تبریزین امیر بازارچاسیندا مسگرلیک‌له مشغول اولان دوستو، مسگر علی‌نین دوکانینا گئدیب، حال- احوال ائدندن سونرا حال- قضیه‌نی اونا سؤیله‌میشدی. مسگر علی در حال ایشدن ال چکیب، قره حکیمین حکیمخاناسینا گئدیب ممی‌نی ائوینه آپارمیشدی. قره حکیم ایسه هر گون بیر دفعه یارالی‌نین گؤروشونه گئدیب، اورادا دوا- درمان ائدیردی. آصلان کیشی یایلاغا، عائله‌یه بیر شاد خبر چاتدیرماق اوچون شرایط فکرینده ایدی کی، چرچی کاظیم آصلان کیشی‌نین گؤزونه توخاندی. او بیشمیش کرپیچ‌لرله دؤشنمیش خیاباندا ایری ته‌کرلری ایله قیوراق گئدن بیر فایتوندا اوتورموش و سرعتله کئچمیشدی. امّا آصلان کیشی اونو تانیدی. چرچی کاظیم هر ایل قوزو قیرخیمیندا یایلاغا گلر، شهردن گتیردیگی خیرداواتلاری یئنیجه قیرخیلمیش قوزو گوزه‌می‌له دگیشدیریب شهره قاییداردی. او، شهردن گتیردیگی شئی‌لرله آلدیغی قوزو گوزه‌مینی تبریزه آپاریب، یونچولارا ساتاردی.

آصلان کیشی شام یئیه نده اوزونو مسگر علی‌یه توتب، «آی علی چرچی کاظیمی هایاندا تاپماق اولار؟» دئدی.

- نئجه به‌یه‌م؟ من اؤلندن سونرا گئده‌رسن چرچی کاظیم گیلده قالارسان.

- یوخ اده، دئییرم، ایندی گوزه‌م واختی‌دی، چرچی کاظیم بو گونلرده یایلاغا گئده‌جک، بیلیرم. اوندان بیر خبر چاتدیریب، بوردا اولدوغوموزو ائوده‌کیلره بیر ته‌هر آندیراقدئییرم. ممی‌نین یؤنو بری اولدوغونو بیلسه‌لر یاخشی اولار.

- هه دوز دئییرسن، اوندان خبر چاتدیرماق اولار. امّا آغزی آچیقدی‌ها، سؤزو اوبالاردا یایار، الیمیزه ایش وئره ر.

پسیخولوگیا باخیم یندن آسیلیلیغین نؤولری و اونلاردان قورتولما یوللاری.
اینسانلارلا اونسیت باجاریغی، اوغور و حیات طرزی.
Psixoloji baxımdan asıllığın növləri və onlardan qurtulmanın yolları.
İnsanlarla ünsiyyət bacarığı uğur və həyat tərzi.

(Dr. HÜSEYN ŞƏRQIDƏRƏCƏK (SOYTÜRK
دکتر حسین شرقی دره جک(سوی تورک)

آسیلیلیق، (وابستگی) خصوصیله ائموسیونال و رومانتیک مناسیبتلرده چوخ واخت جدی پروبلئملر یارادان بیر مسئله‌دیر، تأسف کی، بعضی حاللاردا آسیلی اینسانلار بو جور سؤزلردن اوزاقلاشماق اوچون داورانیش و حرکتلرینی آسیلیلیق نؤولریندن باشقا باشقا معنالارلا شرح ائدیرلر.

آسیلیلیغین معین درجه‌ده فایدالی اولا بیلجیینی و یاخینلیق یارادا بیلجیینی بیلمک داها یاخشیدیر، اما شیددتلنرسه، اینسانلارین حیاتینین بوتون ساحه‌لرینه تأثیر ائدجک و جدی فسادلار یاراداجاق.

آسیلیلیغین حیاتا تاثیرلرینین اهمیتینه گؤره بو یازیدا آسیلیلیغین نؤولری ایله باغلی مهم مسئله نی آراشدیرماق، اینسانلارین آسیلی وضعیته دوشمه‌سینین بعضی سببلرینی آچیقلاماق و همچینین بو پروبلئمین (مشکل) معالجه اصوللارینی ایضاح ائتمک نیتیندییک..

آسیلیلیق ندیر؟

مقالنین اولینده عمومی آسیلیلیق آنلاییشی ایله داها یاخ یندن تانیش اولماق داها مقصده اویغوندور، پسیخولوگیا ساحه‌سینده آسیلیلیغین نؤولری اینسانین کونکرئت شخص‌دن و یا اشیا و قورغولاردان آسیلیلیغی و احتیاجی کیمی شرح ائدیله بیلر. یعنی، کؤک پروبلئمیندن آسیلی اولاراق، آسیلی اینسان تکجه اطرافینداکی اینسانلاردان بیریندن آسیلی دئییل، هم ده بیر سیرا جیهازلارا آرخالانا و اؤزونو اونلارین وارلیغینا احتیاجلی حساب ائده بیلر.

آسیلیلیغین اینسانلارین اوولکیندن داها چوخ اؤزونه اینامینی ایتیرمه‌سینه سبب اولدوغونو بیلمک داها یاخشیدیر و تصووور ائتمک لازیم‌دیر کی، اگر اونلارین حیاتیندا خصوصی بیر اینسان و یا جیهاز یوخدورسا، سؤزوگئدن اینسان اونلارا حیات مسئله‌لرینده کؤمک ائتمیر، هئچ واخت باجارمایاجاق. نورمال و گونده‌لیک حیاتلارینی داوام ائتدیرمک.

اونا گؤره ده بو یازیدا اینسانین مئنتالیتئتینه تأثیر ائدن و هئچ بیر فیزیکی آسیلیلیغا سبب اولمایان آسیلیلیق نؤولرینی آراشدیریریق. بونو داها ساده شکیلده ایضاح ائتسک، بو او دئمک‌دیر کی، بعضی اینسانلار فیزیکی احتیاجلارینا گؤره باشقالار یندن و یا اشیالاردان جدی شکیلده

آسیلی اولا بیلر و اونلارسیز یاشایا بیلمزلر، بعضیلری ایسه یالنیز کؤک پروبلئملرینه گؤره عقللرینه و روحلارینا تأثیر ائدیر، اونلار باشقالار یندن و یا جیهازلاردان آسیلی اولماق.

دئدییمیز کیمی، ان مهم آسیلیلیق نؤولریندن بیری ائموسیونال و رومانتیک مناسیبتلرده ائله اورتایا چیخیر کی، اینسانلار سئودیکلریندن آسیلیلیغینین سئوگی اولدوغونو دوشونورلر، هالبوکی بو آنلاییش تامامیله یانلیشدیر. سئوگی اینسانی ایتاتکار ائدیب قارشی طرفه امر ائتمه‌یه‌جک، عکسینه، آسیلیلیق یاراتماق اوزینه، سئودیی ایله حیاتی ذوقلو ائدجک و هر ایکی اینسانی تکامولە آپاراجاق.

اودور کی، ایستر قارشیداکی اینساندان حدیندن آرتیق آسیلیسینیز، ایسترسه ده اونا آشیق اولوب، حیاتدا سئوگیلینیزله تکامول کئچیرمیینیزدن آسیلی اولمایاراق، رومانتیک مناسیبتلرینیزده بو مؤوضویا دقت یئتیرمیینیز داها یاخشیدیر.

بیلمک داها یاخشیدیر کی، بوتون نؤوع آسیلیلیقلار سببسیز اینکیشاف ائتمیر، بلکه ده ایلک باخیشدان آسیلی اینسانلارین و یا اطرافداکیلارین فیکرینجه بو خسته لیین اینکیشافی اوچون هئچ بیر سبب یوخدور، لاکین موطلق معین کؤکونو واردیر.

پرینسیپسیز (اصلسیز) تحصیل

پرینسیپسیز تحصیلله هر جور آسیلیلیق یاراتماق

چوخ گومان کی، هامیمیز تصوورروموزه و یاشینا ضد اولاراق والیدینلریندن حددن آرتیق آسیلی اولان، حیاتین بوتون مسئله‌لرینده، حتی ان کیچیک ایشلرده بئله والیدینلرینین فیکرینه احتیاجی اولان یئنی‌یئتمه و یا گنج گؤرموشوک. قرارلار شوبهه‌سیز کی، بو اینسانلار یانلیش و پرینسیپسیز تربییه اولونوب، بئله اوشاقلارین والیدئینلری اوشاقلیق ایللریندن اونلاری اؤزلریندن آسیلی وضعیته سالیب، اونلارین اؤزباشینا یئنی تجروبه‌لر قازانماسینا ایمکان وئرمه‌ییبلر. بیلمک داها یاخشیدیر کی، بو مسئله هم ده والیدینلرین حیاتینداکی جدی پروبلئملر، مثلاً، اوبسئسیف-کومپولسیو(واسواس) پوزغونلوق، فوبییا (قورخو) نؤولری، موختلیف اینتئللئکتوال (عقلی) و پسیخی (روانی) پوزغونلوقلار و س.

ایناامسیزلیق

قید ائدک کی، اؤزونه اینام ائله بیر مسئله‌دیر کی، اونون گوجلنمه‌سی حیاتین بوتون ساحه‌لرینده ترقییه گتیریب چیخاریر، اونون اولماماسی ایسه مایوسلوق، تنزول و جدی پروبلئملر یاراداجاق. اوغور قازانماق و ایده‌آل حیاتا نایل اولماق اوچون هامیمیز اؤزوموزه ایناامیمیزی گوجلندیرملییک. تأسف کی، هر جور آسیلیلیغین فورمالاشماسیندا تأثیرلی عامللردن بیری ده آسیلی اینسانلاردا اؤزونه ایناامین اولماماسی و یا اولماماسیدیر.

سئوگی اوغورسوزلوغو

ائموسیونال مناسیبتی بیتن و سئوگی اوغورسوزلوغونا اوغرایان بعضی اینسانلار ذهنلرینده ائله دوشونورلر کی، اونلار اوچون پروبلئم اولوب کی، مناسیبتلری بیتیب. بو اینسانلار یئنیدن یئنی بیر مناسیبته گیرسه‌لر، ایستدیکلری اینسانی یانلاریندا ساخلاماق اوچون هر شئیی ائدرلر، مطیع و اعطاعتکار اولورلار و عمومیتله سئوگیلیسیندن آسیلی اولورلار. بو اینسانلار سئودیکلری اینسان اولمادان حیاتین

چتین و حتی غیری-مومکون اولاجاغینی دوشوندوکلری اوچون قطعیلیکله اؤزلرینه اینامالاری آزدیر.

باشقالاری ایله موقاییسه اولونماق

اگر اینسان دایم باشقالاری ایله موقایسه ائدیلیرسه، اونون فردی قابیلیتلرینه اهمیت وئریلمیرسه و هئچ واخت دقت یئتیریلمیرسه، او، گئت-گئده اؤزونه اینامینی، ایستعدادلارینی ایتیریر.
او، آردی اونودوب، آسیلی اینسانا چئوریلەجک. چونکی اونا اؤیردیلیب کی، سن باشقالاری کیمی دئییلسن، اونا گؤره ده او، هئچ نیه قادیر اولمادیغینا و باشقالار یندن آسیلی اولماسی لازیم اولدوغونا اینانیر.

ضعیف سوسیال علاقەلر

والیدئینلره اوشاقلارین اساس تربییەسی، اؤولادینی جمعیته نئجه گتیرمک، اونون سوسیال مناسیبتلرینی یاخشیلاشدیرماغا کؤمک ائتمک یوللاری ایضاح ائدیلیر. تأسف کی، باشقالاری ایله مناسیبت قورماغی اؤیرنمەین اوشاغین گلەجکده اجتماعی مناسیبتلری یاخشی اولمایاجاق و دفعەلرله گؤروشدویو اینسانلارلا اوز-اوزه گلمک اوچون پروبلئملرله اوزلشیر، والیدئینلرینه احتیاج دویور.
مقصدسیزلیک
مختلیف نؤو آسیلیلیق یاراتماغین باشقا بیر سببی اینسانلارین مقصدسیزلیگی اولا بیلر. اینسان حیاتدا اؤزو اوچون مقصدلر معین ائدنده و اونا چاتماق اوچون بوتون سعیلرینی صرف ائدنده، آسیلیلیق اونون اوچون هئچ بیر معنا کسب ائتمیر و اؤزونو باشقالارینا مؤهتاج گؤرمور.

پسیخولوگییادا آسیلیلیغین نؤولری
ایضاحلارا گؤره، بیز باشا دوشدوک کی، بیر اینسانی باشقا بیر اینسانا، حتی آلتلره و اشیالارا احتیاج دویا بیلەجک موختلیف نؤو آسیلیلیقلار وار. بو مسئله ایله داها یاخ یندن تانیش اولماق اوچون آشاغیداکی یازی دا آسیلیلیغین ان واجیب و اساس نؤولریندن بعضیلرینی قید ائدجییک:

ائموسیونال آسیلیلیق
نئجه ائموسیونال باغلانماق اولار

ایجتیماعیتین داها چوخ معلوماتلی اولدوغو و اینسانلارین چوخو حاقیندا آز و یا چوخ معلوماتا مالیک اولدوغو آسیلیلیق نؤوو ائموسیونال آسیلیلیقدیر. ائموسیونال آسیلیلیقدا اینسان احتیاجلی اولا بیلر و سئوگیلیسیندن، عائله عضووندن و یا دوستوندان آسیلی اولا بیلر. بو اینسانلار اؤزلرینی آسیلی حساب ائدیرلر و دیگر اینساندان ماراق، دقت و سئوگی ایفاده ائتمەیه احتیاج دویورلار.
سؤزوگئدن شخص اونلارا محل قویمادیقدا جدی روحی دییشیکلیکلره معروض قالیر، اونون دقتینی جلب ائتمک اوچون هر شئیی ائدر و سؤزوگئدن اینسانین راضیلیغینی آلماسی اوچون

اونا اطاعت ائدیب امر ائدرلر. دئدییمیز کیمی، بعضیلری بئله بیر شئیین سئوگی اولدوغونو دوشونور، بو فیکیر ایسه یانلیشدیر.

داورانیش آسیلیلیغی

آسیلیلیغین باشقا بیر نؤوو اونون داورانیش نؤوودور. داورانیش آسیلیلیغیندا اینسان باشقالاری ایله اوز-اوزه دورماق، موختلیف اینسانلارلا صحبت ائتمک، احتیاجلارینی اؤدمک کیمی حیاتینین گوندەلیک ایشلرینی یئرینه یئتیره بیلمیر. بو اینسانلارین اؤزلرینه اینامالاری او قدر آزدیر کی، احتیاجلارینی اؤدمک اوچون باشقالاری ایله دانیشا بیلمیرلر، اونا گؤره ده سؤزوگئدن اینسانا گوونەجکلر.

پئشه آسیلیلیغی

بو زامان آسیلیلیق نؤولریندن آسیلی شخص اؤز حیاتینی فعالیتله مشغول اولدوغو ایشدن آسیلی حساب ائدیر. تصوورر ائدیر کی، او ایشی یوخدورسا، حیاتی محو اولاجاق، باشقا ایشه باشلایا بیلمەیەجک، ایندیکی حیاتینی باشقا ایشله تامین ائده بیلمەیەجک.

اینتئللکتوال آسیلیلیق

بعضی دیگر اینسانلار ذهنی اولاراق باشقالار یندن آسیلیدیر، یعنی سؤز مؤوضوسو اینسانین عینی آغلی اولمادان حیاتلارینین ان ساده و ان کیچیک مسئله‌لرینده قرار وئره بیلمزلر. بئله خسته‌لر قرارلارینین هئچ واخت دوزگون و اساسلی اولمادیغینی دوشونورلر و اؤز ایشلری اوچون تکباشینا و سؤزوگئدن شخصین راضیلیغی اولمادان قرار وئرسەلر، نتیجه موطلق منفی اولاجاق.

والیدینلردن آسیلیلیق

والیدینلردن آسیلیلیغین فسادلاری

ائولنمک اوچون یاخشی ایمکانلاری اولان، آنجاق حیات یولداشی سئچمەین، والیدئینلریندن آسیلیلیغینی آچیق شکیلده ایفاده ائدن بیر اینسان گؤرموسونوز. بئله اینسانلار دوشونورلر کی، آتا-آناس یندن اوزاقلاشسالار، اونلار اوچون حیات چتینلشەجک و اورتاق حیاتین عهده‌لیکلرینین عهده‌سیندن گله بیلمەیەجکلر.

جیهازلاردان آسیلیلیق

کهنه و قیمتلی کوللئکسییالاری (کلکسیون) توپلاماقلا اشیالارا و اشیالارا آلوده‌چیلیک قاریشدیریلمامالیدیر، اشیالارا آلوده اولانلار، بیر گون احتیاج دویاجاقلارینی دوشوندوکلری اوچون پلاستیک توربالار کیمی ان دیرسیز شئیی بئله توپلاییرلار. یاخشی اولار کی، بو اینسانلاردا ییغیم یوزغونلوغو وار و اونلار جدی تهلوکه آلتینداديرلار.

اطراف موحیطدن آسیلیلیق

آسیلیلیغین باشقا بیر نؤوو، بعضی اینسانلارین چوخ واخت اونلارین یاشاییش موحیطی اولان خصوصی بیر موحیطدن آسیلی اولماسیدیر. بئله خسته‌لر باشقا موحیطده راحتلیق تاپا بیلمەیەجکلرینی، باشقا یئرده یاشاماق قابیلیتینین اولمادیغینی دوشونورلر.

آشاغیدا بو مقامی قید ائتمک لازیمدیر کی، بعضی پسیخولوقلارین نظریندن آسیلیلیغی ایستیناد ائتدییمیز ساغلام و غیری-ساغلام اولماقلا ایکی کاتئقورییایا بؤلمک اولار:

ساغلام آسیلیلیق باشقالاری ایله اونسیت قورماق، ائموسیونال، ایش، آکادئمیک علاقه‌لر و س. یاراتماق و مهم حیاتی قرارلار اوچون اطرافیمیزداکیلارلا مصلحتلشمک اوچون هامیمیزین احتیاج دویدوغوموز آسیلیلیق نؤوو کیمی معین ائدیلیر. بو تیپ آسیلیلیغین منفی طرفی یوخدور، چونکی اینسان اؤزونه اینامی قورویوب ساخلاییر و اؤزونو باشقالارینا محتاج حساب ائتمیر، حیات کئیفیتینی یاخشیلاشدیرماق اوچون باشقالاری ایله اونسیت قورور.

غیری-ساغلام آسیلیلیغا گلینجه، بیلمک داها یاخشیدیر کی، بو مقالنین اوولکی حیصه‌سینده قید ائتدییمیز، اینسانلاری باشقالار یندن و یا اطراف موحیطدن و آوادانلیقدان آسیلی وضعیته سالان شئیلری احتیوا ائدیر.

ایندی اورتایا چیخان واجیب سوال، آسیلی اینسانلاری نئجه معین ائتمک‌دیر؟ آسیلیلیغین علامتلری هانسلاردیر؟ بیلمک داها یاخشیدیر کی، آسیلیلیغین بوتون نؤولرینین واختیندا معالجه‌سی دوزگون و واختیندا آشکارلانارلاق دیاقنوز (تشخیص) قویولماسینی طلب ائدیر و آسیلیلیغین دیاقنوزو دا علامتلرین فرقینده اولونماقلا آپاریلیر. بو سببدن، آشاغیداکی یازیدا اینسانلاردا آسیلیلیغین ان مهم علامتلریندن بعضیلرینی قید ائدیریک:

-یالنیزلیق و رد ائدیلمه قورخوسو
-حیاتدا بیر شئی ائده بیلمه‌مک
-تک معین بیر شخصه تابع اولماق و امر ائتمک
-حدیندن آرتیق ناراحاتلیق و ایسترسه سبب اولور
-بوشلوق و احتیاج حیسی
-سوسیال اونسیتین اولماماسی
-هر جور آسیلیلیقدان قورتولماغین یوللاری

-هر نؤو آسیلیلیغین معالجه‌سی
آچیقلامالارا اساساً باشا دوشدوک کی، بوتون نؤو آسیلیلیقلار اینسانلارین حیاتینین بوتون ساحه‌لرینه تأثیر ائده بیلر و جدی فسادلار تؤره‌ده بیلر، اونا گؤره ده موختلیف آسیلیلیقلاری معالجه ائتمک و اونلارلا موباریزه آپارماق لازیم‌دیر. داورانیشلارینیزدا و یا اطرافینیزداکیلاردا آسیلیلیق علامتلرینی گؤردوکدن سونرا حیات پلانلارینیزدا آشاغیداکیلارا اوستونلوک وئرملیسینیز:

-بیر مصلحتچییه مراجعت ائدین، شرطلری یوخلایین و خصوصی معالجه‌یه باشلایین
-یالنیزلیق قورخوسو کیمی حدیندن آرتیق قورخولارین معالجه‌سی
-اؤزونه اینامی گوجلندیرین و اؤزونه اینام الده ائدین
-حیاتدا تک باشینا بیر شئی ائتمیی مشق ائدین
-اوغورسوزلوق قورخوسونو آرادان قالدیرماق و یئنیدن باشلاماق
-اوشاقلیق ایله باغلی کؤک پروبلئملرین معالجه‌سی
-ائده بیلمیجیینیزی دوشوندویونوز شئیلره واخت آییرین
-حیات اوچون مقصدلری معیینلشدیرین
-بوتون مسئله‌لرده، خصوصاً ده سئودینیز ایشلرده یئنی تجروبه‌لر قازانماق

خلاصه

بو یازیدا آسیلیلیق نؤولری ایله باغلی مهم مثلاًی آراشدیردیق، بو پروبلئمی یارادان بیر سیرا سبب و عامللری قید ائتدیک، معالجه و اونلارلا موباریزه یوللارینی ایضاح ائتدیک. پسیخولوگییا ساحه‌سینده پروبلئملرین معالجه‌سینین و حیات کئیفیتینین یوکسلدیلمه‌سینین واجیبلیینی نظره آلاراق، بو مؤوضودا معلوماتلیلیغینیزی آرتیرماق داها یاخشیدیر. سونرا ممی ده گلر، گؤره رسن، ساغ اول.

سلسله گفتارهای ملی (تورکی) اسلامی
MİLLİ (TÜRK) İSLAMİ DİZİ ÇIXIŞLAR

دکتر عبدالغفار بدیع
Dr.ƏBDÜLQƏFFAR BƏDİE

حکمداری ملّی(تورکی اسلامی)
۱۸
۱. قاجاریّه
ناصرالدین شاه قاجار تبریزی، حکیم مدرن اندیش، چهارمین شاه سلسله تورکی اسلامی قاجاریّه ۱

۱. از فاصله انقلاب فرانسه (۱۷۸۹م) تا آغاز جنگ جهانی اول(۱۹۱۴م) -دنیانین بیرینجی ساواشی- را قرن مطوّل اروپا نام نهاده اند. شاید بتوان قرن مطوّل ممالک محروسه قاجار را هم از جلوس آقامحمّدخان (۱۲۰۰ه.ق) تا حرکت شعوبی ماسونی صلیبی مشروطه (۱۳۲۳ه.ق) نام نهاد. قاجار در نیمه نخست این قرن مطوّل چند ابرچالش را تجربه می کند:

۲. سست شدن روابط ایلی و گذر از نظام سنّتی دهقانی پادشاهی

۳. مواجهه با کانون شعوبیّه مدرن غربی(قدرتهای اروپایی) و سازگاری با مقتضیات استراتژیک و ژئوپولیتیک و سوق الجیشی آنان.

۴.مواجهه با شعوبیّه مدرن داخلی(نیروهای اجتماعی و مذهبی که مشروعیّت حاکمیّت را به طرق گونه گون به چالش می کشیدند.

۵ .اگر آقامحمّدخان در ویزیون حاکمیّتی اش چنگیزخان و امیرتیمور را برمی گزیند و در پیش و پس سرایش تصویر این دو فاتح را بمثابه الگوی حکمرانی حکیمانه و عادلانه نصب می کند خانی می شود که در طهران بمثابه شاه مقتدرِ اتّحاداندیش تاجگذاری می کند اگر جانشین وی فتحعلیشاه لقب تورکی خاقان را برمی گزیند و ناصرالدین شاه قاجارتبریزی لقب خاقان بن خاقان بن خاقان را در پایبندی به توره تورکان و خمسه حاکمیّتی تورکان برمی گزیند.

۶. قاجاریّه از آشوب سیاسی و زوال اقتصادی پایان قرن ۱۸ پیروزمندانه بیرون آمد دولت مرکزی نسبتا محکمی را بنیان نهاد. هم تجانس و تعایش اجتماعی اش افزون بود هم اقتصادش رو به توسعه. در سرتاسر ممالک محروسه بارقه هایی از تجدید حیات فرهنگی و مذهبی پدیدار بود. شگردِ شگرف ناصرالدین شاه قاجارتبریزی، تبدیل جنگ روسیه و بریتانیا -کانونهای کاتولیکی و ارتدوکسی شعوبیه مدرن- با ممالک محروسه

قاجار به روابط سیاسی و تجاری بود. هر چند قاجار چون عثمانی از مزاحمت قدرتهای اروپایی مصون نمی ماند فرهنگ و راه و رسم زیستن خویش را از دست نداد اما از تسلّط مادّی و فرهنگی اروپاییان نیز کاملا نجست.

۷. شناخت ناصرالدین شاه قاجارتبریزی، در میان انبوهی از منابع اساسی و غیراساسی، شعوبی و غیرشعوبی، خاطرات خصوصی، یادداشتهای روزانه، سفرنامه ها و آثار مکتوب وی و درگیری بلاواسطه وی با امور حاکمیّتی البته کمی دشوار می نماید.

۸. وطن دوستی تورکانه وی باعث حراست از تمامیّت ارضی کشور بود. علایق فکری، فرهنگی و هنری و تمایلات اسلامی شیعی وی حافظ میراث فرهنگی کشور بود. فضای تاریخی بزرگی که او را پیوسته در مرکز دنیای خویش قرار می داد او را روز به روز توانمندتر می کرد.

۹. نظام سلطنت در مفکوره تورکان عموما برای آشتی قدرت دنیوی با بنیانهای معرفتی اسلامی به کار گرفته می شد در مفکوره شعوبی فارسی مجوسی در تقابل و مقابله با آن بنیانها به کار گرفته می شد. به کار بردن تعبیر ظل الله فی الارض یک ایده انحرافی شعوبی در مفکوره سلطنت است. زیرا هرگز سلطنت در مفکوره تورکی بار ظلّ اللهی را بر دوش نمی کشیده است. رسالت سلطنت پل ارتباطی میان قدرت و اسلام بود. به عبارتی اسلام تولید قدرت معنوی می کرد و توره و قورولتای تولید کوت یا قدرت اجرایی و سلطنت واسطه آشتی این دو بود.

۱۰.چرا ناصرالدین شاه قاجارتبریزی نزدیک نیم قرن سلطنت کرد و ساقط نشد. چرا شعوبیّه مدرن او را تروركرد؟! چرا او قبله عالم بود؟

او در جامعه ای حکمرانی می کرد هم ستیز داخلی سر قدرت رواج داشت هم پیشروی جهان جویانه و فاتحانه اروپا و هم برتری فزاینده علمی و تکنولوژیک غرب و هم کثرت پر دامنه اندیشه ها و نهادهای نوین. چگونه شاه می توانست با این پدیده ها مواجه شود؟

۱۱. چرا روس(شاخه ارتدوکسی شعوبیّه مدرن) با او از در ستیز و جنگ درنیامد؟ چرا انگلیس (شاخه صلیبی ماسونی شعوبیّه مدرن) جنوب کشور را ضمیمه فتوحاتش نکرد؟ این مرد چه کرد که مرزهای ممالک محروسه یکپارچه ماند...

شاه نقّاس خطّاط سفرنامه نویسِ معلّم دارالفنون چگونه با جهان مدرن مواجه گشت؟ و شاه اوّلینها نام گرفت؟ چرا امیر کبیر قصد توطئه و براندازی وی را داشت؟ چرا شاه شهید نام گرفت؟ در نوبتهای آتی پاسخ این پرسشها و پرسشهایی نظایر آن را باز خواهیم کرد؟.

قایناق

https://t.me/dr_abdoulgaffarebadie
https://t.me/azhekmat
https://www.instagram.com/dr_abdoulgaffarebadie/
https://youtube.com/@dr.abdoulgaffarebadie8378

محمد امین رسول زاده (۱۹۵۵–۱۸۸۴) کیم دیر؟(۱۴۰ ایل)

MƏMMƏD ƏMİN RƏSULZADƏ (1884-1955) KİMDİR?(140 İL)

ایکینجی بولوم

پروسور قولو محرملی

Prof.Dr. Qulu Məhərrəmli

برگردان : دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

عزیز اوخوجولار! بو س ییمیزدان باشا یاراق "خداف یر" در یدیینده آذر یجان خالق جمهو یتینین با یسی، ۱۸ - ۹۲۰ ی یللرده بو جمهو یتین تا یخ صحنه ینه یخماسینی اعلان ائ یش آذر یجان یللی شورا ینین صد ی، مسن یل آذر یجانین یلک دؤولت باش یجی محمد ا ین رسولزاده ین یاتی و فعا یتیندن بحث ائ ن یلسیله یازیلار درج ا یریک . اساس مقصد یمیز یاسی فعا یتینین یر ائ یزودو دا یران مشروطه از یلابی (۱۹۱۱–۹۰۵) یله با ی اولموش، او ، آوروپا یپ لی گون یک ' یران نو" قزئ ین (روزنامه) رئداکتورلوق ائد یش، سونرالار یران تورک ی حا یندا یلسیله یازیلارلا یخیش ائ یش م.ا.رسو زاده ی ا یش اوخوجو کوتا ینه تا یتماقدیر .

ؤیوک یاسی یدر حا یندا یازیلار اونون دوغومونون ۱۴۰ یللیی عرف ینده با یدا "آلتون یتاب " نش یاتلندا چاپ اولونموش ۲۳ٖ۰) "ممد ا ین رسول زاده" یتاب یندن گؤتورولموشدور.

همین یتابین مؤ ی آذر یجانین عا ی و طبوع د یر لریندہ یاخشی تا ینان نفوذلو قلم صا ی یلولوژی علم ی دوکتورو، پروفسور قولو محرم یدیر . مؤلف اوزون یللر آذر یجان تل یزیونوندا چ یشمیش، حاضردا یسه ی دؤولت او یوئرسیتئتینین تل یزیون و را یو ژورنا یستیک ی دانشکده یسی ی . پروف.ق.محر ی تل یزیون، را یو، مئ یا و آنا یلی مؤوضوسوندا ہ - آ یاخین یتابین مؤل یدیر . مؤا ین یراندا دا یکی یتاب "اکران و آنا یلی"، هم ینین "دا یشیر تب ی " یتابلاری یشیق اوزو گؤرموشدور.

(ح.ش)

رسول زاده قلمینه میرزه جلیلین آچیق رغبتی

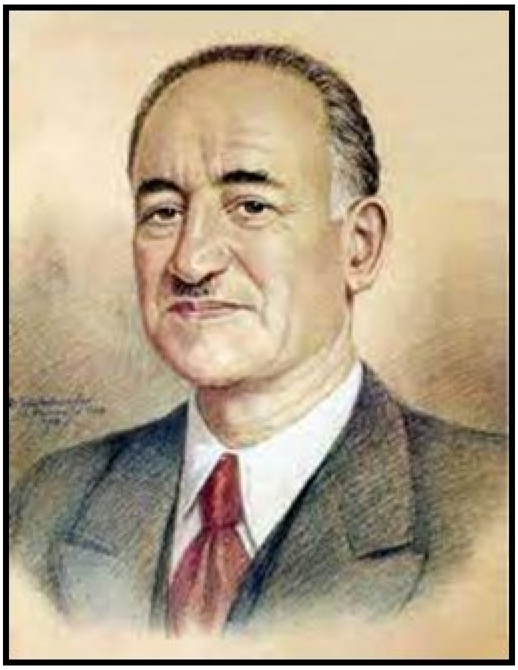

چار اصولی-ادارەسینین ملی ماراقلاری تاپدالاماسی، مسلمان-تورک اهالیه قارشی ارمنی-داشناک تروررونون آرتماسی آذربایجانلیلارین اؤزونوقوروما فطرتینی گوجلندیریردی. بئله حل ائدیجی واختدا خلقین سؤزونو دئین، اونون ذهنینی ایشیقلاندیران مطبوعات ارگانی اولمادان کئچینمک ممکن دئییلدی. رسول زاده نین مسئوللوغو ایله «همت»چیلرین ۱۹۰۵-۱۹۰۴-جی ایللرده گیزلی نشر ائتدیکلری و جمعی ۱۰۰-۱۵۰ نوسخه تیراژلا بوراخیلان عینی آدلی گونده لیک بو احتیاجی اؤدیه بیلمیردی. شرایط، دؤور، حیات مسلمانلارین معتبر تریبونو اولاجاق گوندەلیک ملی مطبوعات ارگانینین یارادیلماسینی طلب ائدیردی.

بئله بیر چتین واختدا دؤورون اؤنده گئدن ضیالیلاری میلیونچو حاجی زین العابدین تاغییئوین منزیلینده

توپلاشیب خلقین تهلکسیزلیینی نئجه قوروماق مسئله لرینی مذاکره ائتدیلر. مجلسده مسلمانلار اوچون گونده لیک و مجموعه تاسیس ائتمیین واجبلیگی بارهده ده دانیشیلدی. همین مذاکرهدن آز سونرا علی بی حسین زاده و احمد بی آغا اوغلو«حیات» آدلی گونده لیین چاپی اوچون اجازه عرضهسی ایله پترزبورگ باش مطبوعات اداره رسینه مراجعت عنوانلادیلار. تاسیسچیسی حاجی زین العابدین تاغیئو اولان گونده لیین چاپینا اجازه وئریلدی و «حیات» ۱۹۰۵-جی ایلین سونوندان نشره باشلادی.

میرزه علی اکبر صابیرین مشهور «بین الملل»، محمد هادینین«مکتب»، «بیز نه حالداییق؟»، «انسان نه ایله مکرم اولور؟» شعرلری ایلک دفعه محض «حیات»دا ایشیق اوزو گؤردو. تحریریه ده ترجمهچی ایشلهین اوزییر حاجیبیلینین ایلک ایری حجملی یازیچلیق اثری «بیر خانم افندینین بیزلره حسن توجه ی» مقالهسی ده «حیات»دا درج اولونوب. میرزه جلیلین تفلیسده روس روزنامه لرینده درج اولونموش «اوبئزدولئنئیێ» مقالهسی ایسه رسول زاده نین ترجمهسینده«بی نصیبلر» باشلیغی ایله بو گونده لیکده چیخیب. قصاصی،«حیات» آذربایجان ژورنالیست و یازیچیلارینین بوتؤو بیر نسلینی یئتیشدیریردی.

۱۹۰۵-۱۹۰۸-جی ایللرده محمد امین حکومتین وئردیی آزادلیقلار چرچیوهسینده هم مطبوع فعالیتینی گوجلندیریر، هم ملی-مدنی ایشلرده، هم ده پایتختین اجتماعی حیاتیندا جدیت گؤستریردی. او، گیزلی سیاسی فعالیتله یاناشی، گونده لیک باش یازاری، «نجات» جمعیتینین صدری، شاعر، یازیچی، ناشر، ترجمهچی، دراماتورق کیمی ده چالیشیردی. ایلک دؤورده ا.آغا اوغلو، ع.حسینزاده، ع.توپچوباشوو کیمی اوروپا مدنیتی گؤرموش آچیقفکرلی ضیالیلارین یاراتدیقلاری ملی مطبوعات ارگانلاری ایله امکداشلیق

ائدن رسول زاده ، عینی زاماندا، اؤزو ده بیر نئچه گونده لیگه رهبرلیک ائدیردی.

«حیات» گونده لیی باغلاندیقدان سونرا احمد بی آغا اوغلو«ارشاد»(«دوغرو یول گؤسترن»، «دوغرو یولا چکن»– رئد.) آدلی گونده لیین نشرینه باشلادی. آغا اوغلو اوزده اولان بوتون تانینمیش قلم آداملارینی، او جملهدن رسول زاده و او.حاجیبیلی کیمی ملی دوشونجهلی گنجلری امکداشلیغا دعوت ائتدی. میلیونچو عیسی آشوربیلینین دسته یی ایله چیخان «ارشاد» گئرچکلری یازدیغینا گؤره قیسا مدتده اوخوجولار آراسیندا خیلی مشهورلاشدی.

۱۹۰۶-جی ایلین ژانویه سیندن بو گونده لیکله امکداشلیغا باشلامیش رسول زاده جمعیتی دوشوندورن جدی اجتماعی و سیاسی مسئله لر حقین ده یازیر، خلقی آییق اولماغا، علمه، معارفه ییهلنمهیه، ترقیه، زامانلا آیاقلاشماغا چاغیریردی. اوللر هفتهده اوچ دفعه، داها سونرا گوندهلیک نشر ائدیلن «ارشاد»دا رسول زاده نین ۳ ایل بویونجا – ۱۹۰۶-۱۹۰۸-جی ایللر عرضینده ۵۰-یه یاخین مقالهسی درج اولوندو. گونده لیین سون دؤنملرینده ایسه محمد امین اونون فعالیتینه رهبرلیک ائتمیشدیر. اساساً «م.ا.ر زاده» و «رسول زاده » امضالاری ایله چاپ اولونان ایلک مقالهلرینده او، ارمنی-مسلمان قیرغینی، ملی گریلیین سببلری، مکتبلرده تحصیلین وضعیتی، روزنامه لرین دورومو، ائلجه ده قرائتخانالار آچماغین، کتاب اوخویوب معارفلنمیین، ترقی ائدیب اؤزگه ملتلر کیمی ایرلی گئتمیین واجبلیگی بارهده یازیردی.

خیلی گنج اولماسینا باخمایاراق، رسول زاده نین او دؤورده‌کی یازیلاریندا درین سیاسی بیلیک، گئنیش مطالعه اؤزونو گؤستریردی. بو یازیلار اوخوجو توده مسینه سیاست، جامعه شناسی و اجتماعی نظریهلر حقین ده گئنیش بیلگی وئریردی. مثلاً، او، ۱۹۰۶-جی ایلده «ارشاد» گونده لیین ده «فهلهیه دایر» باشلیقلی سلسله مقالهلرینده اجتماعی مسئلهلره توخونارکن مسئله نین تاریخی کؤکلرینه نظر سالیر،

فهله اعتراضلارینی علمی-حقوقی باخیمدان اساسلاندیرماغا چالیشیر، اویغون اولاراق اجتماعی-اوتوپیک، اجتماعی-دمکرات باخیشلی متفکرلردن نمونه گتیریردی.

۸ ساعتلیق ایش گونو اوچون فهله‌لرین اون ایللر بویو عملی مبارزه آپاردیقلارینی، بعضی متفکرلرین (توماس مور، توماززو کامپانئللا، کومپئنیوس، قیاوانسکی و ب.) بو حاقدا اثرلر یازدیقلارینی خاطرلادان رسول زاده بونا خام خیال کیمی باخیلماسینا اعتراض ائدیردی.

واجب مطلبلری خلق توده ‌لرینه داها راحت چاتدیرا بیلمک اوچون محمد امین«ارشاد»دا شعرلر ده چاپ ائتدیریردی. «راضی» تخللصو ایله عروض وزنینده یازدیغی بو شعرلر اوخوجولار آراسیندا قیسا واختدا مشهورلاشیردی. خصوصاً «ای اولان حکمو روان، حاکمه حرمت، قارا پول!»میصراعسی ایله باشلانان«قارا پول»شعری (۱۹۰۶) دیللر ازبری اولموشدو. بو سببدن محمد امینین اجتماعی مضمونلو شعرلرینی علی بی حسین زادنین «فیوضات» ژورنالی دا چاپ ائتمه‌یه باشلامیشدی. همین ژورنالدا چیخان«قارانلیقدیر بانا دنیا» مصراسی ایله باشلایان«حسب حال»آدلی عصیانکار روحلو شعری رسول زاده نین کلاسسیک شرق شعرینین اینجه‌لیکلرینه نئجه اوستالیقلا ییلندیینی گؤسترمکده‌دیر.

اجتماعی-دمکرات یؤنوملو روزنامه لرده گونون سیاسی موضوعلاری بارەده سلسله مقاله‌لر یازان محمد امین ارمنی-مسلمان توققوشماسینا گؤره چار اصولی-اداره‌سینی کسکین تنقید ائدیردی. مثلاً، ۱۹۰۶-جی ایلده باکیدا نشر اولونموش «دعوت قوچ» گونده لیین ده‌کی «مریضیمیزین چاره‌سی»(۱۹ ژوئن ۱۹۰۶) مقاله‌سینده او، چار رژیمینین فیتنه کار ماهیتینی افشا ائدرک بئله یازیردی: «ایکی ملتی بیر-بیری ایله ووروشدوروب، ناحق قانلار ایچینده انقلابی قرق ائتمک ایسته‌دیلر». ائرته‌سی گون همین گونده لیکده‌کی «بلای عظیم» آدلی یازیسیندا ایسه رسول زاده روسیه نی بوروموش زوراکیلیق و اجتماعی بلالاردان بحث ائدیر، چار مأمورلارینی کسکین تنقید آتشینه توتور و «بسدیر، بسدیر ایچدیینیز انسان قانلاری، بسدیر ایکی میلتی بیر-بیری ایله سالیشدیریب (ووروشدوروب – رئد.)، سونرا هر ایکیسینی ده بادی-فنایا وئردینیز!» دئییردی. و یاخود «ارشاد»داکی مقاله‌سینده او، اجتماعی-دمکرات ماسکین آلتیندا گیزلنن «داشناکسوتون» حزبینین ارمنی فهله‌لرینی مسلمانلارا قارشی مناقشه‌یه تحریک ائتمه‌سینی افشا ائدیردی. بو جور یازیلاردان سونرا قارشی طرفین کسکین هجوملارینا معروض قالسا دا، گئرچیی سؤیلمکدن چکینمیردی. بو باخیمدان اونون «ایکی نکته» و«داشناکسوتونچویا ردیه» آدلی مقاله‌لری (۱۹۰۶) بو گون ده آکتوالدیر.

رسول زاده نین هفته‌لیک«تکامل»گونده لیین ده‌کی یازیلاری دا جدی عکس صدا دوغوروردو. «همت»چیلرین ارگانی اولان بو گونده لیین فاکتیکی باش یازاری محمد امین ایدی. بعضا ائله اولوردو کی، گونده لیین بیر نمره‌سینده اونون ۳-۴ یازیسی گئدیردی. ۱۹۰۶-۱۹۰۷-جی ایللرده جمعی ۱۴ سایی چیخمیش همین گونده لیکده رسول زاده نین ۴۰-دان چوخ یازیسی چاپ اولونموشدو. گونده لیین«هر یاندان» بولومونده اونون یازدیغی خبر و تصوراتلار هم موضوع، هم دیل-اوسلوب گؤزلليگی، هم تنقید مدنیتی، هم ده یازیچی جسارتی باخیم یندن بیر چوخ دؤوری مطبوعات ارگانلاری اوچون اصل نمونه ایدی. بو یازیلاردا او، جدی ناراحاتلیقلا، نیگارانچیلیقلا یازیردی: «ملتیمیز جهل (جهالت، عواملیق – رئد.) ایچینده یاشاییب، عمرونو غفلت و خبرسیزلیکده کئچیرمکده‌دیر... استبدادین چکدیی زنجیرلردن کئییمیش بدنی حس ائتمییر، هاوایی-هاوایی (بورادا: بوش، معناسیز – رئد.) سؤزلر ایله... دولموش قولاقلاری بوتون روسیه نی چولغایان حریت و انقلاب صدالارینی ائشیتمیور».

محمد امینین چیخاردیغی روزنامه لردن بیری ده «یولداش» آدلانیردی. او، همین گونده لیی هفته‌ده ایکی دفعه نشر ائتمه یی نظرده توتموشدو، لاکین آلینمادی: جمعی ۳ نمره‌دن سونرا گونده لیک باغلاندی. بونا باخمایاراق، «یولداش»ین صحیفه‌لرینده چاپ اولونان یازیلار اوخوجولارا تاثیرسیز قالمادی: خصوصاً باکینین سیاسی حیاتی، مسلمان (تورک) معلملرین گنجه‌ده کئچیریلن ۲-جی قورولتایی، چاریزمین ملی سیاستی و جنوبی قفقازدا قومی قارشیدورما، روسیه داخلینده کسکینلشن اجتماعی ضدیتلر و حکومتین تنقیدی کیمی موضوعلاردا یازیلار دقتی جلب ائدیردی.

مطبوع فعالیتی، جمعیتین و خلقین یاشادیغی آغریلاردان جسارتله، اوستالیقلا یازماسی رسول زاده نی توپلوما داها یاخ یندن تانیدیردی. خصوصاً ضیالیلار و دؤوری مطبوعات اونون یازیلارینا دواملی اعتراضلار ائدیر، دوشونجه‌لرینی بؤلوشوردو. محمد امینین سیماسیندا ملی دوشونجه نین یئنی داشیییجیسینی گؤرنلر ده آز دئییلدی. بو معنادا چوخ واخت هر شئیه و هر کسه تنقیدی پنجره دن یاناشان، جمعیت‌ده‌کی نقصانلاری ساتیریک دیلله قامچیلایان مشهور «ملانصرالدین» درگیسی و اونون ناشری میرزه جلیل (جلیل محمدقولوزاده) ده گنج رسول زاده یه رغبتینی آچیق شکیلده بیلدیریردی. بئله کی، همین درگینین ۱۹۰۷- جی ایلده ایشیق اوزو گؤرن ۳۵-جی نمره‌سینده «یولداش» گونده لیینden بحث ائدن عاددلی خلاصه چوخ ماراقلیدیر. بو گونده لیین ۲-جی ساییندا رسول زاده نین مؤلفی اولدوغو «باکی، ۲۹ آوگوست»آدلی باش مقاله نی تحلیل ائدن«ملانصرالدین» اونون جنوبی قفقازدا قومی قارشیدورما بارەده موقعی ایله همفکر اولدوغونو بیلدیریر، یازیدا چوخلارینین گؤره بیلمدیی اینجه‌لیکلرین دیله گتیریلمسینی راضیلیقلا قارشیلاییر. عینی زاماندا، ژورنال بئله بیر مقامی اؤنه چکر کی،«یولداش رسول زاده نین» خلقلاری بیر-بیرینه قارشی قویوب بوندان منفعت گؤتورنلرین وارلیغ یندن بحث ائتمه‌سی چوخ مطلبلردن خبر وئریر. بیر سؤزله، ققفازداکی قومی مناقشه‌ده ده بیر «شیطان بارماغینین» اولماسی شکسیزدیر.

تأسف کی، سونرالار«ملانصرالدین»ین کریل الفباسی ایله نشر اولونموش ۱-جی جیلدینده (باکی،«علم»نشری- یاتی، ۱۹۸۸) بو مقاله‌ده ۸ یئرده ایشلنمیش«رسول زاده » آدینی پوزوب، هر یئرده اونون اوزینه «مخبر»، «مخبر یولداش»،«جناب مخبر» و س. یازمیشدیلار.

نجات خیریه جمعیتینین ۲۳ یاشلی صدری

رسول زاده هله گنجلییندن دوشدویو محیطده انسانلارین دقتینی درحال جلب ائده بیلیردی. بونو هم کاریزماسی، هم ده آداملارلا اونسیت قورماق باجاریغی، صمیمیتی، نفوذ ائدیجی دانیشیغی، ایتی ذکاسی، دمیر منطقی، چتین شرایطلرده دوزگون قرارلار قبول ائتمک قابلیتی شرطلندیریردی. اطرافینداکیلار هر ایشده گنج محمد امینه ایناییر، اعتبار ائدیر، یئنی ضیالی نسلین معتبر نماینده‌سی اولاراق اونون گلجیینه بؤیوک امیدله باخیردیلار. تکجه سیاسی مسلکینه گؤره دئییل، داخلی بوتؤولویونه گؤره ایستر انقلابچی دوستلاری (استالین، مشهدی عزیز بی اف، محمدحسن حاجینسکی، جاپاریدزه و ب.)، ایسترسه ده ضیالیلار آراسیندا رسول زاده نین خصوصی حرمتی واردی. او، ۱۹۰۵-جی ایلدن سونرا، دئمک اولار، اکثر توده وی توپلانتیلاردا، مکتب ییغینجاقلاریندا، تئاتر، مدنیت و خیریه گئجه‌لرینده، متینق و فهله نمایشلرینده اشتراک ائدیر، نطقلر سؤیلیییردی. اونو همین ایللرده استالین و خانلار سفرعلیئوله بیرلیکده فهله نمایشلرینده ده گؤرمک اولاردی، دوستلوق ائتدیی اوزییر حاجیبیلی ایله بیرلیکده تئاتر تماشالاریندا دا...

رسول زاده بیر یاندان معلیمی اولموش سلطان مجید غنی زاده ایله «همت»ین توپلانتیلارینا قاتیلیر، او

بیری یاندان دا مشهور آکتیور حسین قولو سارابسکی ایله بیرلیکده شهرده‌کی قرائتخانالارا باش چکردی. تصادفی دئییل کی، ۱۹۰۷-جی ایل نوامبرین سونلاریندا باکیدا بؤیوک معارفجی-دمکرات، ملی مطبوعاتین بانیسی حسن بی زردابینین ازدحاملی دفن مراسیمینده او دؤورون تانینمیش سیمالاری و ملت معلملری اولان احمد بی آغا اوغلو، علی بی حسین زاده کیمی بؤیوک نفوذ صاحبلری ایله یاناشی، ۲۳ یاشلی گنج محمد امین ده چیخیش ائتمیشدی.او، «جماعتین هر دردینه درمان اولان عرفان توخوملارینی سپمیش»زردابینی یوکسک دیرلندیرمیشدی.

چیخیشیندا « جماعتی علم و تحصیل یولو ایله آییلتماغین واجبلییی»ندن دانیشان رسول زاده قید ائدیردی کی، هر هانسی «خلق حقوق و حقلرینی، اؤز باجاریق و گوجونو بیلسه، او زامان هئچ کس اونو سیخینتی آلتیندا ساخلایا بیلمز». اونون فکرینجه، بونون اوچون ده«جماعتین گؤزلرینی آچماق، حقی و باطلی اونا بیلدیرمک لازیمدیر. جماعتی آییلتماق، اونو دراکه‌لی ائتمک اوچون نه لازیمدیر . معارف، معارف، معارف! آنجاق علم و بیلیک ایله جمات اؤزونون نه اولدوغونو و نه ائدبیلجیینی قانا بیلر».

همین مراسیمده رسول زاده یالنیز گنج ضیالی اولاراق دئییل، هم ده صدری اولدوغو مشهور «نجات» مدنی-معارف جمعیتینی تمثیل ائدیر، بو جمعیت آد یندن دانیشیردی. مسئله اوندادير کی، همین جمعیتین اداره هئیتینین صدری، اختصاسجا حکیم اولان حسن بی آغایئو اوزلشدیی تعقیبلردن یاخا قورتارماق اوچون ایرانا اوز توتماق مجبوریتینده قالمیشدی. بو سببدن ده ۱۹۰۷-جی ایل نوامبرین ۱۲-دن همین تشکیلاتا رهبرلیک م.ا.رسول زاده یه حواله اولونموشدو. ۱۹۰۸-جی ایلین ژانویه سیندن ایسه او، عمومی توپلانتیدا جمعیتین صدری سئچیلمیشدی.

«نجات»جمعیتی بحث ائتدییمیز دؤورده چوخ سایدا ضیالینین توپلاندیغی ملی-مدنی معارفجیلیک مرکزی ساییلیردی. همین واخت خیلی گنج روسیه نین، همچینین فرانسه، آلمان، انگلستان کیمی قاباقجیل اؤلکه‌لرین ایری مدنیت مرکزلرینده تحصیل آلیب قاییتمیشدی. خصوصا اروپادا تحصیل آلان آذربایجانلی گنجلر درک ائدیردیلر کی، ملتین معنوی یوکسلیشی یالنیز اونون ملی-سیاسی آزادلیغی شرایطینده ممکندور. یعنی روسیه نین مستملکه اسارتیندن قورتولماق اوچون، هر شئیدن اول، خلقین اویانماسی و ملی اؤزونودرکی لازیمدیر. بونون اوچون ده تحصیللی گنجلرین بیر یئرده اولوب ملته خدمت گؤسترمه‌لری، جمعیتلر قوروب دواملی معارفجیلیک ایشی گؤرمه‌لری چوخ واجب ایدی. اونا گؤره ده ۱۹۰۶-جی ایلده باکیدا ایکی خیریه جمعیتی یارادیلمیشدی: بیری باکینین مسلمان اهالیسی آراسیندا تورکجه بیلگیلر یایان«نشر-معارف»جمعیتی، دیگری ایسه آذربایجانلی اهالی آراسیندا ملی اویانیشا نایل اولماق اوچون علم و معارفی یایماغی، امکانسیز طلبه‌لره مادی یاردیم گؤسترمه یی قارشیسینا مقصد قویان «نجات» ایدی.

۱۹۰۶-جی ایل مارتین ۸-ده تاسیس ائدیلمیش «نجات»این بیر مقصدی ده آنا دیلی و ادبیاتین، همچینین ملی تئاتر صنعتینین توسعه سینه کؤمک گؤسترمک ایدی. رسول زاده لاپ اولدن«نجات»این یارادیلماسینین تشبوثچولریندن ایدی و جمعیتین ایشینده فعال اشتراک ائدیردی. حسن بی زردابی، محمود بی محمود- ب اوو، نریمان نریمان اوو، علیمردان بی توپچوباش اوو، حسین قولو سارابسکی، سلطان مجید افندیئو، مهدی بی حاجینسکی، صدقی روح الله کیمی نفوذلو شخصلرین جمعیتله امکداشلیغی اونا خیلی حرمت قازاندیریردی. «نجات» عیسی بی آشوربی اون وسایطی و باش یازارلیغی ایله هفته‌ده بیر دفعه، داها چوخ، معارف و مدنیت مسئله‌لرینی ایشیقلاندیران «نجات»آدلی گونده لیک ده بوراخیردی.

تئزلیکله جمعیت باکیدا و بعضی اطراف کندلرده اورتا مکتب شاگردلری و طلبه‌لر اوچون کتابخانالار، قرائتخانالار آچدی. بوندان باشقا، تئز-تئز اوتورولار کئچیررک، شهر باغیندا گزینتیلر، خیریه گئجه‌لری تشکیل ائدرک توپلانان وسایزی معارف و خیریه ایشلرینه صرف ائدیردی. رسول زاده نین رهبرلیگی ایله تشکیل اولونان بئله گزینتیلرین بیرینده توپلانان ۲۰۰ روبل وسایطله استالینی حبسخانادان قاچیرماق ممکن اولموشدو.

«نجات»ین تشببوسو ایله قفقاز مسلمان معلملرینین ۱-جی و ۲-جی قورولتایلارینین (موافق اولاراق ۱۹۰۶ و ۱۹۰۷-جی ایللرده) کئچیریلمه‌سی اصل تاریخی حادثه اولدو.

ان نفوذلو معلملرین اشتراک ائتدیی بو قورولتایلار مکتبلرده تدریس ایشینین چوخ واجب مسئله‌لرینی، او جمله‌دن متدیک، درسلیک و معلم شخصیتی ایله باغلی مسئله لری مذاکره ائتدی. همین دؤورده رسول زاده آنا دیلینده دنیوی تحصیل سیستئمینین یارادیلماسینین قیزغین طرفدارلار یندن بیری کیمی چیخیش ائدیردی. او، چیخیشلاریندا،«ارشاد»گونده لیین ده‌کی یازیلاریندا خصوصی اولاراق وورغولاییردی کی، «...ابتدایی مکتب گرک ملی اولسون، یئرلی جماعته دوغما اولسون. بورادا تعلیم آنا دیلینده اولسون». او، روس-تاتار مکتبلرینده روس دیلینین تدرئیسینه آذربایجان دیلی ایله مقایسه‌ده ۲ دفعه چوخ واخت آیریلماس یندن تشویشله یازیردی. رهبرلیک ائتدیی «نجات» جمعیتینده مسلکداشلاری ایله بیرلیکده بو مسئله‌لرین حلی یوللارینی آختاریردی.

همین ایللرده «نجات» جمعیتی مدنیت ساحه سینده ده جدی فعالیت گؤستریردی: مثلاً، باکیداکی مشهور هنرمندلرین اشتراکی ایله یئرلی و خارجی مؤلفلرین اثرلرینین صحنه یه قویولماسینی تامین ائدیر، خلق آراسیندا تئاترین تبلیغی ایله مشغول اولوردو. ۱۹۰۸-جی ایل ژانویه نین ۱۲-ده تاغی اف تئاتریندا بسته

کار اوزییر حاجیبیلینین «لیلی و مجنون» اوپراسینین تماشایا قویولماسی ایسه جدی حادثه‌یه چئوریلدی. باکی ساکینلری تاماشانی رغبتله قارشیلادی، نوبتی گون بوتون روزنامه لر بو نمایش دن یازدی. یئری گلمیشکن،«مجنون» رولونون ایلک ایفاچیسی حسینقولو سارابسکی قید ائدیردی کی، «آخشام تئاترا گلنده گؤردوم قاپینین آغزیندا او قدر آدام وار، ایچری گیرمک ممکن دئییل. دال قاپیپا دوغرو یؤنلدیم، گؤردوم اورا بوردان دا بئتردیر. او گئجه بینانین دؤرد بیر طرفی جماعتلا دولو ایدی. چونکی بو اوپئرا آرتیق مسلمان باکیسی اوچون غیری-عادی یئنیلیک ایدی: ایندیدک باکی تئاترلاریندا آنجاق روس و اروپا مؤلفلرینین اوپئرا تاماشالاری گؤستریلیردی، ایندی ایسه شهر اهلی اؤز دیلینده اوپئرایا باخماق امکانی قازانیردی».سونرالار اوزییر بیین«شیخ صنان» اوپئراسی ایله«ار و آرواد»موسیقلی کومئدیسی دا محض«نجات»جمعیتینین تشکیلاتچیلیغی ایله صحنه یه قویولدو. اونو دا دئیک کی، محمد امینله اوزییر بی آراسیندا «ارشاد» گونده لیین ده یارانان تانیشلیق تدریجا عقیده دوستلوغونا چئوریلمیشدی. او.حاجیبیلی قوری معلملر سمینارییاسینی بیتیرمیش، بیر مدت هادروتدا معلملیک ائتدئن سونرا باکییا قاییتمیشدی. هم بیبی هیبت مکتبینده آنا دیلی، ریاضیات، جغرافی و روس دیلیندن درس دئییر، هم ده«ارشاد»لا امکداشلیق ائدیردی. رسول زاده اونون یازیلاریداکی اینجه یومور، طعنه و سارکاظمین وورغونو ایدی. اوزییر بی ایسه محمد امینین درین بیلیینه، معنالی دانیشیغینا و سیاسی دویومنا حیران قالیردی. بیر چوخ مسئله‌لرده، او جمله‌دن ملی مسئله لره یاناشمادا اونلارین باخیشلاری اوست-اوسته دوشوردو. بو ایکی گنجین دوستلوغو نتیجه‌سینده ۱۹۰۷-جی ایلده اوزییر بیین ترتیب ائتدیی «مطبوعاتدا استفاده ائدیلن سیاسی، حقوقی، اقتصادی و عسگری سؤزلرین تورکی-روسی و روسی-تورکی لغتی» کتابی میدانا چیخدی. بئله کی، کتابین

ترتیبچیسی اوزییر حاجیبیلی، مصححی و ناشری ایسه رسول زاده ایدی. همین ایللرده مطبوعات محیطی اوچون چوخ گرکلی اولان بو یئنی آلینما سؤزلر لغتینه محمد امین گیریش سؤزو ده یازمیشدی. اونلارین دوستلوغو اوزون ایللر، او جمله‌دن جمهوریت دؤورونده ده دوام ائتمیشدیر. جمهوریت ایللرینده اوزییر بی دؤورون اساس نشرلریندن سایپلان «آذربایجان» گونده لیینین باش یازاری اولموشدور. رسول زاده ایسه مجلسده مساوات تحریریه سینین رهبری اولماقلا یاناشی، بو گونده لیین اساس یازارلار یندن بیری ایدی.

رسول زاده حاجیبیلی مناسبتلرینده تکجه ملی-سیاسی مسلک یوخ، هم ده یارادیجیلیق، ادبی-بدیعی ذوق، مدنیته و ملی میراثا یاناشما اوخشارلیغی جدی رل اویناییردی: هر ایکیسی گوندلیک یازیچیلیق فعالیتی ایله یاناشی، بدیعی یارادیجیلیقلا دا مشغول اولوردو. او.حاجیبیلی محصولدار صحنه و موسیقی یارادیجیلیغی ایله، محمد امین ایسه نظم، ترجمه، درام یازارلیغی ایله مشغول یئری گلمیشکن، رسول زاده نین نمایشنامه لری ده«نجات»جمعیتینین تشکیلاتچیلیغی ایله صحنه یه قویولوردو. اونون ۱۹۰۷ و ۱۹۰۸-جی ایللرده «ناگهان بلا» و «قارانلیقدا ایشیقلار» آدلی ایکی پیئس یازدیغی معلومدور. محمد امین «معیشتدن بیر صحنه» آدلاندیردیغی بیرپرده‌لی درام اثرینی «ناگهان بلا»نی «تکامل»گونده لیینین ۱۹۰۷-جی ایل فورالین ۳-دکی ساییندا درج ائتدیرمیشدی.«قارانلیقدا ایشیقلار» آدلی دؤردپرده‌لی نمایش صحنه لشدیریلمه‌سینه ایسه قفقاز جانیشینی ۱۹۰۸- جی ایلین نوامبریندا اجازه وئرمیشدی. بو اثر ۱۹۰۸-جی ایل دکابرین ۵-ده «نجات» جمعیتینین کمکی ایله تاغییئو تئاتریندا صحنه یه قویولموشدو.«کاسپی» گونده لیی همین گونکو ساییندا بو بارده اعلان دا وئرمیشدی. لاکین آذربایجان تئاتر تاریخینین سالنامه‌سینی یازمیش تدقیقاتچی غلام محمدعلی اؤز اثرینده بو تاماشا

حقین ده هئچ بیر معلومات وئرمه‌ییب. احتمال ائتمک اولار کی، سیاسی مضمون داشیان همین تاماشا بیر دفعه اویناندیقدان سونرا تئاترین رپرتوار یندن چیخاریلیب. فاکت بودور کی،«قارانلیقدا ایشیقلار»ین نه متنی، نه ده آفیشی هله کی اوزه چیخاریلمایيب.

«نجات»جمعیتی ملتین گؤزونو آچماق اوچون مترقی دین خادملرینین ده گوجوندن استفاده ائتمه‌یه چالیشیردی. لاکین بونون عکسی ایله قارشیلاشان محمد امین چوخ مایوس اولوردو: اؤزو روحانی عایله‌سینده بؤیوسه ده، چوخلوق تشکیل ائدن ساوادسیز و محافظه کار دین آداملارینین یئنیلیکلره قارشی چیخماسینی، مطبوعاتا و معارفه میدان اوخوماسینی قبول ائتمیردی. محض بونا گؤره باکی مسلمانلارینین«ملانصرالدین» ژورنالینین باغلانماسی اوچون قفقاز جانیشینینه مراجعت ائتمه‌لرینی نادانلیق ساییردی.

رسول زاده نین فکرینجه، دینی ایشلرین تشکیلینده خلقین عمومی اراده‌سینین اولماماسی روحانیلرین اؤزباشینالیغینا گتیریب چیخاریر. بو سببدن ده او، جنوبی قفقاز شیخ السلامینین وظیفه‌یه سئچکی یولو ایله گلمه‌سینی طلب ائدیردی. ۱۹۰۸-جی ایل ژانویه نین ۱۴-ده «نجات» جمعیتینین صدری اولاراق اؤزونون و تشکیلاتین کاتیبی حاجی بابایئون امضاسی ایله باکیدان تفلیسه گؤندریلن تلگرامدا او، همین طلبینی آیدین شکیلده دیله گتیرمیشدی. دومانین و «نجات» جمعیتینین بو شهرده اولان عضوو مهدی بی حاجینسکییه عنوانلانان تلگرامدا دئییلیردی: «نجات» معارفجیلیک جمعیتی سیزی وکیل ائدیر کی، جنوبی قفقاز شیخ السلامینین خلق سس وئرمه‌سی یولو ایله سئچیلمه‌سینین واجبلیگی بارده جانیشین قارشیسیندا وساطت قالدیراسینیز».

بو آرادا شاماخدا تانینمیش اولما، باکی ایالتینین مسلمان مجلسینین صدری حاجی مجید افندی وفات ائدیر. آردینجا ایسه «ارشاد» گونده لیین ده بیر گروه شاماخیلینین مکتوبو ایشیق اوزو گؤردو. اونلار قفقاز

مفتیسی حسین افندی قاییبوودان (میرزه حسین قاییب‌زاده – رئد.) خواهش ائدیردیلر کی، شیخ السلام و مفتینین سئچکیلی اولماسی باره‌ده وساطته باخیلانادک مرحومون یئرینه کیمسه تعینات آلماسین. بئله چیخیردی کی، آرتیق مسلمانلار ادا تدریجا سئچکی طلب ائتمه‌یه باشلاییرلار...

ایرانا مهاجرت و ستارخانلا گؤروش

«نجات»جمعیتینه رهبرلیک ائتدیی دؤورده م.ا.رسول زاده تکجه اجتماعی فعالیتله، یالنیز ژورنالیستیکا، یازیچیلیق و بدیعی یارادیجیلیقلا مشغول اولمور، هم ده«همت» تشکیلاتی چرچیوه‌سینده گیزلی انقلابی فعالیتینی دوام ائتدیریردی. او، مسلکداشلاری ایله بیرلیکده چاریزمه قارشی اعتراضلارین آلوولانماسینا چالیشیر، فهللر آراسیندا سیاسی معارفلندیرمه ایشی آپاریردی. بو مقصدله او، هله ۱۹۰۶–جی ایلده آ.بلیومون «فهله صنفینه هانسی آزادلیق لازیمدیر؟» کتابینی آذربایجان دیلینه چئویررک «اوروجوو قارداشلاری» مطبعه‌سینده چاپ ائتدیرمیشدی.

محمد امین واختیله یاراتدیغی مساوات گنجلیک تشکیلاتی چرچیوه‌سینده ده فعالیتینی دایاندیرمامیشدی. ایندی همین تشکیلات «مسلمان دمکراتیک مساوات جمعیتی» آدی ایله گیزلی فعالیت گؤستریر، یئنه ده گنجلر، طلبه‌لر و داها چوخ مسلمان فهللر آراسیندا انقلابی ایش آپاریر، آنا دیلینده ادبیات یاییردی. رسول زاده هم «همت» تشکیلاتی، هم ده گنجلر جمعیتینین خطی ایله ایراندا باشلانمیش مشروطه۶ حرکاتینا دستک وئریر، قونشو اؤلکه‌ده خلقین آزادلیق و دمکراتیک جمعیتده یاشاماق اوغروندا‌کی مبارزه‌سینی مدافعه ائدیردی. او، انقلابچیلارلا سیخ علاقه قورور، مادی یاردیملارین توپلانماسینا، آذربایجانین مختلف بؤلگه‌لریندن مشروطه‌چیلره کمکه گئدن کؤنوللولرین تبریزه یوللانماسینا یاردیم گؤستریردی. رسول زاده نین یارادیجیلیغیندا ایران موضوع سو، مشروطه انقلابی، آرازین اوتاییندا یاشایان تورکلرین طالعیی مسئله‌سی ده محض همین دؤورده اؤن پلانا چیخماغا باشلادی. هله«ارشاد»گونده لیین ده چالیشارکن بو موضوع نو دایم گوندمده ساخلاییر، چوخ واخت یازیلارینی «یاشاسین ایراندا حریت!»، «یاشاسین ایراندا قانونی اساسی!» شعارلاری ایله بیتیرردی. «ارشاد» باغلاندیقدان سونرا ایسه رسول زاده اوخوجولارین دقتله ایزلدیکلری ایراندا انقلابی حرکات موضوعسونو «ترقی» گونده لیینده دوام ائتدیرمه‌یه باشلادی.

۱۹۰۹-۱۹۰۸–جو ایللرده نشر اولونان، گونده‌لیک اجتماعی–سیاسی و ادبی گونده لیک اولان «ترقی» دیگر نشرلردن فرقلی اولاراق ایری فورماتدا چیخیردی. تصادفی دئییل ۶ مشروطه مطلق حاکمین، حکمدارین حقوقونو محدودلاشدیران اساس قانون (رئد.) کی، محمد امین سونرالار اونو «آذربایجاندا ایلک اروپا تیپلی گونده لیک» کیمی سعجیلندیرمیشدی. ۴۶–جی سای یندن سونرا میلیونچو مرتضی مختارروون مالیلشدیرمه‌یه باشلادیغی«ترقی»ده احمد بی آغا اوغلو، علی بی حسین زاده، اوزیر حاجیبیلی، عمر فایق نعمان زاده، محمد هادی، علیقلی غمگسار کیمی بؤیوک دوشونجه صاحبلرینین امضالارینا راست گلینیردی. ائله رسول زاده ده گونده لیین ان فعال یازارلار یندن ایدی اونون«ترقی»ده ۱۰۰–دن چوخ مختلیف ژانرلی یازیلاری چاپ اولونموشدو.

محمد امین ایلک دفعه محض «ترقی»نین خصوصی مخبری کیمی ۱۹۰۸–جی ایلین آوگوست آیندا ایرانا سفر ائتدی. او، سفالت ایچینده اولان اؤلکه نین شهر و ویلایتلرینی گزمیش، حکومت آداملاری و مشروطه‌چیلرله گؤروشموش، فرقلی پئشه صاحبلری ایله صحبتلشمیشدی. سونرا ایسه اؤز تصوراتلارینی «ایرانا دایر» و «تبریز احوالاتلاری» باشلیقلاری آلتیندا، سلسله یازیلار شکلینده چاپ ائتدیرمیشدی.

رسول زاده نین «ارشاد»، «فیوضات»، «تکامل» و نهایت، «ترقی»دکی ژورنالیست فعالیتی، کسکین

مقاله‌لری، ائلجه ده باکینین اجتماعی حیاتینداکی فعاللیغی چار خفییه‌لرینین دقتینی جلب ائتمه‌یه بیلمزدی. انقلابچیی دوستلاری محمد امینین ایزلنمه‌سیندن دویوق دوشدولر و اونو مسئله‌دن خبردار ائتدیلر. داها سونرا ایسه ۴-۵ آیدیر رسول زاده ە حقین ده جنایت ایشی آچیلماس یندن خبر توتدولار. آرخاسینجا گودوکچولرین گزدیینی گؤردوکده تعقیب ائدیلدیینه هئچ بیر شبهه سی قالمایان محمد امین تهلکه‌سیزلیک تدبیرلری حقین ده دوشونمه‌لی اولدو. نتیجه‌ده انقلابی حادثه لرین جریان ائتدیی ایرانا مهاجرت ائتمک قرارینا گلدی. ۱۹۰۹-جو ایل مارتین ۱۸-ده نووروز بایرامی گونلرینده باکینی ترک ائدیب تبریزه اوز توتدو. سرحد منطقه‌سینده ایزلندیینی و اونا تله قورولدوغونو دوشوندو . ایرانا کئچمک ایسته‌ین بعضی شخصلرین یئریندجه حبس اولونماسی اوندا بو قناعتی محکملندیریردی. لاکین«ترقی» گونده لیینین خصوصی مخبری وثیقه‌سی رسول زاده نی وضعیتدن چیخاردی. دیگر طرفدن، محمد امینین کئچید منطقه‌سینده تانیش اولدوغو ژورنالیست س.تودرولا۷ اونسیتینی، آیاق اوستو صحبتینی گؤرن سرحد مأمورلاری اونو چوخ سورغو سوالا چکمک فکریندن داشیندیلار.

رسول زاده نین هله باکیدان یاخشی تانیدیغی و«همت» تشکیلاتینین کمکی ایله ایران انقلابینا کمکه گئتمیش مبارزه دوستلاری مجاهدلر اونو گمینین یان آلدیغی انزلی اسکله سینده گؤزلییردیلر: اورادان رشته، سونرا اردبیله، آخیردا دا تبریزه گئده‌جکدیلر.

ایرانا مهاجرت محمد امینین سیاسی بیوگرافی سینده یئنی صحیفه آچدی: اوردا آذربایجانی داها یاخ یندن تانیدی، ایران تورکلرینین کشمکشلرله دولو تاریخینی اؤیرندی، ستارخان باشدا اولماقلا بیر سیرا تاریخی شخصیتلرله گؤروشدو، بیر چوخ قانلی حادثه‌لرله قارشیلاشدی، چوخلو یئنی دوستلار قازاندی. تکجه گونده لیکچیلیکله مشغول اولمادی، عینی زاماندا، شاه رژیمی علیهینه مشروطه حرکاتینین فعال اشتراکچیسینا، انقلابین اؤنجوللریندن بیرینه چئوریلدی.

مشروطه حرکاتینا ۱۹۰۵-۱۹۰۷-جی ایللر روس انقلابینین بیرباشا تأثیری اولموشدور. ایران شاهینین اولکه نی تکباشینا اداره ائتمه‌سینه قارشی چیخان اهالی آیاغا قالخاراق آنا یاسایا دییشیلکلیک ائتمیش،«انجمن»۸ آدلانان سئچکیلی ارگانلارین یارادیلماسینا نایل اولموشدو. لاکین ۷ تودورووو «روسسکوی سلووو» گوندلیینین خصوصی مخبری ایدی. بو گونده لیک۱۸۹۵- ۱۹۱۷-جی ایللرده مسکودا گونده‌لیک اولاراق نشر ائدیلمیشدیر (رئد.)

۸انجمن بورادا: ایراندا شهر و یا ایالتلرده یئرلی اوزونو اداره ارگانی. ایلک انجمن انقلابی-دمکراتیک تشکیلات کیمی مشروطه انقلابینین (۱۹۱۱-۱۹۰۵) گئدیشینده، ۱۹۰۶-جی ایلین سپتامبر دا تبریزده یارانیب. دمکراتیک انجمنلر ۱۹۱۸-۱۹۲۱-جی ایللرده ده فعالیت گؤستریب. ۲-جی دنیا محاربه‌سی زامانی اوتای آذربایجاندا ملی آزادلیق حرکاتینین غلبه‌سیندن سونرا ایالت، ویلایت و شهرلرده انجمنلر یارادیلیب (رئد(.

۱۹۰۷-جی ایلده آتاسینین مظفرالدین شاه قاجارین اؤلوموندن سونرا تخته چیخان محمدعلی شاه حاکمیتینی قوروماق اوچون آنا یاسانی لغو ائتدی، خلقه وئریلن آزادلیقلاری آرادان قالدیردی. بونونلا دا کفایتلنمه‌ییب انگلستان و روسیه ایله سؤودلشدی، اونلارین اؤلکه‌یه سلاحلی مداخله‌سینه راضیلاشاراق خلقه دیوان توتماغا باشلادی. ۱۹۰۸-جی ایل ژوئنین ۲۳-ده تهراندا اهالی ائلچیلرینین توپلاشدیغی مجلس بیناسی توپ آتشینه توتولدو. حاکمیتی اهالیله بؤلوشمک ایستمه‌ین شاه، مشروطه نی غیری-قانونی اعلان ائتدی. رشت، انزلی، مشهد، سبزوار، قوچان، کرمانشاه، بندرعباس و باشقا شهرلرده باشچیلار شاهین امری ایله بوتون انجمنلری قوودولار، بیر چوخ

روزنامه لری باغلادیلار. اؤلکه‌ده توده وی حبسلر و تعقیبلر باشلاندی.

مشروطه حرکاتینا آغیر ضربه‌لر ائندیریلدیی بیر واختدا آذربایجان و اونون مرکزی سایی‌لان تبریز آیاغا قالخدی. آذربایجانلیلار مشروطه نین و ملت مجلسینین برپاسی اوچون شاها، ائلجه ده ایرانداکی روس اوردو فرمانده‌ی اولان، مشروطه‌چیلره قارشی آمانسیزلیقدا هئچ بیر سرحد تانیمایان ولادیمیر لیاخووا محاربه اعلان ائتدیلر. بوندان سونرا دیگر شهرلر گیلان، اصفهان حرکته گلدی.

رسول زاده نین ایرانا مهاجرتی حادثه‌لرین بئله قیزغین واختینا دوشموشدو. او، عصیان قیغیلجیملارینین سیچرادیغی شهرلری بیر-بیر گزیب دولاشیر، اؤز سویداشلارینین دوغما خلقینین آجیناجاقلی وضعیتینی یاخ یندن مشاهده ائلییردی. سونرا ایسه بو مشاهده‌لرینی قلمه آلیب «ایران مکتوبلاری» آدی آلتیندا، سلسله یازیلار شکلینده«ترقی» گونده لیینه گؤندریردی.

اولکه نی عصیانلارین بورودوبونو گؤرن محمد علی شاه آخیردا تبریزه بؤیوک قوشون یئریتدی. لاکین اهالی قهرمانی ستارخانین شجاعتی سایه‌سینده شاه اوردوسو دارماداغین ائدیلدی. قورخویا دوشن حاکمیت تهراندا انجمنین یئنیدن آچیلماسینا اجازه وئرمک مجبوریتینده قالدی. آردینجا مشروطه‌چیلرین تهرانا یورووشو باشلادی و سوندا محمد علی شاه دئوریلدی. تاختا اونون آزیاشلی اوغلو احمد شاه قاجار چیخدی و ۱۹۰۹-جو ایلده آنا یاسا برپا اولوندو.

تبریزده دمکراتیک دییشیکلیکلر باشلاندی: شاه مأمورلاری وظیفه‌لریندن آزاد ائدیلیر، یئنی تیپلی (دنیوی) مکتبلر آچیلیر،«انجمن»، «مساوات»و «تبریز» کیمی دمکراتیک یؤنلو روزنامه لر ایشیق اوزو گؤروردو. اهالی آنا یاسا و آزادلیق اوغروندا مبارزه‌سینده کی بؤیوک خدمتلرینه گؤره تبریز انجمنی ستارخانی «سردارملی» (اهالی رهبری)، اونون سلاحداشی باقر خانی ایسه «سالارملی» (اهالی سرکرده‌سی) اعلان ائتمیشدی. روسیه و اروپادا چیخان بعضی روزنامه لر ایسه ستارخانی حتی «ایرانین هانیبالی» آدلاندیراراق اونون تعریفینی گؤیلره قالدیریردیلار.

رسول زاده ایراندا اولدوغو مدتده ستارخانلا بیر نئچه دفعه گؤروشوب. اونلارین ایلک گؤروشو ایسه محمد امینین مهاجرته‌دکی ایلک آیلارینده ۱۹۰۹-جو ایلین ماییندا، تورکیه نین تبریزده‌کی کونسوللوغوندا باش توتموشدور.

همین واخت روس قوشونلارینین شهره گیرمسیندن احتیاطلانان سرکرده موقتی اولاراق بورا سیغینمیشدی.

ستارخان بو گؤروش زامانی باکیدان گلن قوناغی حرارتله قارشیلامیش، اونو یانینداکی باقرخانا «قلم اهلیدیر، هم ده دوشونجه‌سی و عمللری ایله بیر مجاهددیر» دئیه تقدیم ائتمیشدی. محمد امینین بو تعریفدن بیر قدر سیخیلدیغینی گؤردوکده ایسه صمیمیتله دئمیشدی:«ایران حقین ده یازیلارینیزدان و بورادا بیزه دستک اولان فعالیتینیزدن معلوماتلییام». حرکاتا باکیدان وئریلن دستکدن ممنونلوغونو بیلدیرن ستارخان آذربایجانین شمال یندن گلیب فدایلره قوشولانلاردان خیلی راضیلیق ائتمیش، یاخین سلاحداشی و چوخ گووندیی قاراباغلی مجاهد مشهدی عباسین ایگیدلیینی ایسه آیریجا تعریفلمیشدی. اؤز نوبه سینده محمد امین دوام ائتمکده اولان مشروطه انقلابینین نتیجه‌لری، شاه رژیمی ایله مناسبتلر، ترکیه ایله علاقه‌لر و س. باره‌ده ستارخانا سواللار وئرمیشدی. سونرا دا «سردار ملی»نین جاوابلارینی، عمومیتله، همین گؤروشله باغلی تصوراتلارینی قلمه آلاراق «تبریز ستارخانلا ملاقات»۹ باشلیغی آلتیندا «ترقی» گونده لیین ده درج ائتدیریمیشدی. همین یازیدا رسول زاده نین ستارخانا رغبتی آیدین حس اولونوردو: «سردار (یعنی ستارخان .رئد.) قانی ایستی بیر آدامدیر، حرکتی خیلی جلددیر، دانیشیغی چوخ جدی دیر.

مشروطه پرستلیگی دین درجه‌سینده قویدیر (گوجلودور – رئد.). بو آدام مشروطه طرفداری اولماقدا فاناتیزمدیر. بوتون حرکتینی، ووجودونو... ملته صرف اتمیشدیر». لاکین رسول زاده «سردار ملی»نین وفاتی مناسبتیله «اقبال» گونده لیینین ١٩١۴-جو ایلدکی ١٠ نوامبر تاریخلی ساییندا ایشیق اوزو گؤرن«ستارخان»آدلی مقاله‌سینده (١٠ نوامبر ١٩١۴) اونون حقین ده تنقیدی فکرلرینی ده گیزلتممیشدیر. سبب ایسه شاه رژیمینین تله‌سینه دوشن بو اهالی قهرمانینین تهراندا، آت بی پارکیندا دهشتلی فاجعه ایله نتیجه‌لنن سهوی ایدی١٠. رسول زاده قید ائدیردی کی، ستارخان جسما ایندی اؤلسه ده، حریت دعواسیندا قازاندیغی شهرتینی هله ١٩١٠-جو ایلده همین پارکدا دفن ائلمیشدی. بونونلا بئله، محمد امین «سردار ملی»نین خدمتلرینی اصلا آزالتمایاراق اونو «تاریخین اونودولماز سیماسی» آدلاندیریردی. [٩] (ملاقات مصاحبه -رئد)...

١٠ ١٩١٠-جو ایلین سپتامبریندا ستارخان باشدا باقرخان اولماقلا ٣٠٠ نفر سلاحداشینی دا گؤتوروب تهرانا گلدی. شهر اهالیسی اونو خلاصکار کیمی قارشیلادی. ستارخان و فدایلرینه آتابی پارکیندا یئر وئریلیر. لاکین حکومت قوه‌لری گئجه پارکا هجوم ائدیب فدایلری محاصره‌یه آلاراق اونلاری ترکیسلاح ائتمه‌یه جهد گؤستردیلر. باش وئرن غیری-برابر دؤیوشده ستارخان آیاغ یندن یارالاندی و اسیر دوشدو (ارمنی ییرم خان ووردو ستارخانی – چئوپرن). آلدیغی یارایا گؤره اوزون مدت یاتاق خسته سی اولدو و ١٩١۴-جو ایل نوامبرین ١۶-دا تهراندا دنیاسینی دییشدی (رئد).

مشروطه انقلابینین اؤن جرگه‌لرینده

رسول زاده نین هله تبریزده ایکن تانیش اولدوغو فعال مشروطه‌چی، ایران مجلسینین گله‌جک صدری، اصلی اوردوبادلی سید حسن تاغی‌زاده (تقی زاده) اونو تهرانا، بیرگه امکداشلیغا دعوت ائتدی. بو امکداشلیق محمد امینی ایرانین سیاسی دایره‌لرینده داها یاخشی تانیتدی.

رسول زاده قیسا مدتده مشروطه حرکاتینین فعال اشتراکچیلار یندن بیرینه چئوریلدی. سیاسی فهمی، حادثه لری اؤنجه‌دن دویماق قابلیتی، تشکیلاتچیلیق باجاریغی، جسارتی، روسجا، تورکجه و فارسجا گؤزل دانیشماسی، خصوصیله تهرانا دولوشموش روس عسگرلرینه اونلارین اؤز دیلینده تأثیرلی مراجعتلری اونا بؤیوک رغبت یارادیردی.

رسول زاده نین ایراندا ان یاخین دوستو اصلی قفقازدان اولان و انقلابچیلار آراسیندا«عمی اوغلو»لقبی ایله چاغیریلان حیدرخان ایدی. پارتلاییشلار تؤرتمک مهارتینه گؤره«بومبا»لقبی قازانان حیدرخان اورمیه لی ایدی. سونرالار او، ایران کمونیست حزبینین باش کاتیبی اولاجاقدی. توده لر آراسیندا بیرگه ایش آپاردیقلار یندن، عینی ییغینجاقلاردا اشتراک و چیخیش ائتدیکلریندن، حتی عینی تهلکه‌لری یاشادیقلار یندن حیدرخانلا رسول زاده نین شخصی مناسبتلری خیلی درینلشمیشدی. سونرالار ایران تاریخجیسی ع. نوای «حیدر عمی اوغلو و محمد امین رسول زاده » آدلی اثرینده بو باره‌ده اطرافلی بحث ائتمیش، ایرانین اویانیشیندا محمد امینین خدمتلرینی خصوصی وورغولامیشدی.

او یازیردی کی،«رسول زاده نی انسانلارا سئودیرن کاملیگی، یالان، افترا و غرض دن اوزاقلیغی، هر شیی اؤلچوب-بیچرک منطقله حرکت ائتمه‌سی، دؤنمز عقیده و ثابت ایمان صاحبی اولماسی ایدی».

اروپادا تحصیل آلان، دمکراتیک دوشونجه‌سی ایله مشروطه‌چیلرین یانیندا بؤیوک نفوذ صاحبینه چئوریلن، مشروطه انقلابینین سون ایللرینده ایرانین خارجی ایشلر ناظری پستونادک یوکسلن حسین خان نوّابلا دا محمد امینین صمیمی مناسبتلری واردی . اونلاری ایران دمکرات حزبی بیرلشدیریردی. رسول زاده‌یه تضییقلرین آرتدیغی بیر واختدا نوّاب تهراندا اونون شرفینه ضیافت وئرمیش، مراسیمه فرانسه دن

اولان روزنامه نگار، انگلیس سفیرلیینین حربی نماینده سی اولان مشهور سرگرد ایستوکسو دعوت ائتمیشدی.
اولده محمد امینله سید حسن تاغیزادنین (تقی زاده نین) مناسبتلریندن اؤتری بحث ائلمیشدیک. مشروطه حرکاتینین اؤنجوللریندن بیری، ایرانین فرانسه و انگلیسده سفیری، داها سونرا ایسه اؤلکه مجلسینین صدری اولموش تاغیزاده موترقی فکرلری ایله سئچیلیردی. او بئله حساب ائدیردی کی، «...ایران روحا و جسما آوروپالاشمالیدیر».
سید حسنله رسول زاده قیسا واختدا دوستلاشدیلار. تاغیزاده هله ۱۹۰۶-جی ایلده تبریزدن بیرینجی مجلیسه نماینده سئچیلمیشدی. ایکی ایل سونرا محمدعلی شاه بیر گروه مجلس عضوو ایله گؤروشرکن سید حسن نمایشکارانه شکیلده اونون الینی سیخماقدان امتناع ائلمیشدی. مونارشیه قارشی حرمتسیزلیک ائتدییی اوچون اؤلکه‌دن قوولموش، لاکین بیر نئچه آی لندن قالدیقدان سونرا گیزلی شکیلده ایرانا قاییتمیشدی. رسول زاده‌دن ۵-۶ یاش بؤیوک اولسا دا، اونون ذکاسینا، سیاسی فهمینه و ایشگذارلیغینا وورغونلوغونو گیزلتمه ین تاغیزاده سونرالار بئله یازمیشدی:«محمد امین بی قوتلی و ساغلام منطق صاحبی، دوغرو سؤزلو، متانتلی، تام معناسی ایله درست و یولونا درین بیر اینام بسله‌ین فداکار مجاهد، اؤرنک بیر انسان ایدی».
حدسیز یاخین مناسبتلر قوران تاغیزاده ایله رسول زاده اروپا تحصیلی آلمیش معاصر دوشونجه‌لی بیر گروه ضیالی ایله بیرلیکده (اونلارین آراسیندا حیدر عمی اوغلو ایله حسین خان نوواب دا واردی) سیاسی احزاب یاراتدیلار. «ایران دمکرات حزبی» (ایدح) آدلانان همین تشکیلات بو اولکه نین تاریخینده ایلک سیاسی احزاب سایلیلر. سید حسن تاغیزاده حزبین صدری، ۲۶ یاشلی محمد امین ایسه مرکزی کمیته نین عضوو سئچیلدی. اساس مقصدی ایراندا دمکراتیک اصلاحاتلار اوغروندا مبارزه آپارماق اولان ایدح شاه اصول اداره‌سینه قارشی چیخاراق، تئزلیکله مشروطه حرکاتینین اؤنونده گئتمه‌یه باشلادی.
ایران سربازلارینین۱۱ گئجه-گوندوز ایزلمه‌لرینه باخمایاراق، رسول زاده بیر آن اولسون دایانمیردی: هم اهالی توده ‌لری آراسیندا انقلابی فعالیتله مشغول اولور، هم ده مشروطه حرکاتینین تجروبه‌سینی علمی- نظری جهتدن عمومیلشدیرن اثرلر یازیردی. تئزلیکله اونون بو مضموندا فارسجا ایکی کتابی نشر ائدیلدی: «محافظه کار و یا اجتماعییست-محافظه کار احزابلارین تنقیدی» («فاروس» نشریاتی، تهران، ۱۹۱۰) و «بشریتین خوشبختلیگی»(اردبیل، ۱۹۱۱).
انقلابی مبارزه‌ده مطبوعاتین اوزسیز رولونو هله باکی تجروبه‌سیندن یاخشی بیلن رسول زاده ه ایندی ایراندا دا گونده لیک مسئله‌سینی دواملی شکیلده گونده‌مه گتیریردی. نهایت، ۱۹۱۰-جو ایل آوگوستون ۲۳-دن اعتباراً او، تهراندا گونده‌لیک ملی، اجتماعی-سیاسی و ادبی گونده لیک اولان«ایران نو»نو («یئنی ایران») نشر ائتمه‌یه باشلادی. فارسجا ایشیق اوزو گؤرن بو گونده لیکله رسول زاده ایراندا، بئله دئمک ممکنسه، اروپا تیپلی یئنی مطبوعاتین اساسینی قویموش اولدو.
س. تقی زاده دیلی ایله دئسک، «مدرن اروپا گونده لیکچیلیک (روزنامه نگاری) مسلکینی ایرانا گتیرن و اونو توسعه ائتدیرن محض محمد امین اولموشدور».
محمد امین«گونده لیک بیرچیراقدیر»دئیرک تئزلیکله «ایران نو»نو خلقین حقیقتی دئین دیلینه، ایرانین ان نفوذلو مطبوعات ارگانینا چئویردی. هر نمره‌ده گونون اساس موضوعسونو عکس ائتدیرن باش مقاله ایله یاناشی، اونون «م.امین»، «ر-زاده»، «رسول زاده »، «نیش»۱۱ وباشقا امضالارلا مختلف مضمونلو یازیلاری درج اولونوردو. معین فاصله‌لرله ۱۹۱۱-جی ایل مایین اورتالارینا قدر نشرینی دوام ائتدیرن «ایران نو»دا اونون امضالی -امضاسیز ۲۵۰-دک مقاله‌سی چاپ ائدیلدی. بونلارین هامیسی مشروطه انقلابینین طالعیی، ملی آزادلیق حرکاتی، انسان حقوق و

آزادلیقلاری، بشر جمعیتینده دمکراسینین اؤنمی حقین ده اهمیتلی یازیلاردیر.
رسول زاده نین ایرانداکی سیاسی و مطبوع فعالیتینین بیر استقامتی ده ماهیتجه روسیه و انگلستانا قارشی ایدی، چونکی همین اؤلکه‌لر ایرانی حربی-سیاسی باخیمدان اؤزلرینین استراتژی ماراق میدانینا چئویرمیشدیلر. اونلارین ایرانا یئریتدیکلری حربی قوه‌لر خلقی ازمکده شاه رژیمینه کؤمک ائدیردی. بو سبب‌دن ده محمد امین«ایران نو»دا ایستر روسیه نین، ایسترسه ده انگلسین ایرانا تجاووزونو و زوراکیلیق سیاستینی دواملی تنقید ائدیردی. طبیعی کی، همین اؤلکه‌لرین سفیرلیکلری ده اؤز نوبه‌سینده رسول زاده نین فعالیتینی دقتله ایزلییر و تنقیدلرینه بیگانه قالمیردیلار. روسیه سفیرلیگی تنقیدلره داها دؤزومسوز ایدی، اونا گؤره ده«روس تجاووزونه قارشی کسکین مبارزه روحونا گؤره» محمد امینین الیندن زنجیر چئینییر، هر آددیمدا اونو ضررسیزلشدیرمه‌یه چالیشیردی. سفیرلیک نماینده‌لری بئله حساب ائدیردیلر کی، رسول زاده و ایدح-نین فعالیتی بیرباشا روسیه نین ایرانداکی تأثیرینی ضعیفلتمه‌یه یؤنلیب. ایشی بئله گؤرن چار حکومتی شاهلیق اصولی-اداره‌سیندن محمد امینی اؤلکه‌دن چیخارماغی طلب ائتدی. بو مسئله‌ده ایرانین اقتصادی وضیتینی آراشدیرماق اوچون تهرانا گلمیش مشهور آمریکا مالیه‌چیسی مورقان شوستئرین (١٨٧٧-١٩٦٠) «ایران نو»داکی کسکین فکرلره زنگین مصاحبه سی یاخشی بهانه اولدو. ایرانین او واختکی صدر اعظمی ١٢ حاضردا باش ناظر وظیفه‌سینه اویغون گلن یوکسک دولت پستی بهدار محمد ولی خان ١٩١١-جی ایل ماییین ٢٢-ده رسول زاده نین و تاغیزادنین اؤلکه‌دن چیخاریلماسی بارده سرانجام امضالادی.
وضعیت حقیقتا اورک آچان دئییلدی: سیاسی اعتراضلاری بوغماق اوچون حکومت توده وی حبسلره باشلامیش، فعال انقلابچیلارین تعقیبی گوجلنمیشدی. بئله بیر شرایطده ایرانی ترک ائتمکدن باشقا چاره قالمیردی. اونا گؤره ده «ایران نو»نون ١٩١١-جی ایل ماییین ٢٥-دکی ساییندا باش رئداکتور محمد امین رسول زاده نین استعفا مکتوبو ایله مراجعت ائتمه‌سی تعجب دوغورمادی. گونده لیین ناشری سید شبستریه عنوانلانان همین مکتوب‌دا محمد امین قارشیلاشدیغی مانعه‌لر اوجبات یندن ایرانی ترک ائتمه‌یه مجبور اولدوغونو بیلدیریر و چاره‌سیزلیکدن دوغان بو استعفایا گؤره اوزولدویونو بیلدیریردی.
١٩١١-جی ایل ماییین سونوندا رسول زاده عقیده دوستو سید حسن تاغی‌زاده ایله بیرلیکده ایران اراضیسینی ترک ائتدی. قارشیدا اونو مبارزه‌لرله، معمالارلا، محرومیتلره، لاکین عینی زاماندا امیدلرله دولو یئنی حیات گؤزلییردی...

باکیبا گیزلی دؤنوش

رسول زاده ایرانی تاغی‌زاده ایله بیرگه ترک ائتمک مجبوریتینده قالسا دا،«استانبولدا گؤروشریک» وعدی ایله اوندان آیریلدی و آستارا سرحد-کئچید منطقه‌سینه اوز توتدو. مقصدی اؤنجه لنکرانا، اورادان دا دنیز یولو ایله باکیبا یوللانماق ایدی. لاکین پایتخته گئدن سرنیشین گمیسینه یئتیشه بیلمه‌دی. گون یاواش-یاواش باتیردی. آرتیق دوکان-بازار باغلانیر، کوچه‌لردن ال -آیاق چکیلیردی. ایچینده بیر هیهجان و تلاش اولسا دا، اؤزونو تمکینلی آپاریردی. باشقا یولو قالمادیغینی گؤروب لنکراندا گئجه‌لمه‌یه قرار وئردی. آرا-سیرا گؤزه دین مامورلارین١٣ دقتینی جلب ائتمک اوچون ساحل دکی گور چایخانایا طرف آددیملادی.
بیر نئچه ایلدن سونرا ١٩١٧-جی ایلین مارتیندا باکی اجرا کمیته‌سینین موقتی امنیت مدیری ایلیوشکینین تکلیفی ایله لنکران اویئزدینه (بولگه سی) سفر ائدیب جماعتلا گؤروشنده همین گونو خاطرلایان محمد امین «آچیق سؤز» گونده لیین ده بئله یازیردی:

«لنکرانا بو، ایکینجی دفعه گلدیگیم ایدی بیر کره دخی ۱۹۱۱-جی ایلده گلمیشدیم. او زامان دا بیر گون لنکراندا قالمیشدیم ایراندان باکییا گلیردیک. فقط قورخو ایله، اندیشه ایله سفر ائدیردیک. هر ساعت و هر دقیقه گؤزلویوردوق کی، «توتاجاقلار». ایشته، ایشلریمیزی بیتیرک معنوی بیر تشویش قلبله قایقه میندیگیم زامان بی اختیار بو ایکی سفر آراسینداکی تفاووتو مقایسه ائتدیم.«ایشته استبداد، ایشته حریت!»– دئدیم»(«آچیق سؤز»، ۲۴ مارت ۴ آوریل، ۱۹۱۷).

ایرانا مهاجرت ائتمزدن تخمیناً ۲ ایل اؤنجه محمد امین عایله قورموشدو او، عمیسی قیزی ام البانو ایله ائولنمیشدی. بو ائولیلیکدن اونون آرتیق قیز اؤولادی لطیفه دنیایا گلمیشدی. ائله رسول زاده نین گئجه ایله خبرسیز-اترسیز شکیلده قاییدیشینا دا ان چوخ او سئویندی. عمیسی اوغلو محمد علی ایسه محمد امینین قفیل پیدا اولماسینی یوخو کیمی قارشیلادی. اونلار آرا-سیرا مکتوبلاشسالار دا، ۲ ایلدن چوخ ایدی کی، گؤروشموردولر. دئمه‌لی، دانیشیلاجاق چوخ سؤزلری واردی، لاکین ایندی اساس مسئله گیزلینلیگی قوروماق، هئچ قونشولارین دا گؤزونه گؤرونمه‌دن حرکت ائتمک، واجب اولان آداملاری بیر یئره توپلاماق ایدی: محمد امینین اونلارا دئییله‌جک چوخ سؤزو واردی.

حاشیه: رسول زاده هله تبریزده اولارکن محمد علی ایله مکتوبلاشیر، لاکین اوندان اورک آچان خبرلر آلمیردی. بئله معلوم اولوردو کی، قوردوغو گنجلر تشکیلاتی اوولکی کیمی چئویک ایشله‌یه بیلمیر. سبب ساده ایدی: تشکیلات عضولرینین بیر قیسمی روسیه و اروپایا اوخوماغا گئتمیش، بیر قیسمی ده مبارزه‌دن گئری چکیلمیشدی. سیاسی ایشلره تزه آداملار جلب ائتمک ایسه خیلی چتینلشمیشدی.

محمد امینین «همت» تشکیلاتی ساریدان دا نیگارانچیلیغی واردی. مشروطه حرکاتینین ایلک دؤورلرینده تبریزه بؤیوک دسته ینه باخمایاراق، سون بیر ایلده بو تشکیلات داخلینده باش وئرنلر اونو مایوس ائدیردی. اجتماعی-دمکراسی ایده لرینا حدسیز آلوده اولموش همتچیلرین ملی مسئله لری آرخا پلاندا ساخلامالارینی رسول زاده هئچ جور آنلایا بیلمیردی. بلشویکلرین مسلمان-همتچیلره جدی تأثیری آیدین دویولوردو. کهنه دوستلارینین هر شئیه یالنیز صنفی نقطه نظریاناشمالاری اونا استالینین تئز-تئز تکرارلادیغی «پرولتار (ایشچی) صنفینین غالبلیی» صحبتینی خاطرلادیردی. هرچند بو دؤورده رسول زاده اؤزو ده هله‌لیک سیاسی ایده اعتباریله داها چوخ اجتماعی-دمکرات سمتینه یاخین ایدی.

۱۹۱۰-جو ایلده تهراندا یازیب چاپ ائتدیردیی «محافظه کار و یا اجتماعییست-محافظه کار احزابلارین تنقیدی» اثریندن سونرا محمد امین باکییا دؤنجیی تقدیرده سیاسی احزاب یاراتماق فکرینه دوشموشدو. او همین اثرده استبداد ظلموندن قورتولماق اوچون سیاسی احزابلارین اؤنمینی خصوصی وورغولامیشدی. فرانسه نین تمثالیندا اونلارین اؤلکه، اهالی و دمکراسی نامینه فعالیتلرینی نمونه کیمی گؤسترمیشدی. ایراندا تاغی‌زاده ایله بیرگه یاراتدیغی ای د ح-نی ده ائله بو قبیلدن حساب ائدیردی.

رسول زاده نین فکرینجه، سیاسی حزب یاراتماق نوبه سی آرتیق باکییا چاتمیشدی.

بئله‌لیکله، ایکی عمی اوغلو ایلکین مرحله‌ده احزاب ایدیاسینی مذاکره ائتمک اوچون ان اعتبارلی دوستلارین سیاهیسینی معینلشدیردیلر. قرارا آلدیلار کی، گئت- گلین چوخالدیغی نووخانیدا یوخ، یا باکینین اؤزونده، یا دا نفت رایونلارینین بیرینده توپلاشسینلار. شهره یاخشی بلد اولدوغوندان پلیسین عقلینه گلمه‌ین تهلکه‌سیز گؤروش یئرینی محمد علی سئچدی. جمعی ۵ نفر ایدیلر، اونلارین آراسیندا رسول زاده نین عمر بویو دوستلوق ائتدیی عباسقولو کاظیم زاده ده واردی.

قیسا حال-احوالدان سونرا محمد امین بیرباشا مطلبه کئچدی. ایراندا مشروطه حرکات یندن، خلقین مبارزه عزمیندن، انقلابی احوالی-روحیه نین یارادیلماسیندا و توده نین اداره اولونماسیندا سیاسی احزابین رولوندان دانیشدی، تبریزده یاراتدیقلاری ایران دمکرات حزبینین فعالیتیندن بحث ائتدی،«ایندی بیز بوردا دا تخمیناً بئله بیر احزاب تاسیس ائدیب حرکته کئچملییک»، – دئیه سؤزونو تامamlادی. سونرا دا کیچیک چانتاس یندن ایدح-نین نظامنامه‌سینی، قورولوش جدولینی و «ایران نو» گونده لیینین بیر نئچه نوسخه‌سینی چیخاریب میزین اوستونه قویدو.

مذاکره‌لر نتیجه‌سینده بئله راضیلاشدیلار کی، اولجه احزاب حقینده شفاهی تبلیغات آپاریلسین، بو تشبوثه اعتراضلار یوخلانیلسین. آردینجا ایسه ایناینیلمیش آداملاردان عبارت بیر نئچه چئویک گروه یارادیلسین و عضولر بو گروهلارا جلب ائدیلسینلر؛ پاییزادک معیینلشدیریلمیش سایدا طرفدار توپلاندیقدان سونرا حزبین تاسیس ییغینجاغی کئچیریلسین و بو بارەده روزنامه لر ده معلومات وئریلسین. پلانا کیمسه اعتراض ائتمه‌دی. اونون اجراسی ایسه محمد علی ایله عباسقولو کاظیم زاده‌یه تاپشیریلدی.

بو گؤروشدن بیر نئچه گون سونرا ۱۹۱۱-جی ایل ژوئن سونلاریندا محمد امین باکینی ترک ائدیب استانبولا یولا دوشدو. ایکی سببه گؤره اؤزونو داخلا راحت حس ائدیردی: اولا پلیسین الینه کئچمه‌دن باکیدا بیر مدت قالا بیلمیش، ایکینجیسی اوزون مدتدیر ذهنینی مشغول ائدن مساوات حزینین یارادیلماسی استقامتینده ایلک آددیملارین آتیلماسینا نایل اولموشدو.

استانبولا مهاجرت

محمد امین ۱۹۱۱-جی ایلین قیزمار ژوئن گونلرینده عثمانلی سرحدلرینی کئچدی. همین واخت چار روسیه سینین آچیق فکرلی تورک-مسلمان ضیالیلاری تعقیبلردن قورتولماق اوچون استانبولا سیغینیردیلار. ائله ایراندا شاه رژیمینین غضبینه گلیب اؤلوم تهلکه‌سی ایله اوزلشن دمکراتلار دا یا بو شهره، یاخود اروپایا پناه گتیریردیلر. بئله‌جه، استانبول تدریجا سیاسی مهاجرلرین توپلاندیقلاری مرکزه چئوریلیردی. رسول زاده نین ایراندان باشلایان مهاجرت حیاتینی بو دفعه عثمانلی پایتختیندا دوام ائتدیرمک ایستمه‌سینین سببی ده بو ایدی. او، استانبولدا مشروطه‌چی دوستو تاغی‌زاده ایله یئنیدن گؤروشدو. هر ایکیسی عینی ائوده کرایه قالماغا باشلادیلار. چوخ کئچمه‌دی کی، رسول زاده هله باکیدان تانیییب یاخشی مناسبته اولدوغو علی بی حسین‌زاده و احمد بی آغا اوغلو ایله ده بیر آرایا گلدی. بو ایکی نهنگ فکر آدامی همین واخت تورکچولوین بیر ایدئووژی استقامتی اولاراق فورمالاشماسیندا مهم رول اوینابیردیلار. معلوم اولدو کی، محمد امینین غیابی تانیدیغی تاتار اصیللی یوسف آکچورا دا استانبولدادیر. رسول زاده ه تئزلیکله بو بؤیوک فکر آداملارینا قوشولدو. او، چار روسیه س یندن گلمیش سیاسی مهاجرلر ایچرئیسینده ان گنجی ایدی: همین واخت علی بی حسین زادنین ۴۷، احمد بی آغا اوغلونون ۴۲،یوسف آکچورانین ۳۵، محمد امینین ایسه جمعی ۲۷ یاشی وار ایدی. لاکین بو یاش فرقی اونلارین بیرگه فعالیتینه مانع اولموردو.

تورکچولوین ایدئولوقلار یندن اولان ضیا گؤی آلپین دا تئزلیکله بو چئوریه قوشولماسی و گوندمده اولان موضوعلارا دایر دواملی مقاله‌لرله چیخیش ائتمه‌سی گئتدیکجه فرقلی بیر فکر منظره سی یاراتدی. رسول زاده سونرالار اعتراف ائدیردی کی، ض.گؤی آلپین «تورکلشمک، اسلاملاشماق و اوروپالاشماق...» باره‌ده هر یئنی مقاله‌سی اونو وجده گتیریردی.

روسیه دن گلمیش مهاجرلر ترکیه‌ده ایکینجی مشروطیت دؤوروند۱۴ ۱۹۰۸-جی ایلین دکابریندا تاسیس اولونموش تورک درنه یی ایله فعال امکداشلیق ائدیردیلر. بو امکداشلیق سایه‌سینده قیسا واختدا ترکیه جمعیتینده تورانچیلیق و تورکچولوک طرفدارلارینین سایی آرتماغا باشلامیشدی. مسئله

اونداردیر کی، چوخ چتین دؤنمینی یاشایان عثمانلی ترکیه‌سینده گنج تورکلر۱۵ حاکمیته گلمیشدیلر و اونلار ۱۹۱۱-جی ایلده عثمانچیلیق۱۶ ایده سیندن قطعی امتناع ائدرک تورکچولوک (پانتورکیزم)۱۷ خطینه کئچمیشدیلر. ۱۴ایکینجی مشروطیت دؤورو عثمانلی آنا یاساسینین ۲۹ ایل فاصله‌دن سون-را – ۱۹۰۸-جی ایل ژوئنین ۲۳-ده یئنیدن اعلان ائدیلمه‌سی ایله باشلایان و قانونئریجی ارگانین (مبوسلار مجلسنین) سلطان وحدالدین طرفیندن ۱۹۲۰-جی ایل آوریلین ۱۱-ده لغو ائدیلمه‌سی ایله سونا چاتان دؤور. بو دؤور فرقلی سیاسی جریانلارا مجلس اداره ائتمه‌سی، سئچکیلرین تشکیلی و سیاسی احزابلارین تشککلو ایله یاناشی، حربی چئوریلیشلره و دیکتاتورلوغا شاهدلیک ائتمیشدیر (رئد.). ۱۵ گنج تورکلر عثمانلی امپراطورلوغونون سون زامانلاریندا اورتایا چیخان مشروطیتچی، عینی زاماندا سلطان ۲-جی عبدوالحمید حاکمیتینه مخالف اولان گنج ضیالیلارا وئریلن آد (رئد.) ۱۶

عثمانچیلیق (و یا عثمانیزم) عثمانلی دولتینده ۱۹-جو عصرین ۲-جی یاریسیندا فورمالاشمیش سیاسی و ایدئولوژی دکترینا. «یئنی عثمانلیلار»، سونرا ایسه «گنج تورکلر» طرفیندن دستکلنن عثمانیزم ملی و دینی منسوبیتیندن آسیلی اولمایاراق بوتون عثمانلی دولتی تبعه‌لرینین «برابرلیگی و وحدتی» ایدئیاسینا اساسلانیب؛ ۱۹-جو عصرین سونو ۲۰-جی عصرین اوللرینده عثمانلی دولتینین رسمی ایدئولوژسی اولوب. بو ایدئولوژی واحد عثمانلی ملتینین فورمالاشماسینا، سیاسی آنلامدا وطنداش بیرلینه خدمت ائدیب، دولتین بوتؤولویونو قورویوب ساخلاماق و اونون پارچالانماسینین قارشیسینی آلماق مقصدی گودوب (رئد.). [۱۷]

تورکچولوک (پانتورکیزم) تورک اهالیلارینین ملی اویانیش سورجینین تظاهرو کیمی ۲۰-جی عصرین اولینده فورمالاشمیش ایدئیا-سیاسی جریان. ماهیت اعتباریله قومی تکامل اولان و تورکلری دیگر مسلمان اهالیلار یندن آیدین شکیلده فرقلندیرن پانتورکیزم ایده لری تورک اهالیلارینین ملی منلیک شعورونون دنیا گورشلری آذربایجان و تاتار نماینده‌لرینین ایشله‌ییب حاضرلادیقلاری تورانچیلیق و تورکلشمه ایده لری یئنی دست-خطه، همچینین تورک خلقینین روحونا و مسلکینه اویغون اولدوغوندان روزنامه لر واسطه‌سیله گئنیش تبلیغ ائدیلیب یاییلیردی.

بو دؤورده رسول زاده تورک اهالیلارینین گله‌جک توسعه یوللاری و «تورکلشمک، اسلاملاشماق، آوروپالاشماق»دوستورونون گئرچکلشمه‌سی یوللاری اطرافیندا آپاریلان قیزغین بحث لردا فعال اشتراک ائدیردی.

رسول زاده نین تورانچیلیق و تورکچولوک ایدئولوژیسی حقین ده فکرلرینین جیلالانماسیندا ۱۹۱۱-جی ایلین آوگوستوندا استانبولدا تاسیس ائدیلمیش «تورک یوردو» جعمیتی اؤنملی رول اوینادی. بو جمعیت همین ایلین نوامبریندا عینی آددا «تورک یوردو» درگیسینی نشر ائتمه‌یه باشلادی. درگینین اساس مقصدی تورکلر اوچون مقبول اولان بیر ایده‌آل جمعیت یاراتماق، تورک اهالیلارینین بیر-بیرلرینی یاخ یندن تانیمالارینا خدمت ائتمک، عثمانلی تورکلری آراسیندا ملی روحون قوتلنمه‌سینه، دنیانین مختلف یئرلرینده یاشایان تورکلری بیر-بیرلری ایله یاخینلاشدیرماغا یاردیمچی اولماق ایدی. بئله جدی استراتژی مقصدلری هدف آلمیش همین مجموعه ۴-جو سای یندن اعتباراً رسول زاده نین «ایران تورکلری» آدلی سلسله یازیلارینی درج ائتمه‌یه باشلادی. بو یازیلار قونشو اؤلکه‌ده‌کی تورک توپلوملارینی، خصوصیله ده آذربایجان تورکلرینی تانیدان ایلک مقاله اولدوغو اوچون عثمانلی اجتیماعیتینین دقتینی درحال جلب ائتدی. محض بو سلسله مقاله‌لر سایه‌سینده عثمانلی اؤلکه‌سینده آنادولودان کناردا میلیونلارلا تورکون یاشاماس یندن خبر توتدولار. نتیجه‌ده ایکی اؤلکه آراسیندا

کئچمیشده موجود اولموش مذهب آیریلیقلارینی ، دینی بوخوولاردان آزاد اولماسی پروسسینه تکان وئریب. بو ایدئولوژینین اؤزیینی تشکیل ائدن مشهور «تورکلشمک، اسلاملاشماق، اروپالاشماق» دوستورو تورک اهالیلارینین توسعه سینین اساس استقامتینی معینلشدیریب تورک قومی کؤکونه آرخالاناراق و اسلام دنیاسینا منسوبلوغو یاددان چیخارمایاراق زامانین طلبلری ایله آیاقلاشماق، چاغداش اروپا مدنیتینین نایلیتلریندن بهره‌لنمک (رئد.)

رسول زاده جمعیتین بؤیوک ماراغینی نظره آلاراق ایران تورکلری ایله باغلی موضوعنو «سبیل الارشاد» («دوغرو یول») آدلی مشهور دینی مجموعه‌ده دوام ائتدیردی. بو یازیلاریندا ایران آذربایجانلیلارینین چوخسایلی مسئله لرینی، اونلارین حقوقسوز وضعیتلرینی عالمه جار چکمه‌یه چالیشان محمد امین، عینی زاماندا، چار روسیه سینده دا مسلمانلارین، او جمله‌دن تورک اهالیلارینین اوزلشدیی حاقسیزلیقلاردان دانیشیردی.

رسول زاده نین عثمانلی مهاجرتی دؤورونده ان مهم خدمتلریندن بیری اسلام دنیاسینین بؤیوک متفکری شیخ جماالدین افقانینین (۱۸۹۷-۱۸۳۸) «وحدت جینسیه فلسفه‌سی و دیل بیرلیینین حقیقی ماهیتی»آدلی اثرینی فارسجادان تورک دیلینه چئویرمه‌سی اولدو. اثر «تورک یوردو»ندا درج اولوندو (۱۹۱۱) و جدی حادثه‌یه چئوریلدی. افقانینین اثرلری آراس یندن «سعادتین آلتی گوشه‌لی قصری» ده رسول زاده نین ترجمه سینده ائله همین درگیده ایشیق اوزو گؤردو (۱۹۱۲). هر ایکی اثرین، خصوصیله ده«وحدت جینسیه فلسفه‌سی»نین اساس ایده سی اوندان عبارت ایدی کی، مسلمان اهالیلارینین ترقیسی اوچون ملی شعورون، ملی منلیین یوکسلیشی ضروریدیر، چونکی «ملتدن کناردا سعادت یوخدور». دیل و دینی ملتین فورمالاشماسی اوچون ایکی اساس عامل حساب ائدن افقانی اوستونلویو بیرینجیه وئریر، هر کسی آنا

دیلینین توسعه سینه چاغیریردی. بو ایده لر محمد امینی اؤزونودرک و ملی دولتین فورمالاشماسی ایله باغلی مسئله لره یئنی گؤزله باخماغا وادار ائدیردی.

استانبولداکی مهاجرت ایللرینده رسول زاده نین مادی جهتدن سیخینتیلار ایچینده یاشادیغی دا معلومدور. بو باره‌ده صحبت آچان یاووز آکپینار اونون«تصویر افکار» و س. روزنامه لرده مخبر کیمی چالیشماسینی، گونده لیک اوچون امضاسیز اجماللار حاضرلاماسینی، همچینین دوستویئوسکی، چئخوو، گورکی، تولستوی کیمی روس کلاسسیکلریندن ترجمه‌لر ائدرک روزنامه لره وئرمه‌سینی (۱۹۱۱)، حتی همین ترجمه‌لردن عبارت «روس ادبیاتی نمونه‌لری» کیمی توپلولار (۱۹۱۲) بوراخماسینی محض مادی احتیاجلارینی اؤدمک نیتی ایله علاقلندیریر.

محمد امینی یاخشی تانییان معتبر ضیالی،«بؤیوک تورک لغتی»نین مؤلفی، عینی زاماندا حاکم حزبنین («اتحاد و ترقی») نفوذلو شخصلریندن سایبلان حسین کاظیم قدری گونلرین بیر گونو دوستونون مادی سیخینتیلار ایچینده یاشاماس یندن خبر توتور. اونا بیلدیرمه‌دن «اتحاد و ترقی»ده مسئول وظیفه توتان علی بی حسین‌زاده‌یه مکتوب یازیر. مکتوبوندا رسول زاده یه بیر لیره‌لیک معاش آیریلماسینا یاردیمچی اولماغی تکیدله خواهش ائدیر. او، مکتوبوندا معاش مسئله‌سی ایله باغلی تشکیلاتین باش کاتیبی سید حلیم پاشا ایله گؤروشمک نیتینده اولدوغونو دا بیلدیریر. بو خواهشین یئرینه یئتیریلیب-یئتیریلمدیی، محمد امینه آیلیق مواجب آیریلیب-آیریلمادیغی معلوم دئییل. آنجاق فاکت بودور کی، حاکم حزبنین باشیندا تمثیل اولونان ح.ک.قدری گنج رسول زاده یه حرمتله یاناشمیشدی. بو اپیزود، ائلجه ده همین دؤورله باغلی مختلف شخصلرین خاطره‌لری گؤستریر کی، عثمانلینین سیاسی دایره‌لرینده و حکومتده محمد امینی کفایت قدر یاخ یندن، اؤزو ده نفوذلو شخص کیمی تانییردیلار...

۱۹۱۸–جی ایلده لنکران، جاواد و گؤیچای ناحیه لریندا آذربایجانلیلارین سویقیریمی

1918 ci ildə Lənkəran, Cavad və Göyçay qəzalarında azərbaycanlıların soyqırımı

Dr., Doç. Sübhan Talıblı

دکتر استادیار سبحان طالیبلی،

برگردان : تانای شرقی

گیریش

تاریخی فاکتلار ثبوت ائدیر کی، ارمنیلرین (هایلار) جنوبی قفقازدا، تاریخی آذربایجان اراضیلرینده مسکونلاشدیریلماسی چار روسیه نین حاضیرلادیغی استراتژی پلانا اویغون ۱۹–جو عصرین اوللریندن باشلانیب. «دنیزدن دنیزه بؤیوک ارمنستان» و یا «قارا دنیزدن خزر دنیزینه کیمی بؤیوک ارمنستان» یارادیلماسی کیمی فاشیست ادعالاری ایله تورک و مسلمان خالقلارینین محوینه یؤنلدیلمیش «ارمنیلیک» ایدئیاسینی پایان ۱۹-جو عصرین آخیرلاریندا یارادیلمیش «داشناکسوتیون» پارتییاسی اولوب. بو ایدئیانین گئرچکلشدیریلمه‌سی اوچون بین الخالق و رئگیونال گوجلرین هرطرفلی دسته یی ایله ارمنیلر دونیانین هر یئرینده تؤرتدیکلری کوتلوی قیرغینلار، قتل عاملار، تئرورر آکتلاری، سویقیریمی، ائتنیک تمیزلەمه، سویغونچولوقلار، غارتلر و س. حیاتا کئچیریبلر. ۱۹۰۵-۱۹۰۶–جی ایللرده جنوبو قفقازدا تؤره‌دیلن قیرغینلار ماهیت اعتباریله ارمنیلرین ۲۰–جی عصرده آذربایجانلیلارا قارشی مرحله‌لرله حیاتا کئچیردیکلری ائتنیک تمیزلەمه سیاستینین ترکیب حصه‌سیدیر. بؤیوک دؤولتلرین هرطرفلی دسته یی ایله ارمنی سلاحلی دسته‌لرینین جنوبی قفقازدا تؤرتدیکلری غارتلر، سویغونچولوق، کوتلوی قیرغینلار، تئرورر آکتلاری و قتل عاملار بارەده او دؤورون یئرلی و خاریجی مطبوعاتیندا، آیری-آیری مؤلفلرین اثرلرینده، خاطرلرینده تاریخی فاکتلار مؤوجوددور. تدقیقاتلاردان، آرخیو ماتئریاللاریندان، او دؤورکی مطبوعاتدان، یئرلی و خاریجی مؤلفیلرین اثرلریندن معلوم اولور کی، ارمنیلر ۱۹۰۵–۱۹۰۶–جی ایللرده جنوبی قفقازین ۱۴ قضاسیندا-ایروان، ناخچیوان، شروردره له یز، ائچمیدزین، آلئکساندروپول، سورمەلی، شوشا، جاوانشیر، جبراییل، زنگزور، گنجه، قازاخ، ارش، بورچالی و ۸ شهرینده-باکی، ایروان، ناخچیوان، گومرو، شوشا، گنجه، قازاخ، تیفلیس ائتنیک تمیزلەمه و کوتلوی قتل عاملار تؤرتمیشلر. ۱۹۰۵-۱۹۰۶–جی ایللر سویقیریملاری زامانی جنوبی قفقازدا ۲۸۶ کند ویران ائدیلمیش و ۸ شهر داغینتیلارا معروض قالمیشدیر. سویقیملار زامانی کند و شهرلرین تقریباً ۲۰۰–او آذربایجانلی یاشاییش منطقه‌لری داغیدیلمیش و خارابالیغا چئوریلمیش، ۱۵ میندن آرتیق عائله، تقریباً ۱۰۰ مین نفر ائو-ائشییندن دیدرگین دوشموش، ۱۰ مین نفردن آرتیق اینسان تلفاتی اولموشدور.

۱۹۱۸–جی ایل آوقوست آیینین ۳۱–ده آذربایجان خالق جمهوریتی حکومتینین صدری فتحعلی خان خویسکینین گنجه شهرینده ایمزالادیغی قرارا اساساً، ۷ نفردن عبارت فوق العاده تحقیقات کومیسسییاسی (فتکFTK-) یارادیلیب. فتک اولجه آذربایجان خالق جمهوریتی حکومتینین خاریجی ایشلر، سونرا ایسه عدلیه ناظرلیکلری یانیندا ۱۹۱۸–جی ایل ایولون ۱۵–دن ۱۹۲۰–جی ایلین آوریلینه قدر رسمی تحقیقات اورقانی فعالیت گؤستریب. اساس مقصدی ارمنی داشناکلارین آذربایجانلیلارین حیاتینا و اونلارین املاکینا قارشی جینایتلرینی تحقیق ائتمک اوچون یارادیلیب. بوندان باشقا علیمردان بی توپشوباشوو فوق العاده تحقیقات کمیته سینین حاضرلادیغی ماتئریاللاری و فوتوشکیللری پاریس صلح کونفرانسینا تقدیم ائتمیشدی.

آذربایجان جمهوریسینین پرئزیدئنتی حیدر علیئوین ۱۹۹۸–جی ایل مارتین ۲۶–دا «آذربایجانلیلارین سویقیریمی» حاقیندا وئردیی فرمانی، آذربایجان

جمهوریسینین پرئزیدئنتی الهام علیئوین ۲۰۰۸-جی ایل ۱۸ یانوار تاریخلی «۱۹۱۸-جی ایل آذربایجانلیلارین سویقیریمینین ۱۰۰ ایللیی حاقیندا» سرانجامینین ارمنیلرین جینایتکار و تئررور عمللرینین آراشدیرلماسی، او جمله‌دن بین الخالق تشکیلاتلارا و دونیا ایجتیماعیتینه چاتدیریلماسی باخیم یندن چوخ بؤیوک تاریخی، سیاسی و حقوقی رولو اولموشدور. ۲۰۰۷-جی ایل آوریلین ۱-ده قبادا آشکار اولونموش ارمنیلرین تؤرتدیی سویقیریمی مزارلیغی ۲۰۰۹-جو ایلده آذربایجان جمهوریسی ناظرلر کابینئتینین سرانجامی ایله «قبا رایونوندا کوتلوی قتل قربانلارینین خاطره‌سینین ابدیلشدیریلمه‌سینه دایر تدبیرلر پلانی» تصدیق ائدیلمیش و ۲۰۱۳-جو ایل سئنتیابرین ۱۸-ده قبا سویقیریمی یادبود کومپلئکسینین آچیلیشی اولوب. کوتلوی مزارلیقدا آذربایجانلیلارلا برابر، قبادا ییغجام حالدا یاشایان لزگی، یهودی، تات و دیگر ائتنیک قروپلارین نماینده‌لری ده آمان‌سیزجاسینا قتله یئتیریلرک باسدیریلیب.

بوتون بو فاکتلاردان آیدین اولور کی، مقصد آذربایجانلاری سویقیریما معروض قویماقلا تاریخی آذربایجان تورپاقلاریندا سویقریمی حیاتا کئچیریمکله تورک-مسلمان‌سیز رئگیون یاراتماقدیر.

لنکران[1] سویقیریمی

آذربایجانین دیگر بولگه لری کیمی لنکران دا ۱۹۱۸-جی ایلین مارت-آوریل حادثه‌لری زامانی ارمنی داشناک‌لارینین تجاوزونه معروض قالان بؤلگه‌لردن بیری اولوب. همین دؤورده لنکران شهرینده، رایونون ماموستا، یوخاری نووه‌دی، ویلوان، وئراوول، گیردنی، جیل، اوساکوچه، دارقبا، گرمتوک، سوتموردوو و دیگر کندلرینده کوتلوی قتل عاملار تؤردیلیب. عمومیلیکده، لنکران و اطراف رایونلاردا ۴۰-دک یاشاییش منطقه‌سی یاندیریلماقلا یئرله-یئکسان ائدیلیب، ۲۰۰۰-دن چوخ دینج ساکین قتله یئتیریلیب.

چار روسییاسی آذربایجانین شیمال تورپاقلارینی ایشغال ائتدیک‌دن سونرا خانلیقلار و سلطانلیقلاری لغو ائدرک اوزینده ایسه ۱۸۴۰-جی ایله قدر مؤوجود اولموش ایالت و دایره‌لر یاراتمیشدیر. چار ۱-جی نیکولای ۱۸۴۰-جی ایل

آوریلین ۱۰-دا جنوبی قفقازدا اینضیباطی و محکمه اصلاحاتی حاقیندا وئردیگی قانونا اساساً کومئندانت اداره-اوصولو، ایالتلر لغو ائدیلمیش، ناحیه لار و اونلارین نزدینده ماحاللار اوزینه ناحیه لر یارادیلمیشدی. ۱۸۴۰-جی ایل ۱۰ آوریل قانونونا اساساً جنوبی قفقاز مرکزی تیفلیس (۱۹۳۶-جی ایلدن تبیلیسی آدلانیر) اولان گرجستان-ایمئرئتییا ناحیه سینا و مرکزی شاماخی اولان کاسپی (خزر) ویلایتینه بؤلوندو. چار ۱-جی نیکولایین ۱۸۴۶-جی ایل ۱۶ دئکابر تاریخلی فرمانی ایله گورجوستان-ایمئرئتییا ناحیه سینا و مرکزی شاماخی اولان کاسپی (خزر) ویلایتی لغو ائدیلرک، اوزینده تیفلیس، کوتایسی، شاماخی و دربنددن عبارت اولاق ۴ ناحیه یارادیلیر. شاماخی ناحیه سی شاماخی، باکی، لنکران، نوخا (شکی) و شوشا ناحیه لر یندن عبارت ایدی.

۱۸۴۰-جی ایل آوریلین ۱۰-دا یارادیلمیش لنکران بخشی ۱۹۲۹ (۱۹۳۰)-جو ایله قدر موجود اولموشدور. بخشین ساحه‌سی ۵،۴ مین kv.km، اهالیسی ایسه ۱۸۵۹-۱۸۶۴-جو ایللرده اولموشدور. ۱۸۹۷-جی ایلده بو بخشدا اهالی ۱۳۰,۹۸۷ نفر، ۱۹۲۶-جی ایلده ایسه ۲۰۸,۴۷۹ نفر اولموشدور. بخشین مرکزی لنکران شهری ایدی. لنکران بخشی شیمالی آذربایجانین جنوب-شرقینده یئرلشیردی. او، شرقدن خزر دنیزی، جنوب-غرب‌دن ایرانلا، شیمالدان اول شاماخی، ۱۸۶۸-جی ایلدن سونرا ایسه جاواد قضاسی ایله همسرحد اولموشدور. بخش آذربایجان جمهوریسینین ایندیکی آستارا، لنکران، لئریک، ماساللی، یاردیملی و جلیل آباد رایونلارینی احاطه ائتمیشدیر.

لنکران بخشی ۱۸۵۹-جو ایلدن باکی ناحیه سینین ترکیبینده اولموشدور.
۱۸۶۰-جی ایلده دربند ناحیه سی و بخشی لغو ائدیلرک اراضیسی قبا بخشینا بیرلشدیریلمیش و قبا بخشی باکی ناحیه سینین ترکیبینه داخیل ائدیلمیشدیر. ۱۸۶۷-جی ایل دئکابرین ۹-دا یئلیزاوئتپول ناحیه سی یارادیلدیغی اوچون باکی ناحیه سینین ترکیبینده اولان نوخا (شکی) و شوشا ناحیه لری یئلیزاوئتپول (گنجه) ناحیه سینا داخیل ائدیلمیشدیر. سونرالار باکی ناحیه سینین ترکیبینده گؤیچای (۱۸۶۷) و جاواد (۱۸۶۸) ناحیه لری یارادیلمیش و باکی ناحیه سی ۱۸۶۸-جی ایلدن اعتباراً ۶ بخش دن – باکی، لنکران، جاواد، شاماخی، گؤیچای، قبا ناحیه لر یندن عبارت اولموشدور.
لنکران بخشی ۱۸۴۰-۱۹۱۷-جی ایللرده ۵ پلیس ناحیه‌سینه بؤلونموشدور. بخشین پلیس ناحیه‌لری آشاغیداکیلار ایدی: ۱. لنکران – مرکز لنکران. ۲. آستارا – مرکز آستارا.
۳. زوواند (ورگدوز- ایندیکی یاردیملی رایونو دا بورایا داخیل ایدی) – لئریک. ۴. ارکیوان – نیکولایئوکا (کالینووکا، ایندیکی ویلشکند). ۵. سئبیجان – پریشیب (گؤیتپه). پلیس ناحیه‌لری اؤزلویونده کند جمعیتلرینه بؤلونوردو، کند جمعیتلری ایسه اؤزونده بیر نئچه کندی بیرلشدیریردی. ناحیه و ناحیه لردا اداره‌چیلیک سیستئ‌می ایسه ناحیه چار طرفیندن تعیین ائدیلمیش بخشدار، ناحیه لر ژنرال-بخشدار، پلیس ناحیه‌لری پریستاو، کند جمعیتلری ایسه کندخودالار طرفیندن اداره اولونوردو. ۱۹۱۷-جی ایل فئورال اینقیلاب یندن سونرا روسییادا موقتی حکومت یارادیلدی. موقتی حکومتین لنکران بخشین ده دا اورقانلاری یارادیلمیشدیر. ۱۹۱۷-۱۹۲۹-جو ایللرده ناحیه لر، او جمله‌دن لنکران بخشی پلیس ناحیه‌لری دئییل، دایره‌لره بؤلونموشدو. قید اولونان دؤورده لنکران بخشی لنکران شهری، سارا (ساری) آداسی و ۹ دایره‌دن (آستارا، آسترخانبازار، بورادیگاه، ورگدوز، لئریک، ماساللی، میستان، پریشیب، شوروک) عبارت ایدی.
اهالینین ساییna (۱۹۲۶-جی ایلین معلوماتی)[۲] گؤره ان بؤیوک دایره آسترخانبازار (۳۷,۵۹۸ نفر) و بورادیگاه (۲۸,۶۲۲ نفر) ایدی.[۳]

لنکران بخشینین گئربی ۲۱ مای ۱۸۴۳-جو ایلده یارادیلمیشدیر. گئربین یوخاری حصه‌سینده تارلا فونوندا قالخان و کاسپی ویلایتینین گئربیندن پارچا وئریلمیشدیر. آشاغیدا محصول بوللوغونو بیلدیرن دیرمیغین تارلاداکی تصویری وئریلمیشدیر کی، بو دا بخشین مغان چؤللویونده ایلانلارین چوخلوغونو گؤسترمیشدیر[۴].
آ.ایسگندروو «۱۹۱۵-۱۹۲۰-جی ایللرده آذربایجاندا تورک و مسلمانلارا قارشی حیاتا کئچیرلن سویقیریمیلار» آدلی مقاله‌سینده قید ائدیر کی، لنکراندا اولان "دیکایا دیویزییا"نی ترک سلاح ائتمک اوچون دنیز واسطه‌سی ایله بولشئویک دسته‌لری گؤندریلمیشدی. بونلارین هامیسی ارمنی میللی شوراسینین گؤستریشی ایله ائدیلیردی. بولشئویک عسگرلری یولدا قاباقلارینا چیخان مسلمان کندلرینی داغیدیب تالاییردی بولشئویک عسگرلری طرفیندن توپا توتولاراق دارمادغین ائدیلدی، اهالینین اکثریتی یاشاییش یئرلرینی ترک ائتمه‌یه مجبور اولدو. خزر دنیزی ساحلینده قیزیل آغاج ایله لنکران آراسینداکی مسلمان کندلری "آلئکساندر" گمیسی طرفیندن توپ آتشینه توتولدو. یانواردا باشلانان بو قیرغینلار مارتدا داها دا شدت ائتدی. عثمانلی قوشونلارینین باکینی آزاد ائتمه‌سیندن بیر آز اول لنکرانا ایکی مین نفرلیک ارمنی دسته‌سی گلرک یئرلی اهالییه دیوان توتماغا باشلادی. اونلار مسلمان یئمکخانالارینا گیریب اوراداکیلاری تحقیر ائدیر، پول وئرمک‌دن ایمتینا ائدیر، اونلاری عثمانلی تورکلریندن قورونماق اوچون سنگر قازماغا مجبور ائدیردیلر. ایش او یئره چاتمیشدی کی، ارمنی عسگرلری محرملیک مراسیمی وئریلن مسجیدلره گیریب مسلمانلارا اؤز طرزییه‌لرینی کئچیرمه‌یه مانع اولوردولار. مسلمان اهالیسی دینی آیینلرینی ایجرا ائتمک اوچون مسجیدلره ییغیشدیقلاری زامان ارمنیلر اورا سوخولاراق مسلمانلاری غارت ائدیر، مسجیدی ایسه یاندیرماق ایستییردیلر. ارمنیلر بو بؤلگه‌ده یوزلرله ائو داغیتدیلار و مینلرله گوناهسیز اینسانین حیاتینا سون قویدولار. ۱۹۱۸-جی ایلین یانوار یندن ۱۹۱۹-جو ایلین آوقوستوندا "مولوکان قیامی" یاتیریلانا قدر بو بؤلگه‌ده ارمنی و روس بیرلشمه‌لری طرفیندن ۲ مین اینسانین حیاتینا سون قویولموشدو.[۵]
علی اکبر بی خاص ممدوو بیلدیریردی کی، لنکران بخشینین مسلمان اهالیسی دفعه‌لرله منیم قارشیمدا

مسئله قالدیریبلار کی، پولکوونیک آؤتیسوو باشدا اولماقلا ارمنی سلاحلی قولدور دسته‌لرینین ووردوغو ضرری اؤیرنمک اوچون کمسیون عضولریندن اورایا گؤندریم.
جنوبی قفقازدا حاکمیتی اله آلماغا چالیشان شاومیان و اونون قولدور دسته‌سی لنکرانین مهم استراتژی و ارزاق رایونو اولماسینی نظره آلاراق بو بؤلگنی اله کئچیرمه یی قارشییا مقصد قویموشدو. شاومیان میللی قوه‌لرین - سلطان بی قولوبیوو، آسلان تالیشینسکی و بارون اوستئن-ساکئرین ۱۹۱۷-جی ایلده تشکیل ائتدیی میللی آلایی و لنکراندا یئرلشن «دیکایا دیویزییا»نی ترک سلاح ائتمکله بؤلگه نی اله کئچیرمیی پلانلاشدیریردی. لنکراندا اولان «دیکایا دیویزییا»نی ترک سلاح ائتمک اوچون شاومیانین سرانجامی و ارمنی میللی شوراسینین گؤستریشی ایله باکیدان ۲۸۰ نفر داشناک-بولشئویک حربی دسته‌سی لنکرانا گؤندریلدی. ۱۹۱۸-جی ایلین آوریلیندن باشلایاراق لنکران بخشینا باسقین ائدن بو قولدور دسته‌سی یول بویو آزغینلیق ائتمکله مسلمان کندلرینی یاندیریر و دینج اهالییه دیوان توتوردو. بو حادثه‌لرین شاهیدلری اولان یئرلی ساکینلر قید ائدیرلر کی، ۱۹۱۷-جی ایلین اوکتیابر یندن ۱۹۱۸-جی ایلین مای آیینا قدر داشناک دسته‌سینه رهبرلیک ائدن آکوپیان لنکران خانینین ائوینی اؤزلرینه قرارگاه ائتمیش و تؤرتدیکلری وحشیلیکلره حاق قازاندیراراق دئییردیلر کی، گویا لنکران بخشینی قاچاق-قولدورلاردان قورویورلار. بو مقصدله اونلار دفعه‌لرله شهر و کندلری دنیزدن توپ آتشینه توتموشدولار، یئرلی اهالی الیالین اولدوغوندان آتیشما باشلایان کیمی مئشه‌لره اوز توتور، جانینی زورلا قورتاریردی. بو قیرغینلارین قارشیسینی آلماق اوچون دانیشیغا گئدن سوتموردوو کندینین اون اوچ آغساققالی یاراقلی دسته نین باشچیلاری ایله بئله بیر شرط کسیر کی، دینج اهالییه توخونمایاجاقلاری تدقیرده اوزینده اونلارا لازیم اولان ارزاغی وئره‌جکلر. لاکین داشناک دسته‌سی وئردیی سؤزه عمل ائتممیش، آغساققاللاری آغیر ایشگنجه‌لرله اؤلدورموش و تورپاغا باسدیرمیشدی. لنکران قیرغینلاری زامانی داشناکلار یئرلی مسلمان اهالییه اولمازین ظلملر وئره‌رک، اونلارا مقاومت گؤسترن مسلمانلاری قتله یئتیرمیش، مئییتلرینی یاندیرمیشلار. حتی بیر جاوانین کورپینه قاینار قازان باغلایاراق یئریمه‌یه مجبور ائتمیش، سونرا ایسه گوللمیشلر. داشناکلار لنکران بخشینین ۴۰ کندینده عینی وحشیلیکلری تؤرتمیش، شهرین مرکزینده قالا میدانیندا یئرلی ساکینلری کوتلوی شکیلده قتله یئتیرمیشلر.
فوق العاده تحقیقات کومیسسیاسینین صدری علی اکبر بی خاص ممدوو خاریجی ایشلر ناظرینه یازیردی کی، «آوروپا صلح کنفرانسینا گئدن نماینده هئیتینه تقدیم ائتمک اوچون باکی، شاماخی، قبا شهرلرینده، شاماخی، گؤیچای، جاواد، لنکران و قبا ناحیه لرینده تورک-مسلمان اهالییه قارشی داشناک-بولشئویک بیرلشمه‌لری طرفیندن تؤردیلمیش وحشیلیکلری ایانی شکیلده ثبوت ائدن معلوماتلار کیفایت قدردیر. لنکران بخشین ده پولکوونیک آؤتیسووون سلاحلی قولدور دسته‌لری طرفیندن، جاواد بخشینین بیر حصه‌سینده ایسه پولکوونیک ایللارینوویچ باشدا اولماقلا باشقا بیر دسته طرفیندن بخشدا بؤیوک داغینتی تؤره‌دیلرک آذربایجانلی اهالی اوجدانتوتما محو ائدیلمیشدیر. آستارا بولشئویک عسگرلری طرفیندن توپا توتولاراق خارابازارلیغا چئوریلمیش، اهالینین اکثریتی یاشاییش یئرلرینی ترک ائتمه‌یه مجبور اولموشدو. خزر دنیزی ساحلینده قیزیلاغاج ایله لنکران آراسینداکی مسلمان کندلری «آلئکساندر ژاندار» گمیسی طرفیندن توپ آتشینه توتولموشدو. یانواردا باشلانان بو قیرغینلار مارتدا داها دا شدت ائتمیشدی».
آ.ایسگندروو «۱۹۱۸-۱۹۱۹-جو ایللرده لنکران بخشین ده آذربایجانلی اهالیه قارشی حیاتا کئچیریلن سویقیریمی» آدلی مقاله‌سینده قید ائدیر کی، لنکران بخشین ده ارمنیلرین مسلمانلارا قارشی سویقیریمی ۱۹۱۸-جی ایلین یانواریندا باشلامیشدیر. بئله کی، یانوار آییندا ایراندان قاییدان روس دسته‌لرینین ترکیبینده‌کی ارمنیلر آستارادا یئرلی جماعتی توپ آتشینه توتدو. الیالین اهالی مقاومت گؤستره بیلممیش و مئشه‌لره چکیلمیشدی. ارمنی عسگرلری روس عسگرلرینی ده یئرلی اهالییه قارشی زوراکیلیق تؤرتمه‌یه تحریک ائدیردیلر. ارمنیلرین آستارادا تؤرتدیکلری لنکران جماعتینی برک قورخویا سالدی. چونکی لنکراندا هر جور سلاح-سورساتا مالیک ایکی میندن آرتیق غیری-میللتدن اولان عسگر و ضابط وار ایدی. روس عسگرلری همین سلاح و سورساتی آؤتیسووون ارمنی و بولشئویک اهوالی-روهییه‌لی

عسگرلرینه پایلادیلار. یئرلی جماعت باشا دوشوردو کی، سلاح الده ائتمه‌دن بو حربی بیرلشمه‌لرین عهده‌سیندن گلمک مومکون دئییل. ایراندان روس عسگرلرینی لنکران لیمانینا گتیرن «میلیوتین» گمیسینده سلاح-سورساتین اولماسی حاقیندا معلومات میللی قووه‌لره رهبرلیک ائدن ابراهیم بی شاهتاختینسکییه چاتدیریلدی. شاهتاختینسکی قنیمت اولاراق ۶ عدد پولئمیوت، ۸۰۰ توفنگ، ۸۵۰ مین پاترون و ۱۰ یئشیک بومبا اله کئچیردی. میرجاواد بی تالیشینسکینین ارکیواندان گؤندردیگی آتلی دسته ده گمیده‌کی سلاحین اله کئچیریلمه‌سینه لازیم اولان یاردیمی گؤستردی. اما دوشمن چوخ گوجلو ایدی. باکیدان شاومیان حاکمیتی لنکران بخشینی الده ساخلاماق اوچون هر جور جینایته ال آتیردی.[۶]

لنکران بخشین ده ارمنیلرین تؤرتدیی وحشیلیکله باغلی نسیب بی یوسیفبیلی پارلامئنته چیخیشیندا قید ائدیردی:" معلومونوزدور کی، آذربایجانین آیریلماز بیر حصه‌سینی تشکیل ائدن لنکران بخشی هله یابانچیلار الینده‌دیر. ۱۰۰ مینه قدر وطنداشیمیزین حیاتی تهلوکه قارشیسیندادیر ".

ارمنیلرین لنکران بخشین ده تؤرتدیکلری وحشیلیکلر حاقیندا معلوماتلار ۱۹۱۸-۱۹۲۰-جی ایللرده نشر ائدیلمیش «آذربایجان» قزئتینین صحیفه‌لرینده ده اؤز عکسینی تاپمیشدیر. قزئت یازیر:" لنکراندا ارمنی سلاحلی دسته‌لری مسلمانلار آراسیندا سبب‌سیز آختاریشلار و حبسلری داوام ائتدیرمکله هر گئجه نئچه گوناه‌سیز عائلنی بدبخت ائدیرلر. یالان خبرلر و اساسسیز شوبهه‌لر ایله ارمنیلر مسلمانلارین ائولرینی آختاریر، اونلاری هر جور تحقیر ائدیر و حبس ائتدیریردیلر. حبسخانایا آپارارکن یولدا گویا قاچماق ایستدیکلرینی بهانه ائدرک اونلاری گول له لییردیلر. اونلار اساسسیز اتهاملارلا آروادلی-اوشاقلی بوتون عائله نی توتوب حبس ائتدیریردیلر.

آداملاری سورغو-سوال‌سیز اؤلدوروردولر. آوئتیسوووون عسگرلرینین مسلمانلار حاقیندا ائتدیکلری وحشیلیک و ظلملر سایه‌سینده چوخلو سایدا شهر ساکینی اؤلدورولموشدو.

قورخو و واهیمه ایچرئیسینده اولان جماعت کوچه‌یه چیخماقدان قورخاراق ائولرده گیزلنیردی ".

لنکراندا ایللارینوویچین کشفیات دسته‌سینین ائتدیگی بیابیرچیلیقلاری قلمه آلان قوری معلملر سئمیناریاسینین مضمونو، تاریخچی تیمور بی بایراملیبیوو «آذربایجان» قزئتینین ۱۰ نویابر ۱۹۱۸-جی ایل تاریخلی ۳۱-جی ساییندا چاپ ائتدیردیی معلومات کاراکتئرلی مقاله‌سینده یازیردی:"لنکراندا آوئتیسوووون سویغونچو دسته‌سینی ایلارینوویچین روسوای‌چیلیقلار تؤره‌دن کشفیات دسته‌سی اوز ائتدی. بو دسته اهالینین آساییشینی قوروماق اوزینه ائولره باسقین ائدیر، مسلمانلاری سویور، اؤلدورور، قادینلارین ایسمتینه توخونور، اونلاری اؤزلری ایله آپاریرلار.

مسلمانلارین وضعیتی دؤزولمزدیر، چونکی اونلارین الیندن هر جور سلاحلار، حتی توفنگلری ده آلینمیشدیر. بوتون سلاحلارینی قولدورباشی ایلیاشئویچه تحویل وئرن اهالی یانیلدیغینی سونرادان آنلامیشدیر. گئج ده اولسا، باشا دوشموشدو کی، او، قددار، ظالم، رحم‌سیز و تولکو جیلدینه گیرمیش آدام اولسا دا، اصلینده، جاناوار خیصلتلی بیرتیجیدیر "

یئرلی اهالینین وضعیتینین گونو-گوندن آغیرلاشدیغینی تیمور بی «آذربایجان» قزئتینین ۱۵ نویابر ۱۹۱۸-جی ایل تاریخلی ۳۶-جی ساییندا چاپ ائتدیردیی مقاله‌سینده تصویر ائدرک یازیردی: «آوئتیسوووون دسته‌سی حاکمیتین اونا هر جور ایمکان وئرمه‌سیندن ایستیفاده ائدرک بو گونه قدر هئچ بیر مانع‌چیلیییه راست گلمه‌دن ائولرده یوخلاما آپارماغی، منزیللری غارت ائتمه یی، کؤمک‌سیز مسلمانلاری توتماغی، لازیم گلرسه، اؤلدورمه یی داوام ائتدیریر». آوئتیسوووون قوشونو اوولکی کیمی خالقی سویوب تالاماقدا و مسلمانلاری قتل، غارت ائتمکده داوام ائدیر، آداملار گوناه‌سیز حبس اولونوردو. آوئتیسوووون ارمنی دسته‌سینین دینج اهالییه قارشی حیاتا کئچیردیی سویقیریمینا بیر حادثه نی مثال گؤسترمک اولار. نویابرین ایلک گونلرینده بئش سلاحلی ارمنی گویا ائولرده گیزلدیلمیش سلاحلاری تاپماق بهانه‌سی ایله گئجه اکبر قریبوو و خلیل نجفقولو اوغلونون منزیللرینه باسقین ائدرک هئچ بیر گوناهی اولمایان ائو صاحبلرینی اؤلدورموش، قیزیل و دیگر قیمتلی اشیالاری گؤتوروب گئتمیشلر. بو حادثه نین شاهیدی اولان قونشولار سلاحلی سویغونچولار طرفیندن اؤلدوروله‌جکلریندن احتیاط

ائتدیکلرینه گؤره اونلارا کؤمک ائده بیلمیشلر».
آوْتیسووون دسته‌سی مسلمانلارین الیندن تاخیل زمیلرینی آلمیش، خیرماندالی، امینلی، قدیرلی، قارغالیق، کؤرکلی، الیشانلی، تکله، حسین حاجیلی، حسنلی، یئددیویماق کندلری ارمنیلر طرفیندن یاندیریلمیشدی. الیشانلی، خیل و یئددی اویماق کندلرینده اولان اکین یئرلری ده مسلمانلارین علیندن آلینمیشدی. آلینمیش اکین ساحه‌لری بو یئرلره کؤچورولموش موحاجیر روسلارا وئریلمیش، آدلاری چکیلن کندلرین اهالیسی ایسه ائوسیز-ائشیک‌سیز، توریاقسیز و مدافعه‌سیز قالمیشدیلار. آغیر گوزاران کئچیرن کندلیلر اؤز کندلرینه، اؤز ائولرینه قاییتماق ایستییردیلر. لاکین اونلارا جدی شکیلده خبرداریلق ائدیلمیشدی کی، بیر داها اؤز یئرلرینه قاییتماسینلار. علاجسیز و چتین وضعیتده قالان لنکران مسلمانلاری نجات یولونو آذربایجان اوردوسونون بیرلییینده، گوجونده، ایراده محکملیگینده گؤرور و اومید ائدیردیلر کی، بو اوردونون کمکی ایله اونلار آزادلیغا چیخاجاق و ائولرینه قاییدا بیله‌جکلر.

”آذربایجان “قزئتی ۱۸ نویابر ۱۹۱۸-جی ایل تاریخلی نؤمره‌سینده یازیردی: «دهشتلر، بیابیرچیلیقلار تؤره‌دن و جزاسیز قالان آوْتیسووون هر گون قان تؤکن قولدور دسته‌سی بورادان گئتمه‌سه، یئرلی اهالی، خصوصیله مسلمانلار بوندان سونرا اؤز حلال دده-بابا توریاقلاریندا راحت یاشایا بیلمزلر. نویابر آییندا اینگیلیس عسگرینین لنکرانا گلجه یی گؤزلنیلیر. عینی زاماندا اینگیلیس عسگرلرینین آوْتیسووون دسته‌سی ایله بیرلشجیی بارده شایعه‌لر دولاشماقدادیر. بو خبری ائشیدن یئرلی اهالی بؤیوک ناراحات‌لیقلار کئچیریر و یازیرلار کی، آوْتیسووون عسگرلری لنکراندان گئتمیینجه مسلمانلار اؤز ائولرینده راحت نفس آلا بیلمه‌یه‌جکلر. یئرلی اهالینین جوربجور دهشتلردن، فاجعه‌لردن و حدسیز قانونسوزلوقلاردان خلاص اولماسی اوچون آوْتیسووون دسته‌سینین بورانی ترک ائتمه‌سی واجیب‌دیر. یئرلی اهالییه اولان بو حاقسیزلیقلاری خالق جمهوریتینه چاتدیرماق اوچون لنکران مسلمانلارینین نماینده هئیتی باکییا گئده‌رک، ۱۹۱۸-جی ایلین نویابرین ۱۹-دا خاریجی ایشلر ناظری ایله گؤروشه‌رک، لنکران ناحیه‌سینده مسلمان اهالینین آوْتیسووون دسته‌سی طرفیندن مین جور تحقیرله و اذیتلره معروض قالمالاری بارده معلومات وئره‌رک، ناظردن شیمالی ایران اوردوسونون باش کوماندانی ژنرال تومسونون کمکیله آوْتیسووون دسته‌سینین اورادان چیخاریلماسینا تشببوس ائتمه‌سینی خاهیش ائتمیشلردیر. “

”آذربایجان “ قزئتینین ۴ یانوار ۱۹۱۹-جو ایل تاریخلی ۳-جو ساییندا دئییلیر: «لنکران ایالتینده‌کی مسلمانلارا وکیل ائدیلمیش تئیمور بی بایراملیبیوو یانوارین ۲-ده آذربایجان ناظرلر سووئتینین صدرینه عریضه ایله مراجعت ائتمیشدیر. عریضه‌ده دئییلیر: «هر یئرده غصبکارلیق، اؤزباشینالیق، زوراکیلیق باش آلیب گئدیر. بدبخت مسلمانلار حیاتدا یاشاماق اوچون هئچ یئرده اؤزلرینه سیغیناجاق تاپا بیلمیرلر. لنکرانلیلارین آجیناجاقلی وضعیتینی نظره آلاراق دؤولتلر اتفاقینین قرارگاهی اراضیده قانون-قایدا یاراتماق و لنکرانین آذربایجان حکومتینین تابلیینه کئچنه دک بوراداکی وضعیتی نظارتده ساخلاماق اوچون اوچ ظابط و ۳۰ اینگیلیس عسگریندن عبارت کیچیک بیر دسته اعزام ائدیل‌سه، بخشدا عدالت‌سیزلییه، یئرسیز تعقیبلره سون قویولار “.

”آذربایجان “ قزئتینین ۱۴ مارت ۱۹۱۹-جو ایل تاریخلی نؤمره‌سینده لنکران بخشینین عمومی وضعیتی شرح ائدیلرک قید اولونور کی، «مارت حادثه‌لریندن سونرا لنکرانا بولشئویکلرله برابر ارمنی داشناکلاری دا گلدیلر. بوندان سونرا ارمنی آوْتیسووون باشچیلیغی ایله داشناک حربی حصه‌لری مسلمان کندلرینین آخیرینا چیخدیلار. اولمازین ظلملر، اذیتلر وئردیلر. یوللار کسیلدی. اهالی شیکایت ائتمه‌یه بیر یئر تاپمادی. تورکلر باکییا گلدیکلری زامان مغان اطرافینین بولشئویکلری ایله علاقه‌لری کسیلدی. بوراداکی سرسریلر «مغان حکومتی» آدی ایله داغیدیجی بیر قوروم دوزلتمکله مسلمانلاری سویماغا و قیرماغا باشلادیلار “.

تاریخچی-عالیم ج. قولییئو ”۱۹۱۸-جی ایلین مارت-آوریل آیلاریندا ارمنیلرین تؤرتدیکلری سویقیریمین لنکران صحیفه‌لری“ آدلی مقاله‌سینده بیلدیریر کی، ۱۹۱۸-جی ایلین مای آیینا قدرکی بیر مدت عرضینده شئوکونووون قولدور دسته‌سینه رهبرلیک ائدن داشناک آکوپیان لنکراندا میر احمد خانین بیر مرتبه‌لی ائوینی اؤزلرینه قرارگاه ائتمیشدیلر. اونلار تؤرتدیکلری

وحشیلیکلره بئله حاق قازاندیریرلار کی، گویا لنکران بخشینی قاچاق-قولدورلاردان قورویورلار. بو مقصدله اونلار دفعه‌لرله شهر و کندلری دنیزدن توپ آتشینه توتموشلار. ساکینلر الیالین اولدوغوندان، آتیشما باشلایان کیمی مئشه‌لره اوز توتوب. بونون قارشیسینی آلماق اوچون حرب‌چیلرله دانیشیغا گئدن سوتموردوو کندینین ۱۳ آغساققالی حرب‌چیلرله بئله بیر شرط کسیبلر کی، دینج اهالیه توخونماماجاغی تقدیرده، اوزینده اونلارا لازیم اولان ارزاغی وئریله‌جکلر. لاکین بو تکلیفلرینه باخمایاراق قولدور دسته‌سی ایون آیینین ۱۹-دا همین گوناه‌سیز سوتموردوو آغساققاللارینی قوللاری باغلی چایین دهنه‌سینه آپاراراق، قیلینجلا باشلارینی کسیر، بدنلرینی تیکه-تیکه ائدیریرلر. اونلارین هامیسینی دهنه آدلانان اراضیده باس‌دیریرلار. بیر نئچه گوندن سونرا بیر دسته ایتین مئییدلر اطرافیندا اولاشماسینی ائشیدن جماعت گلیب یوخلاییر، بو قانلی فاجعنی گؤرور. سوتموردوولولار اونلارین مئییتلرینی چیخاریب یئشیکلره دولدوراراق گتیریب کندین مسجیدی قاباغیندا دفن ائدیرلر. همین آغساققاللارین آدلارینی نظرینیزه چاتدیریرام: ملا حمید محمدعلی اوغلو، حاجیبابا کربلایی محمدقولو اوغلو، اناغی مشهدی عبدالحسین اوغلو، خلیل مشهدی علیقولو اوغلو، ابراهیم پاشا مشهدی میکاییل اوغلو، کربلایی اکبر محمد اوغلو، کربلایی حسین احمد اوغلو، کربلایی مالیک مشهدی باغیر اوغلو، میرصادیق کربلایی میرطاهیر اوغلو، خلیل محمدحسین اوغلو، عبدالله محمد اوغلو، صفر بابا اوغلو، محمدرضا مشهدی احمد اوغلو.[۷]

لنکران بخشین ده داشناکلارین تؤرتدیکلری قیرغینلارا ۱۹۱۹-جو ایلین یاییندا جامال پاشانین کوماندانلیغی ایله تورک اوردوسونون و آذربایجان میللی اوردوسونون لنکران بخشینا داخیل اولماس یندن سونرا سون قویولدو. لنکران بخشینین میللی قوه‌لرین الینه کئچمه‌سی ایله اهالی قیرغ یندن، تالانلاردان خلاص اولدو و آذربایجانین اراضی بوتؤولویو برپا ائدیلدی.[۸]

لنکران بخشین ده ارمنی، بولشئویک و دئنیکینچیلر طرفیندن حیاتا کئچیریلن قتل عام سیاستی ۱۹۲۰-جی ایلین آخیرلارینا قدر داوام ائتمیشدیر. لنکران بخشین ده مسلمان اهالیه قارشی سویقیریما دئنیکینچی ارمنیپرست شیوکونوو، پولکوونیک آوئتیسوو، آکوپیان، ماکاروو، ارمنیپرست ائسئر سینایئو رهبرلیک ائتمیشلر. شیوکونوو لنکران شهرینده میر احمد خانین ائوینی اله کئچیریب اورانی اؤزونه قرارگاه ائتمیشدیر. هله ۱۹۱۸-جی ایلین اوللرینده خزر دنیزی ساحلینده قیزیلاغاج، لنکران و آستارا ایستیقامتینده‌کی مسلمان کندلری «آلئکساندر ژاندئر» گمیسی و «آوئتیسوو» تئلپلوخودو واسطه‌سیله توپ آتشینه توتولموشدور.[۹]

بخشین ۴۰-آ قدر یاشاییش منطقه‌سی سویقیریما معروض قالمیشدیر. سوتموردوو کندینده ۱۳ آغساققال قیلینجدان کئچیریلرک یاخینلیقدان آخان لنکرانچایا آتیلمیشدیر. او جمله‌دن، لنکران، آستارا شهرلری، گرمتوک (۱۹۷۱-جی ایلدن قصبه‌دیر)، سوتموردوو، ماموستا، کرگه‌لان، شاغلاکوجه، شیخکران، خولمیلی، گیردنی، ویراوول، ویلوان، پئنسر، شاهاغاج، تنگرود، قیزیلاغاج، ماحموداوار، بورادیگاه، ارکیوان و دیگر کندلرینده سویقیریمی حیاتا کئچیریلمیشدیر.

کرگه‌لاندا ۷۰-دن چوخ، گرمتوک‌ده ۷۰-دک، شاغلاکوجه‌ده ۴۰-دک، ماموستادا ۳۰-دک (۷ نفری دیری-دیری یاندیریلمیشدیر)، گیردنیده ۲۰-دن چوخ، ویراوولدا ۲۰-دک، عوممیلیک‌ده ایسه بخشدا ۲ مین گوناه‌سیز اینسان قتله یئتیریلمیشدیر. بوندان باشقا یوزلرله اینسان یارالانمیش، چوخلو سایدا ائو یاندیریلمیشدیر. اینسانلار قیرغ یندن قورتولماق اوچون مئشه‌لره قاچاراق سیغیناجاق تاپمیشلار.

مروت عباسوو قید ائدیر کی، شیخکران کندینه هجوم ائدن روس و ارمنی عسگرلری کندی تالان ائدرک، جاماعاتین مال-قاراسینی و قیمتلی ائو اشیالارینی اله کئچیریبلر. آتیشمادا اؤلدورولموش ارمنینین حئیفینی چیخان عسگرلر بیر نئچه کند ساکینینی دیری-دیری یاندیریبلار. بعضیلرینین قولاق و بورونلارینی کسیر و گؤزلرینی چیخاریبلار. کند جماعتی ماموستا ایله خولمیلی آراسینداکی مئشه‌یه چکیلیب، بیر نئچه گون بورادا گیزلنیبلر. ماموستا کندینده جاوانلاری ائولره ییغیب، اود ووروب یاندیریبلار. حتی بیر نئچه ماموستالی قیلینجلا دوغرانیلاراق اؤلدوروبلر. ارمنیلر ماموستا کندینه اود ووروب یاندیریبلار. قادینلار و اوشاقلار ایسه قوچاسله مئشه‌سینه سیغینیبلار.

تاریخچی-عالیم عباسوو م. وورغولاییر کی، «لنکران شهری و اطراف کندلرین اهالیسی اوساکوچه مئشه‌لرینه چکیلرک اؤزلرینی قوروماق اوچون سیغیناجاق تاپمیشدیلار. آرا ساکیتلشندن سونرا ائو-ائشیکلرینه قاییتمیش شهر جماعتی ارمنی وهشیلیینین بیر داها شاهیدی اولموشلار. ائولر توپ مرمیسی ایله داغیدیلمیش، دوکانلار غارت و تالان ائدیلمیشدی. اؤلدورولموش و دنیزه آتیلمیش اینسان جسدلری اوزرینده ارمنی وهشیلیینین و قدارلیغینین بوتون علامتلرینی گؤرمک مومکون ایدی. شیوکونووون قولدور دسته‌سی ارمنی-داشناک قوه‌لری ایله بیرلشه‌رک، حربی پاروخوددان لنکران شهرینی توپ آتشینه توتموش، نتیجه‌ده کیچیک بازار مسجیدینین دیوارینین بیر طرفی مرمی ایله داغیدیلمیشدی. ارمنی داشناکلاری قاینار ساموواری آداملارین بئلینه باغلاییر و یئریمه‌یه مجبور ائدیردیلر.

سیاسی پراکنده‌لیک‌دن ایستیفاده ائدن یئرلی اویون‌جاق قوروملار مغاندا وضعیتی داها دا گرگینلشدیریردیلر. ارمنی آوئتیسوو و امیریان مغان کندلرینه قنیم کسیلمیشدی. آوئتیسووون قوشونو اوولکی کیمی خالقی سویوب-تالاماقدا و مسلمانلاری قتل، غارت ائتمک‌ده داوام ائدیردیلر. آداملار گوناه‌سیز حبس ائدیلیردیلر. سلاحلی ارمنی و روس دسته‌لری قاچاقلارا کؤمک ائتمک‌ده شوبهه‌لی بیلینن مغان کندلرینه فاصیله‌سیز هجوملار ائدیردیلر. جدی آختاریشدان سونرا ائو صاحبلری اؤلدورولور، مال-قارا و قیمتلی ائو اشیالاری داشینیب آپاریلیردی. خیرماندالی، کورداباز، قدیرلی، قارغالیق، حسنلی، ممدخانلی، حاجیتپه ارمنیلر طرفیندن دؤنه-دؤنه یاندیریلان کندلر ایدی. آلیشانلی، خیل، یئددی اویماق کندلرینده اولان اکین یئرلری ده مسلمانلارین علیندن آلیناراق روسلارا وئریلمیشدی. یئرلی اهالی تورپاقسیز قالمیشدی.

ارمنی-روس حربی بیرلشمه‌لری شرفه کندینی ده توپ آتشینه توتورلار. اله کئچیریلن ۲ شرفلینین باشی کسیلیر. جاماعات ایشگنجه و تحقیرلردن قورونماق اوچون کندین اطرافینداکی سیخ مئشه‌لیک و جنگللیکلره سیغینیر. سیبتینلی میرصادیق بی، تالیشخانلی اکبر خان، میرقاسیم بی اوغلو تالیشینسکی و کند آغساققاللاری سلاحلیلارین کنده هجومونو دایاندیرماق اوچون اونلارلا دانیشیقلارا باشلاییرلار. چوخلو ارزاق و مال-قارا وئرمکله ارمنی-روس سلاحلیلارین سونراکی قیرغینینین قارشیسینی آلیرلار».۱۰

لنکران بخشین ده و اطرافلاردا شیوکونووون، امیریانین تؤرتدیگی قانلی جینایتلرین قارشیسی نورو پاشانین رهبرلیک ائتدیی قفقاز ایسلام اوردوسونون آذربایجانا گلیشی ایله آلیندی. اوردونون لنکران بخشینا گلن حصه‌سینه یوسیف جامال بی (جامال پاشا) رهبرلیک ائدیردی. جامال پاشانین گلیشی اومیدسیزلشمیش، سلاح‌سیز بخش جماعتینین سئوینجینه سبب اولدو. جامال پاشا گرمتوک کندینده گوله‌لی جاببار اوغلونون ائوینی اؤزونه قرارگاه سئچیر. «گاوور گوللَه‌سی منه دیمز» دئین جامال پاشانین اؤلدورولمه‌سی اهالینی خئیلی میوس ائدیر. بعضیلری جامال پاشانین آستارانین پئنسر کند مسجیدینین هئیأتینده باسدیریلدیغینی، بعضیلری ایسه جنازنین تورکییه‌یه آپاریلیب دفن ائدیلدیینی سؤیلییرلر.

آستارا رایونو، پئنسر کند ساکینی اینتیزار مورسلوو قید ائدیر کی، موستقیللیک اوغروندا چارپیشان اوغوللاریمیزین کمکینه قارداش تورکییه‌دن گلن سریشته‌لی سرکرده‌لرین رولو دانیلمازدیر.

میرهاشیم تالیشلینین سؤزلرینه گؤره، او دؤورده تئیمور شاهوئردیئو آدلی بیر شخص اولوب کی، او، لنکرانین ایلک آلی ساوادلی معلمی اولوب: «او دانیشیردی کی، ۱۹۱۸-جی ایلده سوتموردوودان کئچن چایین اوستونده کؤرپو یوخ ایدی. چایین رنگی قیرمیزی ایدی. یعنی آداملار اؤلدورولوردو، چایا آتیلیردی. بئشیک و جوربجور اشیالار چایدا گؤرونوردو. اینسانلاری سبب‌سیز یئره قیریردیلار. جماعات بیلمیردی کی، نه اوچون قیریلیر». قید ائدک کی، ۱۹۳۷-جی ایلده تئیمور شاهوئردیئو قتله دوشنلردن بیری اولوب.[۱۱]

قید ائدک کی، آذربایجان میلیونچوسو حاجی زین العابدین (۱۹۲۴-۱۸۳۸) تاغیئوین لنکراندا خیدمت ائدن اوغلو محمد تاغیئو لنکران شهرینده باش وئرن ایختیلافدا ارمنی سلاحلی دسته‌لری طرفیندن قتله یئتیریلدی. مارتین ۲۷-نه تعیین ائدیلن دفنده ایشتیراک ائده‌جک مسلمان آلایینین ظابطلری لنکراندان باکییا گلدیلر. دفندن سونرا ظابطلر "ائوئلینا" گمیسی ایله گئری قاییتمالی ایدیلر. آختاردیقلاری الوئریشلی مقامین چاتدیغینی گؤرن ارمنیلر گیزلی شکیلده خزر

ماتروس‌لاری، ائسئر و مئنشئویک پارتیالاری آراسیندا گویا "ائوئلینا" ایله گئدن ظابطلرین لنکراندا اولان مسلمان حربی دسته‌لری ایله بیرلیکده مغنداکی روس-مالاکان کندلرینی محو ائده‌جک‌لری شایعه‌سینی یایدیلار. گؤزلدیک‌لری کیمی، بوتون غیری-آذربایجانلی سیاسی و حربی قوه‌لر "ائوئلینا" گمیسی‌نین ترک-سلاح ائدیلمه‌سینه طرفدار اولدو.

جاواد بخشین ده آذربایجانلیلارین سویقیریمی

جاواد بخشینین تاریخی حاقدا

جاواد بخشی روس چاری ۲-جی آلئکساندرین (۸۱-۱۸۵۵) زاقفقازیا و قفقاز دیارینین ایدارچیلیینین دییشدیریلمه‌سی حاقیندا ۱۸۶۷-جی ایل ۹ دئکابر تاریخلی فرمانیا اساساً تشکیل ائدیلمیشدی.۱۸۶۸-جی ایلین فئورالیندا باکی ناحیه سینین داخیلینده جاواد بخشی یارادیلیر. باکی ناحیه سینین ان بؤیوک بخشی اولموشدور. ۱۸۷۰-جی ایل معلوماتینا گؤره، اراضیسی ۹۸۳۷،۵ کو. وئرست ایدی. بو، ناحیه اراضیسینین ۲۸،۶۹٪-نی تشکیل ائدیردی. ۱۸۵۹-۱۸۶۳-جو ایللر کامئرال تصویرینین یئکونلاری اساسیندا آپاریلمیش حسابلامایا گؤره، جاواد بخشین ده ۱۳۱۴۲ هئیت، ۶۰۹۶۶ نفر اهالیسی اولموشدور. قفقاز تقویمینین (۱۹۱۷) معلوماتینا گؤره، جاواد بخشینین اراضیسی ۸۳۹۶،۹۷ کو. وئرست (۱۸۷۰ ایله نیسبتن ۱۴۴۱،۵ کو. وئرست آز) تشکیل ائدیردی. همین دؤورده بخشین اهالیسی ۱۶۲۳۰۵ نفر اولموشدور. بخش اداره سیستمی مؤوجود ایدی. اهالینین قدیم‌دن بری اساس مشغولیتی مالدارلیق و قیسمن ده اکینچیلیک و بالیقچیلیق ایدی. جاواد بخشین ده چار اصول-اداره‌سینه قارشی چیخیشلار باش وئرمیشدی. ۱۹۲۰-جی ایلده جاواد بخشی آذربایجان سسر-این ترکیبینه داخیل اولموش و سالیان آدلاندیریلمیشدیر. ۱۹۲۹-جو ایلده لغو ائدیلدی. سالیان بخشینی ۶-جی عموم-آذربایجان سووئتلر قورولتاییینین ۸ آوریل ۱۹۲۹-جو ایل تاریخلی قراری ایله عینی اینضیباطی اراضی چرچیوه‌سینده مغان محلی اوز ائتمیشدیر. بخش رئیسلری- محسن اصرافیلبیوو (فوق العاده کومیسسار) (۱۹۱۸-۱۹۱۸)، باخیش بی روستمبیوو (۱۹۱۹-۱۹۱۸) محمد بی سلیمانبیوو(۱۴ اوکتیابر۱۹۱۹-۱۹۲۰) لطفعلی بی ذوالقدروو (۱۴ فئورال ۱۹۲۰ -۱۹ مارت ۱۹۲۰) مصطفی بی قابولوو (۱۹ مارت ۱۹۲۰ -۲۹ مای ۱۹۲۰) اولموشدور.

سالیان[12] و نفتچالا[13] سویقیریمی

ارمنی-داشناک قولدور دسته‌لری ۱۹۱۸-جی ایلین یونوندا باکیدان ۲ زرهلی، ۴ نقلیات گمیسی ایله خزر دنیزی واسطه‌سیله کور ساحلی‌نین منسبینه گلیب چاتمیشدیلار. آرخیو ماتئریاللاری و سندلرده گمیلرین آدلاری «کراسنوووودسک»، «یئلئتس»، «ایراق»، «باکینئتس»، «سالیانئتس»، «دئموسفئن» کیمی گؤستریلیر. گمیلر کور چایینا گئچمیش و ارمنی-داشناک سلاحلی بیرلشمه‌لری چایین اطرافیندا اولان کندلری غارت ائتمیش، اهالی‌نین مال-مولکونه زیان وورموش، اینسانلارین وحشیجه‌سینه قتل عام ائتمیشدیلر. ارمنی-داشناک سلاحلی بیرلشمه‌لری و قولدور دسته‌لری نفتچالانین بانک۳، خیلی، سیدلر، اوزونبابالی، تاتارمحله، عباساللی، قارالی، قزوینلی، قارابوجاق، سوررا، عرببیرخانلی، جنگان، کورقاراقاشلی کندلرینden هجوملار ائده‌رک، غارت، سویغونچولوق، وحشیجه‌سینه قتللر تؤرتمیشلر.

مئهمان سلیمانوو «سالیان دؤیوشو»۱۵ حاقدا یازیر کی، «گؤیچای اطرافیندا دؤیوشلر ائتدیی واخت کور چایی بویونجا، سالیان یاخینلیغیندا دا بولشئویک-داشناک قوشونلاری ایله تورک-آذربایجان قوشون بؤلمه‌لری آراسیندا دؤیوش باش وئردی. اساس قوه‌لرین گؤیچای اطرافیندا توپلاشدیغی زامان بو ایستیقامتده یئنی جبهه آچیلماسی هئچ ده تصادفی دئییلدی. هر ایکی طرف بو بؤلگنی نظارت ساخلاماغا بؤیوک اهمیت وئریردی. بو بیر طرفدن مغانین بول تاخیل احتیاطلار یندن بهره‌لنمک ایستیینden ایرلی گلیردی. قارشیدان گلن قیشدا آجلیق چکمه‌مک اوچون هر ایکی طرف مغانین تاخیل احتیاطلارینی اؤز نظارتی آلتینا آلماق ایستییردی. دیگر طرفدن کور بویو اراضیلرین نظارت آلتیندا ساخلانماسی تهلوکه‌سیزلیک باخیم یندن دا قفقاز ایسلام اوردوسو اوچون ضروری ایدی. ان باشلیجاسی ایسه، مهم استراتژی اهمیته مالیک اولان یئولاخ کؤرپوسونون تهلوکسیزلیینین قورونماسی جاوادی بخشینین کور چایی بویو منطقه‌لرینین تهلوکسیزلیینین تعمین ائدیلمه‌سی ایله باغلی ایدی. باکی بولشئویکلری، هابئله بولشئویک-

داشناک قوشونلارینین رهبرلری گنجه‌یه دوغرو باشلادیقلاری هجومدا یئولاخا چاتیب کور چایی اوزرینده‌کی کؤرپونو اله کئچیره بیلمدیک‌ده باشقا واسطه‌لره ال آتدیلار. اونلار ایختیاریندا اولان گمیلری خزر دنیزیندن کور چایینا چیخاراراق بو یوللا یئولاخا خصوصی دسته‌لر گؤندرمک و اونلارین یئولاخ کؤرپوسونو پارتلاتماق ایستییردیلر. قفقاز ایسلام اوردوسو کوماندالیغی بوندان خبر توتوب لازیمی تهلوکه‌سیزلیک تدبیرلرینه ال آتدی. چار اوردوسو خیدمت کئچمیش مایور ناظیم رمضانوون کوماندیرلیگی آلتیندا جاوعددا بؤیودولموش بیر دسته تشکیل اولوندو. دسته‌یه ۱۰-جو قفقاز پیادا آلایینین ۲۸-جی تابی بؤلوک، ۳۰-جو تابوروندان بیر پولئمیوت تاقیمی و ایکی روس توپو وئریلدی. آذربایجان سوواریلریندن عبارت ۱۴۰ نفرلیک بیر بؤلمه ده ن. رمضانوون رهبرلیگی آلتیندا ایدی. بو دسته آرتیق ایونون ۱۶-دا جاواد بخشین ده اؤز مؤقعلرینی توتموشی دا. دسته بؤلگه‌ده آسایشین تعمین ائدیلمه‌سینه چالیشماقلا کور چاییندا حرکتین تهلوکسیزلیینی تعمین ائتمه‌لی و بولشئویکلره مخصوص گمیلرین یئولاخا حرکتینه یول وئرمه‌مه‌لی ایدی. تاخیلا اولان احتیاج باکی کمیسسارلارینی بو بؤلگه‌یه حاکم اولماغا سؤوق ائدیردی تاخیل احتیاطلارینین قورونماسی و تداروکو ایله مشغول اولاجاق سووئت دسته‌سینین تشکیلی باشا چاتان کیمی درحال بؤلگه‌یه گؤندریلدی. بو دسته ایونون ۲۶-دا قارابوجاق کندینه گلدی. سحرئیسی گون ایسه، یعنی ایون آیینین ۲۷-ده سووئت دسته‌سینین شخصی هئیتی کور چایینین ایکی ساحلی بویونجا ایرلییه حرکته باشلادی. سوررا کندینه ایکی وئرست قالمیش رمضانوون دسته‌سینین محافظه پوستلاریندا دایانمیش دؤیوشچولری سووئت دسته‌سینی آتشه توتدولار. طرفلر آراسیندا ایکی ساعت‌لیق بیر دؤیوش باش وئردی. اونا گؤره ده ن. رمضانوون دسته‌سینین بوراداکی بؤلمه‌لری بولشئویک قوه‌لرینین تضییقینه داوام گتیره بیلمه‌یه‌رک گئری چکیلدیلر».

ائرته‌سی گون سحر ساعت ۴-ده سوررا ایله قارابوجاق کندلری آراسیندا دؤیوشلر یئنیدن قیزیشدی. کور چاییندا دایانان حربی گمیلرین آرام‌سیز آتشلری تورک-آذربایجان قوشونلارینی اؤز مؤقعلرینی بیر ده ترک ائتمه‌یه مجبور ائتدی. اونلار گئری چکیلرکن عربقارداشبیلی کندی یاخینلیغیندا یئنی مؤقعلری توتوب سووئت دسته‌سینین قارشیسینی کسمه‌یه جهد گؤستردیلر. لاکین بو جهد ده بیر نتیجه وئرمه‌دی [۱۶]

بورادا دؤیوشن سووئت دسته‌سینین ترکیبینده ۲ میندن چوخ پیادا، ۱۲ پولئمیوت ۶ عدد توپ وار ایدی. دسته عینی زاماندا کور چاییندا اوزن ایکی حرب گمیسی و بیر نقلیات گمیسی طرفیندن موشاییت اولونوردو. دستنین ترکیبینده ۲۰۰ روس، ۳۰۰ ایرانلی، قالانلارین ایسه ارمنی اولماسی گومان ائدیلیردی. آنجاق موغاران بولشئویک کومیسسارلاری بو قدر قوه ایله ده کیفایت‌لنمیر، بؤلگه نین روس اهالیسی آراسیندا سفربرلیک کئچیره‌رک قوه‌لرین ساییینی ۶ مینه چاتدیرماغی پلانلاشدیریردی. بو قدر قونین سلاحلاندیریلماسی اوچون ضروری اولان سلاح و سورساتی ایسه کومیسسار باکیدان ایستییردی ۱۷

سوررا-قارابوجاق کندلری اطرافیندا باش وئرن دؤیوشون اوغورسوز نتیجه‌سی بارده‌ده خبر آلینان کیمی جاواد دسته‌سینین کوماندیری بولشئویک قوه‌لرینه قارشی بیر پیادا بؤلویو، بیر پولئمیوت تاقیمی و بیر داغ توپوندان عبارت قروپ گؤندردی. بو قروپ سالیان اطرافیندا دؤیوشن تورک-آذربایجان بؤلمه‌لری ایله بیرلشه‌رک بولشئویک قوه‌لرینه قارشی دؤیوشه باشلادی. ایول آیینین ۲-ده بولشئویک قوه‌لری تورک-آذربایجان قوشون بؤلمه‌لرینین هجومونو دفع ائده بیلمه‌یه‌رک باکییا دوغرو گئری چکیلدیلر. تورک منبع‌لرینه گؤره بو دؤیوشده بولشئویک قوه‌لری ۶۰۰ نفرده‌ک ایتکی وئردیلر [۱۸]

سالیان اطرافیندا اولدوقلاری واخت سووئت دسته‌سینین اساسینی تشکیل ائدن ارمنیلر اؤزباشینالیقلار ائدیر، دینج اهالییه دیوان توتوردولار. مثلاً، بوراداکی ۵-جی قیرمیزی تابورون بیرینجی بؤلویونون کوماندیری دانیلوو اهالینی گوللـه‌یه باسمیش، کندلری تالان ائتمیشدی. او، جاواد بخشینین خیلی کندینین اهالیسی اوزرینه ۱۵۰ مین روبل تضمینات قویموش و کندلیلردن زورلا ۳۰ مین روبل بیردفه‌لیک تضمینات ییغمیشدی. تورک-آذربایجان قوه‌لرینین اوغورلو هجوموندان سونرا ایسه ارمنی دانیلوو تالانلا توپلادیغی سروتی ده گؤتوره‌رک باکییا قاچدی. [۱۹]

کاررار ایستانسییاسی اطرافیندا دؤیوشلر گئتدیی واخت سالیان اطرافیندا حربی شرایط مرکبلشدی و بورادا بولشئویک-داشناک قوشونلاری ایله تورک-آذربایجان

قوشونلاری آراسیندا نؤوبتی دؤیوش باش وئردی. قیرمیزی اوردونون ۳-جو و ۵-جی تابورلار یندن تشکیل ائدیلمیش بیر دسته بورادا مؤقع توتموشدو. دسته نین کوماندیری اؤز داشناک فعالیتی ایله بؤلگه‌ده آد چیخارمیش ارمنی تئر-آواکیموو ایدی۲۰ . ائ.آ. تووارژئوسکی یازیر کی، «بو دسته‌یه قارشی ایسه ناظیم بای رمضانوون کوماندیرلیگی آلتیندا ۳۵-۴۰ نفرلیک کیچیک بیر بؤلمه مؤقع توتموشدو. بو بؤلمه‌سینین ایکی عدد ماکسیم پولئمیوتو و ایکی عدد توپو وار ایدی. ناظیم بیه باشقا بیر آذربایجانلی ضابط سلطان حسین‌زاده کؤمک ائدیردی. دؤیوشون باشلانماسی عرفه‌سینده سرخان ایروانلینین رهبرلیگی آلتیندا یئرلیلردن عبارت کؤنوللولر دسته‌سی ده بولشئویکلره قارشی موباریزه‌یه قوشولدولار»[۲۱]
روشتو تورکئر. «بیرینجی دونیا محاربه‌سینده باکی یوللاریندا ۵-جی قفقاز بؤلویو» اثرینده قید ائدیر کی، علاوه اولاراق ۱۰۰ نفر سالیانلینین قوشولدوغو تورک-آذربایجانلی دسته‌سی سالیانین کناریندا اولان قاراقاشلی کندینی توتوب مدافعه مؤقعلری یاراتمیشدی. قیرمیزی اوردو دسته‌سی بورادا اونلارین اوزرینه هجوما کئچدی. قارشی دوران طرفلر آراسیندا دؤیوشلر اوچ گون داوام ائتدی. قیرمیزی اوردو قوه‌لری سالیانی گوجلو توپ آتشینه توتوب اورادا داغینتیلار یاراتماقلا برابر، ۳-۴ دفعه تورک-آذربایجان قوه‌لرینین مؤقعلرینه هجوما کئچدیلر. آنجاق هر دفعه بؤیوک ایتکیلر وئره‌رک گئری چکیلدیلر۲۲. چوخ بؤیوک اوستونلویه مالیک اولماسینا باخمایاراق، بولشئویک قوه‌لری دؤیوشلرین ۴-جو گونو سالیاندان گئری چکیلدیلر. تورک-آذربایجان دؤیوشچولرینین مقاومتینی قیرماغا قادیر اولمادیغینی گؤرن دسته کوماندیری تئر-آواکیموو اساساً ارمنیلردن تشکیل اولونموش ۳-جو تابورا دؤیوش مؤقعلرینی ترک ائتمک امری وئردی. تؤرتدیکلری فلاکتلرین حاقلی جزاسینی آلاجاغ یندن قورخان داشناک ائلئمئنتلری خسته‌لری، یارالیلاری، سلاح و تهجیزاتی آتاراق جانلارینین خلاص ائدیلمه‌سی هایینا قالدیلار. [۲۳]
تورک قوشون بؤلمه‌سینین یاردیمی ایله خیلی کندی اوزرینه هجوم باشلاندی. بو کند ده بولشئویک داشناک قوه‌لریندن آزاد ائدیلدی. گئریه قاچان قیرمیزی اوردو بؤلمه‌لری بانکه‌ده توپلاشمیشدیلار. جدی حاضرلیق گؤرولندن سونرا تورک-آذربایجان قوشون بؤلمه‌لری و کؤنوللو دسته‌لری ایول آیینین آخیرلاریندا بانکه اوزرینه هجوما کئچدیلر. قیرمیزی اوردو بؤلمه‌لری بؤیوک سرعت و دقیقلیکله حیاتا کئچیریلن بو هجومون قارشیسینی آلا بیلمه‌دیلر. اونلاردان ساغ قالانلاری چوخلو حربی لوازیماتی آتاراق گمیلرله باکییا قاچدیلار. [۲۴] .
کور چایینین منسبی بولشئویک قوه‌لریندن آزاد ائدیلدی. سوویت حربی گمیلرینین کور چایی ایله اوزو یوخاری ایرلیله‌مه‌سینین قارشیسینی آلینماسی اوچون اونون منسبینده بیر نئچه گمی و بارژ باتیریلدی. سالیان دسته‌سینین کوماندیری کور چایینین منسبینده آپاریلمیش دؤیوشلرین نتیجه‌سی باره‌ده ۵-جی قفقاز دیویزییاسی کو-ماندانلیغینا گؤندردیی معلوماتیندا یازیردی: "...قووولان دوشمندن دؤرد ماکینالی توفنگ، ۶۳ پیادا توفنگی، ۱۰۰ ساندیق پیادا و توپ مرمیسی، ۷ کیچیک پاروخود، بیر میقدار بئنزین، دوزلو بالیق و سایر اشیا قنیمت گؤتورولموش، بیری ارمنی و دیگرلری ایرانلی

اولماقلا اوتوز بیر کیشی اسیر ائدیلمیشدیر. دسته‌دن ایکیسی میلیس (آذربایجانلی کؤنوللو) اولماقلا ۱۱ عسگر شهید، ۱ ظابط و ۱۳ عسگر یارالانمیشدیر.

بو حرکات و محاربه‌ده ۲۸-جی تابورون ۳-جو بؤلوک کوماندیری، بیرینجی مولازیم بسری افندی و ۲۶-جی تابورون ۱-جی بؤلوک کوماندیر وکیلی حمدی افندی فداکارلیق گؤستردیکلریندن تلطیف اولونمالاری ایستنیلمیشدیر"[۲۵]

م.سلیمانوو یازیر کی، «هم سالیان-بانکه اطرافینداکی دؤیوشلرین نتیجه‌لری، هم ده شاماخی اطرافینداکی بؤیوک مغلوبیت ائله داشناک قوه‌لرینین اعتبارسیزلیغی ایله الاقلندیریلیردی. اما اصلینده آذربایجانین بولشئویک-داشناک قوه‌لریندن تمیزلنمه‌سینده چوخ بؤیوک اهمیتی اولان بو اوغورون قازانیلماسی قفقاز ایسلام اوردوسو کوماندانلیغینین تشکیلاتچیلیق مهارتینین، حیاتا کئچیردیی اساسلاندیریلمیش هجومون منتیقی نتیجه‌سی، هابئله بولشئویک-داشناک قوشونلارینا قارشی جبهه توتموش عسگر و ظابطلرین موباریزلیینین، قتیت و ایگیدلیینین نوماییشی ایدی».

آذربایجان قزئتی‌نین ۱۹۱۸-جی ایل ۳ نویابر تاریخلی نؤمره‌سینده درج ائدیلمیش "ماراقلی سند" مقاله‌سینده گؤستریلیر کی، "محاربه اساسیندا دوشمنیمیز اوردوسو میانیندا [آراسیندا] اولان احوالدان بیر شکیل گؤسترمک اوچون کاسپی دونانماسی باش کوماندانی خاچیکووون نامینا [آدینا] گؤندریلمیش مخفی بیر عرض حالین [عریضه نین] عینینی زئیلده [آشاغیدا] درج ائدیریک. عرض حال ۱۹۱۸ تاریخ[ین]ده ایون آیینین ۲۴-اونده ۱۶۷ نؤمره تحتینده [آلتیندا] رئیس خاچیکووا واختیله مرکزی کاسپی دیکتاتوراسی عضوو لئملئین طرفیندن تقدیم ائدیلمیشدیر. ایشته عرض حال: "ایول آیینین ۲-جی گونو ناهار واختی "کراسناوودسک" بحریه‌سی [دونانماسی] باکییا وارید اولدو [گلیب چاتدی]. کور چایی جبهه‌سی‌نین احوالی خصووندا بحریه کوماندانی زائلسکینی ایکی دفعه دانیشدیردیم. اولجه حربی و بحری ایشلر [حربی دنیز ایشلری] کومیسساری شئبولدایئو حضوروندا و سونرا مرکزی کومیته‌ده مرقومون [آدی چکیله نین] عرض حالینی آلدیم. اونون دئدیک‌لریندن آنلادیم کی، کور چایی جبهه‌سی‌نین حالی پک فنا و تأسفلودور. بیزیم دوشمنه موناسیبتن [دشمنله مقایسه ده] چوخ قوتلی اولان فیرقه‌میز (۸-۹ یوز سالدات، ۴ عدد جبه‌لی توپ [داغ توپو]، ۱۴ عدد ماکینهلی توفنگ [پولئمیوت]) اولدوغو حالدا، دوشمنین اوفاجیق بیر قوه‌سی قارشیسیندا (۴ یوزدن آز مسلمان عسگری، لاکین پک منتظم، بالخصوص سوواری دسته‌لری کمالینجا مونتظم و یئرلی عرفانین تحتی کوماندانسیندا [ایئرلی ضیالیلارین کوماندانسی آلتیندا]) مع التأسوف [تاسف کی]، هئچ بیر جیددیت گؤسترمه مکله برابر، قطعیاً محاربه مئیدانیندا حرکت ائتمه میشلر. اونلار سالیانی ایشغال ائتمک بیر طرفه دورسون، حتی ایلریجه عربقارداشبیلی کندینه کیمی ایلریلدیک‌لری حالدا، مسلمانلارین یونگول بیر هجوملاری و سیخینتیلاری نتیجه‌سینده بانکه یه کیمی قاچمیشلار. بیزیم فیرقه‌میز قطعیاً پراکنده اولوب نیظامی پوزولموشدور. فیرقه رئیسی همه وقت [هئچ واخت؛ قطعیاً] "کراسناوودسک" بحریه‌سی‌نین مقاومتده بولونمادیغینی خبر وئریر و سببینی بؤیله دئییردی کی، گویا فیرقه کور چایینین هر ایکی کناری ایله محاربه ائتدیگی حالدا، ناچالنیک فیرقنین مرکزینده اولماق مجبوریتینده ایمیش. فیرقنین معلملری پک فنا و اؤز وظیفه‌لرینه ناشی اولدوقلار یندن سالدات‌لارین دا آراسیندا نیظام و قایدا قطعیاً یوخ ایدی. بیزیم قوشون هئچ کشفیات یاپمادان ایره لی یوروگوردو و محاربه زامانیندا نه آلایلارین آراسیندا رابطه ساخلانیردی، نه ده پیادا قوشونلا بحریه آراسیندا. پیادا قوشون طلب ائدیردی کی، قاباقجا بحریه افرادی ایلریله‌ییب محاربه ائتسینلر، بعدا [سونرا] پیادا قوشون اونلارین آردینجا حرکت ائتسین. بو سبب‌دندیر کی، بحریه نفراتی هامیدان آرتیق تلفات وئرمیشدیر. او جمله‌دن "کراسناوودسک" گمیسی‌نین بیر چارخی و بیر قانادی زده لنمیشدیر. "یئلئتس" و "آراق" گمیلری آغیر، "باکینئتس" و "سالیانئتس" ایسه یونگول صورتده زده لنمیشدیر. "دئموسفئن" گمیسی دوشمنین الینه کئچمیشدیر. بو جبهه‌ده کیفایت درجه‌ده جیدیت گؤسترن و محاربه‌ده ایشتیراک ائدن یالنیز بحریه نفراتی ایله ماکینهلی توفنگ دسته‌سی اولوب‌دور. بونون دا سببی آشکار و اوفاق بیر وقعهدیر [حادثه دیر]. بؤیله کی، بحریه کوماندانسی ایله ماکینهلی توفنگ‌چیلر فیرقه‌سی تاماميله روس عسگرلریندن موتشکیلدیرلر. جبهه‌نین باشقا

حصه‌لری، یعنی ارمنی سالدات‌لاری دایما غارت و یئرلی فقیر اهالیه ظلم ائدیب، اونلاری قتل و تالان ائتمک ایله مشغول ایدیلر. اونلار گوندوزلر اؤز افعال-شنیه‌لرینه [بیابیرچی حرکتلرینه] مشغول اولماقلا جبهه‌ده قالیب، گئجه‌لر گمی و بارژالاردا گیزلنیردیلر. حتی گوندوزلر ده ۲۰۰ و ۲۵۰ نفر سنگرده بولونان سالدات‌لاردان آنجاق ۱۰۰ نفری سنگرده قالیب، باقیسی [قالانی] گمیلرده کئچینیردیلر. دوشمنین ۶ دویمه توپ‌لاری وار ایدی. لاکین لازیم اولان قدر فیشنگ‌لری اولمادیغ یندن، توپ آتشینی لازیمینجا داوام ائتدیرمیرلردی. بیز قاچدیغیمیز زامان دوشمنین الینه بیر چوخ حربی لوازیماتیمیز کئچمیشدیر. او جمله‌دن، ۱۰۰ مین فیشنگ، بیر چوخ مجروح [یارالی] و مقتوللاریمیز[اؤلولریمیز] اونلارین الینه کئچدیلر. "کراسناوودسک"ون محاربه مئیدانینداکی جیددیتینی آنجاق بوندان آنلاماق اولار کی، ۲-۳ توپ اوچون گؤتورمیش اولدوغو ۸۰۰ توپ فیشنگیندن ۷۰۰-و دوشمنه آتیلمیشدیر. نتیجه‌ده ده گمی‌نین پالوباسی [گؤیرته سی] زده لنیب، تیکیشلری سو بوراخیر. اؤیله کی، چارخ بؤیوک تعمیراتا مؤحتاجدیر. فؤوق الذیکر [یوخاریداکی] عرض حالدان سیز حربی جبهه‌لریمیزده اولان احوالی لاییقینجه آنلارسینیز، ظنینده‌یم!" فؤوقده ترجومه‌سی درج ائدیلمیش عرض حالین عینی پلیس موفتتیشی-عمومیسی بهاء الدین بی افندی‌نین دایره‌سینده حفظ ائدیلینیر. ایشته، دوشمنین اقتداری-حربیه‌سینی [حربی گوجونو] و لیاقتی-اینسانیه‌سینی [اینسانی لیاقتینی] گؤسترجک بیر ماراقلی سند.
محمد صادق " ۲۶

ارمنیلر کور بویوندا یئرلشن ۱۸ کندی داغیتمیش، دینج، سلاح‌سیز اهالینی وحشیجه‌سینه تورک-مسلمان اولدوقلاری اوچون سویقیریم ائتمیشدیلر. ارمنی-داشناک سلاحلی بیرلشمه‌لری‌نین هجومو زامانی ۵۴۰-دن آرتیق ائو داغیدیلمیش، یوزدن آرتیق ائو یاندیریلمیش، اهالی‌نین مال-مولک‌لری، زینت اشیالاری، کاغیذ و قیزیل پوللاری غارت ائدیلمیشدیر.

نصیر یوجه ارین "بیرینجی دونیا محاربه‌سینده عثمانلی اوردوسونون آذربایجان و داغیستان عملیاتی" کیتابیندا یازیر کی، "ایونون ۲۸-ده تورک عسگرلرینه هجوم ائدن دوشمن قوشونلاری بیر نائیلیت الده ائده بیلمه‌دی. ایونون ۲۹-دا دوشمنین ساغ طرفدن محاصره‌یه آلما تشببوثو میلیس آتلیلاری طرفیندن دفع ائدیلدی. ایولون ۲-نه قدر داوام ائدن توققوشمادا ارمنیلر چوخ پیس وضعیته قالاراق پارچالاندی و پریشان بیر حالدا، میلیس سوواری آلایینین تعقیبی آلتیندا جنوبا چکیلمک مجبوریتینده قالدیلار." ۲۷

۵-جی قفقاز پیادا فیرقه‌سی ارکانی حرب رئیسی روشدو کازیم تورکر "بؤیوک حربده باکی یوللاریندا" کیتابیندا یازیر کی، "عثمانلی اوردوسونون آتدیغی توپ آتشلری نتیجه‌سینده دوشمنین بیر گمیسی "دئموسفئن" سیرادان چیخاریلدی. گمیلرین داها ۳-و آغیر، ۲-سی ایسه یونگول زده آلدی. سالیاندا باش وئرمیش بیرینجی دؤیوشده تورک اوردوسوندان ۱۲ سوواری شهید اولموش، ۱۷ سوواری ایسه یارالانمیشدی. دوشمن طرفدن ایسه ۱۹۲ نفر اؤلموش، ۴۰۸ نفر ایسه یارالانمیشدی". ۲۸

آذر توران «قفقاز ایسلام اوردوسو سالیاندا» ۲۹ ، «دارولمؤمنین»۳۰کیتابلاریندا ۱۹۱۸-جی ایل حادثه‌لرینی موفصل آراشدیرمیشدیر. ۱۹۱۸-جی ایل آوریل آیینین ۲۱-ده ایسه جاواد بخشینین سالیان شهرینده سووئت حاکمیتی اعلان اولوندو. مشهدی عزیزبیووون رهبرلیگی باکیدان سالیانا ۲۴۰ نفرلیک حربی دسته، آز سونرا، آوریلین ۲۳-ده ایسه بورا کورقانووون گؤستریشی ایله لنکراندان ۲۰۰ نفر دؤیوشچو و بیر حرب گمیسی اولماقلا باشقا بیر هئیت گؤندریلدی. رشید آخوندووون تشکیلاتچیلیغی ایله سالیاندا قیزیل قواردییا یارادیلدی. ۱۹۱۸-جی ایل ۱۲ ماییندا جاواد بخشینین خیلی کندینده باکی فهله، قیزیل عسگر و ماتروس دئپوتاتلاری سووئتی ایجراییه کومیته‌سینین کومیسساری رشید جابارووون صدرلیگی ایله کندلی دئپوتاتلارین قورولتایی کئچیریلمیشدی. رشید جابارووون صدرلیک ائتدیی همین قورولتایا نجفقولو آغایئوله آغا علی علیئو کاتیب سئچیلمیشدیلر.

آذر ابیلووون (توران) «قفقاز ایسلام اوردوسو نفتچالادا» آدلی کیتابیندا دا سالیان و نفتچالادا ارمنی-بولشئویک بیرلشمه‌لرینین تؤرتدیی سویقیریم یندن و تورک قارداشلاریمیزین سیی نتیجه‌سینده بو اراضیلرین دوشمن قوه‌لردن تمیزلنمه‌سیندن دانیشیلیر. بو کیتابدا ارمنی-بولشئویک بیرلشمه‌لرینین محض نفتچالا و سالیان اراضیسینده سویقیریمی تؤرتمه‌سینین سببلرینه

توخونولموشدور. بئله کی، ارمنی-بولشئویک قوه‌لرینین خزر دنیزیندن کور چایی واسطه‌سیله آذربایجانین ایچریلرینه داخیل اولا بیلمه‌سی اوچون سؤزوگئدن اراضیلر مهم استراتژی منطقه ایدی. بو اراضیلرین نظارته گؤتورولمه‌سی گنجه ایله باکی آراسیندا رابطنین کسیلمه‌سینه شرایط یارادیردی. همچنین مغانین بول تاخیل احتیاطینا مالیک اولماسی دا بیرلشمیش دوشمن قوه‌لرینین بو اراضیده قیرغینلار تؤرتمه‌سینه سبب اولموشدور. قفقاز ایسلام اوردوسو بو اراضیلرین خیلاسیندا مهم رول اوینامیش، تورک قارداشلارینین ایمدادینا یئتیشمیشدی.[۳۱]

"ایزوئستییا باکینسکوقو سوویتا" ۱۳ ایون ۱۹۱۸-جی ایل تاریخلی ساییندا وئریلن معلوماتا گؤره، سالیان و نفتچالادا بولشئویکلرین ۳-جو و ۵-جی تابورلاری یئرلشدیریلمیشدی. سالیانداکی ۳-جو تابورا تئز آواکیموو، نفتچالاداکی ۵-جی تابورا دانیلیان باشچیلیق ائدیردی.

ارمنیلرین تؤرتدیک‌لری وحشیلیک‌لری، قتل عامی ایله باغلی کند ساکینلری بئله قید ائدیرلر. قارالی کند ساکینی ۱۱۴ یاشلی مرحوم زرخانیم آسلانووا فاجعه نی بئله خاطرلاییر: "ارمنیلر هئچ کسه آمان وئرمیردیلر. اینسانلار جانلارینی گؤتوروب هره بیر طرفه قاچیردیلار. آتام بیزی منی و باجیمی یئددی گوندن سونرا تاپا بیلمیشدی. همین گونلرده" کور چاییندا یئددی گون اؤلدورولموش اینسانلارین مئییت‌لری آخیردی".

۱۹۱۸-جی ایلده قاراقاشلیدا ارمنی ظلمو نتیجه‌سینده ساغ علی بیلیییندن کسیلمیش سوریا عباسووا بو گونلره‌جن یاشادی. سوریا آنانین سؤیلدیی واقعه‌لر قورخولو بیر ناغیل کیمی ایندییه‌جن خاطره‌لری دیک‌سیندیرمک‌ده، یعدداشا سارماشماقدادیر:

"یای واختی ایدی. کنده کوی دوشدو کی، دورمایین قاچین، ارمنیلر گلیر. عائلمه یانیمدا دئییلدی. قاینیم آغاکیشی کنددن آلتی قادینی و ایکی اوشاغی گؤتوروب پایی-پیادا بابازننی داغینا طرف آپاردی. آغاکیشینین ده یولداشی-اون ایکی ایلین گلینی نوبارانلیق حامیله ایدی. بابازننینین چؤکیینده ییغیشیب سیغیناجاق تاپدیق. بیر ده گؤردو کی، بیر نفر آتلی بئش-آلتی نفر پیادا ایله گلیر. سلاحلی ایدیلر. قاباقداکی کنددن آدامی ایدی. ارمنیلره بلدچیلیک ائدیردی، ایمان‌سیز. خلاصه، چاتار-چاتماز آغاکیشینی گولله‌دیلر. آغاکیشی ییخیلاندا گلین سورونه-سورونه ارینه طرف گئتدی. باشینی قوجاقلاییب اوخشایاندا گاوور گلینی ده قانینا قلتان ائلدی. اون ایکی ایلین نوبار حامیله‌سی ارینین قانینا بلشدی. جماعتین آراسینداکی او ایکی تیفیل قوجاغیما قاچاندا منی ده ووردولار. چینیمدن، بیلییمدن و دیزیمدن یارالادیلار. یئرده قالان اون سککیز نفری ده قتله یئتیردیلر، ارمنیلر. اوچ گون، اوچ گئجه مئییتلرین آراسیندا قالدیم. اوروجلوق آیی ایدی» سونرا تورکلر گلیب مئییتلری ییغاندا سوریا خانیمی سالامات تاپمیشدیلار. سوریا عباسووا اونو دا دئییردی کی، ارمنیلردن بیری بوردا قالمیشدی. کورون قیراغیندا قایالیقلارین آراسیندا گیزلنیردی. کوره سویا گئدن گلینلردن بیری همین ارمنینین باشینی اوراقلا کسمیشدی.

بیر آی سونرا کندده تاون خسته‌لیگی یاییلیبمیش. بؤیوک تلفاتلا نتیجه‌لنن خسته لیین نیشانه‌سیدیر کی، مثالی قبیریستانلیغیندا او ایلین اؤل‌نلری ائو-ائو، آیلبه-عائله دفن اولونوبلار. سونرالار، ۱۹۴۸-جی ایلده باکیدان سوریانی دانیشدیرماغا آداملار گلیرمیش، آروادادان صحبتلرینی دینله‌ییب، نه یی ایسه قید ائدرمیشلر و آخیردا دا: "ارمنیلر دئییلدی سیزی قیرانلار، داشناقلار ایدی"- دئییب گئدرمیشلر.

آشیق قهرمانین دا، سوریا عباسووانین دا مدحیش و قان بویالی خاطره‌لری تاریخین گؤزلری اؤنوندن چکیلمه‌یه‌جک. قاراقاشلیدان بیر آز بری طرفه - عرب بیرخانلی کندینده ۱۹۱۸-جی ایلین ایولوندا ارمنیلر کندین جماعتینی تیکه-تیکه دوغرامیشدیلار. «الده اؤل‌نلرین قبیرلری» ائله بو آدلا دا یعدداشلارا کؤچوب قالیب. بو دا تاریخین کیتابی اوچوندور. [۳۲]

بابازننی داغی ایله اوز-اوزه دایانیب سوریا آباسووانین او قورخولو ناغیلینی خاطرلادیقجا گلین ننه‌لریمیزه سیغیناجاق اولموش بو طبیعی مبعده سالاوات گؤندردیم. کؤهنه تاریخ کیتابلاریندا بو داغ قفقازین ان اونلو زیارتگاهلار یندن بیری کیمی یاد اولونور. بابازننی، بابیزنن، قادینلار قاپیسی. ۱۹۱۸-جی ایلده اولدوغو کیمی، ایسمتین، قیزلیغین، باکیرلیین سیغیندیغی اومید قاپیسی!

۱۹۱۸-جی ایلین ۲۷-۲۸ ایونوندا ایسه سوررا ایله قارابوجاق آراسیندا چوخ شدتلی دؤیوشلر باش

وئرمیشدی. غیری-برابر قوه‌لرین تمثیل اولوندوغو همین بو دؤیوشده تورک-آذربایجان حربی بیرلشمه‌سی گئری چکیلمه‌یه مجبور اولموشدو. هم ده کی، بو دؤیوشده ارمنیلری کور چای یندن حربی گمیلر موشاییت ائدیردی.
سوررا-قارابوجاق مغلوبیتیندن سونرا قفقاز ایسلام اوردوسوندان بورا علاوه قوه‌لر جلب ائدیلدی: بیر پیادا بؤلویو، بیر پولئمیوت تاقیمی و بیر داغ توپو. قاراقاشلیدا مؤقع توتان تورک بؤلمه‌سینین ترکیبی ۴۰ عسگردن، ۲ ماکسیم پولئمیوتوندان و ۲ توپ‌دان عبارت ایدی.
تورک توپ‌چولاری ارمنیلره مخصوص اولان بیر گمینی قاراقاشلیدا کورون دؤنرلی بیر یئرینده محو ائتمیشدیلر. من کؤهنه قاراقاشلیلارین بلدچیلیگی ایله همین اراضییه دؤنه-دؤنه تاماشا ائتمیشه‌م. بوراداکی دیبرمان یئرینین یاخینلیغیندا اؤز شومشادلیغینی، عظمت و یاشلیلیغینی بو گونه‌جن قورویوب ساخلامیش قوس-قوجا، دده قورقود گؤرکه‌ملی بیر پالید آغاجی دا وار. سکسن آلتی ایل اول باش وئرنلری اؤز «گؤزلری» ایله گؤرموش بو پالید تاریخین طبیعی تاریخی سندلری بو بارده ایکی وئرسییانین موم‌کونلویونو اورتایا چیخارماقدادیر:
- تورک اوردوسونون قاراقاشلیداکی ۴۰ نفرلیک بؤلمه‌سینه تورک ظابطی رامازان بی، بانکه‌ده دؤیوشن دسته‌یه ایسه کئچمیش چار اوردوسونون ظابطی مایور ناظیم رمضانوون عینی ایستیقامتده دؤیوشن دسته‌لره کوماندیرلیک ائتمه‌لری خالق آراسیندا عزتلی بیر «رامازان پاشا»نین میدانا گلمه‌سینه سبب اولموشدور. او دا وار کی، بانکه دؤیوشلرینین نتیجه‌لری بارده ۵-جی قفقاز فیرقه کوماندانلیغینا گؤندریلمیش راپورتو او زامان رامازان بی ایمزالامیشدی. هر حالدا رامازان پاشا او ایللرین کلاسسیک بیر کوماندان اوبرازی و آغیر گونلرین یاداشلارا همیشه‌لیک میسافیر اولموش تاپیناقلی شخصیتیدیر. بانکه‌ده‌کی ساواش ایکی ایستیقامتدن باشلانمیشدی. بیز همین یئری دقیقلیگی ایله موییئنلشدیره بیلدیک. تورکلرین بیر دسته‌سی ایندی حربی حصنین یئرلشدیی اراضیدن، دیگر قیسمی ایسه بو گونه‌جن فایداسینی ائل-اوبادان اسیرگه‌مه‌ین «پیروزدی کانالی»نین اطراف یندن هجوم عملیاتینا باشلامیش و حلل ائدیجی دؤیوشده آنکارادا نشر اولونان «بیرینجی دونیا حربینده تورک حربی قفقاز جبهه‌سی ۳-جو اوردو حرکاتی» کیتابیندا قید اولوندوغو کیمی ۶۰۰ ارمنی دؤیوشچوسونو محو ائتمیشدی.
تورپاغین باغرینا و خالقین یادداشینا شامیلین گوموش خنجری کیمی ساپلانمیش همین سونونجو دؤیوشده باش وئرنلر اونودولمازدیر: ارمنیلر یئرده قالان سلاحلاری تورکون علینه کئچمه‌سین دئیه، بدنلرینه سارییب و سلاحلا قاریشیق کوره تؤکولوردولر. یارالی ارمنی اؤلوم عرفه‌سینده اوستونده‌کی پوللاری جیریر، تیکه-تیکه ائدیر کی، تورک سونرادان بو پوللاردان ایستیفاده ائده بیلمه‌سین. [۳۳]
کورقاراقاشلیدا مؤقع توتان تورک بؤلمه‌سینین ترکیبی رامازان بیین باشچیلیغی ایله ۴۰ عسگردن، ۲ «ماکسیم» پولئمیوتوندان و ۲ توپ‌دان عبارت ایدی. ایسمت، احمد، عمر پاشالار بو دؤیوشده قهرمانلیق گؤسترمیشلر. راماضان بیه آذربایجانلی ضابط سلطان حسین‌زاده کؤمک ائدیردی. بونونلا یاناشی کئچمیش چار اوردوسونون ظابطی، مایور ناظیم رمضانوون باشچیلیغی ایله ۱۰-جو قفقاز پیادا آلاییینین ۲۸-جی تابورونون ۱-جی بؤلوک، ۳-جو تابوروندان ۱ پولئمیوت تاغیمی، ۲ روس توپو و سوواریلردن عبارت ۱۴۰ نفرلیک بیر بؤلومه و آخوند میرباغیر آغا آغازاده، سید میرشرف آغا آغازاده طرفیندن تشکیل اولونموش کؤنوللولر دسته‌سی ده ارمنی جلادلارینا قارشی دؤیوشموشلر. اربیبرخانلیدا قهرمانجاسینا دؤیوشموش روستم بیین اوغلو ۱۹۱۰-جو ایل توللودلو آغاجان نوهیئو دئییردی کی، آغا میرباغیر آغانین رهبرلیگی ایله کؤنوللولر ۳ دسته‌یه بؤلونموشدولر. بیرینجی دسته‌یه روستم بی باشچیلیق ائدیردی. دسته عضولری: آغاسی، احمد، نجفقولو، مشهدی دمیر، آبحسین و باشقالاری. ایکینجی دسته‌یه کورقاراقاشلیدان جاوانشیر باشچیلیق ائدیردی. دسته عضولری: محمدلی، فتحعلی و باشقالاری. اوچونجو دسته‌یه کلبی رشید (قوچو رشید) باشچیلیق ائدیب. دسته عضولری کلبی علی کبر، خان حسین، جبراییل، حسن و باشقالاری. دسته عضولری لازان کانالیندا سنگر قورموشدولار. خوجالی یولوندا ۳۵ نفر داشناک ارمنینی اؤلدوروبلر. بو دؤیوشلرده ۲۵۰ نفر کؤنوللو شهید اولموشدور. داشناکلارلا دؤیوشلرده شهید اولموش سالیانلیلار: ملا عبدوالحسن، ملا محمد، ملا رامازان، ملا حسین، قهرمان، پیلاغا، حاجی صمد اوغلو،

میراسلان، آغاکیشی ناغییئو، قارانجوق اسد، قصاب قباد، علی کبر، کربلایی جاوانشیر، داداش، قاراگؤز محمدحسین، قباد، الیبی، میرزه‌لی، اوروف، فایتونچو یاسر و باشقالاری.[۳۴] روشدو بی خاطره‌لرینین بو یئرینده رامازان بیین بو سون دؤیوش بارەده ۵-جی قفقاز فیرقه‌سی کوماندانلیغینا یازدیغی سنه‌دی تقدیم ائدیر. رامازان بی یازیردی: «قووولان دوشمندن ۴ ماکینالی توفنگ، ۶۳ پیادا توفنگی، ۱۰۰ ساندیق پیادا و توپ مرمیسی، ۷ کیچیک واپور، بیر میقدار بئنزین، دوزلو بالیق و س. اشیا ایقتینام ائدیلمیش، بیری ارمنی و دیگری عجمی اولماق اوزره اروز بیر کیشی اسیر ائدیلمیشدیر. موفرزه‌دن ایکیسی میلیس (آذربایجانلی کؤنوللو) اولماق اوزره ۱۱ شهید، ۱ ظابطله ۱۳ مجهور اولموشدور. بو حرکات و محاربه‌ده ۲۸-جی تابورون ۳-جو بؤلوک کوماندیری، بیرینجی مولازیم بئسری و ۲۶-جی تابورون ۱-جی بؤلوک کوماندان وکیلی حمدی افندیلر ابراز فداکاری ائیلدیکلریندن تلطیفلری ایستنیلمیشدیر» اما ۱۹۱۸-جی ایلده بانکه قصبه‌سی یاخینلیغینداکی ۱-جی ماپاک کندینده بالیق وتگه‌سینده فهله ایشله‌ین اوسوب مممدووون خاطره سسی یازیلمیش لئنتی بیر داها دینله‌مه‌لی اولورام. رحمت‌لیک اوسوب کیشی ائله رامازان بیین دئدیکلرینی دئییر: «تورکلر اون بیر شهید وئردیلر». قازییئو ی. «ارمنی مسئله‌سی: یالانلار و گئرچکلر» آدلی اثرینده یازیر: «دئمه‌لی بئله. نفتچالا دؤیوشونده ۱۱ تورک عسگری شهید اولموشدور. باتیب-گئتمیش مزارلاردا ایسه ۱۰ نفرین اویودوغو شک‌سیزدیر. چونکی رامازان بیین ۵-جی قفقاز فیرقه‌سی کوماندانلیغینا وئردیی راپورتدان دا گؤروندویو کیمی همین ۱۱ نفردن ایکیسی آذربایجانلی کؤنوللولر ایدی و افقان هزیئوین دئدیینه گؤره، او ایکی نفردن بیرینی ۱۹۱۸-جی ایلده ۱۸ یاشی اولان شهیدی بوردا دئییل، آپاریب اؤز دوغما کندلرینده-چوخاریلیدا دفن ائدیبلرمیش».

«تورکلردن ایکی نفری قارداش ایدیلر». بونو دا افغان کیشی سؤیله‌دی. «قارداشلاردان بیری آغزینا دین گول له یاراس یندن کئچیندی» - دئیه افقان کیشی علاوه ائتدی. صحبتلرینی ویدئولئنتلره آلدیغیم بوتون کؤهنه نفتچالالیلار، خصوصیله رحمت‌لیک هیدایت صادقوو ارمنی-مسلمان داواسیندا یئره سالینمیش حربی طیاره نی ده خاطرلاییردی. ۵-جی قفقاز فیرقه‌سی ارکانی-حرب رئیسی روشدو بی ده خاطره‌لرینده جاواد بخشینین کندلرینی بومباردیمان ائدن ایکی دوشمن طیاره هسیندن بحث ائدیر.

عینی زاماندا او دا معلوم‌دور کی، ۱۹۱۸-جی ایل دؤیوشلری زامانی بورالاردا کشفیاتچی بیر آلمان طیاره‌سی حبس اولونموشدو. شهید تورک عسگرلرینین دفنینده ایشتیراک ائدن رحمت‌لیک مصیب رضایئو صحبت ائدیردی کی، داشناق-بولشئویکلرین گلدیگی «دئموسفئن» گمیسنه بانکه‌ده بیر حربی طیاره ه ده ائنمیشدی. تاریخ زنگیندیر و اولدوقجا قارادینمزدیر. تاریخی دانیشدیرماق زوردور. و زور اولدوغو قدر ده ضروریدیر، قاچیلمازدیر. یئنه ده بانکه‌یه - ۱۹۱۸-جی ایله قاییدیرام. باتیریلمیش گمیلرین حسابینا تورکلر کورون منسبینی ارمنیلرین اوزونه باغلادیلار. یئولاخ کؤرپوسو بوردا خلاص ائدیلدی. گنجه ایله باکینین علاقه‌سی بوردا قوروندو. آجلیق چکن آذربایجان اهالیسینین و دؤیوشن اوردونون چؤرکله تجهیزاتینا بوردا تأمینات وئریلدی... یعدداشی کؤهنلمه‌ینلر تورک عسگرینین اوخودوغو مارشلاری، ماهنیلاری هله ده خاطرلاییر.

تورکوک اؤلوروز ناموسوموزلا،
انتیقام دولودور سینه‌میز.
آچاریق شرق ائلین نامیمیزلا،
بویاییر هر یئری قانیمیز.
یاشا، سن یاشا، انور پاشا!
محو اولسون دوشمنین،
جمله‌سی باشدان-باشا.
ائی گولو گولشن ائدن سروی روان انور بی!
بوردا اؤل‌نلر، بوردا قالانلار
بیزیم بابامیز، بیزیم بابامیز.[۳۵]

چوخ‌دور بئله آرتیق تبرروکه، توتییایا چئوریلمیش ماهنیلار، مارشلار، تورکولر و روحا دیریلیک گتیرن، ائحیا وئرن ترانه‌لر. بوتون بونلاری منه یوز یاشلی افغان کیشی اوخویوردو. اؤزو ده عسگرانه بیر طرزده اوخویوردو. ائله بیل کی، ۱۹۱۸-جی ایل ایدی. تاتارمحله جیوار یندن تورک عسگرلرینین سسی گلیردی: «تورکوز اؤلوروز ناموسوموزلا». ۱۹۱۸-جی ایلده ارمنی گولله‌سی ایله ساغ علینی بیلییندن ایتیرمیش افقان کیشی اونو دا دئدی کی،

قارداشیم آسلان ارمنی-مسلمان داواسیندا-شوشا قالاسیندا شهید اولموشدور.
من جمهوریت دؤورو آذربایجان عسگرینین، شوشا قالاسیندا شهید اولموش یوردداشلارینین و او جمله‌دن آسلان هزیئوین روحونا فاتحه‌لر سؤیله یرک افقان کیشیدن آیریلدیم.
جمهوریت عسگری! . [۳۶]
عرب قارداش بیلی کند ساکینی آبی صمد بی شوکوربیلی اؤز باغیندا قرآن کریمی اوخویان زامان ارمنیلر الیندن قرآن کریمی الیندین آلیب یئره آتمیش، تاپدالامیشدیلار. [۳۷]
میر باغیر آغا سالیانلی قوچو رشیدی تورکلرین آردیجا گؤندردی کی، رشید کور ساحلی کندلرینده باش وئرن موسیبتلر بارەده اونلاری آگاه ائل‌سین. آداملاریمیز بونو دا ایناناراق سؤیله‌ییبلر کی، ارمنیلر سالیانی اونا گؤره توپ آتشینه توتدولار کی، سالیانلیلار آغانی اونلارا تحویل وئرسینلر.
آغازاده میر باغیر آغا مدینه‌ده قرینی-اجتیهاد تیتولو قازانمیش بؤیوک بیر روحانی، دؤورونون گؤرکه‌ملی دین خادیمی ایدی و نجف الاشرف عالیملریندن ایدی. سالیاندا یاشاییردی و طبیعیدیر کی، گوونیلیر بیر نفوذا صاحب ایدی. هوریت دؤورو کیمی یعددا قالان زامانلاردا ۵ پریستاولیقدان عبارت اولان جاواد بخش رئیسی محمد بی سلیمانبیوو بخشنی سالیان (شهر پریستاوی حاجیئو، کؤمکچی خلیل محمدوو)، خیلی-بویلو پرومیسئل کندی (پریستاو حاقوئردیئو، کؤمکچی حسن اف) جاواد، مغان و بیلسووار ساحه پریستاولیقلارینین واسطه‌سی ایله اداره ائدیردی. باخماياراق کی، تاریخی حقیقت بئله‌دیر، هر حالدا میر باغیر آغا ایله بوتون ائل-اوبا هئسابلاشیردی و طبیعی: «تورکلری آغا میر باغیر آغا چاغیردی»- ایناںجی دا خالقین قلبینه فنادان دولمامیشدی. آغا چاغیرا بیلردی و آغانی ائشیدردیلر. آغا خالقی گاوورا قارشی سفربر ائده بیلردی و طبیعی کی، بئله ده اولموشدو. (بونو دا اونوتمایاق کی، ارمنیلر بیرینجی دفعه بورالارا گلنده قاراقاشلیلیا قدر زوراکیلیقلار تؤره‌ده‌رک گئتمیشدیلر و قاراقاشلی-سالیان ایستیقامتینده، محض آغانین نفوذونون برقرار اولدوغو بؤلگه‌ده قاچاق اوسوبون دسته‌سی اونلاری گئری اوتورتماغا مووفقق اولموشدو. تورکلرین آردینجا شخصی گمیسینی سوردورن ده سالیانلی صاحبکار اماموئردی اولموشدو.)
سالیاندا تورکلره کؤمک ائدن و آدی آذربایجان حرب تاریخینه داخیل اولموش سلطان حسین‌زاده، کؤنوللولرین تورک اوردوسونا جلب اولونماسیندا بؤیوک فداکارلیقلار گؤسترمیش سرخان شیروانلی دا وار ایدی. بوتون بونلار اؤز یئرینده. هر حالدا ۱۹۳۷- جی ایلده قتل اولونموش کرامتلر صاحبی آغا میر باغیر آغا او ایللرده سالیاندا ایدی و قفقاز ایسلام اوردوسونون هم ده ایسلامی ماراقلار اوزرینده حرکت ائدن بیر اوردو اولماسی، تورک عسگرلرینین ایسه ساده‌جه محاربه‌یه دئییل، مقدس محاربه‌یه، جیهادا قاتیلماسی اونلارین آغا میر باغیر آغا ایله ارتباطدا اولماسینا چوخ-چوخ اینام یارادیر.
جاواد بخشینین قاراقاشلی-بانکه ایستیقامتلرینده گئدن دؤیوشلرده تورک ظابطلرینه بلدچیلیک ائتمیش آغاپاشا آدلی بیر یورددامیمیزین دا احترامال آنیلماق حاقی وار.
عمومیتله، همین حادثه‌لر زامانی تورکلره کؤمک اوچون یئرلی اهالیدن ده عسگرلر ییغیلمیشدی. یئرلی گنجلرین سفربر اولونماسیندا او دؤورده خیلیدا سیاسی فعالیت گؤسترن مساواتچیلارین دا مستثنی خیدمتلری اولموشدور. آغاکیشی ناغییئو کیمی تورکلره قوشولوب گئدنلر و بیر داها گئرییه قاییتمایانلار دا وار ایدی. بیر آز اول قید ائتدییم کیمی، ایولون سونلاریندا بانکنی ترک ائدن تورکلر بورادا سلاحلی بیر بؤلویون ساخلانیلماسینی تعمین ائتمیشدیلر. همین بؤلویون عسگرلریندن بیری چاووش حسن ایسه سونرالار نفتچالادا قالیب، گئرییه قاییتماییب، ائولنیب عائله قوروب، اؤولاد-اوشاق صاحبی اولوب. مزاری قازاخدره‌سی کندینده‌دیر. بستبوی او سرت آدام اولان حسن چاووش سوئت قورولوشونو سونا قدر قبول ائده بیلمه‌دی. [۳۸]
نفتچالاداکی قولتوق کندی خزر دنیزینین یاخاسینداادیر. و انور پاشا تورکوستانا سون جیهادا گمی واسطه‌سی ایله بوردان کئچیب-گئتمیشدیر. انور پاشانی قولتوق کندینده آتامین عمیسی، سووئت دؤنه‌مینین ایلک ایللرینده- ۲۷-۱۹۲۰-جی ایللرده جاواد بخشینین فوق العاده کومیسساری، سونرالار ایسه ایراندا دیپلوماتیک وظیفه‌لرده چالیشمیش اوروجه‌لی ابیلوو گؤرموشدو. انور پاشانین روحو خزرین بو ساحللرینده یاشاییر. و زامان دوردوقجا،

ایرقیمیزه و ایمانیمیزا سئوگیلر داوام ائتدیکجه بو موبارک روح بیزیمله بیرگه اولاجاقدیر. الله سنه قنی-قنی رحمت ائل‌سین، پاشام!

اما ایللر کئچسه ده نفتچالاداکی بانکه قصبه‌سینده‌کی سیدلر قبیرستانلیغیندا اویویان شهید تورک عسگرلرینین مزاری هله ده متواضع و حزیندیر، باش داشلارئیسیز، سارماشیقلارسیز و چیچکلرسیزدیر. هزین مزارلاردا یاتان مبارک اینسانلارین روحو شاد اولسون. تانری تورکو قوروسون. آمین! [۳۹]

گؤیچای سویقیریمی

گؤیچای بخشینین تاریخینه باخیش

گؤیچای بخشی باکی ناحیه سی ترکیبینده انضیباطی-اراضی واحدینه داخیل اولموشدور. گؤیچای بخشی زاققفازییا (جنوبی)و ققفاز دیارینین ادارچیلیینده دییشیک‌لیکلر حاقیندا ۱۸۶۷ ایل ۹ دئکابر تاریخلی چار فرمانی اساسیندا یارادیلمیشدی. گؤیچای بخشینین مرکزی گؤیچای یاشاییش منطقه‌سی ایدی. بخش اداره سیستمی مؤوجود ایدی، بخشین ایدارئتمه اداره‌سی ایسه ۵ ائودن و ۶۹ نفر اهالیدن عبارت اولان گؤیچای پوچت منطقه‌سینده یئرلشیردی. ۱۸۷۰-جی ایلده ائولرین ساییناگؤره بخشین ان ایری یاشاییش منطقه‌لری کوردمیر، زرداب، الوند، برگوشاد، تیلانکؤیون کندلری، اهالیسینین ساییناگؤره ایسه کوردمیر، الوند، زرداب، برگوشاد، قازیان کندلری ایدی. ۱۹-جو عصرین سونلاریندا کوردمیر بؤلگه‌سی گؤیچای بخشینین ترکیبیندن چیخاریلاراق شاماخی بخشینین ترکیبینه، لاهیج بؤلگه‌سی ایسه شاماخی بخشینین ترکیبیندن چیخاریلاق گؤیچای بخشینین ترکیبینه داخیل ائدیلمیشدیر.

۲۰-جی عصرین اوللرینده کوردمیر بؤلگه‌سی یئنیدن گؤیچای بخشینین، لاهیج بؤلگه‌سی ایسه شاماخی بخشینین ترکیبینه داخیل ائدیلمیشدیر. ۱۹۰۲-جی ایلده ۱۷۱۲۹ ائودن عبارت اولان بخشدا ۵۷۰۹۴ نفری کیشی، ۴۸۸۳۸ نفری قادین اولماقلا، جمعی ۱۰۵۹۳۲ نفر اهالی قیده آلینمیشدیر. ان ایری ایجماللار کوردمیر، الوند، برگوشاد، قازیان، تیلانکؤیون، ۱-جی زرداب کند ایجماللاری ایدی. ققفاز تقویمینین (۱۹۱۷) معلوماتینا گؤره، گؤیچای بخشینین ساحه‌سی ۴۶۷۶،۵۸ کو. وئرست، اهالیسینین (۱۳۴,۰۹۸ نفر) ۱۲۷۶۵۰ نفری یئرلی ساکینلر، ۶۴۴۸ نفری موقتی یاشایانلار ایدی. اهالی کند تصروفاتی ایله مشغول اولوردو. کوستار صنایع ساحه‌لری (خالچاچیلیق، ایپک‌چیلیک و س.) اینکیشاف ائتمیشدی. ۱۹۲۰-جی ایل مارتین ۴-ده گؤیچای شهرینین سئلدن قورونماسی اوچون قانون لاییحه‌سی حاضرلاندی. لاکین آذربایجان خالق جمهوریتینین سوقوطو نظرده توتولان بوتون بو تدبیرلری حیاتا کئچیرمه‌یه ایمکان وئرمه‌دی.

۲۵-۱۹۲۲-جی ایللرده ده ۴ بؤلگه‌دن عبارت اولان بخش ۱۹۲۶-جی ایلده ۷ بؤلگه‌یه – زرداب، قارامریه‌م، کوردمیر، ملاکند، موسوس‌لو، سوراخانی و اوجار بؤلگه‌لرینه بؤلونموشدور. سوراخانی بؤلگه‌سی ایسماییللی دا آدلاندیریلیردی. زرداب بؤلگه‌سینده ۵ کند سووئت‌لیگی، قارامریه‌م بؤلگه‌سینده ۱۰ کند سووئت‌لیگی، کوردمیر بؤلگه‌سینده ۷ کند سووئت‌لیگی، ملاکند بؤلگه‌سینده ۹ کند سووئت‌لیگی، موسوس‌لو بؤلگه‌سینده ۱۰ کند سووئت‌لیگی، سوراخانی بؤلگه‌سینده ۱۰ کند سووئت‌لیگی، اوجار بؤلگه‌سینده ایسه ۱۲ کند سووئت‌لیگی فعالیت گؤسترمیشدیر. بخشین اراضیسی ۵۳۲۰ kv.km، مرکزی ایسه باکیدان مسافه‌سی ۲۶۸ کم اولان گؤیچای شهری ایدی. ۱ شهردن، ۶۳ کند سووئتلییندن، ۲۷۳ کنددن، ۲۱۹۱۶ ائودن عبارت اولان بخشدا ۹۱۹۷۸ نفری کیشی، ۸۰۸۷۳ نفری قادین اولماقلا، جمعی ۱۷۲۸۵۱ نفر اهالی قیده آلینمیشدیر. گؤیچای بخشی ۱۹۲۹ ایلده آذربایجان سووئت سوسیالیست جمهوریسینین رایونلاشدیریلماسی ایله الاقدار اولاراق لغو اولوندو. [۴۰]

گؤیچایدا آذربایجانلیلارین سویقیریمی

۱۹۱۸-جی ایل ایون آیینین ۱۴-ده گؤیچای بخشی «بولشئویک قوشونلاری» آدی آلتیندا حرکت ائدن ارمنی دسته‌لرینین گوجلو هجومونا معروض قالمیشدیر. گؤیچای بخشینین کوردمیر قصبه ساکینلرینین مقاومتینی قیران ارمنی دسته‌لری بورادا اینسانلیغا سیغمایان آغلاگلمز وحشیلیکلر تؤرتمیشلر. سون نتیجه‌ده ۵۶ ائو و دوکان، ۱۲۷ مولک، ۲ مسجید بیناسی تاماملیه یاندیریلیر، قالان بوتون ائو و ملکلر داغیدیلمیش، تالان و غارت ائدیلمیشدیر. ایستر کوردمیر ایستان‌سیاسینین، ایسترسه ده کندینین بوتونلوکله داغیدیلماسینین، قالان اهالینین

محو ائدیلمه‌سینین قارشیسینی ایسه قیرمیزی اوردو حصه‌لری ترکیبینده اولان روسلار و قیسماً بولشئویکلرله امکداشلیق ائدن ایرانلی (گ.آذربایجانلی) فهله‌لر آلمیشدیر. فوق العاده تحقیقات کمیته سینین سندلرینده «روس و آذربایجانلی بولشئویکلرله ارمنیلر آراسیندا» کوردمیرده میللی قیرغینلارا سون قویولماسی زمینینده باش وئرن موناقیشه‌لر، حتی بیر نئچه ارمنی عسگرینین گولله‌لنمه‌سینه دایر شهادتلر گتیریلیر.

کوردمیردن باشقا گؤیچای بخشینین جایلی، قاراوللی، قارابوجاق، مصطفیلی، خلیل-قاسیمبی، عرب-مئهدیبیلی، دده‌لی و دیگر کندلری ده ارمنی هجوملارینا معروض قالیر و اینسان تلفاتی ایله اوزلشیرلر. مثلاً، عرب-مهدیبیلی کندینده ۸۴ ائو داغیدیلیب یاندیریلمیش، کندین ۸۳ ساکینی، او جمله‌دن ۷۸ کیشی، ۴ قادین و ۱ اوغلان اوشاغی قتله یئتیریلمیشدیر.

۱۹۱۸-جی ایلین پاییندا باکی سووئتی اوردوسو ایله قفقاز ایسلام قوشونلاری آراسیندا گئدن گؤیچای بخشینین قارامریمه کندی یاخینلیغیندا گئدن دؤیوشلر آذربایجانلیلارین خیرینه دییشه‌رک حلل ائدیجی اهمیته مالیک اولموش و آذربایجان تورپاقلارینین دوشمندن آزاد اولونماسینین اساسینی قویموشدور.[۴۱]

کمسیون آرتیق ۱۹۱۸-جی ایلین سئنتیابر-اوکتیابر آیلاریندن گئنیش تحقیقات ایشلرینه باشلاییر. بئلکی، کمسیونین عضوو ن.م. میخایل اف ۱۹۱۸-جی ایل اوکتیابرین ۲۶-دا همین ایلین سئنتیابرین ۲۲-دن اوکتیابرین ۲۳-نه قدر اولان مدتده گؤیچای بخشین ده آپاریلان تحقیقات ایشلری حاقیندا معلومات وئردی. او، معلوماتدا گؤستریردی کی، بو مدت عرضینده ۵۰۰ نفردن چوخ شاهید دیندیریلمیش، کوردمیر دمیر یولو واغزالینا و کوردمیر پلیس ساحه‌سینه عایید ۷ کنده (کوردمیر، قارابوجاق، مصطفیلی، خلیللی، قاسیم بی، عرب مئهدی بی، دادالی) باخیش کئچیریلمیشدیر. ۱۹۱۸-جی ایلین نویابر آیینین ۲۲-ده فوق العاده تحقیقات کمیته سینین صدری ا.خاسمممدوو آذربایجان جمهوریتی عدلیه ناظرلیینه یازدیغی معروضه‌لرده باکی ناحیه سی، گؤیچای بخشینین کوردمیر، قارابوجاق، عرب مئهدیبی و ب. کندلرینده، شاماخی شهری و شاماخی بخشینین مسلمانلار یاشایان کندلرینده، هابئله باکی شهرینده آذربایجانلیلارا قارشی تؤردیلمیش زوراکیلیقلارین تحقیقینین ایلکین وضعیتی حاقیندا اطرافلی معلومات وئریر.[۴۲]

قید ائدک کی، ۱۹۱۸-جی ایل ایولون ۱۵-ده یارادیلمیش فوق العاده تحقیقات کمیته سینین (فتک) ۳۶ جیلدلیک ایستینتاق ماتئریاللاری سیراسیندا گؤیچای و جاواد ناحیه لریندا دا تحقیقاتلار آپاریلدیغی گؤستریل‌سه ده، بو ناحیه لرا دایر سندلر جمهوریدا قالمامیش و اوزون مدت ایتیریلمیش حساب ائدیلمیشدیر. یالنیز اوزون آختاریشلاردان سونرا فتک-نین چکدیی فوتوسندلر پاریس‌ده، علی مردان بی توپچوباشووون آرخیویندن آشکار ائدیلمیشدیر.

بئله‌لیکله، گؤیچای و جاواد ناحیه لرینین یالنیز پاریسه گؤندریلن سندلری – اساساً سویقیریما معروض قالمیش

اینسانلارین شاهید ایفاده‌لری و بو ناحیه لردا تحقیقات آپارمیش مسطنتیقلرینین معروضه‌لری اساسیندا داها ایکی آذربایجان بخشین ده ۱۹۱۸-جی ایل سویقیریملاری حاقیندا معلومات الده ائتمک مومکون اولموشدور.

آذربایجاندا آوریل چئوریلیشیندن سونرا محض ۱۹۱۸-جی ایل سئنتیابر حادثه‌لرینه گؤره آذربایجان جمهوریتی حکومتینین ایلک صدری فتحعلی خان خویسکینی، پارلامئنتین صدری حسن بی آغاییئو و خویسکینین ۲-جی حکومت کابینئتینده داخیلی ایشلر ناظری اولموش بئهدود خان جاوانشیری داشناک ارمنی تئرورچولاری ۱۹۲۰، ۱۹۲۱-جی ایللرده تیفلیس و ایستانبولدا محض قصاص‌چیلیق نیتی ایله قتله یئتیرمیشلر.

آذربایجانلیلارین سویقریملاری ایله باغلی آذربایجان دؤولتینین سیاستی

آذربایجان جمهوریسینین پرئزیدئنتی حیدر علییوین ۲۶ مارت ۱۹۹۸-جی ایل سایلی ۶۹۰-لی «آذربایجانلیلارین سویقیریمی» حاقدا وئردیگی فرماندا دئییلیر: «ایروان، ناخچیوان و قاراباغ خانلیقلارینین اراضیلرینده مسکونلاشدیریلان ارمنیلر اورادا یاشایان آذربایجانلیلارلا مقایسه‌ده آزلیق تشکیل ائتمه‌لرینه باخمایاراق اؤز هاوادارلارینین حمایه‌سی آلتیندا «ارمنی ویلایتی» آدلاندیریلان اینضیباطی بؤلگونون یارادیلماسینا نایل اولدولار. بئله صونعی اراضی بؤلگوسو ایله، اصلینده، آذربایجانلیلارین اؤز تورپاقلار یندن قوووولماسی و محو ائدیلمه‌سی سیاستینین بونؤوره‌سی قویولدو. «بؤیوک ارمنستان» ایدئیالاری تبلیغ اولونماغا باشلاندی. بو اویدورما دؤولتین آذربایجان تورپاقلاریندا یارادیلماسینا «برائت قازاندیرماق مقصدی ایله» ارمنی خالقینین تاریخینین ساختالاشدیریلماسینا یؤنلمیش گئنیش میقیاس‌لی پروقراملار رئاللاشدیریلدی. آذربایجانین و عموماً قفقازین تاریخینین تحریف اولونماسی همین پروقراملارین مهم ترکیب حصه‌سینی تشکیل ائدیردی. «بؤیوک ارمنستان» یاراتماق خولیاس یندن روحلانان ارمنی غصبکارلاری ۱۹۰۵-۱۹۰۷-جی ایللرده آذربایجانلیلارا قارشی آچیق شکیلده گئنیش میقیاس‌لی قانلی آکسییالار حیاتا کئچیردیلر. ارمنیلرین باکیدان باشلانان وحشیلیکلری آذربایجانی و ایندیکی ارمنستان اراضیسینده‌کی آذربایجان کندلرینی احاطه ائتدی.

یوزلره یاشاییش منطقه‌سی داغیدیلیب یئرله یئک‌سان ائدیلدی، مینلرله آذربایجانلی وحشیجه‌سینه قتله یئتیریلدی. بو حادثه‌لرین تشکیلاتچیلاری مثلاًین ماهیتینین آچیلماسینا، اونا دوزگون حقوقی-سیاسی قیمت وئریلمه‌سینه مانع‌چیلیک تؤره‌ده‌رک آذربایجانلیلارین منفی اوبرازینی یاراتمیش، اؤزلرینین آوانتوریست تورپاق ادعالارینی پردلمیشلر.

بیرینجی دونیا محاربه‌سی، روسییادا باش وئرمیش ۱۹۱۷-جی ایل فئورال و اوکتیابر چئوریلیشلریندن مهارتله ایستیفاده ائدن ارمنیلر اؤز ادعالارینی بولشئویک بایراغی آلتیندا رئاللاشدیرماغا نایل اولدولار. ۱۹۱۸-جی ایلین مارت آی یندن اعتباراً عکس اینقیلاب‌چی عنصورلرله موباریزه شوعاری آلتیندا باکی کومموناسی طرفیندن عموماً باکی ناحیه سینی آذربایجانلیلاردان تمیزله‌مک مقصدی گودن منفور پلان حیاتا کئچیریلمه‌یه باشلاندی.

همین گونلرده ارمنیلرین تؤرتدیکلری جینایتلر آذربایجان خالقینین یعدداشینا ابدی هک اولونموشدور. مینلرله دینج آذربایجانلی اهالی یالنیز میللی منسوبیتینه گؤره محو ائدیلمیشدیر. ارمنیلر ائولره اود وورموش، اینسانلاری دیری-دیری یاندیرمیشلار. میللی مئمارلیق اینجیلرینی، مکتبلری، خستخانالاری، مسجید و دیگر عابده‌لری داغیتمیش، باکینین بؤیوک بیر حصه‌سینی خارابالیغا چئویرمیشلر. آذربایجانلیلارین سویقیریمی باکی، شاماخی، قبا ناحیه لریندا، قاراباغدا، زنگزوردا، ناخچیواندا، لنکراندا و آذربایجانین باشقا بؤلگه‌لرینده خصوصی قددارلیقلارلا حیاتا کئچیریلمیشدیر. بو اراضیلرده دینج اهالی کوتلوی صورتده قتله یئتیریلمیش، کندلر یاندیریلمیش، میللی مدنیت عابده‌لری داغیدیلیب محو ائدیلمیشدیر.

آذربایجان خالق جمهوریتی یاراندیقدان سونرا ۱۹۱۸-جی ایلین مارت حادثه‌لرینه خصوصی دقت یئتیریلمیشدیر. ناظیرلر شوراسی ۱۹۱۸-جی ایل ایولون ۱۵-ده بو فاجعه‌نین تدقیقی مقصدی ایله فوق العاده ایستینتاق کمیته سینین یارادیلماسی حاقیندا قرار قبول ائتدی. کمسیون مارت سویقیریمینی، ایلکین مرحله‌ده شاماخیداکی وحشیلیکلری، ایروان ناحیه سی اراضیسینده ارمنیلرین تؤرتدیکلری آغیر جینایتلری آراشدیردی. دونیا ایجتیمایتینه بو حقیقتلری چاتدیرماق اوچون خاریجی

ایشلر ناظرلیگی نزدینده خصوصی قوروم یارادیلدی. ۱۹۱۹ و ۱۹۲۰-جی ایلین مارت آیینین ۳۱-i ایکی دفعه آذربایجان خالق جمهوریتی طرفیندن عموممیللی ماتم گونو کیمی قید ائدیلمیشدیر. اصلینده بو، آذربایجانلیلارا قارشی یورودولن سویقیریمی و بیر عصردن آرتیق داواm ائدن تورپاقلاریمیزین ایشغالی پروسئسلرینه تاریخده ایلک دفعه سیاسی قیمت وئرمک جهدی ایدی».[۴۳]

۲۹ مارت ۲۰۰۸-جی ایل تاریخینده آذربایجان جمهوریسینین پرئزیدئنتی الهام علیئیوین ۱۹۱۸-جی ایل آذربایجانلیلارین سویقیریمینین ۱۰۰ ایللیی حاقیندا سرانجامیندا دئییلیر: «ارمنی میللتچیلری تاریخین موختلیف مرحله‌لرینده میفیک «بؤیوک ارمنستان» ایدئیاسینی گئرچکلشدیرمک مقصدیله سویداشلاریمیزا قارشی ائتنیک تمیزله‌مه، دئپورتاسیا و سویقیریملاری حیاتا کئچیرمیشلر. آذربایجان خالقینین باشینا گتیریلن ان دهشتلی فاجعه‌لردن بیری ده ۱۰۰ ایل بوندان اول - ۱۹۱۸-جی ایلین مارت-آوریل آیلاریندا باکی سووئتینین مانداتی آلتیندا فعالیت گؤسترن داشناک-بولشئویک سلاحلی دسته‌لری طرفیندن خصوصی قددارلیقلا تؤردیلمیش کوتلوی قیرغینلاردیر. همین گونلرده باکی شهرینده، هابئله باکی ناحیه سینا داخیل اولان دیگر شهر و ناحیه لردا اون مینلرله دینج ساکین محض ائتنیک و دینی منسوبیتینه گؤره قتله یئتیریلمیش، یاشاییش منطقه‌لری داغیدیلمیش، مدنیت عابده‌لری، مسجید و قبیریستانلیقلار یئرله-یئکسان ائدیلمیشدیر. سونراکی دؤورلرده داها دا آزغینلاشان ارمنی میللتچیلری غیری-اینسانی عمللرینی داواm ائتدیرمیش، قاراباغ، زنگزور، ناخچیوان، شیروان، ایروان و دیگر بؤلگه‌لرده کوتلوی قتللر، تالانلار و ائتنیک تمیزله‌مه‌لر حیاتا کئچیرمیشلر. آذربایجان خالق جمهوریتینین حکومتی ارمنیلرین تؤرتدیکلری آغیر جینایتلرین آراشدیریلماسی اوچون فوق العاده ایستینتاق کمیسیونسی یاراتمیش، کمسیوننین اوزه چیخاردیغی حقیقتلرین خالقین یعدداشیندا هیفز ائدیلمه‌سی و دونیا ایجتیمایتینه چاتدیریلماسی اوچون بیر سیرا تدبیرلر گؤرموشدور. لاکین خالق جمهوریتینین سوقوطوندان سونرا بو پروسئس دایاندیریلمیش، باش وئرنلرین سونا قدر تحقیق ائدیلمه‌سینین و اونا مووافیق سیاسی-حقوقی قیمت وئریلمه‌سینین قارشیسی آلینمیشدیر. یالنیز ۸۰ ایل سونرا - ۱۹۹۸-جی ایل مارتین ۲۶-دا عموممیللی لیدئر حیدر علیئوین ایمضالادیغی «آذربایجانلیلارین سویقیریمی حاقیندا» آذربایجان جمهوریسی پرئزیدئنتینین فرمانیندا همین دهشتلی حادثه‌لره متقابل سیاسی قیمت وئریلمیش و ۳۱ مارت «آذربایجانلیلارین سویقیریمی گونو» اعلان ائدیلمیشدیر. اؤتن ۲۰ ایل عرضینده آپاریلمیش آراشدیرمالار سایه‌سینده چوخلو سایدا یئنی فاکتلار و سندلر توپلانمیش، قبا شهرینده کوتلوی مزارلیق آشکار اولونموشدور. اوزه چیخمیش تاریخی فاکتلار ۱۹۱۸-جی ایلین مارت-آوریل آیلاریندا و سونراکی دؤورلرده ارمنی میللتچیلرینین حیاتا کئچیردیکلری قانلی آکسیالارین جوغرافیاسینین داها گئنیش و فاجعه قربانلارینین ساییینین قات-قات چوخ اولدوغونو ثبوت ائتمیشدیر. »[۴۴]

نتیجه

عمومیتله، ۱۹۱۸-جی ایل آذربایجانلیلارین سویقیمی ایله باغلی فتک سندلرینه باخدیقدا، آ. پاشائیوین ده آراشدیرمالارینا، خصوصیله ده ا.خاص محمدوو ۱۹۱۹-جو ایل ایونون ۴-ده عدلیه ناظرینه یازدیغی دیگر مکتوبوندا خبر وئریردی کی، مسلمانلارا قارشی تؤردیلمیش جینایتلرین ایشتیراکچیلارینی مسئولیته جلب ائتمک مقصدیله تحقیقات ماتئریاللاری اساسیندا قرار لاییحه‌لرینین حاضرلانماسی ایشینه باشلانیلمیشدیر. کومیسسییا عضولری جمعی ۱۲۸ قرار لاییحه‌سی حاضیرلامیشلار. اونلاردان باکی شهری اوزره - ۱، شاماخی شهری و شاماخی بخشی کندلری اوزره - ۲۳، قبا بخشی کندلری اوزره - ۲۳، قبا بخشی اوزره -۱، جاواد بخشی اوزره - ۴، گؤیچای بخشی اوزره - ۱۸، گنجه بخشی اوزره - ۱، نوخا بخشی اوزره - ۱، ارش بخشی اوزره - ۲، جاوانشیر بخشی اوزره - ۱، شوشا بخشی اوزره - ۱۱، جبراییل بخشی اوزره - ۱۰، زنگزور بخشی اوزره - ۶۵ قرار لاییحه‌سی حاضرلانمیشدیر. ۱۹۱۹-جو ایل آوقوستون ۲۷-ده فوق العاده تحقیقات کمیته سینین عضوو چ.کلاسسووسکی طرفیندن کمسیوننین فعالیتی ایله الاقدار ترتیب ائدیلمیش آراییشدا گؤستریلیردی کی، کمسیون طرفیندن توپلانمیش ماتئریاللار ۳۶ جیلد و ۳۵۰۰ ورقدن عبارتدیر. باکی شهری و اطرافیندا تؤردیلمیش زوراکیلیق حادثه‌لرینی عکس ائتدیرن

ماتئریاللار ۶ جیلد ۷۴۰ ورقدیر. بو ماتئریاللار گؤیچای بخشینین کوردمیر و باشقا کندلری اوزره ۴ جیلد ۳۴۰ ورق، شاماخی شهری و شاماخی بخشی اوزره ۷ جیلد ۹۲۵ ورق، زنگزور بخشینین داغیدیلمیش کندلری اوزره ۲ جیلد ۸۰ ورق، قبا شهری و قبا بخشی اوزره ۳ جیلد ۴۵۱ ورق و س. ایدی. آذربایجانلیلارا قارشی تؤردیلمیش جینایت حرکتلرینین تشکیلاتچیلاری و ایشتیراکچیلاری اولان شخصلر بارەسینده جینایت ایشی قالدیرماق حاقیندا ۱۲۸ معروضه و قرار لایحەسی حاضیرلانمیشدیر. اونلاردان اوچو باکی، شاماخی و قبا شهرلرینده، قالانلار ایسه موختلیف ناحیه لرا داخیل اولان کندلرده تؤردیلمیش جینایتلره عایید ایدی. بو قرارلاردا ۱۹۴ نفرین جینایت مسولیتینه جلب ائدیلمەسی حاقیندا مسئله قالدیریلمیشدیر.

فیکریمجه، هم یئرلی، هم ده دونیا اجتیماعیتینه آذربایجانلیلارین سویقیریمینین باش وئردیگی تاریخی شرایطی، تورک-مسلمان اهالیه قارشی تؤردیلمیش سویقیریمین سببلرینی، ماهیتینی، نتیجەسینی، ارمنی-داشناک، بولشئویک و خاریجی قوەلرینین مقصدلرینی دورمادان آنلاتمالی و قبول ائدیلمەسی اوچون تدبیرلر گؤرملیییک. ارمنی تجاوزکارلارینین چیرکین نیتلرینین حیاتا کئچیریلمەسینه هاوادارلیق ائدن مطقه ای و بین الخالق قوەلرین مقصدلرینی، موستقیل آذربایجان جمهوریسینین آذربایجانلیلارین سویقیریمی ایله باغلی حیاتا کئچیردیی تدبیرلرین ماهیتینی و اهمیتینی آذربایجانلیلارین سویقیریمی ایله باغلی تاریخ فاکتلاری هم آذربایجان، هم ده خاریجی دیللی منبشوناسلیغا، تاریخشوناسلیغا، آرشیو ماتئریاللارینا، علمی ادبیاتا، دؤورو مطبوعاتا، فوتولارا، آذربایجان خالق جمهوریتینین فوق العاده تحقیقات کمیته سینین ماتئریاللارینی، ائل‌جه ده تاریخی سندلردن چیخیش ائدرک بشرییته قارشی جینایت فاکتی کیمی اساسلاندیرمالیییق. باکی، قبا، شاماخی، شرقی آنادولو، ناخچیخان، زنگزور، ایروان، سالیان، نفتچالا، لنکران، گؤیچای، گ.آذربایجانین خوی، سالماس، اورمییا بؤلگەلرینین شهر، قصبه، کندلرینده و دیگر بؤلگەلرده باش وئرمیش سویقیریم حاقیندا تاریخی حقیقتلری اطرافلی شکیلده چاتدیریلماسی سؤن درجه مهم و اهمیتلیدیر. خصوصیله ده خاریجی کیو-لرده، علمی ژورناللاردا هم آزربایجانلی، هم ده خاریجی مؤلفلرله بیرگه مقالەلر، کیتابلار یازمالی، خاریج اؤلکەلرین اینستیتوت، تدقیقات، آراشدیرما مرکزلرینده، قهت-لرینده مشترک تدبیر، سمینار، کنفرانسلار کئچیریلمەلیدیر. خاریجی اؤلکەلرده آذربایجانلیلارین سویقیرمینی آراشدیران متخصصلره، تدقیقاتچیلارا دستک وئریلمەلی، اونلاری مؤوضو ایله علاقه للی آذربایجاندا کئچیریلن کنفرانسلارا متمادی اولاراق دعوت ائدیلمەسی مقصده اویغون اولاردی.

ادبیات :

۱. * [لنکران شهری(Lənkəran şəhəri) — آذربایجان رئسپوبلیکاسینین ان بؤیوک و قدیم شهرلریندن بیری‌دیر. ۲۸ ایول ۱۹۷۱-جی ایلدەن رئسپوبلیکا تابع‌لی شهردیر. لنکران شهری ۳۸ شیمال، ۴۰ شرق ائن دایرەسینین کسیشدیگی، خزر دنیزینین جنوب-قرب ساحلین‌ده، لنکرانچایین خزر دنیزینه تؤکولدویو یئرده یئرلشیر. روطوبت‌لی سوبتوروپیک ایقلیم، قیشین سرت کئچمەمەسی، قورو و قیزمار یای گونلری، یاغیش‌لی پاییز فس‌لی بو رئگیونون زنگین فلورا و فاوناسینی شرتلندیرمیش‌دیر. لنکرانچای، وئراوول، قومباشی، بولادی، چایلاری یازدا و پاییزدا اساساً یاغیش سولاری حسابینا داشیر، یای‌دا ایسه ساکیتلشیر و نظره چارپاجاق درجەده دایازلاشیرلار. بونا گؤره ده بو اراضی‌ده کند تصروفاتی بیتکیلرینین سوواریلماسی مقصدیله خانبولانچای سو آنباری یارادیلمیش‌دیر. لنکران‌دا هیرکان میللی پارکی، خان ائوی، کیچیک قالا مسجی‌دی، گولدسته مینارەسی و قدیم حاجی میرزه هامامی، یوخاری نووەدی کندین‌دەکی ابیرلر قوللهسی، شیخاکاران کندین‌دەکی شئیخ زاهید قوللهسی، بالابور قالاسی و س. تاریخی-مدەنی عابدلەلر واردیر .
۲۱ مای ۱۸۴۳-جو ایلده تصدیق اولونموش لنکران شهرینین گئربین ایکییه بؤلونموش قالخانواری لؤوحەسینین یاری‌دان یوخاری حیسەسی کاسپی ویلایتنین گئربین‌دەکی تصویرلرین عینی‌دیر: ۱-جی حیسەده پلنگ، ایکینجی حیسەده یئردن چیخیب آلوولانان قاز دیلیملری تصویر اولونموش‌دور. آشاغی‌داکی اوچونجو یاشیل ساحەسین‌ده تصویر اولونان گوموش ساندیق بوللوق-برکت رمزی‌دیر. ساندیغین هر ایکی طرفین‌ده قیوریلان ایلان رسمی موغان دوزون‌ده ایلانلارین چوخ اولماسین‌دان خبر وئریردی. لنکرانین کیلومئترلیین‌ده دیگاه کندین‌ده آشکار اولونان دیوه – لونا قبیریستانلیغینین ائ.ا. داها قدیم عصره عایید ائدیلیر. ۱۸۶۹-جو ایلده سید علی ابن کاظیم بیین "جاواهیرنامئیی – لنکران" کیتابین‌دا واختیله ۹-جو عصرده لنکرانین بللبور قالاسین‌دا یئرلشدیی احتیمال ائدیلیر. عباسقولو آغا باکیخانوو "گولوستانی ایرم" (۱۸۴۱)، میرزه احمد میرزه خوداوئردی اوغلو ۱۸۸۲-جی ایلده قلەمه آلدیغی "اخبرنامه" کیتابلارین‌دا لنکرانی "لنگرکونان" آدلاندیرمیشلار. ۱۶-جی عصر اینگیلتره-موسکوا تیجارت کومپانییاسینین موکیلی چئیمئن اؤز سیاحتی زامانی لایقون شهرین‌ده اولماسینی بیلدیریر. آلمان ایمپئراتورو رودولف هابسبورقون ۱-جی شاه عباسا گؤندردیی سفیر ایستئفان کاکاش و اونون

کاتیبی تئکتاندئرین آلامینای سفترخاناسین‌دا ساخلانیلان هئساباتین‌دا لنکرانین و اوندان بیر آز آرالی اولان لانکون کندینین آدی چکیلیر. ۱۷-جی عصر آلمان عالیمی آدام اولئاری ایسه بو شهری لئنگئرکومان آدلاندیرمیش‌دیر. آذربایجان تورپاغی اولان لنکران دا سلجوقلار، هولاکیلر و تئیموریلرین حاکمیتی آلتین‌دا اولموش‌دور. همدوللاه قزوینینین وئردیی معلوماتا گؤره، ۱۵-جی عصرین ۶۰-جی ایللرین‌ده لنکران ایالتی آذربایجان آغ قویون‌لو دؤولتینین ایالتلرین‌دن بیری ایدی. صفویلر دؤولتی لنکرانی گیلان ویلایتینین ترکیبینه داخیل ائتمیش‌دی. ۱۸-جی عصرین ۲۰-جی ایللرین‌ده آذربایجانین خزرساهی‌لی ویلایتلری، او جمله‌دن ده لنکران روسییا ایشغالینا معروض قالمیش‌دی. ۱۷۲۶-جی ایلده چاریزم مدافعه مقصدیله بورادا حربی ایستئهکام تیکدیردی، لاکین روسلار بورادا چوخ قالا بیلمه‌دیلر. رشت موقاویله‌سینه گؤره لنکران یئنی‌دن نادیر شاهین حاکمیتی آلتینا کئچ‌دی. ۱۷۴۷-جی ایل مای آیینین ۹-دا نادیر شاه افشار اؤلدورولدوکـدن سونرا آذربایجان‌دا خان‌لیقلار یارانماغا باشلادی .

۱۸۲۸-جی ایلده لنکران‌دا حربی قارنیزون رئیسی باش‌دا اولماقلا، ایکی ظابط، چار حکومتینین رغبتینی قازانمیش یئرلی بیلردن ایکی نماینده‌دن عبارت کومئندانت اصول-ایداره‌سی قورول‌دو. ۱۸۴۰-جی ایل یانوارین ۱-ده خصوصی شهر پولیس ایداره‌سی یارادیل‌دی. ۱۸۴۰-جی ایل آپرئلین ۱۰-دا کومئندانت اصول ایداره‌سی لغو ائدیل‌دی. لنکران ۱۸۴۶-جی ایلده بیر قزا کیمی اولجه شاماخی قوبئرنییاسینا، ۱۸۵۹-دا ایسه باکی قوبئرنییاسینا داخیل ائدیل‌دی. ۱۹-جو عصرین سون روبو ۲۰-جی عصرین اوللرین‌ده لنکران‌دا شهر بلدییه ایداره‌سی (دوماسی) یارادیل‌دی. بو دؤورده شهر اقتصادیاتینین اساس ساحه‌لرین‌دن بیری صنعتکارلیق ایدی. طبیعی خاممال اولان مئشه ماتئریاللارینین بول‌لوغو بورادا بعضی صنعت و پئشه‌لرین خیلی اوللر میدانا گلیب اینکیشاف ائتمه‌سینه سبب اولموش‌دو. ۱۸۷۷-جی ایلده لنکران‌دا ۱۷ درزی، ۲۲ پاپاق‌چی، ۹ چکمه‌چی، ۱۳ دمیرچی، ۳ سرراج، ۲۵ چیلینگر، ۲۶ کند تصروفاتی و میشت آلتلری حاضرلایان، ۲ میسگر، ۵ بننا فعالیت گؤستریردی. ۱۹-جو عصرین ۸۰-جی ایللرین‌دن اعتباراً شهرین اقتصادیاتین‌دا بالیق‌چی‌لیق و مئشه ماتئریاللاری ایستئه‌سالی داها چوخ صنایع کاراکتئری آلیردی. ۱۸۵۶-جی ایلده لنکران‌دا شهر مکتبی آچیلمیش‌دی. کند تصروفاتی مشغولیتلری ایچری‌سین‌ده چلتیک‌چی‌لیک اوستونلوک تشکیل ائیدردی. بونونلا یاناشی تاخیلچیلق دا اینکیشاف ائتمکـده ایدی. ۱۹-جو عصرده لنکران‌دا شهرسالمانین پلانلاشدیریلماسی ایشینه باشلانیلمیش‌دی. ۱۸۳۳-جو ایلده ترتیب و تصدیق اولونموش لنکران قالاسی ایستئهکاملارینین باش پلانی بو ایشده موهوم مرحله ایدی. شهر مرکزین‌دا پلانلاشمانین تشکیلئدیجی ائلئمئنتی کیمی مسجید و ۱۱۷ دوکان‌لی ایکی بازار یئرلشیردی XIX–XX. عصرلرین قووشاغین‌دا قالا میدانی اراضی‌سینین منیمسنیلمه‌سی سایه‌سین‌ده جنوب و شیمال بابیر شهرلری معین قدر بوتوو اولوب، موختلیف پلانلاشما قورولوشو اولان دؤرد تاریخی بؤلگو یارانیر. بونلار قالا، بؤیوک بازار، کیچیک بازار، سوتموردوو ایدی .

لنکران مطبخی آذربایجانین ان تانینمیش متبخلرین‌دن بیری اولماقلا، چوخ زنگین‌دیر. بورادا حاضرلانان اننوی پلوولاردان داشما پلوو، سوزمه پلوو، مرجی پلوو، قارا پلوو، دؤشمه پلوو، پاخلا پلوو، بورانی پلوو، لرگه پلوو، کارتوف پلوو، چنگورو، چؤلمک پلوو و کللپاچا پلووون آدینی چکمک اولار. بالیق یئمکلرین‌دن گیردبیج بالیق، بالیق سیرداغی، قووورما بالیق، شور بالیق، بالیق لونگی‌سی، کوکولردن قوزلو کوکو، بالیق‌لی کوکو، سبزی کوکو، کارتوف کوکوسو، بادیمجان کوکو، ات کوکوسو، لونگیلردن بالیق، تویوق و بادیمجان لونگی‌سی، شیرنیاتلاردان ایسه شورچؤرک، بیشی، زی رئن چؤرک، مجوم هالواسی، لنکران کولچه‌سی، قن‌دی کولچه و لنکران چؤره یینی اؤرنک گؤسترمک اولار. آیریجا تاسکابابی، مورکوتوش (تورش تویوق)، فیسینجان، موتلجه‌م، تورشو کاباب، قیمقاتیق، چؤلمک کابابی، بادیمجان سیرداغی، یئلپنک دولماسی و مرجی بوزباش لنکرانین ان سئویم‌لی یئرلی یئمکلری‌دیر.

2. http://www.ethno-kavkaz.narod.ru/lenkoran26.html
3. Şükürzadə İ. ***https://cenub.az/1274-lenkeran-qezasi.html***
4. Əhədov E. Lənkəran boğçası. Bakı: 1993. - səh.79-80.
5. İsgəndərov A. 1915-1920-ci illərdə Azərbaycanda türk və müsəlmanlara qarşı həyata keçirilən soyqırımılar”. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və Qafqaz İslam ordusu. Bakı: Qafqaz Universiteti. - 2008, s. 53; Bax: ARDA, f. 100, siy. 2, iş 791, v. 1.
6. İsgəndərov A. 1918-1919-cu illərdə Lənkəran qəzasında azərbaycanlı əhaliyə qarşı həyata keçirilən soyqırımı / Azərbaycan qəzeti, - 2017 . -31 mart. -№65. -s.5.
7. Quliyev C. 1918-ci ilin mart-aprel aylarında ermənilərin törətdikləri soyqırımın Lənkəran səhifələri. https://tehsiljurnali.az/xeberler/2552-1918ci-ilin-martaprel-aylarnda-ermnilrin-tortdiklri-soyqrmn-lnkran-shiflri.html?fbclid=IwAR37tGpaGhavdC4Gl179YeRwDdb7tHgFFDgh
8. Talışlı M., Əhədov E. Lənkəran: ensiklopedik məlumat. Bakı: 2014. - səh. 420.
9. Lənkəran-Astara bölgəsində 1918-ci il qırğınları/ Zaman. - 2014.- 1 iyul.- s. 6. http://www.anl.az/down/meqale/zaman/2014/iyun/380341.htm
10. Süleymanov M. Qafqaz İslam Ordusunun Azərbycanın ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizə. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və Qafqaz İslam ordusu. Bakı: Qafqaz Universiteti. - 2008, s. 183.
11. Известия Бакинского Совета, 1918, 2 июля.

۱۲. ۰۸ آوقوست ۱۹۳۰-جو ایلده یارادیلمیش **سالیان رایونو (Salyan rayonu)** باکی‌دان جنوب‌دا یئرلشیر. رایون شیمال‌دان شیروان شهری، هاجیقابول رایونو، جنوب‌دان نئفتچالا رایونو، قرب‌دن بیلسووار و سابیراباد رایونلاری ایله همسرحددیر. شرق‌دن باکی شهرینین قاراداغ رایونو و خزر دنیزی ایله سرحددیر. رایون تراسئکا (قافقاز) نقلیات دهلیزینین کئچدیی اراضی‌ده یئرلشمه‌سی اونون جوغرافی مؤوقئیینی داها دا الوئریش‌لی ائدیر . کور چایی رایونو ۲ حیسه‌یه آییریر. رایون ۴۹،۴۰° - ۴۸،۸° شرق اوزونلوغون‌دا و ۳۹،۵° - ۳۹،۹° شیمال ائنلیکلرین‌ده یئرلشیر. مرکزی سالیان شهری‌دیر.

سالیان سؤزونون ائتیمولوگییاسی حاقین‌دا موختلیف فیکیر و مولاحیضه‌لر واردیر. ۱۸۸۰-جی ایلده سالیان‌دا اولموش

روس تدقیقاتچیسی ک. سادووسکی سالیان سؤزونون فارس دیلیندهکی "سال"-ایل، یاخود "سالیانئ" – یعنی ایللیک باج معناسینی وئرهن سؤزدن یاراندیغینی ادعا ائتمیشدیر. "تام فارس، عرب روس لوغتی"نین مؤلفی ای.یاقئللو، "بورهانئ قاتئ" کیتابینین مؤلفی محمد حسین تبریزی، "لوغتی ناجی"نین مؤلفی ناجی ده ک. سادووسکی ایله عینی فیکیرده اولموشلار. "جوغرافی آدلار" کیتابینین مؤلفی نبی نبیئو ایسه سالیان سؤزونون معناسینی "بره یئری" (ساللارین ساحله یان آلدیغی یئر) و یا سال طایفه سینین آدی ایله باغلاییر. سال طایفه سی آذربایجاندا یاشامیش تورکدیللی طایفه آدیدیر. دونیا شؤهرتلی تورکولوق موراد آجی سالیان سؤزونون سال طایفهسینین آدی ایله باغلی اولدوغونو ادعا ائدیر. دیلچی عالیم ک. کامازانوو بو جوغرافی آدین سال-بره سؤزوندن عبارت اولوب "سالین یان آلدیغی یئر"له باغلی یاراندیغینی دئییر.

سالیاندان اردبیله، تبریزه، دربنده و باشقا شهرلره بالیق، کورو، بابازهنهن داغی یاخینلیغیندان چیخاریلان نئفت و دوز ایخراج اولونوردو. تاریخی منبعلر قئید اولونور کی،١٢٩٥–١٣٠۴-جو ایللرده ائلخانی حؤکمداری، ایسلامی قبول ائتدیکدن سونرا محمود آدینی آلمیش سلطان محمد قازان خان طرفیندن ١٢٩٥-جی ایلده کور چایینین منسبینده، ایندیکی سالیانین یئرلشدیی اراضیده شهر سالینمیشدیر. سالیان قازان خانین شرفینه ماحموداباد آدلاندیریلمیش، شهر زامان-زامان موغان، هوشتسفی و ماحمودآباد آدینی داشیمیش و سونرادان سالیان آدینی آلمیشدیر. ١۶٨٠-جی ایلده شاهین فرمانی ایله سالیان و قوبا خانلیغی بیرلشدیریلیب و مرکزی خودات شهری اولماقلا ١-جی حسین خانین حاکیمیتینه وئریلمیشدیر. (سالیان قاضیسی حسین خان رودبارینین قیزیبلا ائولنیب و شیعهلیگی قبول ائتدیینه گؤره ارماغان اولاراق) قوبا خانی ١-جی هوسئیینین، سالیان قاضیسینین قیزیبلا نیگاهیندان قیزی دوغولور سونرالار بیر قایدا اولاراق سالیان والیلری حسین خانین همهن قیزینین نسلینین نمایندهلریندن تعیین اولونوردولار. ١٧٣۵-جی ایلده سالیان قوبا خانلیغینین ترکیبیندن آیریلمیش و موستقیل اینضیباطی وارلیق کیمی بیرباشا مرکزی حاکمیته تابع اولموشدور. همین ایللرده شهرین والیسی حسن بی خان اولموشدور. ١٧۵٧-جی ایلدهن ١٧۶٨-جی ایله قدر سالیانین حاکمی کلبه علی خان، ١٧٨٢-جی ایله قدر سالیانین خانی قوباد خان، ١٧٨٢-جی ایلدهن ١٧٩١-جی ایله قدر سالیانین خانی شئیخ علی خان ایسه سونرادان قوبا خانی اولموشدور. ١٨۵٢-جی ایلده سالیان شهرینین اراضیسی ١۵٠ دئسیاتین (تقریباً ١ ۶٠٠ کم^2) اولموشدور کی، بونوندا ٩۵ دئس. تیکینتی آلتیندا اولوب. ١٨۵٢-جی ایلده سالیاندا ١١٢۵ شخصی ائو اولموش، بونون ١١١٨-i موسلمانلارا، ٧-سی ایسه دیگر میللتلره مخصوص اولموشدور. همهن ایلده سالیاندا ٧ مسجید، ٣ کاروانسارا، ١ بازار، ۵ هامام، ٢٨ اؤزل موسلمان مکتبی، ۵ میدان، ٣٢ کوچه، ٢۴ باغ اولموشدور. ١٨۶٣-جو ایلده شهر ایدارهچیلیگی پولیس-پریستاو اصول ایدارهسینه وئریلیب و همهن ایلدهن شهرین گئنیشلهنمهسی باشلاییب. ١٨۶٣-جو ایل کامئرال سیاهییا آلینمادا قئید اولونور کی، سالیان شهرینده ١٢٩٢ ائو ١٠۶٣۴ نفر ساکین اولموشدور. ١٨۶٨-جی ایلین فئورالیندا چار روسییاسی زامانیندا باکی قوبئرنییاسی داخیلینده جاواد قزاسی یارادیلیر و سالیان بو قزانین اینضیباطی ایدارهچیلیک و مدهنی مرکزی اولور.١٨٨١-جی ایلده شهرین عمومی تورپاق ساحهسی ٨٠٠ دئسیاتین اولموشدور. همین ایلده سالیاندا ١٢ کوارتالدان عبارت اولماقلا ٣۵ کوچه، ٢ میدان، ١ بازار، ٢ موسلمان و ١ خریستیان قبیرستانلیغی، ١ روس و ١٢ تورک مکتبی اولدوغو بیلدیریلیر. ١٨٨١-جی ایلده سالیاندا ٢٣٢٣ کرپیج ائو اولموشدور. ١٨٩٧-جی ایلده سالیانین ١١٧٨٧ نفر اهالیسی اولوب. بوتون جنوبی روسییادا و قافقازدا ایلک دفعه اولاراق ١٨۶۴-جو ایلده سالیاندا مئترولوژی ایستانسییا یارادیلمیشدیر. سالیان ١٩١۶-جی ایلدهن شهر حساب اولونور. ١٩١۶-جی ایلدهن ١٩٣٠-جو ایله کیمی قزا مرکزی اولموشدور. سالیان رایونو ٠٨ آوقوست ١٩٣٠-جو ایلده یارانمیشدیر. ١٩٧٣-جو ایله قدر ایندیکی نئفتچالا رایونونون اراضیسی ده (١٩٣٩-١٩۵٩ ایللر استثنا اولماقلا) سالیان رایونونا عایید اولموشدور.

جئیران، سافسار، چؤل پیشیگی، قیرمیزیقویروق قوم سیچانی، کیچیک آسییا قوم سیچانی، لئوانت ایریگورزهسی، ایلانبالیغی، توراج، قامیشلیق بئلیباغلیسی قیزیلی قیزلارقوشو ، قاغایی ، سورییا ساریمساقیلی قورباغاسی، فرات چاپاغانی، کللشکیللی هاف او جملهدن آدی بین الخالق قیرمیزی کیتابا سالینمیش بیر چوخ سو-باتاقلیق قوشلاری - چهرایی قوتان، قارا لئیلک ، قیزیل قاز، کیچیک قو و س. جانلیلاردان عبارتدیر. کورسنگی، بندووان، قالماس، میشوو‌داغ، دورووداغ (ایلانداغ)، آغزیبیر، آرالیق، بابازهنهن، قیرلیق، دووشانداغ پالچیق وولکانلاری بورادا یئرلشیر. بابازهنهن پالچیق وولکانینین برئکچییاسی یئرلی اهالی طرفیندن موالیجوی مقصدله ایستیفاده ائدیلیر. وولکانین پالچیغی و دوزلو سویو رئوماتیزم و اویناق خستهلیکلرینین موالیجهسینه موسبت تأثیر ائدیر. کورسنگی اراضیسینده ائ.ا. II–III عصرلره عایید کوپ قبیرلری، اورتا عصرلر دؤورونه عایید یاشاییش یئری آشکار ائدیلمیشدیر. قصبهنین ان هوندور یئرینده بیشمیش کرپیجدن تیکیلمیش IX–XIII عصرلره عایید قالا دیوار قالیقلاری واردیر. بندووان بورنو (شیروان میللی پارکی) اراضیسینده و دنیزده IX–XIII عصرلره عایید یاشاییش یئری. شیروانشاهلار دؤورونه عایید چوووستان تیپلی تیکیلی قالیقلاری، دولوس کورهسی، شیرسیز و شیرلی ساخسی قابلار، امک آلتلری، شوشه بزک شئیلری، میس و گوموش سیکککهلر آشکار ائدیلمیشدیر. سالیاندا قاراباغلی کندینده اورتا عصرلره عایید قاراباغلی یاشاییش یئری، خلج کندی یاخینلیغیندا یوخاری خلج یاشاییش یئری، خورشود کندی یاخینلیغیندا خورشود نئکروپولو، ماریشلی کندی یاخینلیغیندا ماریشلی یاشاییش یئری تاریخی عابدهلر واردیر.

١٣. نئفتچالا[1]* رایونونون (Neftçala rayonu)**

اراضیسی شرقدن خزر دنیزی ایله احاطه اولونموشدور. شیمالدان سالیان، غربدن بیلسووار، ماسال‌لی، جلیلاباد، لنکران رایونلاری ایله همسرهددیر. ساحهسی ١۴۵١,٧ کوادرات کیلومتردیر. نئفتچالایا ١ شهر، ٣ قصبه، ۴٨ کند داخیلدیر. اهالیسینین سایی ٨٨,٨۴۶ نفردیر. اهالینین سیخلیغی هر کیلومئتره ۶١ نفر دوشور. کیشیلر ۴۴,٠۴١ نفر، قادینلار ۴۴,٨٠۵ نفر تشکیل ائدیر. سطحی اساساً دوزهنلیکدیر. خصوصاً جنوب -شرقی شیروان دوزو، سالیان دوزو،قیسماً ده موغان دوزو

نئفتچالانین دوزه‌نلیک زوناسینی تشکیل ائدیر. اراضی‌سی اوکئان سوییه‌سین‌دن آشاغی‌دا یئرلشیر. ساحه‌ده نئوگئن -آنتروپوگئن چؤکونتولری یاییلمیش‌دیر. یایی قوراق کئچه‌ن مولاییم ایستی یاریمسهرا، قورو چؤل ایقلیمینه مالیک‌دیر. آذربایجانین ان اوزون چایی کور چایی رایونون اراضی‌سین‌دن کئچیب خزره تؤکولور. کور بورادا دئلتا عمله گتیریر. اوزون مضافه قطع ائدیب رایونا گلن کور چایی اؤزو ایله خیلی گیل، تورپاق گتیریر. بوردان بئله بیر نتیجه‌یه گلمک اولار کی، نئفتچالا بوتون آذربایجان تورپاقلارینی قرام-قرام اؤزون‌ده توپلایاراق، بیرلشدیریر.

شیروان خان‌لیغی (۱۸۲۰-۱۷۴۷) دؤورون‌ده ایندیکی رایون اراضی‌سی سالیان محلی ترکیبین‌ده اولوب. ۱۸۶۸-جی ایلین فئورالین‌دا باکی قوبئرنییاسی داخیلین‌ده جاواد قزاسی یارادیلیر. بو دؤورده ایسه نئفتچالا رایونو بو قزانین اینضیباطی ایداره‌چی‌لیک و مدنی مرکزی اولان سالیانین بیر پارچاسی اولور. آذربایجان خالق جومهوریتی دؤورون‌ده جاواد قزاسی ۵ پریستاولیق‌دان عبارت اولور. قزانین ری‌سی محمد بی سولئیمانبیوو قزانی سالیان (شهر پریستاوی هاجیبیئو، کؤمک‌چی خلیل ممدوو)، خیلی-بوژی پرومیسئل (روس. Божий Промысел کندی (پریستاو حاقوئردیئو، کؤمک‌چی حسنوو) جاواد، موغان و بیلسووار ساحه پریستاولیقلارینین واسطه‌سی ایله ایداره ائدیردی. تدقیقات‌چی-تاریخ‌چی فیردووسی تاغییئو «آشاغی سوررا کندی» کیتابین‌دا (موترجیم-۲۰۱۷) ۱۹-جو عصر روس منبع‌لرینه ایستیناد ائدرک نئفتچالانین تاریخینه عایید یازیر کی، ۱۷۹۶-جی ایلده قراف والئریان زوبووون تاپشیریغی ایله شیروانین توپوقرافیک خریته‌سینی ترتیب ائتمیش ایوان درئنیاکین کورون ایکی قولو آراسین‌داکی اساس حیسه‌سین‌ده قارامان‌لی، قزوین‌لی، ایندیکی نئفتچالا رایونونا عایید اولان سول ساحل‌ده ۶۰۰ ائوده‌ن عبارت ۳ کندین اولدوغونو گؤسترمیش‌دی.

۱-جی قاراباغ دؤیوشلرین‌ده نئفتچالانین مرد اوغوللاری بؤیوک شجاعت گؤسترمیشلر. ۱۹۹۰-جی ایللر قاراباغ دؤیوشلرین‌ده ۱۷۰-دن چوخ نئفتچالالی شهید اولموش‌دور. نئفتچالادان ۳ نفر - خانوغلان سادیق اوغلو محمدوو، ذاکیر نوصرت اوغلو مجیدوو، سامید گولاغا اوغلو ایمانوو آذربایجان رئسپوبلیکاسینین میللی قهره‌مانی آدینا لاییق گؤرولموش‌دور. ۲۰۱۶-جی ایل آپرئل دؤیوشلرین‌ده ایشتیراک ائدن قهره‌مان حربی‌چیلرین‌دن مایور سامید ایمانوو و کیچیک گیزیر ائلیمدار سفروو شهیدلیک زیروه‌سینه یوکسلمیشلر. مایور سامید ایمانووا آذربایجان رئسپوبلیکاسی پرئزیدئنتی جناب ایلهام الیئو طرفین‌دن «آذربایجانین میللی قهره‌مانی» فخری آدی وئریلمیش‌دیر. آذربایجان رئسپوبلیکاسینین اراضی بوتؤولویو اوغرون‌دا باش‌لانان وطن محاربه‌سین‌ده نئفتچالا رایونو اراضی‌سین‌دن ۴۳ نفر حربی قوللوق‌چو بؤیوک قهره‌مان‌لیقلار گؤستره‌رک شهیدلیک زیروه‌سینه یوکسلمیشلر. اونلاردان بیر نفر خصوصی تیینات‌لی قوه‌لرین باش گیزیری ایسماییلوو جامال ویدادی اوغلو آذربایجان رئسپوبلیکاسینین پرئزیدئنتی جناب ایلهام علیئوین مووافیق سرانجامی ایله وطن محاربه‌سی قهره‌مانی آدینا لاییق گؤرولموش‌دور.وطن محاربه‌سین‌ده نئفتچالا رایونون‌دان ۱۷۷ حربی قوللوق‌چو آغیر، اورتا آغیر و قیسماً یارالاناراق ساغلام‌لیقلارینی ایتیرمیش‌دیر. یارالانمیش ایشتیراک‌چیلاردان ۲۸ نفری حربی قوللوق‌چویا علیل‌لیک درجه‌سی معین ائدیلمیش‌دیر. بونلاردان ۲۱ نفرینه ۳-جو قروپ، ۷ نفرینه ایسه ۲-جی قروپ علیل‌لیک درجه‌سی تعیین ائدیلمیش‌دیر.

نئفتچالادا ۲۵ یانوار ۱۹۹۰-جی ایل حادثه‌سی زامانی نئفتچالادا ۲ نفر شهید اولموش، ۱۰ نفر یارالانیب، بوتؤولوک‌ده ایسه ۳۰ نفر زرر گؤرموش‌دور. ۱۹۹۰-جی ایلین یانوار حادثه‌لری زامانی باکی شهرینه و رئسپوبلیکانین بیر سیرا رایونلارینا کئچمیش سسری سلاح‌لی قوه‌لرینین تجاووزکار باسقینی زامانی یوکسک وطنداش‌لیق، مردلیک و هونر نومونه‌لری گؤستره‌رک آذربایجانین ایستیقلالیتی اوغرون‌دا یارالانمیش بیر قروپ شخصه آذربایجان رئسپوبلیکاسینین «آزادلیق اوغرون‌دا موباریز» فخری آدی وئریلیب. نئفتچالا رایونو اوزره ۱۲ نفر بو آدا لاییق گؤرولوب-آغاهوسئینوو نوردین آسلان اوغلو (اؤلوموندن سونرا)، جفروو ابولفز بؤیوکاغا اوغلو (اؤلومون‌دن سونرا)، اوروجوو شمسدین ابیلهه‌سه‌ن اوغلو (اؤلومون‌دن سونار)، رامیز جعفر اوغلو هوسئینوو، نووروز آللاهوئردی اوغلو داداشوو، الکبر محمدعلی اوغلو تالیبوو، بختیار آغاهوسئین اوغلو آغایئو، محمد تزه‌خان اوغلو فرزیئو، فرمان کامران اوغلو هوسئینوو، اوقتای ابیلهه‌سه‌ن اوغلو اوروجوو، الیهئیدر خانهد اوغلو ممدوو، عبدالله خانالی اوغلو آغایئو، ایماموئردی آغامهمد اوغلو زئینالوو.

متخصصلرین فیکرینجه خیلی، نئفتچالا و دیگر کوریانی نئفت یاتاقلارینین گئولوژی جهت‌دن سیستئم‌لی شکیل‌ده اؤیرنیلمه‌سی قافقاز اوزره مشهور تدقیقات‌چی، آکادئمیک ق.ب.آبیخین آدی ایله باغلی‌دیر. او ایلک دفعه ۱۸۴۹-جو ایلده بابازانان یوکسکلیین‌ده‌کی یئروستو نئفت -قاز علامتلرینی و هیدروگئن سولفیدلی ایستی سو بولاقلارینی اؤیرنمیش،۱۸۵۹-جو ایلده ایکینجی دفعه کوریانی دوزه‌نلییه گله‌رک بابازانان یوکسکلیین‌دن علاوه ساحه‌لرله یاناشی نئفتچالا یاتاغین‌دادا گئولوژی تدقیقات ایچلری آپارمیش‌دیر.

۱۸۶۱-جی ایلده خزر دنیزین‌ده کومانی آداسینین عمله گلمه‌سی ایله الاقدار اولاراق ق.ب.آبیخ اوچونجو دفعه کوریانی دوزنلیینه گلمیش و بیر سیرا تقدقیقاتلارینی تکرار ائتمیش‌دیر.۱۸۶۳-جو ایلده اونون "خزر دنیزین‌ده آدالار عمله گلمه‌سی و خزر ویلایتین‌ده پالچیق وولکانلاری حاقین‌دا معلوماتلار" اثری چاپ‌دان چیخمیش‌دیر. نئفتچالا ساحه‌سین‌ده بیرینجی کشفیات قویوسو، تاریخی منبع‌لرده گؤستریلدیی کیمی،۱۸۷۲-جی ایلده قازیلمیش‌دیر. ۱۹-جو عصرین سونو ۲۰-جی عصرین اوللرین‌ده بیر سیرا نئفت صنایع‌سی صاحیبکارلارین‌دان؛ نوبئل آلفرئد بئرنخارد (۱۸۳۳-۱۸۹۶)، باکئندورف، آلئکسئی ایوانوویچ پوتیلوو (۱۹۴۰-۱۸۶۶) و باشقالاری کوریانی دوزنلیین‌ده، او جمله‌دن، نئفتچالا ساحه‌سین‌ده کشفیات قویوسو قازمیش‌دیلار. لاکین نئفتچالا ساحه‌سی استثنا اولماقلا دیگر ساحه‌لردن نئفت آلینمامیش‌دیر. معین چتین‌لیکلر سبببین‌دن ایشلر یاریمچیق قالیر. قازیق-قازیق ائدیله‌ن دوزنلیک‌ده‌کی قویولارا خیلی نئفت سیزیب توپلانمیش‌دیر. ۱۹۲۶-جی ایلده آزرنئفتین گئولوژی بوروسو م.ب. بورینووون رهبرلیگی ایله نئفتچالا ساحه‌سین‌ده کشفیات قازما ایچلرینی برپا ائتدی.

۱۹۵۱-جی ایلین یایین‌دا آذربایجان‌لی کیمیاچی-عالیم آکادئمیک یوسوف محمد علیئوین (۱۹۶۱-۱۹۰۵) نئفتچالادا یود بروم اوزره ائکسپریمئنت آپارمیش، بورادا یئنی یود بروم زاوودونون تیکیلمه‌سینین سمره‌لی

اولاجاغینی دئمیش‌دیر. یئنی یود بروم زاوودو ۱۹۸۰-جی ایلده تیکیلیب ایستیفاده‌یه وئریلمیش‌دیر.

بانکه****۱ (Bankə qəsəbəsi) — آذربایجان

رئسپوبلکاسینین نئفتچالا رایونونون اینضیباطی اراضی واهیدین‌ده بانکه اینضیباطی اراضی دایره‌سین‌ده شهر تیپ‌لی قصبه‌دیر. بانکه اؤزونمخسوس زنگین تاریخی اولان یاشاییش منطقه‌سی و کئچمیش بالیق صنایع مرکزی‌دیر. کور چایینین سول ساحلین‌ده، جنوب-شرقی شیروان دوزون‌ده‌دیر. نئفتچالانین ان مشهور قصبه‌سی قارا کوروسو ایله مشهوردور. واختیله بانکه قصبه‌سین‌دن خصوصی اولاراق قابلاشدیریلمیش کورولر اؤزل هدییه کیمی ایوسیف ویسساریونوویچ ایستالین (۱۸۷۸-۱۹۵۳)، مارقارئت هیل‌دا تئتچئر (۱۹۲۵-۲۰۱۳)، موهانداس کارامچاند "ماهاتما" قان‌دی (۱۸۶۹-۱۹۴۸) کیمی دونیا لیدئرلرینه یوللانیب.

بانکه‌نین تاریخی ۱۹-جو عصرین ۱-جی یاری‌سین‌دان باش‌لانیر. ۱۹-جو عصرده قصبه‌ده بالیقچیلیغین اینکیشافینا تکان وئره‌ن عامل یاخینلیغین‌داکی تاتار محله کندین‌ده اساسی ۱۸۴۲-جی ایلده قویولان "بوژی پرومیسئل"-این یاراناماسی اولوب. ۱۸۷۰-جی ایلده تیفلیس‌ده نشر اولونموش « Списки населенных мест Российской империи، гг. Бакинская губерния 1859-1864، Тифлис، 1870 » مجموعه‌سین‌ده نئفتچالانین یاشاییش منطقه‌لری حاقین‌دا وئریلمیش قئیدلره اساساً ۱۸۵۹-جو ایلده شیمالی شرقی بانکه‌ده (اوولکی آدی) ۱ ائو مؤوجود اولوب. بو ائوین ساکینلری ده ۱۲-سی کیشی، ۷-سی ده قادین اولماقلا، عمومی‌لیک‌ده ۱۹ نفر اولوب. ۱۹-جو عصر روس منبع‌لری ایچری‌سین‌ده نیکولای کالاشئوین ۱۸۸۴-جو ایلده یازدیغی « Местечко Саляны Джеватского уезда» اثرین‌ده تاریخی منبع‌لر ایچین‌ده بانکه‌نین ده آدی چکیلیر. کالاشئو یازیر کی، شیمال-شرقی بانکه‌نین ساغ ساحلین‌ده قوبو چالا و نئفت چالا آدلی ایستیسمار اولونمایان دوز گؤللری وار. ۱۹۳۵-جی ایلده‌ن شهر تیپ‌لی قصبه‌دیر: ۱-جی مایاک، یئنی‌کند، قیرمیزی شفق، سوبه، اوزونبابالی، موشفیق، نورد-اوست قولتوق، ۲-جی مایاک کندلری کیمی اطراف‌داکی یاشاییش منطقه‌لری سووئت دؤورون‌ده بانکه اینضیباطی اراضی دایره‌سینه داخیل اولوب. بانکه قصبه‌سین‌ده واختی ایله سسری دؤورون‌ده فعالیت گؤسترە‌ن و او دؤورون بؤیوک کومبیناتلارین‌دان بیری اولان بانکه بالیق کومبیناتی فعالیت گؤستریب. قصبه‌ده "ایمام حسن" مسجی‌دی دینی ایجماسی فعالیت گؤستریر.

بانک/بانکا "ساحل"، "دایاز یئر"، "کیجیک بوغاز" و یا دنیزین دایاز یئرلرین‌دن عبارت اولان ساحه‌سی (خزر دنیزین‌ده کور بانکه‌سی) معناسی بیل‌دیره‌ن هیند-آوروپا منشألی سؤزدور. گئنیش آوراسییا آرئالین‌دا راست گلینیر. بانکه همین سؤزون یئرلی تلفوظه اویغونلاشدیریلمیش واریانتی‌دیر. ۱۹۳۳-جو ایلده بانق-مده‌ن واریانتین‌دا قئی‌ده آلینمیش‌دیر.

14. Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cebhesi 3. Ordu Harekatı.c.ll. Ankara: 1993, s. 564.

15. Yüceer N. Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordusunun Azerbaycan ve Dağıstan Harekatı. Ankara: 1996, s.88.
16. Большевики в борбе за победу социалистической революции в Азербайджане. Документы и материалы 1917-1918 гг. Баку: 1957, с. 534.
17. İbrahimov Z. Sosialist inqilabı uğrunda Azərbaycan zəhmətkeşlərinin mübarizəsi (1917-1918-ci illər). Bakı: 1957, s.483.
18. Токаржевский Е.А. Из истории иностранной интервенции и гражданской войны в Азербайджане. Баку: 1957, с. 5.
19. Türker, Rüştü, Birinci Dünya Harbi'nde Bakü Yollarında 5'nci Kafkas Tümeni, Genelkurmay ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara: 2006. - s. 102-103.
20. Süleymanov M. Qafqaz İslam Ordusunun Azərbycanın ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizə. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və Qafqaz İslam ordusu. Bakı: Qafqaz Universiteti. - 2008, s. 190; SPİH MDA, f. 276, siy. 2, iş 28, v. 64.
21. Токаржевский Е.А. Из истории иностранной интервенции и гражданской войны в Азербайджане. Баку: 1957. - с. 124.
22. Azərbaycan qəzeti, (Gündəlik siyasi, elmi və iqtisadi türk qəzetəsidir) İkinci səneyi-dəvamiyyəsi. Düşənbə, 26 məhərrəmülhəram sənə 1337. 3 təşrini-sani sənə 1918. Yekşənbə, 3 noyabr 1918-ci il, nömrə 29
23. Nasir Yüceer. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunun Azerbaycan ve Dağıstan harekatı: Azerbaycan ve Dağıstan'ın bağımsızlığını kazanması, 1918. Ankara: Genel Kurmay Basımevi, 1996. - s. 106.
24. Türker, Rüştü, Birinci Dünya Harbi'nde Bakü Yollarında 5'nci Kafkas Tümeni, Genelkurmay ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara: 2006.

25. Turan, Azər. Qafqaz İslam Ordusu Salyanda. Bakı: 1999.
26. Turan, Azər. (Əbilov Azər İmamverdi oğlu) Darülmöminin. - Bakı: Elm və təhsil, 2012.- 429 s.
27. Əbilov A. Qafqaz İslam Ordusu Neftçalada. Bakı: "Yurd", 1999, 45 s.
28. Məmmədov A. Düşünmək məqamı...,-«Elm», 5.04.2002, № 9-10 (610-611).
29. Qazıyev Y. Erməni məsələsi: yalanlar və gerçəklər. Bakı: Qafqaz Universiteti Qafqaz Araşdırmaları İnstitutu Nəşriyyatı № :10, Nurlar, 2009, 344 s.
30. Əliyev R. 31 mart- azərbaycanlıların soyqırımı günüdür. Tarixin qanlı səhifəsində yer tutan Salyan döyüşləri. "Qələbə" ictimai-siyasi qəzet. 19 mart 2019-cu il, çərşənbə axşamı, № 7-8 (8.523). – s. 3. http://salyan-ih.gov.az/storage/files/files/19%20mart%202019.pdf
31. Həsənov S. Salyanda ermənilərin törətdiyi qətliam / https://www.azerbaijan-news.az/view-186219/salyanda-ermenilerin-toretdiyi-qetliam
32. Azər Turan. "Ey gülü gülşən edən". – "Yeni Azərbaycan" qəzeti. 29.03.2002, № 056 (1284)
33. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası. I cild, Bakı: Lider Nəşriyyat, 2004.- s.398-400.
34. https://soyqirim.az/link/5380
35. http://milliarxiv.gov.az/az/fovqelade-tehqiqat-komissiyasi
36. Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin "Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında" fərmanı. Azərbaycan qəzeti, 26 mart 1998-ci il. http://anl.az/soyqirim/pdf/ferman-26.03.1998.pdf
37. 1918-ci il azərbaycanlıların soyqırımının 100 illiyi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamı. 12 mart 2018-c il, https://president.az/az/articles/view/26762
38. Tağıyev F. B. Aşağı Surra kəndi. Bakı: Mütərcim, 2017. - 215 s.

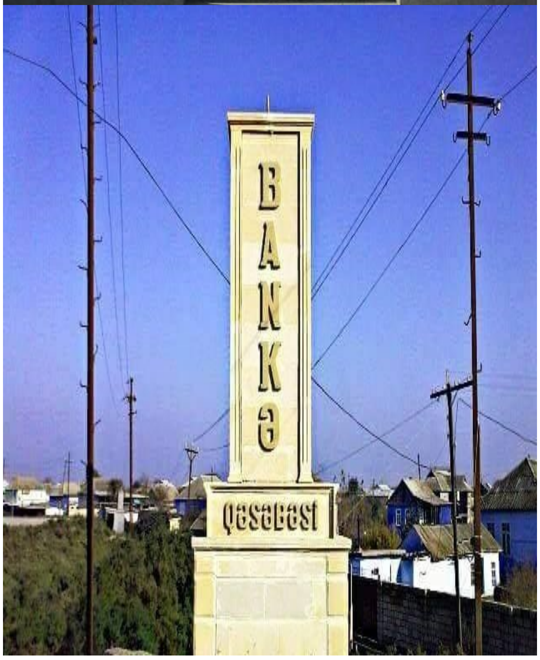

39. Tağıyev F. B. Surralılar Qarabağ savaşında. Bakı: Mütərcim, - 2018. 143 s.
40. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası. I cild, Bakı: Lider Nəşriyyat, 2004.- s.398-400.
41. “Списки населенных мест Российской империи, 1859-1864 гг. Бакинская губерния, Тифлис, 1870.
42. О народонаселении Россіи по губерніямъ и уѣздамъ: LXII. Шемахинская губернія, стр. 154. // Девятая ревизія. Изслѣдованіе о числѣ жителей въ Россіи въ 1851 году Петра Кеппена. Санктпетербургъ: Въ Типографіи Императорской Академіи наукъ, 1857, 297 стр.

43. Азербайджанская сельскохозяйственная перепись 1921 года : итоги / Азерб. центр. стат. упр. - Баку : Азербайдж. центр. стат. упр-ние, 1922-1923. - Текст парал. на рус. и азерб. яз. Т. 1. Вып. 12 : Джеватский уезд (Сальянский). – 1922.
44. Зейдлиц Н. Свод статистических данных о населении Закавказского края…1886 г.Тифлис 189.
45. Этно-кавказ. Этнодемография Кавказа. Подробные данные переписей населения и этнографические карты (Ethno-Caucasus. The Ethnodemography of the Caucasus. Detailed Information of Censuses of the Population and Ethnographic Maps.)
46. İbrahim Nurlu. Neftçalada Yanvar qırğını. Bakı: Azər nəşriyyatı, 2004
47. İbrahim Nurlu. I Hissə. İman və inam yerimiz. II hissə. Xeyirxahlıq insanı ucaldan əməldir. Bakı, Mütərcim, 2017, 312 s.
48. Talıblı S.Ə. İran İslam Respublikasının Qafqaz siyasətində Dağlıq Qarabağ problemi (1991-2005-ci illər). Bakı: Elm və təhsil, 2016. - 362 s.
49. Talıblı S.Ə. Dağıdılan tarixi abidələr erməni vandalizminin əyani sübutudur. Bakı: "Elm" qəzeti. AMEA Rəyasət Heyətinin orqanı, 23.10.2020, №18(1253), s.11
50. Talıblı, S.Ə. 8 aprel 1992-ci il Ağdaban faciəsi // – Tehran: Xudafərin, – iyun-iyul 2021. №195, – s. 34-36.
51. Talıblı S.Ə. Ermənilərin Azərbaycana qarşı əsassız torpaq iddiaları və Dağlıq Qarabağ və ətraf rayonların işğalı. Tehran,"XUDAFƏRİN" aylıq türkcə-farsca elmi, mədəni, ictimai dərgi, № 187 sentyabr 2020, s. 25-34.
52. Talıblı S.Ə. Ermənistanın azərbaycanlı mülki və hərbi əsrilərlə rəftarı. Tehran,"XUDAFƏRİN" aylıq türkcə-farsca elmi, mədəni, ictimai dərgi, № 208 avqust 2022, s. 28-37.
53. Talıblı S.Ə. Cəbrayılov İ.H. Azərbaycanlıların soyqırımı. Magistratura təhsil səviyyəsi üzrə fənn proqramı. Bakı: Bakı Qızlar Universiteti, 2016.- 164 s.
54. Talıblı S.Ə. “1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların tarixi torpaqları olan Ermənistandan deportasiyası” (məqalə) – “Aydın gələcək” juranlı. Təbriz, yaz və yay 1402/2023, s. 47-54.
55. İnsalıq əleyhinə cinayətlər (XX əsr). (*əski əlifba və fars dilində)*, Təbriz: Aydın kitab nəşriyyatı, 2023, ISBN: 978-600-473-443-1, 540 səh.
56. Talıblı S.Ə. Qarabağ və Şuşa farsdilli tədqiqatlarda” (tezis), - Şuşa şəhəri: Azərbaycan mədəniyyəti Qafqaz və dünyaya (CITY OF SHUSHA: AZERBAIJANI CULTURE TO THE CAUCASUS AND THE WORLD). Beynəlxalq elmi konfrans 1 noyabr, 2023, Bakı
57. Vəliyev A (Aşırlı). 31 mart soyqırımı: 1918-1920-ci illər mətbuatında. Bakı: “Elm və təhsil”, 2011, 100 s.

şeirimiz— شعریمیز

توپلاییب گوندرن:
علی طالبی
خدافرین درگیسینین ادبی خبرنگاری

بهروز خلفی زینگیر دن بیر نئچه قیسا شئعیر

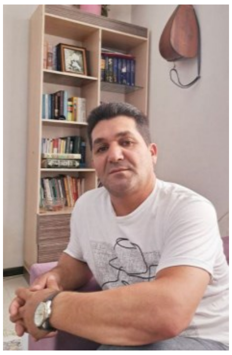

سنسیزلیک
ایچیم‌ده‌چالیقلایارکن
گؤزلریمه جالاندی
اؤلوم‌جیل چیغیرتیلاری
دنیز دالغالاندی اوره‌ییم
حوزونلو بیر ساحیله چئوریلدی
یاندیم
تالاندیم
و آندیم سنی یئنیدن
آه؛
نه اؤگئی قورالالارا
نده کیلاسیک چرچیوه‌لره سیغدین
سن آغدین
ساده‌جه
آغ‌شعیر سوزولدون گؤزلریمدن...
سنین گؤزلریوه وورولمادیم کی
گؤزلرینین گیله-گیله، گیله‌لنن
اوزونتولو و یانیقلی ریتمینه وورولدوم

اوزولمه قاداسی
بیر گون گونش
سنین گؤزلریندن پاریلدایاجاق
باهارین یاساق نغمه‌سی کیمی
کئشکه او آنا، اؤله بیله‌یدیم
باهار ریتملی بیر شعیرجیک
باخیشلاریم دان سوزولورکن..!

یول اوزه ریندکی
گؤسترگه لره باخما
اونلار یئره سانجیل سالاردا
بیر آن اوره یینی سانجادابیلرلر
باخ گؤزلریمین حوزونلو ایسلاق ساحیلینه
ییخیلمیش اؤزگورلوگوموزون
و سیخیلمیش اوره ییمیزین
آغریلارینی یانسیدیر
گل بیر لیک ده گؤسترگه اولاق
کئچمیشیمیزی یانسیداق
ایتمیش لره بیر ایز کیمی
تبریز کیمی.

چالدیلار
چاپدیلار
یازمیزی ائله یازدیلار
هله ده وار، یاراسی؛
جانیمیزین تبریزیندن چیخماییب
و قاراسی اوزلریندن!؟

یازیمیز ایسه سسسیزلیک دن
سن سیزلیبه یؤنلندی
آزارلاندیق آذری آد یندن
اؤزگه لشدیک اؤزگورلوکدن
گورباگور اولموش کسرویلر آد یندن.
سؤزجوکلریمی دادسیز سانابیلن اولار
آنجاق دامازلیق سیز اولاماز
یئترکی بیر ایچیملیک پای گؤتوروب؛
بیراز یئتیشدیره سن.

هایده بلوکی " اؤزلم"

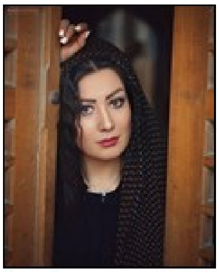

دئییرلر یاز گلیر، آنجاق من هله
دونموش دیلک لری اوووتامامیشام
نیسگیلیم آرزیمدان آغیرمیش، آغیر
عؤمرومون یاز یندن هئچ دادمامیشام

گئجه لرده سوودوم بوتون یاشیمی
آغ گونلرین اؤزون گؤرمه‌میشم کی
یازین آته‌یینه الیمی سوروب
چیچه‌ییندن چلنگ هؤرمه‌میشم کی!

گؤرن نئچه یاشدا ، بو یاز دئییلن
کئشگه یاشی منیم،یاشیمدا اولسون
بیر دؤنه ده منی، بئله قارقایین:
یازین آغ لچه یی باشیندا اولسون!

منی قینامایین، منه گولمه‌یین
یارپاق - یارپاق سولدو آرزیم، اومودوم
کؤکسومده ایللرجه یووا باغلایان
بو یاری جان یازی نئجه اونودوم؟

اؤزلم

بوردا بیتدی ایلین سون حیکایه‌سی
نه‌لر نه‌لر سوودوق بلالی باشدان
یاز یندن بللنر ایلین یاخشیسی
اولموش فصیللرین اوریی داشدان
باهارخانیم گلیر یوخسا بایرام بی
یقین ائلچی گلیر بایرام، باهارا
بیاض گوللر سپیر، اونون باشینا
سون قویور سویوغا، بورانا، قارا
باهار آته‌ییندن کئشگه بیر نوغول
اکیب آغزیمیزی شیرین ائده‌یدیک
ایلین سونونادک بو داد قالایدی
یازین سارایینا قوناق گئده‌یدیک
حایاتیمیز قاردا، شاختادا کئچدی
نه‌دن یاشامیمیز، یازالمادی هئچ؟
بو گونون دردینه، رامیز دئمیشکن
بس نیبه دردیمیز آزالمادی هئچ؟

دردلیلر دئیینگن اولور دئییرلر
دیندیک‌جه نیسگیلدن، اوریییم اسیر
قورتارسا شاختاسی، بو قارا قیشین
یازا قووشماغا کؤنلوم تله‌سیر!

حوا اسکندانی

گئتدین ، دوداغیمدان گولوشوم کؤچدو ، گئدرگین !
بیلمه م نئجه قییدین منی یادلار یادا سالسین
سوسسام دا تیکان قسمت اولوبدور من گولدن
تا بلکه بو لال بولبولو بیر فریادا سالسین
عشق اهلی بیلیر، عشق ،اویونبازلیغا گلمز
گلمیش کی بو اؤلگون جانا تزدن قادا سالسین
کؤنلومده کی سئوگی بوی آتیب قیما وفاسیز
بو آیرلیغین بالتاسی گؤز شمشادا سالسین
دردین منی دردلشمه گی اؤیرتدی ،قاییت گل
قویما بو غمین ایلگیسین
حتی یادا (غریبه)سالسین!
باخ گؤر نئجه ایستیر کپنک تک دلی حوا
عشق ایله تانیش کؤنلونو اوددان اودا سالسین
چاتسا بو غزل صاحیبینه کاش اوخویارکن
بیر یول باخیشین سوندا یازیلمیش آدا سالسین

لادن اسکندانی "حوا"
آغ چیچک یاغدی بو قیشدا باشیما
آی گولومسوندو گؤزومله قاشیما
گلینم کؤلگه مه ، اؤزسیز داشیما
گل، تویومدور، منه ساز چال قاداسی
گئدیرم ، سن باری خوش قال قاداسی

سووموشام عؤرومو یارسیز گئدیرم
اکمیشم باغلاری ، بارسیز گئدیرم
ماهنی پایلاشماغا تارسیز گئدیرم
قیناما اولدوم اگر لال قاداسی
گئدیرم ، سن باری خوش قال قاداسی

یازیرام بیرداها حسرت غزلین
دانمیشام دویغولارین لاپ گؤزلین
نئیله ییم ؟الده کی سئوگیم خزلین
آجی دوشدو منه هر فال قاداسی
گئدیرم سن باری خوش قال قاداسی

بیر اتک خاطره سن چون قویورام
گؤزومو نیسگیل الی له اویورام
نه بیلیرسن بو اورک دیر ،سویورام
سن سازاقلاردا آیاز سال قاداسی
گئدیرم سن باری خوش قال قاداسی

لادن اسکندانی "حوا"
آند اولا مولوی شاعیرلیگینه
مثنویلر دولانیر بئیینیمده
هانسی چؤل مجنونو بیچدی بویوما
ایندی شاعر دونو وار اگنیمده
اکیزیک بلکه ده لیلا ایله من
ایکیمیزدن بوتون عالم دانیشیر
دلی لر لیلی غمیندن دییه رک
آلما معصیتین آدم دانیشیر
یوسفین‌حسن جمالین بوراخیب
یازیرام ایندی زلیخالیغیمی
شهریار سیز شهرین قوینوندا
دانمیرام هئچده ثریالیغیمی
یادیمدا دوشدو گینه سون باخیشین
دوشموشم بیرداها الدن آمانا
النیب کؤنولومه آتش دییسن
نه دئییم ؟حالیمی گلمز گومانا
دون با دون جلوه نیر منده بو عشق
بیلمیرم رابعه ؟اصلی؟ کرمم؟
بیلمیرم منده نه عصیان ائله ییر؟
دوزخ ؟بزرخ و باغ ارمم؟
شعری آلقیشلاسان ای گول گرکیر
شاعیرین حالینا وای وای دییسن
یوخوسوز گؤزلرینه بیر باخیبان
قوجاغیندا اونا لای لای دییسن

یعقوب نیکزاد

دؤشندی اوستومه آغری، دؤیولموشوم گلدی
پاییز گیریشدی، گولوشدن سویولموشوم گلدی

تاماحسلاندی گؤزوم بیر یاشیل گؤروش دوتسون
گوناهسیز آل قانا باتدیم و... سولموشوم گلدی

منی قفس توتاراق، چوخلو قوش دیلی اوخودو
سئوینجدن بوشالیب، دردە دولموشوم گلدی
بیلیردیم اوندا منیم سئوگیلیک جانیم یوخدور
دؤیولمه‌دن، سویو بیر آن سوزولموشوم گلدی
نه ایللاه ائیله‌دیم، آنجاق آچیلمادی گئجه‌میز
دوگون، دوگون دولاشارکن کور اولموشم گلدی

گؤزلیین، ایپک اؤرپکده گیزلەدن گلینه
یاخینلاشیب، آغیز آچدیم، قووولموشوم گلدی

دئدیم؛ وطن یارادیم عؤمرومه یامان گونلوک،
توپانچا چؤکدو سینەم اوسته، اؤلموشوم گلدی

یعقوب نیکزاد

دؤشندی اوستومه آغری، دؤیولموشوم گلدی
پاییز گیریشدی، گولوشدن سویولموشوم گلدی

تاماحسلاندی گؤزوم بیر یاشیل گؤروش دوتسون
گوناهسیز آل قانا باتدیم و... سولموشوم گلدی

منی قفس توتاراق، چوخلو قوش دیلی اوخودو
سئوینجدن بوشالیب، دردە دولموشوم گلدی

بیلیردیم اوندا منیم سئوگیلیک جانیم یوخدور
دؤیولمەدن، سویو بیر آن سوزولموشوم گلدی

نه ایللاه ائیلەدیم، آنجاق آچیلمادی گئجەمیز
دوگون، دوگون دولاشارکن کور اولموشم گلدی

گؤزلیین، ایپک اؤرپکده گیزلەدن گلینه
یاخینلاشیب، آغیز آچدیم، قووولموشوم گلدی

دئدیم؛ وطن یارادیم عؤمرومه یامان گونلوک،
توپانچا چؤکدو سینەم اوسته، اؤلموشوم گلدی

سخاوت عزتی عندلیب
علی و لیلا

یادیما دوشدو ائلین غم ناغیلی
ایکی گنجین آجی ماتم ناغیلی:

علی قاچدی عمیسین موژدەلەدی،
بیر گؤزل نازلی قیزین اولدو دئدی،

عمی ائل عادتیجه موژدەلی‌یه،
بیر قارا گؤز قوزو وئردی علی‌یه،
عنوانا ائل اوبانی سسلەدیلر،
قیزا آد مجلیسی مجلیسلەدیلر،

ال آچیب خیر و دوعا ائیلەدیلر
کؤرپنین اسمینی لیلا دئدیلر،

ایلی ایل قوودو چیخارتدی آرادان
ایللر اؤتدو بو گؤزل ماجرادان

ایللر اؤتدوکجه اونا دیدی یئلی،
دلی‌قانلی بیر ایگید اولدو علی،

آتینی اویناديب ایللر یاغینی،
دورمادان سوسلەدی لیلا باغینی،

سرگییه قویدو گؤزللیکلری قیز،
اوندا خلقت کرمی ائتدی بروز،

آلیشارکن چوخ اورکلرده اودو،
گزدی دیلدن دیله لیلانین آدی،

گونو گوندن اولاراق یوسما یوسون
چوخلارین آلدی گؤزوندن یوخوسون،
قیزین عشقی چوخ اورک سیلکەلەدی،
علی ده عشقینی اظهار ائلەدی

لیلا بو عشقی گؤزل قارشیلادی
آرتدی گوندن گونه بو عشقین اودو

دوزمەییب سئوگیلی‌نین فرقتینه
ائلچی گؤندردی ائیلین عادتینه

آلله امری نبی قولو دئدیلر،
شرعیله عرفایله قیز ایستەدیلر،

چوخلو سؤزلر اؤتوشرکن آرادان،
عمی سؤز آچدی قدیم ماجرادان،

»بیر خبر گتدی قیزین اولدو دئیه
او زامان بیر قوزو وئردیم علی‌یه«،

لیلانین سیننیجه دوغموش تؤرەمیش،
اولاری باشلیغا وئرسینده دئمیش،

عمجه سی آنماییب عشقین زورونو
ایستەدی باشلیق اوچون بیر سورونو

دؤنمەدی اؤز دئدییندن او کیشی
کؤنزییله درینه سالدی ایشی

بو یوکه گیرمەدی اوغلان آتاسی
ایکی گنجین بئلەجه دؤندو طاسی،

علی لیلا دئدی لیلادا علی
بو سس اؤزلتدی بوتون طایفا ائلی

آز زاماندا علی عقلین ایتیریب
مجنونون گیریدیی زنجیره گیریب

دوشدو داغدان داغا مجنونه سایاق،
ابدی منزیلی اولدو ساری داغ!

ابدی عشقی ایله یاتدی علی
ائلی، لیلانی غمه آتدی علی،

لیلانی آنلامادییب عشق ندی
آتا بیر وارلیبا پئشکش ائلەدی

توی گونو حایف اولا لیلا گؤزونو
یوماراق آتدی ماش یندن اؤزونو،

لیلادا یوخلادی کؤنلونده علی
گئتدی عشقین تاپا دونیا گؤزلی

سؤنمەییبدیر هله او عشقین اودو
دوشمەییبدیر یئره لیلانین آدی.

عشقی اوستونده اوچان بیر پریدیر،
عشق اولدوقجادا لیلا دیریدیر.

یانیق کرمی‌یه بئله اویناما!

سخاوت عزتی– عندلیب

اوینا وئران قالمیش خانالار کیمی،
تویو وایا دؤنموش خینالار کیمی،
اوینا اوغلو ایتمیش آنالار کیمی،
بونو باجارماسان هله اویناما!
یانیق کرمی‌یه بئله اویناما!

خالینا دیز چؤکوب گولونه آغلا،
اودونا آلیشیب کولونه آغلا،
او ناکام بَی ایله، گلینه آغلا!

دوشوب کشیش قویان فعله اویناما!
یانیق کرمی‌یه بئله اویناما!

زیاد خان روحونا سغمیر بو اویون،
قارا کشیشلرین کؤستریر خویون
بو شیللاق آتماغا دئمەیین اویون!
قویوبسان اؤزونو چؤله اویناما!
یانیق کرمی‌یه بئله اویناما!

اؤزگەمجلیسینده مزەلنیبسن!
اؤزوندن چیخیبسان، چؤزەلنیبسن،

بونا اویون دئمه مؤزه‌لنیبسن!
قییما دوشمنیمیز گوله اوینا‌ما
یانیق کرمی‌یه بئله اویناما!

بو سس بیر ملتین عؤمور سسیدیر،
دئمه گولمه‌جه‌دیر، یومور سسیدیر،
کیم دئییر بو تاختا، دمیر سسیدیر،
آغلاییر اصلی خان، له‌له اویناما!
یانیق کرمی‌یه بئله اویناما!

دینله بو هاوانی اؤزونه قاییت،
آخدیغین بولاغین گؤزونه قاییت،
دده اوجاغینین کؤزونه قاییت،
وارلیغین سوووروب یئله اویناما!
یانیق کرمی‌یه بئله اویناما!

کؤهنه گؤزللمه آی گؤزللمه.

سخاوت عزتی – عندلیب

سسینله ایچیمده، بیر مارال آغلار،
کؤهنه گؤزللمه، آی گؤزللمه.
آغلاییب آغلاییب، دونیامی داغلار،
کؤهنه گؤزللمه، آی گؤزللمه.

ندن زاریبیرسان، هیچقیریب بئله!
تئلیندن آسلانیر، غم گیله- گیله،
خاللارین، گوللرین، دینیر دردیله،
کؤهنه گؤزللمه، آی گؤزللمه.

آی اورک آجیدان، سسلرین شاهی،
کیمین ثاوابیسان، کیمین گوناهی؟
اصلی‌نین ناله‌سی، کرمین آهی،
کؤهنه گؤزللمه، آی گؤزللمه.

ائشیدن کسلرین چاتیلیر قاشی،
کیرپیگه دایانیر، گؤزونون یاشی،
یانیق کرمی‌نین، ائکیز قارداشی،
کؤهنه گؤزللمه، آی گؤزللمه.

زیلینین سیزیلدار، بمینن آغلار،
حسرته کؤکلنن، غمینن آغلار،
گئدیب عدالتی، کیمینن آغلار؟
کؤهنه گؤزللمه، آی گؤزللمه.

قلم‌ده گوج هانی یازا دردلری،
حیات دفتریندن پوزا دردلری،
گل سنله اونوداق تزه دردلری
کؤهنه گؤزللمه، آی گؤزللمه.

اکرم حاجی

وارمی وطن!

یورگیندن آچیلان بیر واراغین وارمی وطن؟
اوندا یازماق گرکن سوز سراغین وارمی وطن؟

منده دردلر یئکلیپ‌دیر قوجامان بیر داغ اولوپ
نئجه‌دیر! سویله بو قامتده داغین وارمی وطن؟
سانکی خنجر چکیلیر هر نفسین گل- گئدیله
یارایی یاخشیلادان گوجلو یاغین وارمی وطن؟

کوچه‌لر باغلی، بوتون جاده‌یه ظلمت ساچیلیپ
باشقا یولدان گئده‌جک یول یولاغین وارمی وطن؟

گوزلر اوسته بوی آتان اورمانی، دیلدن سالانی
یئر اوزوندن قوپاراق بیر اوراغین وارمی وطن؟

هورونوپدور داراکی بیر گون آسیلسین گئجه‌دن
پیتلاشیق بئینیمه دوم- دوز داراغین وارمی وطن؟

اینانیم وار ایکیمیز ال-اله بوردان گئده‌ریک
بیزینن یول بیر اولان ال آیاغین وارمی وطن؟

اکرم حاجی

جانیم تلسمه گئتمگه!..
هله چوخلو ایشیمیز وار،
گئدرسن اویانار گولوم
منده گیزلنن جاناوار؛

اوزاقلاردا نه توکوپلر؟!
نه‌یین ایتیپ اورالاردا؟!
اوزاق گئدیرسن به منی،
بو آیریلیق یارالار دا...

دییه‌جگیم گئتمه گولوم،
دینله‌مه‌ییپ گئده‌جکسن؛
بیلیردیم کی روحومو سن،
دیدیم دیدیم دیده‌جکسن.

گؤنلومون باش افندیسی،
سنی نجور یولا سالیم؟!
سنی نییه اونودوم کی؟!
یانیت وئر آی قادان آلیم.

سن اوزاغا گؤز تیکیرسن،
من یاخینی ایسته‌ییرم؛
سنین دیلین وطن دئییر،
من ده سنی ایسته‌ییرم

خورامان حسین

اللرین

هر دفعه
اللرین توخوندوقجا یاناقلاریما
سیلدیکجه گؤز یاشیمی
اوتاندیم اونلارا عذاب وئرمکدن .
تبسّومون دوشمنی کدر ایمیش -
گوندوزدن قورخان یاراسا کیمی گیزلنر او
گولومسه‌سن،
گونش دوغسا قلبینده ...

گوله بیلسن،
سلاحین قهقهه‌لر اولسا
الی یالین دوشمن کیمی گئری چکیلر
کدر .
گولوشوم گؤزلریمه قاییتدی
قارانقوش اؤز یوواسینا قاییدان کیمی .
اللرین اونوتسون گؤز یاشیمی
سرچه‌لر غربت ائللری اونودان کیمی .

بیر اوووج آرپا

آناسی‌نین قوینونا سیغینان کؤرپه کیمی
بولودلارین آرخاسینا سیغینیب آی .
اوتاغیمدا سکوت وار
سانکی سسسیزلیکله بویانیب دیوارلار
هردن بیر سسلر قوپور گئجنین باغر یندن،
اوزاقلاردان گلیر گئجه‌یه کئشیک چکن
ایتلرین سسی ...
گؤی اوزونه دن کیمی سپیلیب
اولدوزلار .

بیر آزدان گئجنین باغری یاریلاجاق
بیر اوووج آرپا کیمی داغیلاجاق
یوخوسو گئجه‌لرین .
***
دونیانین

دؤرد یول آیریجیندایام .
بوتون یوللار اوره‌یینه آپاریر ...
هارا گئدیم؟

سئوگی چیچیی

یئنه گونش سؤنور، هاوا قارالیر،
اولدوزلار دوز کیمی سپیلیر گؤیه .
گونشین یئرینی یئنه آی آلیر،
حیات قارا گونو گؤرمه‌سین دئیه .

آنا طبیعت ده گئدیر یوخویا،
یومولور سارماشیق گؤز قاپاغی تک .
حیات محتاج اولور اولدوزا، آیا،
کؤنول نور ایچینده یاشاسین گرک .

قونور اورکلره عشق کپنیی،
هئچ واخت گؤرونمه‌سین حسرتین یئری .
آچسین کؤنوللرده سئوگی چیچه‌یی،
عطری بیهوش ائتسین داش اورکلری .
***

گؤزلریمی ییغ یوللاردان،
سپ بولودلارا .
سن گلنده

توز اولماسین .
باشقا نه دئییم کی؟

کوچه‌میز داریخدی
سنین آیاق ایزلریندن اؤترو .
اوتلاری اوزانان کوچه‌میزده،
مامیرلاری چوخالان کوچه‌میزده
تکجه
بیر جوت آیاق ایزی آزالدی
سن گئدندن .

قارا ایت هورمه‌یی ترگیتدی،
خاللی پیشیک آداملارا یووووشماغی،
چیچکلری داریخیب-داریخیب سولدو
بیز آیریلاندان .

تلفونومو توز اسیر آلیب،
کوچه‌میزی آلاق،
اوره‌ییمی تنهالیق،
روحومو سوکوت .
باشقا نه دئییم کی،
گئریه دؤنه‌سن؟ ..

آغ ساپ

ایلک دفعه
قارا کؤینه‌یی‌نین دویمه‌سی‌نین
آغ ساپلا تیکیلمه‌یین‌دن بیلدیم
ائوینین
قادین اللریندن اؤترو داریخدیغینی ...
سونرا منه هدیه ائتدیین کیتابلارین توزو
و
سارالمیش ورقلرده‌کی تنهالیق قوخوسو
آنلاتدی حیاتینی ...
اورگیم سنیندی
بیلیرم
ساچلاریم
گؤزلریم
روحوم ...
آمما داها چوخ
اللریمین سنین اولماسینی ایسته‌ییرم ...

ساچینی تومارلایار،
سوفره بزه‌یر سنه
اللریم .
بیر ده
قارا کؤینه‌یینه

قارا،
آغ کؤینه‌یینه آغ ساپلا تیکر دویمه‌لری ...

سامان چؤپو

بولود آلدی گؤی اوزونو، باتدی یئنه گونشیم،
روحومداکی سون اومیدی اسن یئللر قوپاردی .
منیم ایشیم سنینله‌دی، باشقاسییلا نه ایشیم؟
سامان چؤپو، سنی سولار مندن اول آپاردی .

سامان چؤپو، سن ده گئتدین،
سؤیله، ایندی نئیله‌ییم؟
ایلک ائویمیز بئشیک اولور، سون ائویمیز ده مزار .
دایاغیم یوخ بو دونیادا، کیمه اومید ائیله‌ییم؟
دوست دا بضا دوشمن اولوب آداما قویو قازار .

ال اوزاتدیم، اللریمی دوشمن کیمی سیخدیلار،
سامان چؤپو، دئ، هارداسان؟ سنی گزیر اللریم .
من اونلاری دوست سانیردیم،
اونلار دوشمن چیخدیلار،
بوغولورام،
سندن باشقا یوخدور بیر اومید یئریم .

یاغیش گئجیکن کیمی

بیر-بیریمیزه گئجیکدیک
یارپاقلاری سارالان
بوداقلاری قورویان آغاجا
یاغیش گئجیکن کیمی ...
گؤی اوزو بیر آز تئز توتولایدی
بولودلار گئجیکمه‌ییدی
مهربان اولماغا ...
بیریمیز تئز چیخایدیق ائودن
بیریمیز گئجیکه‌یدیک .
تصادفن راستلاشایدیق
قاغاییا دؤنه‌یدیک،
گؤروشه‌یدیک دنیز یوردوموزدا .
زامان بو زامان اولمازدی،
ایللر ده بو ایللر .
نه سن روحونا خیانت ائده‌یدین،
نه ده من .
سئوه‌یدیک بیر-بیریمیزی
قاغاییلار دنیزی،
دنیز قاغاییلاری سئون کیمی.
حسین محمدزاده
بیر شکیل گوندردین...

گوزلری پارلاق؛ دوداقلاری ایسلاق
یاناقلاری دوم قیرمزی،
اللری سیجاق

دنیز قیراغیندا سولار داشیر
کویشنی یام یاشیل

چئشیتلی بویالی
داغلاری اوجا قامتلی
آغ قارلی
چایلاری آخارلی
بیتیپ هر یئرینده گوزل لاله‌لر
من امیدله باخیرام بو چئشیتلی فوتوشاپ شکل
یللره!...

زمانلاردا ایتمیشم
قارانلیق بوروقلاریندا...
بیلمم هاردایام,
هاردان گلمیشم!
ایتیرمیشم اؤزومو
زمانلاردا...

ح. محمدزاده

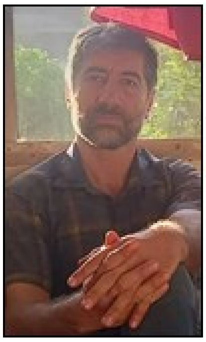

نه یازیرسان سوردو بانا
یالنیزلیقلا باش باشایام
یالنیز دوشنجه‌لریمله...
یورک ایستکلریمه، یورک باغلاماغا چالیشیرام

گون چیقمامیش هر گون قوشورام، آج به آج
بیر قافلان گیبی..
مینلر آددیم قوشورام، یورولمادان...
کندیمه گوونیرم
باتیدا؛ تالایلار اوزرینده شفق اوردا باتسادا، باتی
داغلاریندا، ایستکلریمی
زنجیره چکسه‌لر ده
باریش پیناری گیبی آمانسیز یول تاپاجاغیم
بیر تانری تک
بن اؤلومسوز تانری اولاجاغیم

ابوالفضل محمدزاده
سنه گون آلت یندن دئییم افندیم
علی جوادپور اوچون
تزه اوءز آیاغیم اوسته دورموشام
کوءلگه نی باشیمدان چکه ن دلییم
گونلریم بیر گونه چیخسین لار دئیه
گونو گون آلتیندا کئچیرمه لییم

سنه گون آلت یندن دئییم افندیم
بوردا سو آختاران مین-مین سوسوز وار
جهنم شعله سی چکن ادام لار
آیاغیم آلتینی قویو قازیرلار

سنه گون آلت یندن دئییم افندیم
اوقدر نور رنگلی زهر ایچمیشم
یوللاردا تاپدانمیش کئفلی یولچویام
اوءزومون اوستوندن یوللار کئچمیشم

سنه گون آلت یندن دئییم افندیم
گون آلتی دونیانی بو گونه سالدی
بوگون نیفرت لره زاهی سا دونیا
دونن گون آلتیندا اوشاغا قالدی

منی گون آلتینا آددادان کوءرپو
تزه دن کوءلگه یه دوغرو چکیلدی
قارقیشین آرخامجا گورولتو سالدی
کوءلگه دره سینه اوچدو توءکولدو

تزه اوءز آیاغیم اوسته دورموشام
کوءلگه نی باشیمدان چکه ن دلییم
دونیانین ان قالین قارانلیغینی
من گونون آلتیندا کئچیرمه لییم

ابوالفضل محمدزاده

سسیندن بیر قوجاق پای گوندر گولوم "

ایچیر یاغدیغیمی خزان قورتا - قورت
"سسیندن بیر قوجاق پای گوندر گولوم"
چیچک دن خزله کپنک اوچورت
"سسیندن بیر قوجاق پای گوندر گولوم"

سسیندن قوخویار دیلین دوداغین
سس نئجه ترک ائدیر گولون دوداغین
سسینده سس اولار گلین دوداغین
"سسیندن بیر قوجاق پای گوءندر گولوم"

سسینده "گل ائوه باییر قیشدی" وار
سسینده "آی توتون دوشدو، دوشدو" وار

سسینده "سس سالما عاییب ایشدی" وار
"سسیندن بیر قوجاق پای گوءندر گولوم. "
سازلار قارانلیغا دالیر ایچیمده
ایشیق گوءر نه حالا قالیر ایچیمده
آی سویا یاکاموز چالیر ایچیمده
"سسیندن بیر قوجاق پای گوءندر گولوم"
چوخدان اوت باسسادا گیزلی یوللاری
بوگون چوخ اوخشادیم نازلی یوللاری
سوکوت لا سولادیم توزلو یوللاری
"سسیندن بیر قوجاق پای گوءندر گولوم"

ابوالفضل محمدزاده

***آیاق مصراع لار آیسو مختاری دن دیر**

کولک ده، قاردا، بوراندا، سازاقدا، یول گئده سن.

"دایان!...دایان!..." باغیران، آل یاساقدا، یول گئده سن.

و بابکین قولونو، قولتوغا ووروب، چیخاسان_
لاتین-لوتون آراس یندن، قیراقدا، یول گئده سن.

سنین آیاق سسینه، کول ده یاتمیش اود اویانا،
بو "اودلار اوءلکه سی" آدلی، اوجاقدا، یول گئده سن.

بو سئوگی یوللاری آخ.... ، اوت بیتن دوداقدی، دوداق،
دوروب دوداقلارین اوسته، دوداقدا یول گئده سن.

باهاردا،شاختا گوءیرتمیش، تنین حالین بیله سن،
پاییزدا ساپ ساری سولموش یاناقدا یول گئده سن

بو قانلی یول بئل اییبدیر، کدرلی یوک آلتدا،
بو ایری ده، بو "کَسَن"ده، اوراقدا یول گئده سن.

پک آغلایر آنامیز، یاش گوءزوندن اوچ_اوچ آخیر،
گرک بو حاقدا، بو حاقدا، بو حاقدا یول گئده سن.

گونش ده بوردا هاچاندیر، آدام اوچون، داریخیر،
ایشیغلی گون گله بیر گون شافاقدا یول گئده سن.

ایشیقلی گون گله بیر گون، ییغیشدیریب گئده لر
کولک ده، قاردا، بوراندا، سازاقدا، یول گئده سن.

نسرین پیمانی گرگری دن بیر نئچه قیسا شعر

یالنیز یاغمور آلتیندا

تپه‌دن دیرناغا ایسلانمیش اۆرکلر بیلر
یاغمور دردلری سیلمیر
اما
یاغمور آلتیندا آغلاماق تانری‌ایله برابر آغلاماق کیمی،
اۆره‌یی سیلن تک وارلیق دی.
....

قانادلانیب اوچورام
سازاقلار قورخودا بیلمیر قانادیمی!
نئجه گئدیم سنسیز سن‌سیز اوزاقلارا....
یاغمور اولوب یاناغینا دۆشه‌جک قانادلانان سئوگیم

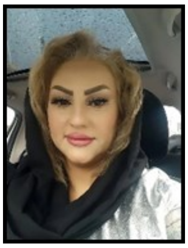

ایچیمده سن وار ایکن اؤلمز اولورام
هارا دؤنسم
هانسی یؤنه آیاقلاریم گئدیرسه
قنوتوم سئوگی کعبه‌سینه اوجالاجاق
دیر
سن یئترسن منه تانریم....!!!
....

حسرت آدلی دویغونو بیرتک سؤزلردن تانییاردیم.
اؤزلم نه دیر، هجران نه دیر بیلمزدیم. هئچ بونلار لا توش
گلمزدیم
اوره ییم له تانیش اولان دویغولارین هامیسی هردائم
عشقدن یانا ایدی.
سن له دادديم من حسرتی، اوزله می، آیریلیغی
یوخلوغون بونلاری منه اؤیرتدی.
دیری-دیری اؤلمه یی ده...
گۆزلریم تیکیلدی یولونا سنین،
قاییتماق بیلمه‌دین، گئدن سئوگیلیم!
منی انتظاردا یاشادین هر آن -
اوزاقدان باغریمی دیدَن سئوگیلیم!
...
بیلمیرم بو کیم دیر نه دیر نه دئییر
کؤنلۆمده چیرپینیر بو دیلسیز بو لال
گؤرمۆرم اۆزۆنۆ سارمیرام ساچین
دۆلانیر ایچیمده بیر چنلی خیال

اکبر قوشالی کیم دیر؟

ƏKBƏR QOŞALI?

اکبر قوشالی کیم دیر ؟(اکبر مهدی اوغلو یولچویئو)
شاعر، یازی‌چی، پوبلیسیست، تورکولوق،
بین الخالق «آلاش» ادبیات اودولو لاورئاتی،
دونیا گنج تورک یازارلار بیرلیینین فخری باشقانی.

یازیلاری آذربایجان دؤوری مطبوعاتین‌دا اؤتن یوزایلیلین ۹۰-جی ایللرین‌دن چاپ اولونور. ۱۹۹۵-جی ایلدن آذربایجان ژورنالیستلر، ۱۹۹۸-جی ایلدن یازیچیلار بیرلیینین (AYB) عضوو، ۲۰۲۲-جی ایلدن AYB ایداره هئیتینین عضوو، «اولو چینار» ژورنالی رئداکسییا (تحریریه) هئیتینین، هابئله میللی قحت (NGO (QHT)) فورومو ایداره هئیتینین، جاسجفئن (CASCEFN) ایداره هئیتینین عضوو، ازبکستانین «کتاب دونیاسی» قزئتینین آذربایجان تمثیلچی‌سی، ازبکستان یازیچیلار بیرلیگی، چوواشیستان میللی یازیچیلار بیرلیینین فخری عضوودور.

گنجلر-ایدمان ناظرلیین‌ده باش تعلیمات‌چی (۱۹۹۶-۲۰۰۰)، آذربایجان‌دا آتاتورک مرکزین‌ده علمی امکداش و شعبه مدیری (۲۰۰۲-۲۰۲۰) اولوب. ۲۰۲۰-جی ایلده‌ن میللی مجلیسین مدنیت کمیته‌سینین متخصصی‌دیر.

اجتماعی-سیاسی، ادبی، تورکولوژی، گنجلر سیاستی و ب. مضمون‌لو اونلارلا کتابین مؤلفی، هم مولیفی، ترتیب‌چی‌سی، رئداکتورو یاخود اؤنسؤز مؤلفی‌دیر: «عمر قویوب گئدنلر»، «آذربایجان تورکولوگییاسی» بیبلیو¬قرا¬فیاسی (اورتاق)، «آلتون بیتیک»، «اؤلوملرین اؤته سی»، «چاغداش آذربایجان ادبی قوروملاری»، «آذربایجان گنجلر حرکاتی»، «گلدیک. گؤردوک. یازدیق»، «بؤلگه¬لر¬دن سسلر» (۳)، «جان آذربایجان»، «سس... سؤز... رنگ...»، «یئنی نسیل تاتار شعری آنتولوژیسی»، «یئنی قازاخ شعری آنتولوژیسی»، «ازبک شعر چلنگی»، «گنج قیرغیز شعری آنتولوژیسی»، «قلب‌ده‌کی و قلم‌ده‌کی قاراباغ»، «فضانین جاذیبه‌سی»، «اورک داشی»، «خیالیمی چاغیردیم» و ب.

۲۰۲۰-جی ایلده داشکندده، ۲۰۲۳-جو ایلده کازان، آستانا و آنکارادا شعر کتابلاری، باکی‌دا «سئچیلمیش اثرلری»نین ۱-جی جلدی گون اوزو گؤروب.

«سسپ پرودوجتیون» طرفین‌دن چکیلمیش، بیر چوخو بین الخالق فئستیوال‌دا جایزه لر آلمیش فیلم¬لرین («نوبئل قارداشلارینین ایلک اوغورو» (۲۰۱۹)، «استالینین قارانلیق کئچمیشی»، «۱۰۰ ایللیک شرفلی عمر - حاجی زین العابدین تاغییئو»، «خطا و خاطره» (۲۰۲۱)) مصححی دیر.

۲۰۲۱-جی ایلین ایولون‌دا مدنیت ناظرلیگی یانیندا اجتماعی شورانین عضوو، سپتامبردان ایسه صدر معاوینی‌دیر.

تلطیفلری، جایزه لری:

- آذربایجان جمهور رئیسینین تقاعد فوندونون تقاعدو (۲۰۰۸)؛
- آذربایجان جمهور رئیسیینین ۱۳۲۲ سایلی سرانجامی ایله «ترقی» مدالی (۲۰۱۵)؛
- آذربایجان جمهور رئیسینین آدیندان «آذربایجان اوردوسو-۱۰۰» یوبیلئی مدالی (۲۰۱۸).

همچینین:

آذربایجانین «فخری گنجی» قیزیل نشانی و «گنجلر جایزه سی»، «رسول رضا»، «شاهمار اکبرزاده» بین الخالق جایزه لرینه، ۲۰۱۹-جو ایلده قزاقستانین نفوذلو بین الخالق «آلاش» ادبی جایزه سینه لایق گؤرولوب.

۰۲ ایول ۲۰۲۰-جی ایلده قزاقستان جمهور رئیسینین قراری ایله «قازاخ خلقی آسسامبلئیاسی-۲۵» یوبیلئی مدالی ایله، ۰۳٫۰۴٫۲۰۲۳-جو ایلده قزاقستان جمهور رئیسیینین «آلقیس خات»ی («تشکر بلگه‌سی»)، «بارس» نشانی، ساخا-یاکوتیا جمهوریسی (رف) دؤولت باشچی‌سینین سرانجامی ایله «دوستلوق» مدالی، قزاقستانین «گولتئکین» مدالی (۲۰۱۸)، قزاقستانین «تولئگئن آیبئرقانوو» ادبیات جایزه سی (۲۰۱۵)، قزاقستان ارتباطات و اجتماعی توسعه ناظرلیینین، قزاقستان مدنیت-ایدمان (ورزش) ناظرلیینین «فخری

فرمان»لاری ایله، قیرقیز جمهوریسی «توکتوقول ساتیلگانوو» مدالی (۲۰۱۴)، قیرقیزستان یازیچیلار بیرلیینین «خدمتلره گؤره» مدالی (ایکی دفعه؛ ۲۰۱۹، ۲۰۲۳)، تورکسوی-ون «ملا پناه واقف» مدالی (۲۰۱۸)، «تورکسوی - ۳۰» یوبیلئی مدالی، بین الخالق تورک آکادمیاسیینین گوموش مدالی (۲۸ مای ۲۰۲۲)، تاتارستان مدنیت ناظرلیینین «مدنیته خدمتلره گؤره» مدالی (۲۰۲۲) ایله، تاتارستانین «تشکرنامه»سی، تاتارستان دؤولت شوراسینین باشقانینین «تشکرنامه»سی، دولت شوراسینین نشانی و تاتارستان یازیچیلار بیرلیینین «فخری فرمانی» ایله، رف آرخانگئلسک ویلایت حکومتینین مدنیت ناظرلیینین، آرخانگئلسک شهردارینین، چوواشیستان میللی یازیچیلار بیرلیینین آلبئرت کاناش آدینا جایزه سی ایله تلطیف اولونوب.
ائولیدیر، اوچ اؤولادی وار.

اوره ییمه دامانلار
کیتابیندان بعضی شعیرلری
آلتایلاردان قوپان آتلار

آلتایلاردان قوپان آتلار
گئتدیی گؤی یولویدو.
آلتایلاردا دوغان آیلار،
بیز چیخاندا دولویدو.

آلتایلاردان قوپان آتی
داها کیمسه مینمه‌دی،
آلتایلاردان قوپان آتلار،
آغ کؤپوک‌لو دنیزلره
چاتماییجا دینمه‌دی.

بیز چیخاندا آی دولویدو،

بیز گئتدیکجه آی یولو،
آیاغیمیز اوزنگیده ایپلدی؛
یای-اوخوموز قیریلاندا،
آی گؤیلرده بیر یای کیمی گریلدی.

بیز چیخاندا آی دولویدو،
چیخدیق اولدو آیپارا.
آی آلتایدا دولون آیدی،
آوروپادا آیپارا.
آلتایلاردان قوپان آتی،
بیر ده، بیر ده مینرمی اولام؟!
آلتایلاردان قوپان آتین
آغ کؤپوک‌لو دنیزدک
دینمدینی گؤررمی اولام؟!

آلتایلاردان قوپان آتلار
آوروپانی نه واخت آدلار؟!

❊ ❊ ❊

آتلار آیاقلاندی آلتای طرفدن،
آتلار قانادلاندی گونباتان سمته؛
سویوقدان اس‌نده یوین توتان ال،
بوغ قالخاندا آتلارین، آداملارین
آغزیندان،
و سیرسیرا توتاندا کیرپیکلری-قاشلاری،
آت اؤزو قوپاریب شاه دامارینی
ایچیرتدی قانینی سوواریلره...
فیشقیران او قایناز قانییدی ائله
ایشله‌دی ایلییه، قاریشدی قانا.
آزارلار-بئزارلار قاچدی اوردودان.
ایگیدلر آتدان دوشوب آتلاندی یئنه؛
یئنی آتلار ایله ترپندی ائلات.
سونرادان اوشاقلار آتاغیز اولدو،
بولاقلار آتبولاق،
یوللار آتیولو،
آشریملار دییشیب آتیالی اولدو...
یورغون آتلار یئتیشنده منزیله،
گونباتان تورپاغی چیچکلییردی.
آتیمیزین تریله سولانیردی بیچنک...
او آغیر، او لنگر، آهنگ‌لی یئریش

برکت قاتیردی تورپاغا لای-لای...
گونباتاندا باتدیلار او ایگیدلر، او آتلار،
گون کیمی دوغسایدیلار..!

۰۷,۰۲,۲۰۱۹. آتیالی-آبشرون

* * *

قادینلار اوغول گتیریر
بو دنیایا،
کیشیلر شعر...
قادینلار شعر اوخویور،
کیشیلر قادینلاری.
قادینلار بئشیک یورگلییر
گله‌جک آرزولو کؤرپه بئشیی،
کیشیلر کئچمیشدن قالما بیر درد.
قادینلار تورکو دئیه-دئیه بایراق تیکیر،
کیشیلر بایراق اوغروندا گئدیر.
قادینلار خالی توخویور،
سرمک اوچون یاری گلن یوللارا.
کیشیلر یوللار آچیر
یالچین قایالاردان،
ائل ساری گلن یوللاری.
قادینلار گؤزل اولور،
کیشیلر گؤزل سئوگیلی،
سئوگیلری نور کیمی تیتریر،
قادینلارین اوزونده،
سئویلنلر گؤزللشیر
سئوگیلر ایتمییر.

قادینلار دا اؤلور، کیشیلر ده،
قادینلاری تابوتا قویورلار،

کیشیلرسه
اؤلمیشدن اؤنجه،
اؤزلرینی بیر قادین بتنینه
قویوب گئدیرلر.

قادینلار کیشیلرین چیننده گئدیر،
کیشیلر قادینلارین گؤز یاشیندا...

قیز قالاسی

قیز قالاسی،
دئزلر
قالا اورک اولماز،
اوریه قالا دئزلر.
سن باکینین اورییسن،
قیز قالاسی.
...قوی، سنه بیر قارغیش ائدیم،
آلخیش اولسون
گؤروم، سنی عمرون بویو قیز قالاسان،
قیز قالاسی..!
او یاندا دا اوغلان قالا اوغلان قالسین،
آرانیزدا حسرت اولسون،
آنجاق سرحد اولماسین.
دئمیرم کی، درد اولماسین،
درد اولسا دا،
دردینیزی سؤیلمه‌یه همدرد اولسون...
زامان اولدو
ارک قالاسی همدرد اولدو،
هم درد اولدو...
سن یئنه ده سؤیلیرسن،
آنان خزر
دینلر سنین درد-سرینی
اوغلان قالا ظالم دینمز،
دیللنسه ده، داغا دئیر،
داشا دئیر دردلرینی.
وای او گوندن، درد اولا دا،
ارک اولمایا،
درد او گوندو ارک اولمایا،
قیز قالاسی.

قیز قالاسی،

درد دئمک‌دن بز دوشوب‌دو دیلیمه، بز.
من گئدیرم بززه دوغرو
ایشدی-شاید آرار اولسان
تونقال قالا الینجه‌یه ال ائیله،
اؤز آتش دیلیله
جوت تونقالیلا،
الینجه آرایار بیزی.
و اؤلونجه گللیک، اؤلونجه،
قیز قالاسی..!
* * *
اوریمین یادداشی وار،
اوریم قان داشییار...
اوریم هئی آتلانار
اوریم ائله آتلانار،
یادا دوشر آلتایلار. بلکه بوردا –
خزر قیییلاریندا
آتلانان اورک اولماسا،
آلتایلار یادا دوشمزدی.
آلتایلار یادا دوشمه‌سه،
قدری یادا دوشردی...

اورکلر آتلانماسا،
آتلار قانادلانارمی؟..

و بیر گون
بیر قوشون اورین
یئلقانادلی آتلار ایله آتلانیب،
اوزاق آلتایا اوچدوغونو گؤرسم
اورکلنرم!..

اوریمین قان آدی وار،
اوریمین قانادی وار.

سویون شرحی
"... بالیق انتحارائدن‌ده قورویا،
اینسان سویا آتیلیر..."۱ (بو مصراع ترانه واحددن دی)
اگر سویا آتیلمادان اؤلسه بئله،
یویولمامیش باسدیرسالار بیرینی،
قبری اوسته سو تؤکرلر، قبری اوسته...
هئچ قبری ده اولماسا...
گؤزلردن یاش تؤکوله‌جک، گؤزلردن...
سن‌سیز اولمور، گؤزل آدلی، گؤزل سو...
گؤزلردن ده یاش چیخماسا،
قوروپان بوغازیمیز بیر اودوم سویلا آچیلار...
... سن هله بیر منی دینله:
دئییرم کی، " سو دیلی"یله دانیشدیق بعضا:
آتیلدین‌سا بیر گؤزلین یالین آغ آیاغینا
سئوگی اولدون سن...
بیر ایگیدین آرخاسینجا آتیلدینسا
اوغور اولدون،
چیرپیلدیغین صفتلرده...
سویوق اولدون...
دریاسان ساکیت دئدیک،
چای اولونجا، کور دئدیک.
دئییرم،
کور یاشاییب، ساکیت اؤلمک
قسمت اولا،
آنا سو... -ساکیت اؤلمک...
یا سنه آتیلیریق،
یا سن آتیلیرسان اوستوموزه...
اوزوسولویکن اؤلسیدیم بیرجه...
سوجان شعریم اولسون...
اوسکوپ لوحه‌سی

مقدونیه. اوسکوپ.
قدیم تورک چارشیسی.
آخشام دوشور،
دوکانلار باغلانیر
ایکی بیر، اوچ بیر،
هر دوکاندا سؤنن ایشیق

بیر کوچه فنرینه داشینیر سانکی...
دوکانلار باغلانیر، کافه لرسه آچیقدی،
شهرین ان هوندوردابانلی قیزیبلا گئدن اوغلانین
اوریی آچیقدی،
هوندوردابانین کوریی...
قارشیدا بار دا آچیقدی، جامی ده،
گنجلر نه بارا، نه جامئیه گیریر،
بیر باغلی قاپینی آچیب، اؤزلرینه چکیلیر...
بوردا-
من ایلشن کافه‌ده قوللوقچو
داغینیق فیکریمی توپلاییر سانکی:
–افندیم، قهومی، چایمی؟ – آرتیق بیلیرم،
بوردا قهوه‌لر چوخ تونددو، چایلار آچیقدی –
" اورتاشکرلی تورک قهوه‌سی" دئییرم –
نئجه اولسا، یانیندا سو وار.

اوریم آچیلیب، نسه –
هامیبلا دانیشماق،
هامیبلا تانیشماق ایستییرم –
بعضا بیلمز انسان – نیه سئویندیینی،
نئجه سئویندیینی...

آنجاق هر کس اؤز ایشینده‌دیر،
من ده قاپانیرام اؤزوم اؤزومه.
سفره گئدرکن،
یولا دوشمه‌یه،
سفرین تا ایکینجی گوننده‌سه ائوه تلسیرم؛
کافه ده اینترنت آچیقدی،
" ائلکترون بیلط"یمه باخیرام –
سن دئمه،
" باکیبا دؤنوش تاریخی" آچیقمیش...

***
تورپاغا تاپشیرریق اؤلن اولاندا،
باخماریق، اوریی داشدی
یوخسا کی
اوره یی داغلیدی ظالیم اوغلونون...
و بیر گون
اوزه چیخار او اورک:
اورک‌ده درد گؤرونر،
درد ده‌سه عمر...
بیر ده داش قویاریق – آدی: باشداشی...
دنیانین او –
ان سوبوق
داشینا
ایستی سؤزلر یازاریق...
یازیبا اوره ک،
اوره یه درد قویاریق...
بئله‌جه،
درد دولانار دنیادا:
تورپاق-تورپاق،
داش-داش،
یازی-یازی،
اورک-اورک...
دئییرم،
گئدیم تورپاق دردیمی یازیم،
اورکلر داش اولماميش...

عزیز شوشا

(شوشا اوغروندا دؤیوشموش وطن اوغوللارینین
آدینا باغیشلاییرام)

آیاغیمیز توخونوب،
نفسیمیز دیینجه
تورپاغینا گول-چیچک،
گؤیونه قوش قاییدان،
کور اولان بولاغینا
دیریلیب سو قاییدان
جانیمین جانی شهرا!

منیم قدیم اؤلکه مین

هر شهری عزیزدیر.
شهرلر اینجیمه‌سین،
آنجاق بو سؤز ائله بیل،
سنین اوچون یارانیب،
سنین اوچون بیچیلیب:
عزیز شوشا!

عزیز شوشا!
دئمیرم،
بیز سنی
آنا کیمی،
بالا کیمی سئویریک،
چمنینده اوتلارا،
گؤی اوزونده بولودا،
قوشا کیمی سئویریک؛
عزیز شوشا،
بیز سنی
شوشا کیمی سئویریک!

هر یئرده آغ بولود وار،
گؤیوزونون قوشلاری –
قوش وارسا، قانادی وار؛
سو چوخدور، تورپاق چوخدور،
هر یئرده شوشا یوخدور...
عزیز شوشا،
کئچمیشدن سوال وئرمیرسن، ساغ اول،
عزیز شوشا، سن بیزی قینامیرسان،
چوخ ساغ اول! –

بیز سنی ترک ائتمیشدیک،
سن بیزی ترک ائتمدین،
بیز سنده اولماساق دا،
جان شوشا، سن بیزدیدین!
جانیمین جانی شهر،
انسانلار بیر شهره
نئجه آشیق اولورلار؟ – نئجه تعریف ائیلییم.

سئوگی " نیه"سیز اولور،
سئوگی " نئجه"سیز اولور،

او " نیه"سیز، " نئجه"سیز سئوگیلردی
آند اولدو،
ایناما قاناد اولدو،
او آند، او اینام ایدی

اولدو – یولوموز اولدو،
" دره‌لردن سئل کیمی،
تپه‌لردن یئل کیمی"
بیزی سنه، بیزی سنه گتیردی.
سنه گلن یولوموز
جانیمیزدان باشلادی؛
الهی یازی وارسا –
آلنیمیزدان باشلادی.
یوللار سنه گتیردی؛
یوللار سنده قورتارمیر –
زنگزورون،
گؤیچنین،
ایروانین یوللاری
سندن گؤرونور، شوشا!
الینی قلبیمه قوی،
گؤر بیر نئجه دؤیونور...

قاراباغ

داغلارین اوجا اولماسا،
دوزلرین نئجه اولماسا،
دره‌لرین ایرماق-ایرماق،
بولودلارین یوماق-یوماق
آخماسا،
جیرانلارین-جویورلرین
آدام کیمی باخماسا،
نه دییشر؟
من سنین اؤزونو سئویرم،
سن منیم قاراباغیمسان،

سن منیم قارا باغیمسان.
سن منیم قارام-آغیمسان!..
سن اؤزوندن بؤیوکسن
سن سؤزومدن بؤیوکسن،
سؤزدن قاباق سسیمسن،
قاراباغ!

قاراباغ!
سن منیم آلین یازیم،
من بیر قارا قلمله
آغ کاغیذا نه یازیم؟ —
بیرجه اونو بیلیرم:
سنه قاییتماییبنجا،
بویوم بالاجا، چینیم ایری،
دیلیم گؤدک،

گؤزوم کؤلگه‌لی —
قیصاصی،
شیکست اولاجام...
بو ایسه حیات دئییل.
صاباح تانری دئمزمی
یا انسان،
من سنی بئله ها یاراتمامیشدیم...
❊ ❊ ❊
گمیلری سودان چکیب قورو ایله سوررم
استانبولون عشقینه
قیلینجیمی سووارارام
"بابک!" دئین بیر جوت قولون عشقینه
بؤیودرم دوغما یوردو
خطاینین باشلادیغی اولو یولون عشقینه
یاشامارام کونج-بوجاقدا اونون-بونون عشقینه
یاشایارام توران آدلی بیر آجونون(دونیا) عشقینه
یاد سؤزلره توبه دئییب
اؤز دیلیمده دانیشارام
دده قورقود عشقینه
بو دویغودان کنار تورکون یاشامی نه،
عشقی نه؟!.
❊ ❊ ❊
هاملت کاظم اوغلونون
۲۵ یاشینا دئییلمیش شعر
اورکله کؤکسونه سیخا بیلمدیین
یاد قادین بدنی...
... یاریدولو قدح لر
اوز-گؤزونو بزمیش
قیرمیزی بویالی دوداقلارین
ایزی دوشموش
یاریچکیلی سیگارت کؤتوکلری...
۵۰ یاشین یاریسیندا
قازانجین یاریمچیق کدردی،
یاریمچیق سئوینج
و بیر ده یاریم کتاب‌لیق شعرین.
همیشه سیخاجاق سنی
یادا سالا بیلمدیین خاطره...
هر شئی بوش گؤرونه‌جک سنه،
هر شئی،
ائوده ییغیب ساخلادیغین
بوش سیگارت قوتولاریتک.
خبرین ده اولمایاجاق
گئجه‌لر سنی دوشونوب
اؤز اریبی کؤکسونه سیخان قادیندان...

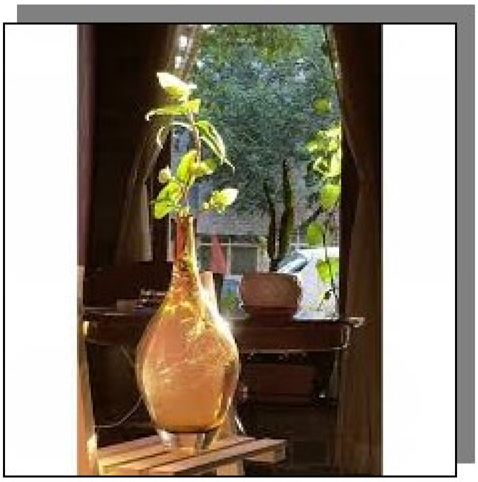

حکایه

روحلارین امتحانی

“Ruhların imtahanı”

Əzizağa Elsevər

عزیز آغا ائلسئور

برگردان : حسین شرقی

azizaghaalekberov@yahoo.com

مولف حاقیندا قیسا معلومات.

عزیز آغا بهرام اوغلو عل اکبرلی (عزیز آغا ائلسئور) ١٩٥٢ -جی ایلده جلیل آباد رایونونون صابیراباد کندینده دوغولوب. ١٩٧٥-جی ایلده آذربایجان دؤولت پئداقوژی اونیوئرسیتئتینین تاریخ فاکولتهسینی بیتیریب. آذربایجان میللی علملر آکادئمیاسی ع.آ. باکیخانوو آدینا تاریخ و ائتنولوگییا اینستیتوتونون آپاریجی علمی ایشچیسی، دوسئنتدیر. آذربایجان یازیچیلار بیرلیینین و آذربایجان ژورنالیستلر بیرلیینین عضوودور.

روحلارین امتحانی

مؤولانزاده هاچان ایدی کی، اؤلوم یاتاغینا دوشموشدو. آنجاق اؤله بیلمیردی. باخمایان حکیم، وورولمایان اینه، آتیلمایان درمان دا قالمامیشدی. آف-اوف ائلمکدن یورولموش، ساغا-سولا چئوریلمکدن بئزمیشدی. جانیندا بیر راحتلیق، ساغالماغا بیر قیریق امیدی بئله قالمامیشدی. هر آچیلان سحر، هر باتان گئجه اونا عذاب گتیریر، آغریسینا، آجیسینا بلنیب اومیدسیز-اومیدسیز اؤتوب کئچیردی. اوریینده مین کره اؤلوم آرزولاییردی. نه یازیق کی، اؤلوم ده گلمیردی. ائله بیل او دا ناز ائدیر، گؤزونو، کؤنلونو اینتیزاردا قویوردو. بعضیلری دئییردی کی، بدبخت اوغلونون گوناهی او قدر بؤیوکدور کی، اؤلوم ده یاخینلاشماغا قورخور. ازراییل یازیق دا نئیلهسین، آخی بو دا بیر ازراییلدیر. بو دا بیر جان آلاندیر. اونون آلدیغی جانلارین سسی-سوراغی بیلینمیر. ییخدیغی ائولرین باجاسیندان توستوسو ده چیخمیر، حیأطینده بیتمهیه اوت دا قویموردو. نه یازیق کی، اللهین عزرائیلی دا اونا حسد آپاریردی.تانرینین عزرائیلی بیر آز انصافلییدی دئیهسن. او، یازیق بیر دفعه گلیر، اوتانا-اوتانا، عذاب چکه-چکه. بو ایسه، اوتانمادان، قیزارمادان گلیردی. او ازراییل عمرون تاماميندا، بو ایسه گؤزلهمهدن، عمرو واختسیز-وعدهسیز تاماملاماغا گلیردی. دئیهسن، تانری بو دونیادا مؤولانزادنی عذابلارینین، گوناهلارینین آجیسیندا بیر آز دا چوخ بوغوردو کی، بلکه، بیر پئشمانچیلیق دویغوسویلا سونراکیلارا گؤرک اولا. وظیفه قوللاری، ثروت دوشکونلری آییلا. «باخ، بودور هر شئیین سونو!»-دئیه. گؤرهسن، بو آغریلی-آجیلی سونلوقدان اؤترو چیرپینماغا، نفسین قولو اولماغا دیردیمی؟! کیمسه، قوپاریب، تالادیغیندان قیریق بیر اینه اوجو قدر اؤزویله نسه بیر شئی آپارا بیلدیمی؟ یوخ! دونیانین مالی، ثروتی دونیا اوچوندور. قالاندیر. ایلغیمدیر. او، سرابا اویان راحتلیق تشنهسینده ارییب گئدر. ایتر، غضب، نیفرت بورولغانیندا ایتیب گئدر.

اوزونتولو بیر پاییز گونونده مؤولانزادنین آیاقلاری یاواش-یاواش سویودو. گؤزلری قارالدی، سارالمیش چؤهرهسینده حیات ایشیغی آزالدی. حساسلیغینی بوسبوتون ایتیردی. اوریی دویماقدان، بئینی دوشونجهدن قیریلیب قالدی. ایلیق بیر آخین دامارلاری بویونجا سویویوب کئیلشمکده

اولان اورئینه ساری آخدی. روحو جیسمانی لیباسیندان چیخیب باشی اوستونده دولاندی. اؤزونو ایتیردی. بیلمه‌دی نئیله‌سین، قاپیپا ساری سورونسون، یوخسا حیرسینی-هیککه‌سینی توپلاییب در-دیوارا چیرپیل‌سین. آینا کیمی چیلیکلنیب تؤکولسون.

بیر آنداجا عالم بیر-بیرینه دیدی. ائله بیل هامی دونموشدو، شوکدایدی، قفیلدن آییلدی. ایتکی وئرمیشدیلر. سانکی ایتکی ایندی-ایندی اونلارا چاتیردی. کیمیسی آغلاییر، کیمیسی باشینی توتوب برک-برک سیخیردی. گئدن گئدیردی، قالانا اود وورروب گئدیردی.
مؤولانزادنین روحو سون کره اوتاغی دولاندی. اوللر یاخشی فیکیر وئرمدیی هر شئیی خیردالیقلارینا قدر یادداشینا کؤچوردو. روح یادداشی قاییم، پوزولماز اولور آخی، دئییرلر. نئجه اولسا، او یادداشلا باش-باشا یاشامیشدیلار. داریخاندا یادداشینی ورقله‌ییب کؤوره‌له‌جکدی. گؤرمک اوچون، بلکه ده، هر جمعه آخشامی مین کره گله‌جکدی. پنجره‌دن بویلانیب، گونش شواسی کیمی اوتاغا دوشه‌جکدی. آنجاق علی چاتمایاجاق، اونو یئتمه‌یه‌جکدی. آخیرت دونیاسیندان قاییدیب اؤتری دونیانین بیر قیریق پارچاسینا سیغینیب قورره‌لنمه‌یه‌جکدی. ایتکی پیس شئیدیر، ایتیردیکلرینین قدرینی سونرا بیله‌جکدی. بو، عؤمور ایتکیسی، گون ایتکیسیدی. ایتکیلرین عذابی اونون روحونا یوک اولاجاقدی. گؤرن، داشیپا بیله‌جکدیمی؟! بیلمیردی. هئچ نه بیلمیردی. روحون روح عمرونو یاشایاجاغی هر شئی هله قاباقدایدی.

مؤولانزادنین آغلاشما سسیندن، قوهوم-اقربانین قاچا-قاچیندان روحو سیخیلدی. بیر آز هیرسله، هیککله، بیر آز دا کؤورلیب اوزوله-اوزوله اوتاقدا گزیندی. ایستی باخیشلاری، سویوق نفسیله دیوارلاری یالادی. ایسته‌دی اوجادان قیشقیریب، «نوولوب، نیه آغلاییرسینیز، من کی، اؤلمیشمم، دیرییم آخی؟!..»-دئیه. آنجاق نه قدر قیشقیرسا دا، اونو گؤرن، ائشیدن اولمادی. ائله بیل سسینی، نفسینی ایچیندن چیخارمیشدیلار، بوشلوغا دوشموشدو. درین، دیبسیز، قارانلیق بیر بوشلوغا. چیرپیندی، دیوارا چیرپیلدی. ایسته‌دی ازیله، آغریلارینا بوکولوب اؤزو اولا. باجارمادی. روح آغریلاری، روح نفسی ایله پنجره‌دن سیویشیب ائوین تاختاپوشوندا ایلشدی.

بوردان حیط اووجون ایچینده‌کی کیمی گؤرونور، دوزو-دونیا، اینسان-اینسان، منزره-منزره دییشیردی. آشاغیدا کیملر یوخ ایدی، مؤولانزادنین تانیدیغی، تانیمادیغی ییغین-ییغین آداملار. هره‌سینی ده بیر درد، بیر آغری چکیب گتیرمیشدی. نئجه اولسا، ایتکیدی آخی!..
-شوکور سنه خودایا!.. بؤیوکلویونه مین شوکورا! سن نئجه ده ادالتلیمیش‌سن. بو دا اؤله بیلرمیش. ائله بیلیردی اؤلمه‌یه‌جک، قوردنان قیامته قالاجاق! یوخ، اؤلدو، بیر ظلم قاپیسی باغلاندی...-دئین ساچی-ساققالی آغارمیش پیرانی بیر کیشی اللرینی گؤیه آچیب، پیچیلدایا-پیچیلدایا گولومسه‌دی، سونرا دا تیترک اللریله سیفتینه توخونوب سالاوات چئویردی. عهد ائیلمیشدیم، - دئدی.- عهد ائیلمیشدیم، اؤلدویونو گؤرسه‌م، داها دردیم اولماز. سن دئمه، او دا اؤله بیلرمیش. ائله بیلیردی دونیانی توتوب گئده‌جک. باخ، گؤرورسن، هئچ ییغدیغی دا کمکینه گلمه‌دی. هؤک‌مو، اداسی دا اؤز گوجونو گؤسترە بیلمه‌دی. اللهیما قوربان اولوم، گؤر نئجه ده بؤیوک حیکمت صاحبی، عدالت ییسیمیش. دئییر، سن سایدیغینی سای، گؤر فلک نه ساییر. اؤلوم حاقدی، بیر گون گئج، بیر گون تئز هامینین قاپیسینی دؤیه‌جک. آنجاق یازیق او کسلره کی، اؤلومو گلنده ده عذابنان، اضطرابنان گلیر. دوز نئجه آی ایدی، اؤلومو ده آرزولاییردی، اؤله بیلمیردی. ائله بیل ایت کیمی اولاییر، قورد کیمی حیرصیندن، هیککه‌سیندن ایچینی یئییردی. داها اؤلمرەم، واللاه، داها اؤلمرەم. او یازیقلارین، بیچاره‌لرین آهی ایدی، توتدو اونو. داغیتدی یوردلارینی، خارابا قویدو یووالارینی. آخی نیدی، نیدی اونلارین گوناهی. ماشینلا ووروب قاچان قالمیشدی کناردا، آرخالییدی، آرخاسی داغا سؤیکنمیشدی. یازیق‌لیغی گلیب، یارالینی ماشینیلا خستخانایا چاتدیران مورروته ایلیشمیشدیلر. «یارالی سنین ماشینیندا اؤلوب، ائله یقین سن ده ووروبسان. گؤتوروب آرادان چیخماق ایسته‌ییبسن...»-دئدیلر. بو دا یاخشیلیغین، اوریی یومشاقلیغین آخیری. او، سینیق-سالخاق ماشینیلا خالتورا (کرا کشلیق) ائدیب، بیرتهر بیر چتن کولفتینی دولاندیریردی. بیر اؤیونه آج، بیر اؤیونه توخ گونلری گونلره جالاییردیلار. اوندان دا اللرینی اوزدولر. باسدیلار ایچری. هله بو آزمیش کیمی، بیر عارسیز-آبیرسیز خانیمینا دا طاماح سالدی. بو ظولمو الله گؤتوررمی؟! داغیلدی،

داغیلدی بدبختین عائله‌سی. اوشاقلاری باش‌سیز قالدی. دانیشا بیلمیرم، دانیشمالی درددیمی... دوزدولر، قوشدولار. یالانچی شاهیدلر تاپدیلار. گویا گذشت ائتدیلر. دوز نه آز، نه چوخ، ۸ ایل ۱۱ آی ۱۵ گون ایش کسدیلر. آتدیلار ایچری... قولاغی جیریلدایا-جیریلدایا گئتدی. ووران قالدی چؤلده. قوربانزادنین اوغلو ایدی. اونا کیم نه دئیه بیلردی کی. قالدی کی... نؤوبتی قوربانی اونو گؤزلییردی آخی؟! قوربان‌زاده‌لر، مؤولان‌زاده‌لر هله باشیداش‌لی عدالتین باشیندایدیلار. حاق‌سیزلیق اکیب، ظلم بیچیردیلر. زاوال‌لی دونیا بونلارین ایدی. اونو اؤز آرشینلاریلا اؤلچوردولر.

مؤولانزادنین روحو قیمیلداندی. اوتاندی. کیمینسه ائشیده بیلمیجیی بیر طرزده پیچیلداییب: «آداملارین آغزینی باغلاماق اولمور. -سؤیلندی. - قوربان‌زاده‌یه دئدیم، مین کره دئدیم، گل بئله ائتمیک. بو لاپ آغچیلیق اولار. یازیقدیر، نئجه اولسا، یاخشیلیق ائلییب، آخی. رازیلاشمادی. دئدی، اؤزون بیل. اوندا اوغلونو کؤمرویون قاپیسیندان کئچمه‌یه قویمارام. اوردا او قدر ایشله‌مک ایسته‌ین وار کی، اوتوردوغو یئرده پول اوستونه آخیر...»

مؤولانزادنین کیچیک اوغلو زاور بو راضیلاشمادان سونرا کؤمرویون قاپیسیندان کئچمیش، مالیینین نه اولدوغونو بیلمه‌یه-بیلمه‌یه، مالیه شعبه‌سینین مدیری اولموشدو. نئجه دئیرلر، ال الی یوموشدو، ال ده قاییدیب اوزو.

- ابله ین بیری ابله! سن ده اؤزونه کیشی دئییرسن. - دئیه تاختا حاصارا سؤیکنمیش میدحت یئرینده آجی-آجی قیمیلداندی. سانکی مووازینتینی ایتیریب ییخیلاجاقمیش کیمی یئره اوتوردو. دوداقلاری آلتیندا میزیلدانماقدان قالمادی: - پولو آلیب کئچیرتدین یوخاری باشا، نه ایشی دوزلتدین، نه ده امانتی قایتاردین. اوستوندن اون چاتیشمیردی، ایکی آیاغینی بیر باشماغا دیره‌ییب، اونو دا گتیر، دئدین، گتیردیم. تئز- تلسیک ماشینی ساتدیردین، نه اولار، اوغلومدور، به اونا خرجلممیش، کیمه خرجلیجکدیم کی؟! رایونون دا آدینی چکمیشدین، او رایونا بؤیوک گئده‌جک‌دی. یوخاریداکیینان دانیشمیشدین، آرخایینلاشدیرمیشدین بیزی. چکینمه‌دن: «بیر آز دؤز، بوگون، صاباح‌لیقدیر، چاغیریب علینی سیخار، امرینی وئررلر.»- دئمیشدین... یانیرام، واللاه توستوم تپه‌منن چیخیر. بیر اتک پول ایدی، شاخی لاپ آدامین الینی کسیردی. ایندی کیمی ایناندیرا بیلرم، اوغلانلاری

اؤزوندن ده بئترا! دئمزلر کی، هاا، بس ساغلیغیندا هاردایدین؟ ایندی نیه گلمیسن؟.. ناالغاییریم، سسیمی چیخارتسام اؤزومو ده آتارلار ایچری. بیزده روشوت وار بیه‌م،دئیرلر، سن کیمه بهتان آتیرسان. یوخاریدا اوتورانلار تمیز آداملاردی، روشوت نه منه اولان شئیدی هاا اونا دا بولاشالار...اینکیشافی بس گؤرمورسن، یازیقلارین استراحتی ده یوخدور، خالق اوچون لاپ دریدن، قابیقدان چیخیرلار... اولان یئنه سنه اولدو، کیشی، سسینی ایچینه سال، داها دانیشما. سن الله، سوس، دانیشما. نئجه اولسا، قوهومموندور، ساغلیغیندا قورو آدیملا اؤیوندویون، قورورلاندیغین قوهومون. ایندی اوزاق یول اوسته‌دیر، قوی گئدنده باری اینجیمه‌سین...

مؤولانزادنین روحو میدحتی گؤرور، سسینی ائشیدیر، یانغیسینی دویوردو. پولو آلمیشدی مؤولان‌زاده، گؤتوردویونو گؤتوروب، یوخاریداکینین دا پایینی چاتدیرمیشدی. آنجاق اورتادا نه امما واردیسا، هله بیر آز گؤزله دئییردیلر. بیر ده، گؤزله‌مه‌ییب نئیله‌یه‌جک‌دیلر کی؟! گؤرونور، کیمینسه ائوینی ییخیب، یئرینی بوشالتمالی ایدیلر.

میدحتین اوغلونو دا مؤولان‌زاده اوخوتموشدو.سورونه-سورونه، بیر تهر، دیپلوم دا آلدیرمیشدی. نه یازیقلار کی، گئدجیی رایونو دا بدبخت گونه سالیب، بؤیرو اوسته قویاجاقدی. اونون آنجاق دوشونجه‌سی یئمک، بیر ده سؤکوب داغیتماق ایدی. نه آز، نه چوخ، لازیم اولان پولو دا وئرمیشدی، اونو دا چیخارتمالییدی آخی.

- بس یولون او اوزونده دورانلار کیم‌دیر؟ نوولوب، تویامی، بایرامامی گلیبلر؟ قیرمیزی گئییبلر، هله گولمه‌لرینه ده بیر باخ! -مؤولانزادنین روحو اؤز-اؤزوندن سوروشدو. بیر آز دا دقتله باخیب: - هه، تانیدیم، تانیدیم! — دئدی. - بیری گولر معلمه‌دیر. او، نوه‌سی توتولان، گئجه-گوندوز یازماقدان بارماغی قابار اولان گولر. بدبخت، آنلامیر کی، داها یازی-پوزویا باخان یوخدو. قلمه، کاغیذا دا حئیفی گلمیر. بیر اوجدان ائله هئی یازیر، یازیردی. نئیله‌سین، سادلؤوح دور، اونون دا گوجو اونا چاتیردی. اینسانلارین طالعیینین قومارا قویولدوغوندان خبرسیزدیر. ائیبی یوخدور، قوی یازسین، اوریینی بوشالتسین. اونسوز دا کیم فندگیردیر او آپاریر. ظالمین قیزی اوتوردوغوم کابینئتده ده دینجلیک وئرمیردی. ایندی یقین سئوینیر. راحت نفس

آلاجاغینا اومیدلنیر. داها بیلمیر کی، مؤوْلانزاده‌دن ده پیسی قاپینین او اوزونده‌دیر. دوزدور، نوه‌سینین گوناهی یوخ ایدی. قیزی، او مکتبلی قیزی دئییرهم.نوروشون اوغلو زورلامیشدی. بس گوناه کیمینسه بوینونا قویولمالی ایدی آخی! بیر ده ایشی ائله بئله اؤرت-باسدیر ائدیدیک یعنی؟ یوخ، بئله اولمازدی. بس بیزیم وظیفه‌میز نه ایدی. اؤزباشینا دئییلدیک ها!. ایشی باغلاماق اوچون گوناهی کیمینسه بوینونا قویمالیدیق. وظیفنی سنه ائله بئله وئرمیرلر ائیی. وئرنه خیدمت اوچون وئریرلر. باشی باتمیش قاقار دده‌سینین گول بالاسی ایدی. ایشین باشیندا او دورورودو. یولدان گؤتوروب او قیزی ماشینا باسمیشدیلار. کؤپی اوغلونون گؤزو قیزیب ده، آیاغینین آلتینی دا گؤرموردو. آرخاسی او ناظره باغلاناسایدی، بیلردیم اونا نه ائدردیم.توتولان بو بدبخت ده اونون سوروجوسو اولوب. نیشانلییدی، نیشانی دا پوزولدو. قیزی قاچیراندا بو هئچ ماشیندا دا اولماییب. نه یازیق کی، گوناه‌سیز گوناه‌لی یئرینده یاتیردی. کناردان باخانا دا ائله گلیر کی، ایشله‌مک آساندیر. دوه‌دن ده بؤیوک فیل وار. یاریماسان قاریشقا کیمی ازرلر. اللرین هئچ یئره اوزانماز. عدالت قورو بیر سؤزدور، اویوندور، آنام. او اویونو اویناماسان دونیانی باشینا ییخارلار!..

– باخ، او دا اوغلو اؤلدورولن جامال کیشیدیر... او دا، مال-قاراسی اوغورلانان چوبان بکیردیر... ظالم اوشاغی، ائله بیل سؤزلشیب بو گونو گؤزلییرمیشلر... – مؤوْلانزادنین روحو سیخیلدی. داها دوشونه، دانیشا بیلمه‌دی. اونو کسن آغریدان باغیرماق، باغیرماق ایسته‌دی. باجارمادی. – بو نه درددیر، اللهیم، – دئدی. – اؤزوم اولا بیلمیرم. ائله بیل ایچیمی ایچیم‌دن سؤکورلر.

بیردن مؤوْلانزادنین خیالیندا عمرونون او باشیندا قویوب گلدیی معصوم اوشاقلیق دونیاسینین خاطره جیغیری بویلاندی. او جیغیردان کئچیب حیطین بیر کونجونده کدرلی دایانمیش بو اوشاق گؤر نئجه ده اونا بنزییردی. باخیشلاریندا‌کی سوییق تبسسومله سانکی اؤزونو آختاریردی. — ائه هئی، بالاجا اوغلان، – مؤوْلانزاده اؤزو ائشیده بیله‌جک بیر سسله: – سن نه گزیرسن بوردا؟ – دئیه سوروشدو. تعجبونو گیزلتمه‌دن: – اوتاردیغین قویونلار یالدان دره‌یه تؤکولر آخی! – دئدی. – سن منیم او تمیز، او باکیره اوشاقلیغیم دئییلسن مگر؟ بس سنین توتیین، توتیین هانی؟ ایچینه کارتوف سویوتماسی، باش سوغان، بیر ده بیر پارچا چؤرک قویوب چیننده‌ن آشیردیغین هئیبنی ده اونودوبسان دئین آخی. او «چوبان بایاتیسی»نی بیر ده چالاسان بلکه. قویونلار آخیشیب آرخاجا گله. قوربانی اولدوغوم آنام قاباغیما چیخا. آتام زهمینه بیر آز تبسوم قاتیب، «گونو نئجه باشا ووردون؟» – سوروشا. باجیم اتییمی دارتیب، پئندیرلی دورمیینه بیر دیشده‌م قوناق ائده. بوینومو قوجاقلاییب شیرین دیلله یالوارا-یالوارا: «قوربان اولوم، آی قاغا، نوولار، منی ده اؤزونله آپارسانا ...» – دئیه. یئنه باش گؤتوروب چای آشاغی قاچام. اوینایان قایغیسیز اوشاقلارا قوشولوب آشیق-آشیق، گیزلنپاچ، چیلینگاغاج اوینایام... – مؤوْلانزادنین او اوزاق، الچاتماز ایللرین حسرتیندن روح یادداشی سیلکه‌لندی، تیتره‌دی. ایچی گؤیوم-گؤیوم گؤینه‌دی: – سن‌می منی آتدین، من‌می سنی اونوتدوم، بیلمیرم!-دئدی.- سندن اؤترو بورنومون اوجو بیل‌سن نئجه گؤینییردی؟ اؤزوم اولماق ایستییردیم، آنجاق نئلییم اولا بیلمیردیم. ائله بیل منی دونیانین او باشینا آتمیشدیلار. ها یول گلیردیم چاتا بیلمیردیم. یوللار گؤدلمک اوزینه اوزانیر، اوزانیردی. گؤزلریم قارالیر، باخیشلاریم دومانلانیر، فیکریم، خیالیم سنه یئتمک اوزینه چیلیکلنیب تؤکولوردو. باشقالاشمیشدیم، دونمیمه، بو گونومه یادلاشمیشدیم. ایچیم‌ده سوییق، قریب کولکلر اسیر، دویغولاریم کورشالیر، اؤزومو اؤزومه قایتارا بیلمیردیم. ایللریم عمروم‌دن نییسه قوپاریب آپاریر، خاطره‌لریم دورنا کؤچو کیمی اوزاقلاردا قارالیردی. او گونو هئچ اونودا بیلمیرم. شهردن قوناقلار گلمیشدی. دده‌مین اوزاق قوهوملاری. بؤیوک وظیفه صاحبی ایدی، آدی گلنده رایونون بؤیوکلری، «باشبیلنلری» اؤزونو ییغیشدیریردی. صدریمیز قوربانقولو لاپ الدن-آیاقدان گئدیردی، ائله بیل گونده فیرونلوق ائدن، ایشچیلره چیمخیریب یوز اؤیونه سؤیوش سؤین او دئییلدی. دده‌م ندنسه صبرینی باسیر، اونون کیمه گؤره آرتیستلیک ائتدیینی یاخشی بیلیردی.قوهومونون یانیندا سوسور، چوخ شئیی آچیب آغارتمیردی. قوهومونون قیزی بیر آز خسته ایدی. حکیملر داغ هاواسینی مصلحت گؤرموشدولر. باهار گلنده، سورولر آراندان یایلاغا قالخاندا داغا گلردیلر. شلالنین یانیندا آلاچیق قورار، چایلارین مجراسینا سیغمایان کؤپوکلو سولارینین لایلاسینا،

چیچکلرین، اوتلارین اترینه بورونه-بورونه گونلری اؤتوردیلر. نه آز، نه چوخ دوز بیر آی قالاردیلار. هر گون تمیز سودو، قاتیغی، بالی، کند یومورتاسی، داها نه بیلیم نلری، نلری سبت-سبت گتیریلردی. آخشاموستو کاباب چکیلن مانقالین توستوسو، ایگی عالمی بورویردی. قلبه‌لیک اولاردی. آشیقلار سازی سینه‌سینه قویوب، سیملر اوسته آلیشار، میضراب یانار، یاناردی. شئیر، صنعت سئوگیم منی توتوب چکر، توتکده چالدیغیم «چوبان بایاتیسی»نین حسرتی، نیسگیلی ایچیمی اویار، اؤزومو اؤزومدن آلیب اوزاقلارا آپاراردی. او اوزاقلاردا هله یاشامادیغیم مین بیر رنگلی خیال دونیام واردی. هله الیم چاتمایان،اونوم یئتمه‌ین دونیام.

بیلمیرم، بو نه عادت ایدی. دده‌م دئییردی، سن دونیایا گلنده قوهومونون او قیزیلا گؤبککسدی ائلمیشیک. بیرجه بؤیومیینیز، گؤزلدییمیز او خوش گونه یئتمیمیز گرک‌دیر. انصافن قیز پیس ده دئییلدی. گؤزل‌لیگی ایله اوریمه یاتیر، خاسیتی ایله منده قیبته ائدیله‌جک بیر حس یارادیردی. بو حس نه ایدی، هله من بیلمیردیم. یاشانمیش حس ائله یاز کولیی کیمی اؤتوب کئچن حس ایدی. آنجاق بو حس اؤتوب کئچمیردی. تئز-تئز باش قالدیریر، سونرا یئلکنینی اوینادیب دالغالار قوینوندا ارییب ایتیردی. یئنه هارداسا اوزاقلاردا چیرپینیر، منه ساری یول گلیردی. بو، بلکه ده، منیم عؤمور پاییم، بخت اولدوزوم ایدی. طالعییمین سماسیندا گونش اولوب یاناجاقدیمی؟!
بیلمیرم... بؤیودوکجه او قیزین خسته‌لیگی ده کئچیب گئتدی. کنددن ده آیاقلاری کسیلدی. آنجاق آرا-سیرا زنگلری، آچیقجالاری گلدی. گؤبککسدی صحبتی اونودولمادی. من ده بؤیودوم. آرزولاریم اوریمه سیغمادی. معلم اولاسیییدیم. فیزیکا معلمی. تزه تیکیلمیش ایکیمرتبه‌لی مکتبیمیزده درس دئیسیدیم. آنجاق هر شئی دییشدی... حقوقشوناس اولدوم. دده‌مین قوهومونون بیر سؤزو، بیرجه زنگی هر شئیی حل ائدیردی. ائتدی ده. هارا گئتدیم باغلی قاپی، «بیر آز گؤزله»-دئین تاپیلمادی. طلبه‌چیلیک ایللریم هاردان گلدی، هارا گئتدی اونو دا بیلمدیم. نیشانلاندیق او قیزلا. تعییناتدان ایکی آی قاباق تویوموز دا اولدو. باش پروکورورلوغا (داسرا) تعیینات آلدیم. سایه‌لر سایه‌سینده. هر گون بیر بوغدا بویو دییشدیم. ایچیم‌ده‌کی دویغولاریم دا یاواش-یاواش منه یادلاشدی.

حرام تیکه قاپیم‌دان ایچری گیردی. بوردا قیناتیلاسی نه وار کی، من دئدیم. هامی نئجه من ده ائله. انصافی ایتیردیم، قورورو سیندیردیم. مال، مولک حریصی اولدوم. بیر باغ بس ائلمه‌دی، بیر مولکه سیغا بیلمدیم. ماشینلار رنگبرنگ قاپیمدا دوزولدو. گؤزلریم دویمادی دونیا مالیندان. اؤنومده سیزلادیلار، ظلوم-ظلوم آغلادیلار، اوریم تیترمه‌دی. قلبیم داشا دؤندو. نه گؤزومدن یاش گلدی، نه آه چکیب، اوف-فف دئمدیم. قدارلاشدیم. امر، گؤستریش قولو اولدوم. حاق‌سیزلاری قورویوب، هاقسیزلیغا یول آچدیم.یازیقلار اولسون کی، وظیفه پیللەلرینده بودرمدیم، سانکی هر گون، هر آی ایرلیلدیم. اؤنومده «بلی، باش اوسته» دئینلریم چوخالدی. ائله اؤزوم کیمی آداملار اطرافیما ییغیلدی. داها قیناپاسی کیمسه قالمادی. هردن عمرومون او باشیندا قالمیش اوشاقلیغیم ایلغیم کیمی یادداشیما تؤکولدو. منی سیلکه‌له‌دی. «چوبان بایاتیسی»نین حسرتینده اریتدی. یاشیل یاماجلارا سپلنمیش سورولر اووقاتیما تزه‌لیک گتیردی. آنجاق وارلیغیما، روحوما هوپموش پیس اووقات منی آرخاسینجا سورودو. تمیز، دوز اولماغا قویمادی. تمنایلا قول-بویون اولوب، تمنالی یاشادیم.

- او ندیر؟ خئییر اولا، یئنه عالم قاریشدی بیر-بیرینه... - مؤولانزادنین روحو تعجبونو گیزله‌ده بیلمه‌دی. بیر آز دا نفسینی ایچینه چکیب، دقتینی جمعله‌دی.

- قوران اوخوداق، موسلماندی. موللا چاغیراق، یاسینله، اذانلا سون منزیله یولا سالاق!..

- نه دانیشیرسینیز، دونیا دییشیر، قلوباللاشیر، بونلار هله ده نافتالین ایگی وئرن دوشونجه‌سیندن ال چکمیر. شئیپور، بارابان گتیرک... کیشی عمرون دؤولته خرجله‌ییب... امکدار حقوقشوناسدیر. علمی درجه‌سی (علمی درجه‌سی ها!) وار. بونلار ائله بئله یارانماییب ها. هله قالاق-قالاق کیتابلارینی دئمیرم.

- یووخ، هله بیر بوینو قالستوکلو (کروات) پیونئرلری ده گتیردریک. لئنینین کلله‌سینی دؤشونه ووران او کوسامول‌چولاری دا!... - بو اؤتکه‌م دانیشان کیشی او بیریسینین سؤزونو کسدی. بوغازینی ییرتا-ییرتا یئنه قیشقیردی.

- آی کیشی، آ باشینا دؤنوم،عالمی بیزه گولدورمه. دونیانان آیاقلاشماق لازیم‌دی. نیه دئسینلر کی، بیز

دونیادان گئری قالیریق. نیه بیز اؤلولریمیزی روس دیلینده، اینگیلیس دیلینده، لاپ ائله مولتانی دیلینده اوخویا-اوخویا، دانیشا-دانیشا گؤتورمیک. مگر بیز او بیری میللتلردن اسکیک میللتیک؟!.

- اتین تؤکولسون، آ بالا، سنی اکن، تؤکن روس، اینگیلیس اولوب مگر؟! سن مسلمانسان، بو آخیرت یولچولوغودور، اورا گئدنده ده دئییرسن کلکن، کولکن گئدک. تابوت ندیر، شئیپور، باراباں ندیر، آی اوغول. دونیانین نه وئجینه، سن کیمسن، نچیسن. اما سن منیمچون مسلمانسان، مسلمان کیمی ده اؤز یولوینان گئتمه‌لیسن. ائل قیناغیندان هئچ واخت قورتارا بیلمزسن. ائل قیناغی، سئل قیناغی. گلر، سوپوروب باسار، آغلینی باشینا ییغ. دونیا مالی، دئیه‌سن، سنین ده گؤزونو اؤرتوب، کور ائدیب. یازیقلار اولسون. میللتی خار ائدن ائله سیزین کیمیلردی ده...

سحرین گؤزو آچیلار-آچیلماز تئز-تلسیک حیطده ایری بیر یاس چادیری دا قورولموشدو. نئجه اولسا، بؤیوک بیر وظیفه آدامی ایدی. گلن-گئدنی، چوخلو قوناق-قاراسی اولاجاقدی. چادیرین یوخاری باشیندا ساغ بؤیرونه قارا لئنت باغلانمیش شکیل آسیلمیشدی. گوموش چرچیوه‌ده‌کی بو شکیل مؤولانزادنین چوخ خوشونا گلیردی. فخری آد آلاندا چکدیرمیشدی. اوندا اهوالینین خوش آنلاری ایدی. یاخشی کی، شکیل او آنلاری عمرون بیر پارچاسی کیمی دوندوروب ساخلامیشدی. گؤزلری گولور، صفتیندن سانکی ایلیق بیر تبسوم آخیب تؤکولوردو. شکلین اؤنونده‌کی ماسادا میکرافون و سس گوجلندیریجی قویولموشدو. قارا عبالی ملالار دا قوشا-قوشا گلمیشدی. گلن کیم، گئدن کیم، حصار بویو توپا-توپا دوران کیم! عالم قاریشمیشدی بیر-بیرینه. مؤولانزادنین روحونا کیمیسی تانیش گلیر، کیمیسینی ایسه هئچ خاتیرلایا دا بیلمیردی. اؤلن قالمیشدی بیر طرفده، سیاست میدان سولاییردی. سیاستچی اولمایان یئرده ائله بیل هامی سیاستچی اولموشدو. دونیانین قاتماقاریشیق سیاستیندن دانیشیردیلار. افقانیستاندان گیریب ایراقدان چیخیر، گاه دا سوریادا باتیب فیلیسطینده دورولماق ایستییردیلر. رنگلر بیر-بیرینه قاریشیر، مطلبلر، مقصدلر موباهیسه دوغورور، قارانلیق قالیردی. آخیردا قاراباغ اوستونده دایانیر، ارمنی دیغالارینی سؤیور، هاوادارلارینی اورک دولوسو قینابیردیلار. «یوخ، اوردوموز یاخشیدیر. قاباقکی اوردو دئییل. اونا بئل باغلاماق اولار!..» - دئییردیلر.

ساغلیغیندا بؤیوک-بؤیوک ادعاسی، تکبورو ایله یئری آغلادیب، گؤیو تیتره‌دن مؤولانزادنین قورو جنازه‌سینی کیر-کرمه‌دن، غضب توزو، نیفرت آلوووندان تمیزله‌ییب کفنله‌دیلر. باپبالاجا بیر یوماغا دؤندو. سانکی پیس عمللری، گوناهلارییمیش اونو بؤیوک گؤسترن. تنشیره قویدولار، خالچایا بوک‌دولر. اوغلانلاری قاباقدان. ایش یولداشلاری آرخادان یاپیشیب آخیرت یول‌چولوغونا چیخدیلار. یاشیل دروازادان آغیر-آغیر چیخیب، سحردن اونلاری گؤزله‌ین آرخاسی آچیق ماشینا ساری گئتدیلر. مؤولانزادنین روحو تاختاپوشدان ائندی، داروازا آغزیندا دونوب گؤز یاشلاری ایچریسینده گئدنلرین آرخاسینجا بویلانان قیز-گلینلری سوزدو. اونلارین اوزونتوسو ایچینده قریبه بیر سیزیلتی قوپارتدی. ازیله-ازیله، سیخیلا-سیخیلا آستادان «یازیقلار!.. یازیقلار!!» - دئیه اؤز-اؤزونه پیچیلدادی. مؤولانزادنین اؤزوندن باشقا بونو هئچ کیم ائشیتمه‌دی. ائشیده ده بیلمزدی. چونکی بو سس مؤولانزادنین روحونون روحلارا مخصوص سسی ایدی.

دفن کاروانی گئدیردی. آغلی-قارالی ماشینلارین اوجو-بوجاغی گؤرونموردو. مؤولانزادنین روحو سانکی ازیله-ازیله، سیخیلا-سیخیلا اونلارین آرخاسینجا دوشوب سورونور، قاراباقارا ایزلییردی. روح جانسیز بدنینه قورولان تاماشانی گؤرمک، گؤزمک ایستییردی. یول آجی باغیرساق کیمی اوزانیر، قورتارماق بیلمیردی. دئییرلر، دونیانین ان اوزون یولو ائودن قبیریستانلیغا قدر اولان یولدور. چونکی بو یولدا تکجه جنازه یوخ، هم ده آغلی-قارالی گونلرین خاطره یوکو ده داشینیلیر. اویالانیر، اویانیر. بیر عؤمور ورق‌لنیر، یادداش یوکو چوخالیر. بو یولدا ائله بیل کی، اینسان اونوتموش اولدوغو اینسانلیق آدینی بیر آنلیق اؤزونه قایتاریر.

قبیریستانلیقدا کاروان دایاندی. تنشیری ماشیندان دوشوردولر. صاحبینی گؤزله‌ین قبیره یاخین گتیردیلر. اطرافی، گؤرونور تزه‌جه قامارلانیب، قارا مرمر ده دؤشنمیشدی. هله واخت دا تاپیب بزک گوللری ده اکیلمیشدی. کوکنار، شام آغاجلارینین فیدانلاری دا

باسدیریلمیشدی. قریبیدی، ائله بیل اؤلو باسدیرماق یوخ، قوناق قارشیلاماق مراسیمی، تؤرنی ایدی.
دفنین کئچیریلمه‌سی شهرین باش‌چیسی بیلن قلندرلییه تاپشیریلمیشدی. دئییردیلر، ساغلیغیندا بیلنله مؤولان‌زاده چوخ یاخین اولموش، آرالاریندان هئچ سو دا کئچمزمیش. بیر ائلدن چیخمیشدیلار، یوخلاسان هله اوزاق قوهوملوقلاری دا واردی. آرا-سیرا، اونو دا ایشلری دوشندن-دوشنه گؤروشردیلر. بیر ایشی تمنناسیز آشیرمازدی قلندرلی. روشوت سانکی اونون قانینا هوپموشدو. روشوت آلمادیغی گون داریخار، «کئیفیم یئرینده دئییل!..» - دئیردی. احوالی یوکسک اولاندا اوتوردوغو کرئسلودا یئلنر، بارماقلاری ایله ایستولو دؤیجله‌یه-دؤیجله‌یه دوداقلاری آلتیندا هله بیر اوسته‌لیک، «آی ننن اؤلسون، ساری گلین» ماهنیسینی دا زومزومه ائدردی. ظالم اوغلونون بوغازینی ائله بیل گواهینله دئشمیشدیلر. سسینده بیر یاپیشیق‌لیق، اینجه‌لیک، ملاحت ده یوخ ایدی. میزیلدالاندا دئیردین ائله بیل یاغسیز آرابادی، جوککولدییر اؤزویچون. آداملاری اینجیتمک‌دن، سورونودورمک‌دن هزز آلاردی. دیلنچیدن بئشبئتر اولدوغو اوچون آدینین بؤیرونه آیاما دا قوشموشدولار. اولموشدو، دیلن قلندرلی. کیشیله اربیستانا گئدرکن کبه‌یه ده دیمیشدی. آنجاق نه اوروج توتار، نه ده ناماز قیلاردی. ایچکیسیندن ال چکمز،دونوز کابابیندان دویمازدی. یالانچی حاجیلیغی واردی، یئری دوشدو، دوشمه‌دی اونونلا دا اؤیونردی. کیشیله زیارت واختی چکدیردیی شکلی بیر آز دا بؤیوتدوروب، قیزیلی چرچیوه‌یه سالدیریب کابینتیتنده باشینین اوستوندن آسدیرمیشدی. آسدیرمیشدی کی، گلیب-گئدنلر اونو یاخشی تانیسینلار، بیر آز دا چکینسینلر دئیه. نئجه اولسا،کیشیله یاخین ایدی آخی.
- بؤیوک ایتکیدیر! - آغیر-آغیر دئدی، بیلن قلندرلی. - قهردن دانیشا بیلمیرم. گرک باغیشلایاسینیز... بیر آز سوسدو. ندنسه، اینسان اولدوغو یادینا دوشوب دولومسوندو. یاشارمیش گؤزلرینی اووووشدوردو. - مؤولان‌زاده ائلدن گئتدی. بیللور کیمی صاف، بولاق سویو کیمی تمیز، خیرخواه، مقدس بیر اینسان کؤچدو دونیادان. دردلینین دردینه یانان، حاقی پوزولانین حاقینی اؤزونه قایتاران بیر اینسان... قاباق جرگه‌ده دایانان آریق، ائینکلی، چلیمسیز بیر کیشی دؤزمه‌دی. بؤیرونده‌کی تانیشینین قولونا توخونوب: «کاش، بئله اولایدی!..» - دئدی. سونرا سوسوب، یئنه قلندرلینی دینله‌دی. مؤولانزادنین روحو یئرینده قیمیلدانان کیشینی تانیدی. دؤزمه‌ییب اؤزو-اؤزونه: «گؤزوندن گل‌سین یاخشیلیغیم. - دئدی. - اوغلون نارکوتیکا اوستونده ایلیشمیشدی. گلیب کابینتیمده گؤز یاشی تؤکدون، اوشاق کیمی آغلادین. من اولماسایدیم، ایندی قولاغی جیریلدایا-جیریلدایا گئتمیشدی. بودو، منه ساغ اولون، آی قوروماساغ؟!..
بیلن قلندرلی اویودوب تؤکوردو: - بیر عالیم کیمی آلین آچیق‌لیغی ایله یاشادی. جیلد-جیلد کیتابلار قویدو اورتالیغا. حقوق علمیمیز باش‌سیز، یئتیم قالدی سانکی. ایندی طلبه‌لری اونون کیتابلاری ایله بؤیویور، دوشونور، صاباحا باخیر. او کیتابلاردان آلدیقلاری بیلیکلرله حاقیمیزی قورویور، اؤزوموزه قایتاریرلار. (کور اولموش دونیانین گؤر هاراسیییدی کی، مؤولان‌زاده ده عالیم اولموشدو. فیکیرلشمیشدی کی، منیم پولوم بس بونلارین پولوندان دئییل؟! بوتون نازیرلر، دئپوتاتلار (نماینده) مدافعه ائدیر، بس من نیه مدافعه ائتمییم، نیه عالیم اولماییم، هه؟! برک آیاقدا دیپلومدو دا، آتارام ائوده قالار، کیمه آغیرلیق ائدیر کی، صاباح کاریما گلر. او یوخاریدا اوتوران تاریئلن ده دوست ایدی. آرادا هیم-جیملری اولوردو. ائله بیرجه کلمه آدینین اورا گئتمه‌سی بس ایدی. تاریئل، دوغرودان دا، آریف آدام ایدی. اؤز خیرینی یاخشی بیلیردی. بیر ده حاقینی آلاجاقدی دا، بیر مؤولان‌زاده ایله دونیا داغیلمایاجاقدی کی، دونیادی، هر شئی اولور. ال علی یویاجاقدی، اوز-اوزدن اوتاناجاقدی...) - قاباق جرگه‌ده‌کی همین آدام یئنه یئرینده قیمیلداندی. «بو لاپ آغ ائلدی ها!. - دئدی. - گؤرونور، شاعر بوردا دئییب ائیی: «کیمی آلادیرسان، آی ظالم اوغلو.» عقل‌سیز باشلارینی دوقوشو کیمی کول دیبینده گیزلدیب، ائله بیلیرلر کی، داها باشقالاری حقیقتی آنلامیر. او، هاچاندان کیتاب یازان اولدو. کیتاب یازماق اونون هونریدیمی. یازیق گولوئردی نئچه ایللردی اؤزونه گون آغلایا بیلمیر. حاضر ایشینی اورتالیغا قویوب مدافعه ائده بیلمیر. گؤر ایستعدادینی کیملره خرجلییر. یازماقدان بارماقلاری دا قابار اولوب. نئیله‌سین، عائله‌سینی دولاندیرماق خاطرینه بئش-اون ماناتا بیلیینی بئله‌لرینه ساتیر. مؤولان‌زاده‌لرین آتی برک

قاچیر. حرام پوللارنان آچمادیغی قاپیلار آچیر. بیر آز دا چوخ یاشاسایدی، بستکار، شاعر ده اولاجاقدی... یاخشی کی، اولمادی. یوخسا گؤره‌جکلی گونلریمیز قاباقدایدی...»

قلندرلی یئنه دانیشیردی: - امکدار حقوق ایشچیسی ایدی. بو آدی ایشینه، خیدمتلرینه گؤره وئرمیشدیلر. سؤزو ده بوتؤو ایدی، اؤزو ده. دوستجانلی، دوست قدری بیلن ایدی...

قلندرلی، مرهومون او بیری دوستلاری داها نلر، نلر دئمه‌دیلر. مؤولانزاده ساغلیغیندا بونلاری ائشیتسیدی، بلکه ده، اؤلمه‌یه تلسمز، بو ناغیللارا، یالانلارا اویوب بیر آز دا یاشاماق ایستردی. یئنه اؤزونو آلدادیب آیلارین، ایللرین اتیینه سیغینار، یالانچی دونیاسینی تالانچی دونیاسینا جالاییب یاشایاردی. دونیانین ایشی قریبه‌دیر، واللاه، گلنی ده آلدادیب یولا وئریر، گئدنی ده. هامی آلدادیر، هامی آلدانیر. بلکه دونیانین معناسی دا ائله بو آلدانیشلاردادیر... کیم بیلیر؟!.

بیر آز کؤورک، بیر آز حلیم چیخیشلاردان، یوروجو، سیجیلله‌مه تعریفلردن سونرا مؤولانزادنی توریاغا تاپشیردیلار. اوریی گئنیش، قلبی تمیز توریاغا. تر گوللر، اکلیللر قالاقلاندی قبرین اوستونده. «یات، مؤولانزاده قارداشیم، راحت یات!..» – دئدیلر. کاروان سس‌سیز-کویسوز گلدیی کیمی، یئنه ده سس-کویو ایچینه چکیب توزاناقلایا-توزاناقلایا اؤتوب گئتدی. مؤولانزادنین روحو یالقیزلیغی حس ائتدی. اللرینی یومروقلاییب باشینین اوستونه قالدیردی. سونرا، سونرا اوزاقلاشان کاروانین آرخاسینجا قملی-قملی بویلانیب: «نوولار، منی ده آپارین... منی ده آپارین!..» – دئیه قیشقیرا-قیشقیرا یاش توریاغی دؤیجله‌دی. اونو نه ائشیدن، نه دویان، نه ده گؤرن اولدو. چونکی روحلار گؤرونمزدی، آخی. اونون سسی ده، اونو ده او عالمده یاشار، او عالمده دولاشار. او عالمین ده اؤز سیرری، اؤز گؤزل‌لیگی.

مؤولانزادنین روحو سیخیلدی. قبرین باشینا دولاندی. هئچ اؤزو ده نه دئدیینی فرقینه وارمادان: «سن نیه یاتیبسان، سن نیه گئتمیرسن؟!..» - دئیه دلیجه‌سینه باغیردی. قهردن بوغولدو، گؤز یاشلارینی ایچینه آخیتدی. دونیا بوتون دردلریله باشینا دولاندی. قیمیلدانان، سسینه سس وئرن اولمادی. سارسیلدی. آخشامچاغینین قو توکو کیمی یومشاق-یومشاق دوشن قارانلیغیندان داریخیب سورونه-سورونه ائولرینه ساری یوللاندی. آچیق داروازادان حیطه گیردی. هوزن، کدر دولو هاوا اونو توتدو. ائودکی بوغوجو، ازیجی سوکوت اونو اوشوتدو. اونو ازن آغریدان بیر آنلیق اوزاقلاشماق اوچون ایش اوتاغینا نه واخت کئچدیینی اؤزو ده بیلمه‌دی. ایچینده بیر تیتریش، هیه‌جان قوپدو. ایش اوتاغیندا یازی ماساسینین اوستونه چوخ سئودیی قیرمیزی قرنفیل قویولموشدو. بیر زامان تلبکن آناسینا بیر قوم قرنفیل آلمیشدی. آناسی سئوینجدن یئره، گؤیه سیغمیردی. او سئوینج همین گون ائله بیل مؤولانزادنی ده قانادلاندیرمیشدی. سونرالار هاردا قرنفیل گؤروردوسه، خیالن آناسینین سئوینجینه بورونور، او آنی همین ایستکله ده یئنیدن یاشاییر، یاشاییردی.

ایچریده، یاریقارانلیق اوتاقدا قیزی گولنار فیکیرلی، دالغین اوتورموشدو. گؤزلری یول چکیردی. گؤرونور، قرنفیلی ده ائله او قویموشدو. آتاسینی چوخ سئویردی گولنار. اونداکی حاقسیزلیغا قارشی اوسیانکارلیق، سؤزو اوزه دئمک جسارتی آتاسینین دا خوشونا گلیردی. آرادا آتاسینی دا «توپا» توتوردو. مؤولانزاده چوخ زامان چکینیر، هر شئیی یئرلی-یاتاقلی آچیب آغارتمیردی. اما گولنارین قارداشلاری بئله دئییلدی. فورصت دوشنده جیب کسیردیلر. گؤرونور، داییلارینا اوخشامیشدیلار. آخی داییلاری دا اؤلو کفنی سویان ایدیلر. بونا گؤره مؤولانزادنین قیزی قارداشلارینا «زمانه اوشاقلاری» دئییردی. «زمانه اوشاقلاری» دا گؤزدن توک دارتیر، یومورتادان یون قیرخیردیلار. هردن بو، مؤولانزاده‌یه ده نسه چاتمیر و قریبه گلیردی. آخی اؤزو ده بئلیدی. آنجاق داها اونلار قدر یوخ. اونلار ائله بیل کی، مؤولانزادنی چوخدان کئچیب، لاپ توزاناقدا قویموشدولار.

مؤولانزادنین روحو گولنارین یاخینلیغینا گلدی. اونون داغینیق، شوه کیمی ساچلارینی اوخشادی، قوللارینی بوینونا دولادی. هئچ واخت بئله ایستی، ایلیق ایستکله سئومدیی گولنارینین آلنیندان، نملی گؤزلریندن دویونجا اؤپدو. آغلادی، ظلوم-ظلوم آغلادی. اؤتموش عمرونه یازیقلیغی گلدی. نیه، نیه واختیندا آتا سئوگیسینین چیراغینی یاندیریب بئله اورتالیغا قویمامیش، اؤولادلارینی دویونجا، اورکدولوسو اؤپوب اوخشامامیشدی. دونیانین مالی آلداتمیشدی، گؤزونو نئجه توتموشدوسا، کور ائتمیشدی اونو. ایندی بیر ایلغیم، بیر رؤیا کیمی باخیردی

هر شئیه. قیزی هئچ نه، هئچ نه حس ائتمیردی.
مؤولانزادنین روحو یانیر، ایچین-ایچین قووورولوردو. ساغلیغیندا هر شئی، هر شئی گؤزل اولور. قدرینی بیلن اوچون. آنجاق بو گؤزل‌لیگی گؤرمه‌ینده، قدرینی بیلمه‌ینده یامان اولور. یامان، واللاه، چوخ یامان اولور!..
ائوینی سون کره اوتاق-اوتاق گزدی مؤولان‌زاده. روحوندا راحتلیق، کؤنلونده ایستیلیک، ایشیق تاپا بیلمه‌دی. قریبسه‌دی، سیخینتیسی اونا گوج گلدی. دردلرینی گئجنین قارانلیغینا بوکوب، سینه‌سینه سیخا-سیخا قبیریستانلیغا قاییتدی. اؤز قبرینین باشینا دولانیب، هله یاپریخمامیش تورپاغینا اوزوقویلو سریلدی. بیر آددیم او یاندا بایقوش اولادی. ندنسه، اوشاق‌لیقدان هئچ سئومزدی بایقوشو. بیر زامان باباسینین دئدیی «بایقوش بدبختلیک قوشودور!» سؤزلری اونو یئنیدن دویغولاندیردی. «خیر اولا؟ اولمایا بایقوش دا منیم آجی طالعییمه اولاماغا گلیب...» - دئیه اؤز-اؤزونه پیچیلدادی. هاندان-هانا قریبه بیر تیتریش، اوغولتو قوپدو. ایلاهی، معجزه‌لی، سحیرلی بیر سس مؤولانزادنین روحونو چاغیردی. او، هئچ واخت، هئچ واخت بئله بیر سس ائشیتمیشدی. روحو تیتره‌دن، قلبی کؤورلدیب اووسونا، سئهره سالان بیر سس. اوزاقدان، چوخ اوزاقدان گلیردی. آنجاق او قدر یاخین، او قدر دوغما ایدی کی، دئییردین ایچیندن قوپان بیر سسدی. ویجدانین سسی ایدی، روحون سسی ایدی، آخی، نه ایدی بیرجه اونو کسدیره بیلمیردی. چاغیریر، دورمادان چاغیریر، اؤزونه ساری چکیردی. نه جیغیر دولایلانیر، نه یول گؤرونور، آیاغینا دولاییب، اتییندن یاپیشاسی اومید اونوانی آچیلمیردی. او، ایلاهی سس‌سه یورولمادان: «گؤزلرینی، گؤزلرینی یوم، گل، گل...» - دئییردی.
مؤولانزادنین روحو نه واخت ارشه بولند اولدو، نه واخت گؤیون انگینلیینده قرار توتدو بیلمه‌دی. بو ایشیق، سس، ایلدیریم سرعتی ایدی، بیلمه‌دی. هله بئله سرعت گؤرممیشدی. گؤزون آچاندا بیر اؤزگه عالمه دوشموشدو. گؤرمدیی، دویمادیغی، یاشامادیغی عالمه. گول گولو چاغیران، سولاری آخیب دورولان، بولاقلاری قاینایان، سحر شئهینده مئیوه‌لری یویونوب گونش ایشیغیندا پارلایان تمیز بیر عالمه. بورانین رنگلری ده سئچیلیردی. پارلاییر، برق ووروردو. آدامین روحونو اویادیر، اوخشاییر، اهوالینا ایپک یومشاق‌لیغی قاتیردی.

ایرلی یئریدی. بؤیوک بیر داروازادان ایچری کئچمک ایسته‌دی. کئچه بیلمه‌دی. هیرسیندن بوغولدو. اللرینی دویونله‌ییب غضبله قاپینی دؤیدو. قیشقیرا-قیشقیرا:- آچین، آچین قاپیلاری!... - دئدی. تکببورو یئره، گؤیه سیغمادی. - منی تانیمیرسینیز، تانیسایدینیز بئله ائتمزدینیز آخی. هئچ بیلیرسینیز من کیمه‌م؟! امکدار حقوق ایشچیسی، امکدار علم خادیمییم. نئچه-نئچه اوردئنلریم، مئداللاریم وار. ساییسی اونوتدوغوم ائنی، اوزونو گؤرونمه‌ین ویللالاریم، باغ ائولریم، رنگبرنگ ماشینلاریم، داها نه بیلیم نلریم، نلریم وار. هله بیر آز دا چوخ یاشاسایدیم شاعر، یازی‌چی، رسام، بسته کار دا اولاجاقدیم. اللریم اوزون، ایمکانلاریم گئنیش... اولماغا نه واردی کی؟! اینانمیرسینیز؟.. ایندی او قدر اولانلار وار کی... بیر عمرو بیتیرمه‌یه تکجه بیر ایشاره‌م بس ایدی. هر شئیه قادیر ایدیم...
- اؤزونوزدن نئجه ده رازیسینیز. اینسان دا بو قدر تکببورلو اولار؟ شاعر، بسته کار، نه بیلیم داها نه اولاجاقدینیز، دئییرسینیز. مگر ایستکله ده شاعر، بسته کارمی اولور؟ بس ایستعداد، اونو دا دانماق اولارمی؟ آخی روحوندا شاعرلیک اولمایان دا شاعر اولا بیلرمی؟..
- بیزیم مملکتده هر شئی اولار! هئچ شککین-شوبهن ده اولماسین. هر اولاجاغین بیر چاره‌سی وار.
- تکجه اؤلومدن باشقا... گؤرورسن، روحونو وئرن، لازیم گلنده آلماغی دا باجاریر. اینسان گرک اونو یارادانی اونوتماسین...
بیللور کیمی صاف، گونش کیمی پارلاق داروازانین هر ایکی طرفینده دایانمیش بمبیاض لیباسلی، هارداسا ایلغیم کیمی گؤرونوش‌لو روح آداملار داها قارا-قیشقیریغا دؤزمه‌دیلر. — یوخ، قارداش، بو نؤمره‌لرین بوردا کئچمز! — دئییب مؤولانزادنین روحونو سوسدوردولار. — او گؤردوکلرین، دئدیکلرین مادی نعمتلر عالمینده قالدی. ایندی اورا الین چاتماز، اونون یئتمز. گلدیین بو دونیا معنوی دونیادی. بوردا آنجاق آرزولار، ایستکلر، سئوینجلر کئچرلیدیر. مادی دونیایا آلدانانلار ماددیت کؤلگه‌سینده ده ایتیب گئدیرلر. گرک اینسان ابدیت نامینه یاشاسین، ابدیته قوووشوب ابدیت عمرو قازانسین. آرخادا قوپدوقلارینلا قورره‌لنیرسن. آخی اونلار سنین دئییل، باشقالارینین حاقی ایدی، اوتانمادان قامارلامیشدین. اوردا

نیین وار ایدیسه، اوردا دا قالدی. او دونیا سیناق میدانیدیر. آدینا اینسان دئدیین او وارلیغی آتیرلار اورا، هئچ کسه قالمایان دونیا ثروتینین ایچینه. گؤروم، نئینیرلر اوردا، نفسینه نیه دورا بیلیرلرمی؟! – دئیه یوخلاییرلار. باخیب گؤرورسن کی، بو خیردا وارلیغین جانیندا نلر وارمیش. طاماحی دونیانی داغیداجاق او بومبالاردان هئچ ده گئری قالمیر. نفسی دونیانی یاندیریب – یاخیر. اوشاق اویونجاغا آلدانان کیمی، بؤیوک ده دونیا مالینا قوربان گئدیر. آخی، گؤرورسن کی، هئچ نیی، هئچ نیی اؤزونله بو دونیایا گتیره بیلمیرسن. ابدی، ازلی دونیایا. باخ، گؤرورسن، اللرین بوشدور، یئنه ده تکببوروندن گئری چکیلمیرسن. واریمدی، واریمدی!.. بس هانی او وارین اولان؟! بوندان اؤترو ظلم ائتمه‌یه، باشقاسینین حاقینی یئمه‌یه دیرمی؟ یوخ، دیمز!.. ایندی گلیبسن، حاق-حساب دونیاسینداسان، عمللرینه گؤره جاواب وئرمه‌لیسن. خوش عمل، خوش طالع یه‌یسینسه، قاپیلار اوزونه آچیلاجاق... گؤرورسن، بوردا هئچ بیر قاپی یوخدور. تام شفففادیر. آنجاق سنه ائله گلیر کی، قاپی وار. بو حاق، عدالت قاپیسیدیر. گوناهی اولانا قاپیدیر، گوناهی اولمایانا گئتیش یول. قاییدیرسان گلدیین دونیایا، دوز قیرخ گون قولاقلارینلا ائشیدیب، گؤزلرینله گؤرورسن کیم سنین حاقیندا نه دئییر، هانسی گوناهلارینی سادالاییر. ائشیتدیکلرینی، گؤردوکلرینی گیزله‌ده بیلمزسن. آلداتسان، گوناهلارینلا بو قاپییا، توک کؤرپوسوندن کئچیب گله بیلمه‌یه‌جکسن. پیس عملین سنی یاندیرماق اوچون قیر قازانینا، سؤنمه‌ین اوجاغا، آلوولار قوینونا آتاجاق. یاناجاق، یاناجاقسان. توستون تپندن چیخاجاق، آه-نالن عرشه دیرنه‌جک. ایندیسه گئت، فیکیرلش، هر شئیی دینله، گؤر. آنجاق اونوتما کی، دونن الینده‌کی یالانچی ایمکانلارینلا کیمه‌سه تأثیر ائده بیلیردین. سوسمالینی سوسدورور، دئملینی گؤزومچیخدیبیا سالیردینسا ایندی او ایمکان دا الیندن آلینیب. نیین واردیسا، اونونلا خیرخواهلیق ائدیب، عدالت آختارمامیسانسا، گوناهلارینی یویا، حاق ترزیسینین پوزولموش پرسنگینی دوزلده بیلمه‌یه‌جکسن. گوجون بیر آغلاماغا، بیر ده ایچین-ایچین یانماغا بس ائدجک. آنجاق بونون نه خیری... خیرخواهلیق گونش کیمی ایچینده دوغمورسا، خیر خواهمی اولاجاقسان؟! قارانلیق دونیانین یوواسی خارابالیق، بسته‌سی بایقوش سسی اولار. بایقوش سئوگیسی ایله یاشایان، بایقوش کدری ایله ده بوغولار. تانری عقل وئریب، آغلی ایشلدیب، دینله میرسنسه، یاشاماغین نه فایداسی... اوچ ایل، بئش ایل، یا یوز ایل !

مؤوللانزادنین دالغین، پریشان روحو سارسیلدی. آیاقلارینی سورویه بیلمه‌دی. یئرینده دونوب قالدی. گئریه قاییتمادی. اوندا قاییتماغا اوز هاردایدی کی؟! اللریله باشینی برک-برک سیخدی. «الله یم، نه بؤیوک گوناه ییه‌سییم.» – دئییب، آجی-آجی آغلادی. پیس عمللرینه گؤره یاشایاجاغی عذاب صحراسینا اوز توتدو. گئتدی. گئتدیی یئرده اونو ائله بیر درس گؤزلییردی کی، هئچ تصورونه بئله گتیره بیلمزدی. اود توتوب یانان صحرا، قوم فیرتیناسی، آلیشیب یانان جیری، قاراالیب، چات-چات اولان دوداقلاری، داها نه بیلیم نلر، نلر... فریادی هارا یئته‌جکدی کی، اونو قازانمیشدی. موقتی دونیا دئییلدی کی، حؤکم وئره، بیر آنداجا قاریشقانی فیله، فیلی ده سرچه‌یه دؤندره. آخیرت دونیاسی ایدی. اونون دا اؤز ابدی، دییشمز قانونو، اؤز عالمی واردی...

باکی شهری، ۲۰۱۴، ۲۸ آوقوست- ۲۰۱۵، ۲۰ ایون.

حکایه

ویدا حشمتی

قارغیش

-آخی نه‌دن کیمسه اورا گئتمیر؟ نییه اورا مسافر آپارمیرسیز؟...

بونلاری دئییرکن، گنج اوغلانی قانع ائتمه‌یه چالیشیردیم. او، اوزونو منه چئویریب، سویوق باخیش ایله جواب وئردی:

-هلبت بیر شئی وار کی، هئچ کس اورا گئتمیر!..

قرار دییل هر شئیی دیله گلک کی!... واز کئچ خانیم، واز کئچ!

منیم اومودلاریم یئنی تومورجوقلانمیشدی. نییه واز کئچه‌یدیم؟.. ایللردیر بو گونون حسرتینی چکمیشدیم. بئینیمده خیاللار بسله‌میشدیم. ایرمی ایل گؤزله‌میشدیم بو گونو.

-آغا! سن نئچه ایسترسن من وئره‌جم. دئییرسن ایکی-اوچ قاتینی وئریم. ایسترسن دولار وئره‌رم.

پاسپورتومون آراسیندان دولارلاری چیخارتدیم اونا ساری توتدوم.

گنج اوغلان باشینی آشاغا سالیب، باشماقلارینا باخار کیمی دوشونجه‌یه دالدی. بیردن محکم و قرارلی بیر لحن‌له دئدی:

-کئچ اوتورا!...

سئوینجدن دئدیم:

-سن آللاه؟ دوز دئییرسن؟...

-کئچ اَیلش! آخیرده، منی اوزدن آپاردین.

فلاسکدان باشقا، هر نه الیمده واریدی آرخا صندلین اوستونه قویدوم. اؤزوم ده قاباقدا اوتوردوم. ایستیردیم هر طرفه دیقتله باخام.

سسسیزلیک ایچینده، ماشینی سورن اوغلانین قولونداکی دؤیمه‌یه، گؤزوم دوشدو. اوزو اولمایان بیر قیزین شکلی ایدی. آلتیندا دا لاتینجه دنیز یازمیشدی. بیر سؤز سوروشماق ایسته‌دیم. سونرا اؤزومه دئدیم، حتما سئودییی بیریدی. ایندی ماراقلانماق زامانی دییل.

پاییزین سویوغو جانیمی اوشوتدو. جامی اوسته چکدیم. یول قیراغینداکی کوللار، کوله‌یین موسیقی‌سی ایله اوینابیردیلار. سانکی کؤکلریندن قوپوب، اؤزلرینی یئلین الینه وئرمک ایسته‌ییردیلر. کوللارا ایلیشن نایلونلار، یاپیشقان کیمی یاپیشیب، سئویلمه‌یین بیر گؤرونتو یاراتمیشدیلار.

بو گؤرونتو منی چاشدیریردی. اوزون زامان ایدی دوغانین تر-تمیز گؤرونمه‌یینه آلیشمیشدیم. اورالاردا دوغانین چوخ اؤنمی واردیر. هرکس بیر گؤرولی کیمی دوغادان موغایات اولار. اوزومو چئویریب گنج اوغلانا ساری دؤندوم.

کؤیکسومو اؤتوروب، دئدیم:

-ایتیک چوخ پیس اولار! آدامین گؤزو دایما آرخاسیندا اولار...

بارداغی چای‌لا دولدوردوم. اوغلان ایستکسیزجه بارداغی آلدی. آغزینی بیچاق آچمیردی. ظن ائدیردیم کی، «نه ایتیبیی؟» سوروشاجاق. من ده دانیشماغا باشلایاجاغام. آمما داشدان سس چیخدی، اوندان سس چیخمادی. دوز باشی‌نین اوستونده بیر شکیل واریدی. ایکی کیشی ماوی بیر مینی‌بوسون اؤنونده دورموشدولار.

بو شکیل ماشینین گونلوپونه(سایه‌بانینا) یاپیشدیریلمیشدی.

عمی جانین ماوی مینی‌بوسو یادیما دوشدو. او زامانلار اونا قاپدی-قاچدی دئیردیک. هر ایل یایدا بوتون عاییله ماوی قاپدی-قاچدییا دولوب، اورا گئدردیک. اوخویاردیق، اوینایاردیق. دئییب-گولمک دیزدن اولاردی. بیر دببه سو، بیر بؤیوک خیار گؤتوروب، ساحیله گئدردیک. هردن بیر تویوپ کیرایه ائدیب، دالیمیز اوسته اوزاناردیق. گونشین جیزلاماسی بیر یاندان، گؤلون شور سویو بیر یاندان... اوزوموز یانیب، آجیشاردی. قابیق قویاردیق. قاپ-قارا اولاردیق.

او گون ساحیلده عمی قیزیملا گزیردیک.

آغ کؤینکلی، قارا ساچلی بیر گنج منیم ایلگیمی چکمیشدی. اوزون-اوزون باخیشمیشدیق.

عمی قیزیما اشاره ائتدییمده، گولموشدوک. عمی قیزیم یاواشجا قولاغیما میزیلدامیشدی: «قیز اونون یولداشینا دا من وورولموشام». گون باتیمیندا ساحیلده گزیشیب، هاوا قارالینجا چادیرلارا چکیلردیک. گئجه باشلاناندان، چالقی‌چیلار چالماغا باشلاردی. هامی اونلاری چنبرله‌ییب، چیپیک چالیب، اوخویوب-اوینایاردیلار. بو چال-های گئجه یاریلارینا دک سورردی. سونرا چادیردا داراشلیق ایچینده، دیب-دیبه یاتاردیق.

شفق سؤکولن چاغ، عمی‌قیزیملا گیزلیجه چادیردان چیخیب، اونلارلا ساحیلده دولانیب، گونشین دوغماغینی سئیر ائدردیک. بیر هفته سره-سر اوردا قالاردیق. ائوه قاییتماغیمیز گلمزدی.

اوزون زامان ایدی نامه گؤزله‌ییردیم. عمی‌مین اوغلو اولمادیغیندان، عمی قیزیم مندن داها راحات ایدی. اونلارین ائولری‌نین آدرسینی وئرمیشدیک. نئچه سئری عمی قیزیمی گؤره‌نده سوروشموشدوم، آنجاق نامه گلممیشدی. بیر گئجه ننه‌م گیلین حیه‌طینده، توت آغاجی‌نین آلتیندا یئر سالیب، یاتمیشدیق.

عمی قیزیم یاواشجا یورغانین آلتیندان ایکی پاکات چیخاردیب، گؤیده اویناتدی: «قیز آیدین‌دان نامه گلیب» دئدی. «منیمکی ده بوداهاااا!»

قولونو محکم قیرتدیم:

-به ایندی نییه دئییرسن؟...

هایی گؤیه گئتدی.

یاواشجا صاندیقخانایا گئدیب، گیزلی‌جه نامه‌نی اوخوماغا باشلادیم. بیر اوندا ننه‌م گلیب، دئدی:

-توو اوزووه بااااا... او اوغلاندان کاغیذ گلیب؟

باشیمدان بیر قازان قاینار سو تؤکدولر سانکی. دئمک بیزیم گیزلی-گیزلی باخیشمالاریمیز-دانیشمالاریمیز ننه‌مین گؤزوندن قاچمامیش‌میش.

دوزدو آیدینی آتاما آنلاتدی، چوخ ایشلرین باعیثی ننه‌م اولدو، آمما نامه‌لرین آردی-آرخاسی کسیلمه‌دی. بیرینده یازمیشدی« سنین عشقیوه سرباز گئتدیم».

کوردوستاندان، ساواشین توفه-توفونده بئله، نامه یازاردی گؤزومو یولدان چکمه‌دن یاواش سسله دئدیم:
-بیلیرسیز!؟ من بیرینی آختاریرام. ایللردیر اونو گؤرمه‌میشم. اؤلکه‌نی ترک ائتمه‌یه مجبور اولدوغومدان.
اوغلان دیققتینی یولدان چکمه‌دن دئدی:

-نییه اؤلکه‌نی ترک ائتدیز کی؟...
نئجه جواب وئره‌جه‌ییمی دوشوندوم. کؤیکسومو اؤتوروب، دئدیم:
-او زامانلار باشقا جور دوشونوردوم. ایده‌آللاریم واریدی.
اوغلان سؤزومو آنلامایان کیمی قاشلارینی یوخاری آتدی.
-کیمی آختاریرسیز؟ تانیش‌دیر یا قوهوم؟
-اسکی بیر دوست.
-باخ خانیم! اورالار چوخداندی ویران‌دیر. کیمسه یاشامیر آرتیق.

پاوغلانین سؤزونو سایمادان، بئینیمده آیدینی تصویر ائتمه‌یه چالیشدیم. یقین ساچلاری قارا دئییل داها... بلکه ده گوموشو ساچلارینی، گئنه آرخایا داراییب. بیغلاری اوست دوداغینی اؤرتوب.
بلکه ساققالی وار... بلکه ده ساچلاری تؤکولوبدو.
سونرا واز کئچیدیم. اونو گؤردویومده نه دئیه‌جه‌ییمی، ساپا دوزومه‌یه باشلادیم. «منه یازدیغین سون نامه‌نی ازبرم آیدین! منی باغیشلا! عمی قیزیم هر شئیی یازمیشدی منه. منیم اوچون قاپیمیزا کیمی گلمیشدین. آنجاق من...».
توز دنه‌لری ماشینین شوشه‌سینه دَییب، سس وئریردی.

گنج اوغلانین سسی منی اؤزومه گتیردی.
گؤزلرینی اؤنه دیره‌میش، دئدی:
- بورالارا سانکی لعنت یاغیب، سانکی دنیزین قارغیشی توتوب...

بیر شئی زلی کیمی بئیینیمی سومورور. نئچه ساعات اؤنجه‌کی اومود تومورجوقلاری سولماغا باشلاییب. گونشه داریخمیشام. آخی همیشه بولودلو هاوا اوره‌ییمی سیخار. بیر زامانلار بو یوللاری سره-سر گونه باخانلارین تارلاسی بزه‌میشدی. گؤز ایشله‌دیکجه گونه‌باخان اولاردی.
ایندی هئچ بیریندن خبر یوخدو.
-آغا باغیشلایین آدیز نه‌دیر؟ ماراقلا سوروشدوم.
- منه فایتونچی دئیین.
-چوخ جالبدی. آتا-بابالاریز فایتونچی ایدیلر.
-هه ائله‌دیر. اونلار مسافرلری فایتونلا آپاراردیلا، من‌سه ماشین‌لا. بؤیوک، بؤیوک بابامین اوچ دنه فایتونو واریمیش. یاخشی کئچینردیلر. اونون دا دده-باباسیندان قالمیشدی بو ایش. آتامین دا مینی‌بوسو واریدی.
باشیمی ترپه‌دیب، باشی‌نین اوستونده‌کی، عکسه بیر داها باخدیم.

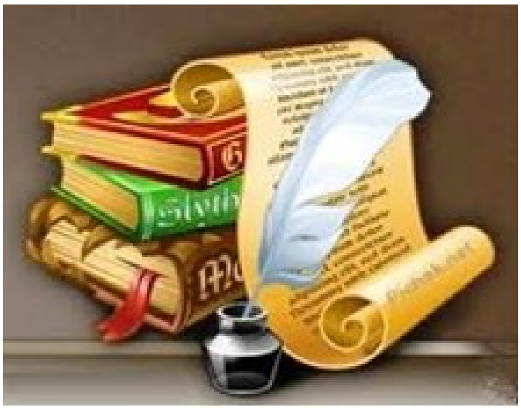

"بمناسبت روز زبان مادری"

اماموئردی سامانی "ایمان"

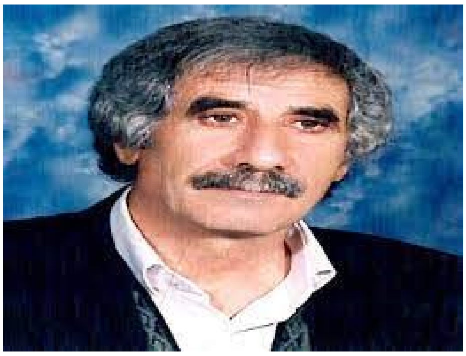

سورون

سورون حاق یوللارین آنلاش،دیل اینسانا اصالت دیر
اصالت دن دؤنوب آزماق، هر اینسانا جهالت دیر

مَحَک دیر دیللرایسانا،عیاری اون لا پارالانمیش
شرف قایناقلارین آنسان،دیل ائللرچین شرافت دیر

ساری،آغ،چیل،قارا،قیرمیز،یاشیل،گؤی،بوز،اوزون،قیسسا
اولو حاق تانری نین یوندام ، کامالیندان کرامت دیر

یونیسکو آنلادیب تورکو،ماراقلی دیل مقامیندا
آما ایرانلی مکتبده ، تورکو یازسا ندامت دیر

تانی دونیا دیلین باخ گؤر.دیل اصلینده نه لر یازمیش
ده ده قور قود یازان دیلده،یازیب پوزماق سعادت دیر

بو دیل دومرول تک آسلاندان،نه بابک قانلی قافلاندان
تپه گؤزدن قیصاص آلمیش،بوساط لاردان امانت دیر

عرب یاغیلری ایللر ، توتوب آلمیشدیر ایرانی
تورکون آل قافلانی بابک ، عرب قیرماقدا بابت دیر

هشته سرده عرب باشین،کسیب بَذده تؤکوب لاشین
نئچه مین یاغی‌لر باشین،کسیب قیرماق جسارت دیر

«ستّار» لا «باقر» آسلانیم،تبریزدن پارلانان خانیم
دمیر قییناقلی قافلانیم ، لووحلانمیش صدارت دیر

ورقله « کسرَوی» لووحون،قاتیندا گؤر نه قاتلانمیش
روم قئیصرین اسیر ائتمه ک،تورکلر چین شهامت دیر

«نبی» لردن « حَجَر» لردن،سؤز آچسام لووحلار توتماز
«جاویدان» تک اَرَنلردن، بوی آتدیرسام شجاعت دیر

نه چین ایرانلی ایراندا،دیله دیلمانج آختارسین
یانکی دیلده یازیب پوزماق،یانکی لار چین شفاعت دیر

آنا لفظینده بیز یازساق، آنای لا تورکی آنلاشساق
کیمین حاققی گئدر الدن،گؤره ک کیم چین خیانت دیر

روسه موشریک دئییب زاهید،سؤزودرج اولموش عالمده
دیله بند اولماییب روس دا، بیلیب دیللر اصالت دیر

اویاق دیر آذری ائللر،دایاق دیر ایرانا ایللر
قیفیل لانسین نه چین دیللر،سه سی بوغماق عداوت دیر

بو شعریم باطیله ساندی،تورکه حامی اولان سیرداش
دئدی تورکه گوونمه چوخ، فارسی یازسان مهارت دیر

سوردویوخسااولوبسان پان،دئدیم یوخ فارسا نئی چین پان
دیلیمده وار گئنیش ایمکان ، مهارتدن عبارت دیر

دیل ایچره پان یاراق اولسا،گره ک هر دیلده پان اولسون
اوچونجو آنلانان دیلده ، دئمه حؤکموم براعت دیر

تورکو یاغی سانان زاهید،چیخا کاش کینلی حالت دن
آتوم عصرینده اینسانلار، دیلین یازسا عدالت دیر

مَعیشت قییناغی یایدان،یامان اوخ سیچرادیر تورکه
یاخیر هیجران ایله کؤنلون،ائله ایش قانلی آفت دیر

دیل آرزی سؤزلو«ستّاریم»، شاعیریم ائلده سَس یاریم
سؤز آچ دیلدن یئتیر هاردا، دیلی سئومک شرارت دیر

دیل استعماری دونیادا، زامانلاردیر کؤچون چاتمیش
عدالت شرط اولان یئرده، دیل آزدیر ماق حقارت دیر

شوجئیلی ایلهامین آللام،کلئیبر بورجو شان «بَذ»دن
سه سین آلسام صبالاردان،منیم چین آن بشارت دیر

«ایمان» دا آرزیلار حاقدان،برابر اولسون اینسانلار
خطا عدل ایله تاپدانسین،خطا چاشدان ایشارت دیر

BİR ƏSGƏRİN HEKAYƏSİ

بیر عسگرین خاطره‌سی
BİR ƏSGƏRİN HEKAYƏSİ

SALATIN ƏHMƏDLİ
سالاطین احمدلی
چئویردی : علی محمدنیا

بیز محاربنین ایلک گونو صبح تئزدن آرتیق وئریلن امره اساساً کلبجرین موروداغ یوکسک‌لیکلری اوغروندا عملیاتا باشلامیشدیق. ایکی پستو دوشمندن آزاد ائتمیشدیک، اوچونجو پست اوغروندا مباریزه آپاریردیق. اوستوموزده آنجاق سلاح سورسات واردی. ارزاق قورتارمیشدی.

موروداغ سیلسیله‌سینی الینده دؤرد گون ساخلایان دوستلاریمیز آجلیقدان چوخ سوسوزلوقدان، سویوقدان عذاب چکیردی. بیز اشیالاریمیزی داشلارین اوستونه قویوب، صبح آچیلاندا اونلارین اوستونه ییغیلمیش شئه

دامجیلارینی یالاییردیق، سوسوزلو-غوموزو یاتیرماغا چالیشیردیق.

دؤیوچوو دوستلاریمیزدان ایکیسی سوسوزلوقدان بایپلاندا سیلسیله‌دن ترتره ساری یئنی‌دن دوشمیی قرارا آلدیق. ایکی دؤیوچوو سو گؤتورمک اوچون آشاغی ائندی، چوخ چتینلیکله ده اولسا بیر قاب سویو گتیریب آرامیزدا بؤلوشدوک...

گئجه‌لرین سویوغو ایلییمیزه ایشلییردی. موروووون سویوغو، شاختاسی قیلینج کیمی کسیردی. دؤردبیر-اوچبیر قوجاقلاشیب بیر-بیریمیزی ایسیتمکله، هامیمیز سویوق داش قایالارین اوستونده یاری اوزانیق حال‌دا بیر-بیریمیزه سیغیناراق سحری آچیردیق. سیلدیریم داغلارلا احاطه اولونموش اطرافا باخدیقجا، گوندوزلر اسرارنگیز آنا وطنین طبیعتینی، سیلدیریم داغلارینی، سرت قایالیقلارینی سئیر ائتدیکجه، داغلاردان اسن سرت روزگاری دویدوقجا سانکی بیز ده سرتلشیردیک، بیز ده محکملنیردیک. دوشمنین یئرلشدیی ان هوندور داغ سیلسیله‌سینده ائرمنیلرین حربی حیصه‌لرینین آراسیندان محاصرنی یاریب، اونلاری دارمادارغین ائدیب، گؤزله‌مک امرینه اطاعت ائدرک دؤرد گون او داغلاردا آج-سوسوز قالساق دا غلبه عزمیندن قورور دویوردوق. آجلیق اونودولموشدو، سوسوزلوق آغیر اولسا دا بیز قالیب ایدیک. اوتوز ایل ائرمنی فاشیستلرینین ایشغال ائتدیی داشلی، قایالی، قصرلی، قالالی داغلارین عزمیندن ایچیمیزده بؤیوک بیر دؤزوم واردی.

***

آغیر دؤیوشلرده دوشمندن گئری آلدیغیمیز، دوشمن قوه‌لرینی دارمادارغین ائدیب اله

کئچیردییمیز پستلاری بورا گلن یئرلی اوردو قوه‌لره وئریب اوردان آشاغی دوشرکن کئچیردییمیز او قلبه، ظفر قوروروتون دویغوسونو سؤزله ایفاده ائده بیلمریک. بیز یئرلی احتیاط قووه لرینه بورایلا باغلی گؤروله‌جک تدبیرلر، احتیاطلی اولماق اوچون عمل ائدیله‌جک وظیفه‌لری ده اونلارا معین قدر باشا سالیردیق. یولوموز سوقوووشانا دوغرو ایدی. آلدیغیمیز امره اساساً سوقوووشاندا بؤیوک کشفیات ایشلرینه احتیاج واردی. اورادا ائرمنیلرین دؤرد-بئش پستو واردی. بو پوستلاردا چوخلو جانلی قوه، دؤیوش تئکنیکاسی، حربی آوادانلیقلار اولدوغوندان بورادا دؤیوشلر چوخ آغیر گئدیردی. بیر طرفی داغلارلا، او بیری طرفی مئشه‌لیکله، کوللوقلارلا احاطه اولونموش یولدا کوماندیریمیزین ذکی تاکتیکاسییلا بیز سول جیناحدان دئییل – دوشمن او طرفدن هوجوما کئچجییمیزی دوشوندویوندن او ایستیقامتده حربی مدافعنی خیلی آرتیرمیشدی بیز ساغ جیناحدان یولا دوشدوک.

کئچیلمز سیخ مئشه‌لیک، هر آددیمدا قارشیمیزا چیخان کوللوق-کوسلوق یولوموزو آغیرلاشدیرمیشدی. او کوللوق-کوسلوغو تمیزلرکن یارانان سس-کوی ده دیگر طرفدن تهلوکه‌لری آرتیریردی… پوسقویا دوشمک بو اراضی‌ده محو اولماق دئمک ایدی، بیز بیر طرفدن آغیر یوکلریمیزله، دیگر طرفدن قارشییا چیخان مانعه‌لردن یولوموزو تمیزله‌مک اوچون چوخ احتیاطلا، تمکینله حرکت ائتمه‌لی اولدوغوموزو درک ائدیردیک… بیز آرتیق ساغ جناحدان دوشمنی احاطه‌یه آلماقدا ایکن او بیری کشفیات بؤلمه‌سی ده دیگر طرفدن حرکت ائدیردی.

سوقوووشان اوغروندا گئدن قانلی محاربه‌ده دوشمنین خیلی قوه‌سینی محو ائلدیک، خیلی شهیدیمیز اولدو. ائرمنیلر بؤیوک تئخنیکایلا عینی زاماندا هانسی یوللاسا اله کئچیردیکلری حربی سیرلریمیزدن معین قدر خبردار اولدوغوندان وئردییمیز آغیر ایتکیلرین سارسینتیسی ایچریسینده اولساق دا روحدان دوشمه‌یرک سوقوووشانی دوشمندن آزاد ائتمه‌یه چالیشیردیق. بیلیردیک کی، سوقوووشانین آزاد ائدیلمه‌سی حربی ایستراتژی جهتدن بؤیوک اهمیت کسب ائدیر. بیز یانیلمامیشدیق.

سوقوووشانین آزاد ائدیلمه‌سی یوللاریمیزین آچیلماسیندا مهم رول اوینادی. بو دؤیوشده ائرمنیستانین ایتیردیی جانلی قوه، حربی تئکنیکا اونون بئلینی قیردی. سوقوووشانداکی، تالیشداکی یوکسک‌لیکلرین الیمیزه کئچمه‌سی نتیجه‌سینده آذربایجان اوردوسو اطراف اراضیلری ده اؤز نظارتینده ساخلایا بیلدی. بیز سوقوووشان اوغروندا کئچدییمیز بو دؤیوش یولوندا اؤز دسته‌میزدن عاباسوو حسینی، ووقاری، ایختیاری و باشقالارینی ایتیردیک. دوشمنین بو اراضیلرده قوردوغو گوجلو ایستحکاملاری، قصبه‌یه گئدن یوکسک‌لیکلرده‌کی پستلاری، دیگر قوردوغو گوجلو مدافعه سیستمی اوردوموز طرفیندن محو ائدیله‌رک اوکتیابرین ۳-ده‌ گئری آلیندی. ایتکیلریمیزدن دوغان سارسینتی آزاد ائدیلن وطن تورپاغینین هر قاریشی اوزرینده یئریدیکجه ایچیمیزدن بو یولدا شهادته یوکسلمک، شهید اولماق آرزولاریمیزلا ائله چولغالاشمیشدی کی، بیز سئوینجله کدریمیزی آییرد ائده بیلمیردیک. بیرجه آییرد ائتدیییمیز شئی واریدی کی، هر شهیدیمیزین اینتیقامینی بیره مین آلیردیق،

ایچیمیزده‌کی اینتیقام حیسینی سویوتماغا چالیشیردیق...

***

سوقوووشاندا آرتیق گئنیش حربی عملیاتلارین قیزغین چاغیندا بیزه توناشئنه – تپکنده دوغرو ایرلیله‌مک امری گلمیشدی.

یاغان یاغیشدان، قانلی دؤیوشلردن یورولموش قروپوموز گئجه نی دینجلیب سوبه تئزدن حرکت ائتمه‌لی ایدی. صبح تئزدن کوللو-کوسلو، قایالی، داشلی، سیخ مئشه‌لیکله چوخ چتینلیکله گئدیردیک، مجبور اولوب مئشیله یارغانین آراسینا گیردیک، دوشمنله اوز-اوزه دوردوق، اوردا خیلی ائرمنی وارییدی. کوماندیر بیزه ایستیقامتی دییشیب پوسقویا دوشمه میی امر وئردی، یولو دییشدیک، نهایت، وئریلن امرله گئتدیک و دوشمنین آرخاسینا کئچمیش اولدوق. اوردا سلاحلی، اوزو قارشیبا اولان دوشمن عسگرلری گؤردوک. ووقار، ایسگندر، من یاماجداکی ائرمنیلری گؤردوک، کشفیات‌چیلارین گله جیینی بیلن، اوزو اوولکی یولا اولان ائرمنیلر اونلارین ایرلیدن گلیشینی گؤزلدیی حال‌دا بیز آرخادان اونلارا یاخینلاشدیق.

دؤیوش باشلادی، قانلی دؤیوشلر گئدیردی. اوشاقلاریمیز جاناوار کیمی ووروشوردو. بیزیم گؤزوموز ائله قیزیشمیشدی کی، بیر-بیریمیزدن خبرسیز کیمی، اما بیر-بیریمیزی قورویا-قورویا دوشمنله دؤیوشه گیرمیشدیک. آتدیغیم سناپئر (تک تیرانداز) گولله‌سیندن ائرمنینین بیری اؤلدو، او بیریسی ایسه یارالی اولدوغو حال‌دا گؤزدن ایتدی. بیز اونلارین گورئشن کیمی یئرین آلتیندا چالالار قوردوقلارینی بیلیردیک و ائرمنی اؤزونو اورا سالمیشدی. سسه یاماجدا، چادیردا دینجه‌لن ائرمنیلر چیخدی، بیزیم گلجیمیزدن خبردار اولان دوشمن قوه‌لریله ده دؤیوشه گیردیک. بیز بورادا دوشمنه خیلی تلفات وئردیک. نبی، محمد، نورالدین کیمی اوغوللاریمیز شهید اولدو. قیرخ بیر ائرمنی اؤلدوردوک... اونلارین خصوصی کامئراسی اولدوغونو بیلمدیک، اونلار سون نفره قدر ایتیردیک‌دن سونرا تانکلارلا هوجوما کئچدیلر... دؤیوش یئنی‌دن قیزیشدی، بیزیم اوشاقلاردان یئنه شهید اولانلار اولدو. منه گولله دیمیشدی، سناپیره دیرسکلنیب مئشه‌یه ساری قاچماغا باشلاساق دا گوجوم قالمامیشدی. شاهین یاخینلاشدی، یاردیم ائلدی، یاخامی آچدی، قانیم آخیردی. دوشمن منیم اوری‌می توش آلسا دا بیر آز آرالی‌دان برونژیلئتی دئشیب کئچمیشدی. شاهین یارامین اوستونو سیلندن سونرا بوزارمیش رنگینین آچیلدیغینی گؤردوم:

–آنان ناماز اوستوندیمیش، بهروز موراداوو، گولله اورییندن آرالی کئچیب...

من آرتیق هوشومو ایتیریردیم، آغاجلارا باخیردیم، هر شئی مندن اوزاقلاشیردی... من شهید اولدوغومو دوشونوردوم، طاقت‌سیز حال‌دا گؤزومو گؤیه دیکمیشدیم. گؤزومون اؤنونده شهید اولان قارداشلاریمی خاطرلادیم...

ائرمنیلرین تانک سسینه آییلدیم، گؤزومو آچدیم، هر یاندا دؤیوش گئدیردی، یولداشلاریم او طرفه-بو طرفه قاچیردی، آتش آچیردی، هر شئی ائله قاریشمیشدی کی، من ائله بیلیردیم گؤردوکلریم یوخودور.

سونرا یانیمدا دؤرد آدام گؤردوم، اونلار منی دئیه-سن دؤیوش میدانیندان سورویوب چیخارماق ایستییردیلر. من اونلاردان بیرینه دئدیم:

- سیزین ایکینیز منه یاردیم ائدین. بوردا یارالیلار وار، ایکینیز ده اونلارا یاردیم ائدین.
من گؤزومو آچاندا بیرینین سینه‌سینی توتوب گئدن گؤردوم.
دوشمنلر آتیردی، اونلار او ایکی دؤیوچوولریمیزدن مئشنین ایچیله آتیلان مرمیلرین گورولتوسو آلتیندا منی سورویوردولر، آتش نقطه‌سیندن چیخارماغا چالیشیردیلار. قفیل آتیلان میناميوت (نارنجک)اورتالیغا دوشدو. بو زامان منه یاردیم ائدنلردن بیرینین آیاقلارینی مرمی گؤتوردویونو گؤردوم، یاردیم ایستییردی، قفیل اوستومه دوشن جسد پارچاسینی گؤردوم... منه یاردیم ائدنلردن او بیریسینی آتیلان میناميوت ایکی یئره پارچالامیشدی... «یاردیم ائدین!» دئین اینسانا گوجومو توپلاییب یاردیم اوچون قالخماق ایسته‌ینده آشیریلدیم، گؤزومو آچاندا گؤردوم شاهبازوو شاهباز منی سورویه-سورویه اوردان اوزاقلاشدیریر. او دهشتلی، قانلی دؤیوشده ۷ شهیدیمیز، ۱۴ یاراليمیز اولدو. دوشمنین ۵۰-دن چوخ جانلی قوه‌سینی، تکنیکاسینی محو ائلمیشدیک. دؤیوش میدانیندان یارالی، شهید اولموش دوستلاریمیزی ییغارکن آتیلان مرمیلردن دوشمنین پارچا-پارچا اولموش خیلی جسدلرینی گؤروردوک. هر یان ائله بیل قانلی ات میدانی ایدی، آیاغینی باسدیغین یئر قان گؤلمچسیدی. شوکورلر اولسون کی، بیزیم شهیدلرین جسدلری سالامات ایدی، سانکی اوتوردوغو، یا دا اوزاندیغی یئرده ابدی یوخویا گئتمیشدی، ساغ قالان یولداشلاریمیزلا بیرگه ۷ شهید و ۱۴ یارالینی دؤیوش میدانیندان، او اودون-آلوودن ایچیندن نئجه چتینلیکله، بؤیوک زحمتله چیخاریلدیغینین شاهیدی ایدیم.
بیز نه یارالیلاریمیزی، نه ده شهیدلریمیزی دوشمن لئشلرینین آراسیندا قویموردوق، طبیعی کی، یارالانماسایدیم، من ده دوستلاریمی جانیم باهاسینا بئله اوردا قویمازدیم، بیز ایللر ایدی کی، بیر عائله ایدیک، بیر-بیریمیزه باغلیدیق، بیر-بیریمیزین سیلاحداشییدیق... بیر-بیریمیزی نینکی آدیندان، اوزوندن، حتی نفسینین قوخوسوندان سئچیردیک... بیز دؤیوش میدانینا آتیلاندا دا، قروپلارا بؤلونوب دوشمنین ایشغالی آلتیندا اولان یوردلاریمیزا سیزدیقدا دا بوتؤولوک، بیرلیک، دوشمنه قارشی بیرگه موباریزه آمالیمیز اولموشدو و دیگر یارالیلارلا بیرلیک‌ده او مئشه‌لیکلرله، داغلارین یاماجیلا، دوشمن توپلارینین آتشی آلتیندا اوردان چیخاریلدیق.
سحر ۹-دا یارالانمیش اولسام دا هله ساغ ایدیم، منی دؤیوش میدانیندان چیخاریب خسته خانایا چاتدیرمیشدیلار، گئجه ساعت ۱۲-ده جراحی عملیات ایستولونداایدیم... آغیر یارالانمیش اولسام دا، ساغ قالماغیما اومید آز اولسا دا، یارالاریمی ساریبان حکیم محبالییئوین ده بؤیوک امیی سایه‌سینده ساغ قالدیم. بوتون یولداشلاریم منیم شهید اولدوغومو دوشونوردولر. آما بو بؤیوک تاریخی غلبه نی گؤرمک منه نصیب اولدو. حمد اولسون الله !!

Xudafərin
Türkcə - Farsca
NİSAN 2024 - İL 21 - SAY 223 (ELMİ-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRGİ)
http://www. Khudafarin.ir
https://t.me/xudaferindargisi
Hər yerdə bizi öldürürlər...
They are killing us everywhere…
Tunuslu sanatçı Omar Esstar'dan "Gazze'nin Çığlığı"...
İNSANLIK TARİHİNİN KARA LEKESİ
HOCALI
1992